

Verschijnt in de WODC-reeks Cahiers

Internationale gezinsvorming begrensd?

**Een evaluatie van de verhoging van de
inkomens- en leeftijdseis bij migratie van
buitenlandse partners naar Nederland**

**Wetenschappelijk Onderzoek-
en Documentatiecentrum**

**Immigratie- en Naturalisatiedienst,
Stafdirectie Uitvoeringsbeleid,
IND Informatie- en
Analysecentrum (INDIAC)**

Voorwoord

Sinds 1 november 2004 stelt de Nederlandse overheid strengere eisen aan gezinsvormende migratie: het naar Nederland laten overkomen van een levenspartner uit het buitenland. In deze studie wordt nagegaan welke gevolgen deze beleidswijziging heeft gehad, zowel voor de omvang en samenstelling van de gezinsvormende migratie als voor de migranten en hun partners die met de betreffende eisen zijn geconfronteerd. Om dit mogelijk te maken is kwantitatief onderzoek van het IND Informatie- en Analysecentrum (INDIAC) gecombineerd met kwalitatief onderzoek van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC). Deze combinatie van methoden levert beleidsmatig en wetenschappelijk belangrijke inzichten op.

Diverse personen en instellingen hebben een bijdrage geleverd aan deze studie. INDIAC dankt de medewerkers van het Centrum voor Beleidsstatistiek van het CBS voor hun hulp bij het verkrijgen van toegang tot bestanden en adviezen voor het gebruik van de gegevens uit deze bestanden ten behoeve van de kwantitatieve analyse. Met name Leo Engberts, Anouk de Rijk en Ronald Blokzijl hebben hier een belangrijke rol in gespeeld. Ook Wim Leunis en Carel Harmsen van het CBS hebben deskundig advies verleend. Voorts gaat onze dank uit naar onderzoeksbureau Significant voor de omvangrijke taak van het verrichten van dossieronderzoek bij de IND.

De dank van het WODC gaat in de eerste plaats uit naar de vijftig internationale stellen die aan het kwalitatieve onderzoek hebben meegewerkt. Voorts gaat onze dank uit naar onderzoeksbureau MCA Communicatie dat het WODC heeft geassisteerd bij de dataverzameling; vooral Corien Vugts en Shirley Elvilia verdienen onze dank. Daarnaast danken we Panitee Suksomboon voor haar deskundige hulp bij het afnemen van de interviews met de autochtoon-Thaise stellen. Roberto Aidala van het WODC hielp met de vormgeving van het rapport en voerde de kwantificeerbare elementen uit de interviews in SPSS in. Ten slotte danken we Sharmila Bihari voor de intensieve secretariële ondersteuning tijdens dit project.

Dit onderzoek is begeleid door een commissie bestaande uit dr. Erna Hooghiemstra (vz.), dr. Carolien Bouw, mr. dr. Betty de Hart en mr. drs. Els Slijper. Wij danken hen hartelijk voor hun tijd en deskundige commentaren.

Frans Leeuw
(directeur WODC)

Peter Veld
(hoofddirecteur IND)

Inhoud

Samenvatting	1
1 Algemene inleiding	7
1.1 Achtergrond en doelstelling van het onderzoek	7
1.2 Beleidskader	10
1.2.1 De nieuwe leeftijds- en inkomenseisen voor gezinsvormers	10
1.2.2 Inkomens- en leeftijdseisen in andere EU-landen	12
1.2.3 Relevante beleidsontwikkelingen (in Nederland) voor en na 1 november 2004	12
1.2.4 De beleidstheorie achter de verhoging van de inkomens- en leeftijdseisen	14
1.2.5 Mogelijke onbedoelde resultaten van het beleid	19
1.3 Onderzoeksvragen en methode	20
1.4 Opbouw van het rapport	21
Deel I Kwantitatief onderzoek	23
2 Gezinsvorming in cijfers	25
2.1 Methode	25
2.2 Inzicht in de demografische kenmerken	28
2.3 Inzicht in de aard en omvang van de aanvragen voor gezinsvorming	31
2.4 Inzicht in de startpositie van de buitenlandse partner	35
2.5 Inzicht in de maatschappelijke positie van de referent	38
2.6 Relaties tussen de bevindingen van de kwantitatieve analyse en de nieuwe beleidsmaatregelen	42
Deel II Kwalitatief onderzoek	46
3 Onderzoeksmethode en respondentkenmerken	47
3.1 Onderzoeksmethode	48
3.2 Een globale beschrijving van de onderzoeksgroep	53
4 Gevolgen van de verhoogde inkomenseis	61
4.1 Gedragaanpassingen die leiden tot een verblijfsvergunning via een Nederlandse gezinsvormingsprocedure	63
4.1.1 Onderhandelen met de baas	64
4.1.2 'Switchen' en 'stuck duck'	68
4.1.3 Meer werken	71
4.1.4 Werken in plaats van studeren	75
4.2 Intermezzo: meningen over de wijziging van de inkomenseis	79
4.3 Gedragaanpassingen die <i>niet</i> leiden tot een verblijfsvergunning via een Nederlandse gezinsvormingsprocedure	81
4.3.1 Europa-route	85
4.3.2 Illegaal verblijf	87
4.3.3 Relatiebeëindiging / kiezen voor een partner uit Nederland	89
4.4 Conclusie	93

4.4.1	Een sociaal-economische positieverbetering voor de referent?	94
4.4.2	Een sociaal-economische positieverbetering voor de buitenlandse partner?	96
4.4.3	Immigratiebeperking?	98
5	Gevolgen van de hogere leeftijdseis	102
5.1	Verhoging van de leeftijdseis en de weerbaarheid/autonomie van referenten en buitenlandse partners ten aanzien van de partnerkeuze	103
5.1.1	Gearrangeerde, opgedrongen huwelijken	107
5.1.2	Gearrangeerde huwelijken: traditioneel vs. modern	109
5.1.3	Romantische huwelijken	111
5.1.4	Veronderstelde invloed van de ouders onder de oude leeftijdseis	113
5.2	Gedragsaanpassingen aan de leeftijdseis	114
5.2.1	Gedragsaanpassing die leidt tot een verblijfsvergunning via een Nederlandse gezinsvormingprocedure: uitstel van de legale vestiging in Nederland	114
5.2.2	Voortzetten illegale verblijf	120
5.2.3	Leeftijdsfraude	121
5.3	Gedragsaanpassingen die niet leiden tot een verblijfsvergunning via de Nederlandse gezinsvormingsprocedure	121
5.3.1	Emigreren: (tijdelijke) vestiging in het land van herkomst van de partner	122
5.3.2	Europa-route	123
5.3.3	Beëindiging van de relatie vóór de legale vestiging van de partner	123
5.3.4	Illegale vestiging van de buitenlandse partner	124
5.3.5	'Met de handen in het haar zitten'	124
5.4	Meningen over de wijziging van de leeftijdseis	125
5.5	Conclusie	127
5.5.1	Een verhoogde autonomie/weerbaarheid ten aanzien van partnerkeuze?	128
5.5.2	Gedragsaanpassingen aan de leeftijdseis door jonge koppels	130
5.5.3	Een betere voorbereiding voor jonge referenten?	132
5.5.4	Een betere voorbereiding voor jonge buitenlandse partners?	133
6	Algemene conclusie	136
6.1	Conclusies met betrekking tot de bedoelde gevolgen	136
6.1.1	Een betere integratie?	136
6.1.2	Immigratiebeperking?	141
6.2	Conclusies met betrekking tot de onbedoelde gevolgen	142
6.2.1	Gedwongen' gescheiden wonen	142
6.2.2	Vrouwen onevenredig getroffen?	143
6.2.3	Werken in plaats van studeren?	144
6.2.4	Regelomzeiling en -overtreding	144
6.2.5	Stress en gezondheidsklachten	145
6.3	Discussie	146
6.3.1	De migratiesociologische these	146
6.3.2	De demografische these	147
6.3.3	De beleidstheses	147
6.3.4	De economische these	148

6.4	Onderbelichte aspecten van de maatregel	149
6.4.1	Integratie door (selectieve) immigratiebeperking	149
6.4.2	Startpositie en 'eindpositie'	150
6.4.3	Tijdelijke of permanente effecten?	150

Literatuur **152**

Bijlagen

1	Samenstelling begeleidingscommissie	156
2	Vergelijking Europese regelgeving	158
3	Tabellen bij hoofdstuk 2	174
4	Gebruikte bronnen hoofdstuk 2	180

Samenvatting

Achtergrond

Elk jaar krijgt een omvangrijke groep migranten een Nederlandse verblijfsvergunning vanwege een huwelijk of relatie met een Nederlandse ingezetene. Het gaat hierbij zowel om partners van allochtonen als om partners van autochtonen. Sinds 1 november 2004 stelt de Nederlandse overheid strengere eisen aan dergelijke 'gezinsvormende migratie'.

Om een verblijfsvergunning te kunnen krijgen voor een buitenlandse partner:

- 1 moeten beide partners ten minste 21 jaar zijn (tot november 2004 was dat 18 jaar);
- 2 moet de al in Nederland verblijvende partner (de 'referent') een duurzaam en zelfstandig inkomen hebben van ten minste 120% van het wettelijk minimumloon (op grond van de Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag) (tot november 2004 was dat 100% op grond van de Wet werk en bijstand).

Het doel van deze maatregelen was een betere integratie van (gezins)migranten en een vermindering van de instroom van niet-westerse migranten met een achterstandspositie.

Naar aanleiding van een motie van het Tweede Kamerlid Azough is aan de TK toegezegd om deze maatregelen te laten evalueren. Aanvankelijk werd alleen een kwantitatief onderzoek door het IND-Informatie en Analysecentrum (INDIAC) voorzien. Naar aanleiding van vragen van de Vaste Commissie voor Justitie is het onderzoek uitgebreid met een kwalitatief onderzoek door het WODC.

Onderzoeksvragen en methode

De onderzoeksvragen van het kwantitatieve deel van het onderzoek luiden:

- Heeft zich een verandering voorgedaan in de omvang van de gezinsvormende migratie sinds de invoering van de maatregelen op 1 november 2004?
- Zijn er verschillen in de kenmerken van de betrokkenen, zoals herkomstland, geslacht en leeftijd, voor en na de invoering van de maatregelen?
- Zijn er verschillen in de startpositie van de buitenlandse partners, voor en na de invoering van de maatregelen?
- Zijn er verschillen in de sociaal-economische situatie van de referenten bij de aanvraag, voor en na de maatregelen?

Deze onderzoeksvragen zijn beantwoord door middel van analyses van data uit het IND-informatiesysteem (INDIS), dat voor dit onderzoek is gekoppeld aan verschillende databestanden van het Centraal Bureau voor de Statistiek (onder andere het Sociaal Statistisch Bestand). De onderzoekspopulatie omvatte 23.407 stellen, van wie de MVV-aanvraag was ingewilligd in de 16 maanden vóór of de 16 maanden na de implementatie van de genoemde beleidsmaatregelen. Deze perioden zijn gekozen om te voorkomen dat mogelijke effecten van de Wet in-

burgering in het buitenland (in werking getreden op 15 maart 2006) de resultaten zouden beïnvloeden.

Het kwalitatief onderzoek moest antwoord geven op de volgende vragen:

- Op welke manieren passen referenten en potentiële referenten hun gedrag aan – als het gaat om werk, opleiding en partnerkeuze – aan de verhoogde inkomens- en leeftijdeisen op het gebied van gezinsvormende migratie? Zijn er wat dat betreft verschillen naar achtergrondkenmerken van de referenten, in het bijzonder naar geslacht? Hoe motiveren de referenten deze aanpassingen?
- Zijn er aanwijzingen dat buitenlandse partners zich onder invloed van de hogere leeftijdeis anders gaan voorbereiden op de komst naar Nederland?
- Zijn er aanwijzingen dat de verhoging van de inkomens- en leeftijdeis de partnerkeuze van referenten en potentiële referenten beïnvloedt? Zijn er wat dat betreft verschillen tussen mannen en vrouwen? Hierbij gaat het om:
 - de wijze waarop de relatie tot stand gekomen is, en
 - de eventuele druk die daarbij door de familie is uitgeoefend.
- In hoeverre is het mogelijk om iets te zeggen over onbedoelde resultaten van de verhoogde inkomens- en leeftijdeis?

In het kader van dit deelonderzoek zijn interviews gehouden met 50 stellen, waarbij de referent van Turkse, Marokkaanse of Nederlandse herkomst was. De interviews zijn primair uitgevoerd onder stellen die niet direct aan de verhoogde inkomens- en/of leeftijdeis konden voldoen.

Gedragsaanpassingen in verband met de strengere eisen

Onder de respondenten in het kwalitatieve deelonderzoek zijn de volgende gedragsaanpassingen aangetroffen in verband met de aangescherpte inkomenseisen: (1) onderhandelen met de werkgever over de hoogte van het inkomen, soms onder terugbetaling van het hogere inkomen aan de werkgever, (2) 'switchen' naar een baan die in overeenstemming is met de inkomenseis dan wel tegen de eigen wens in werkzaam blijven in een dergelijke baan (3) meer gaan werken (4) werken ten koste van aanvullende scholingsactiviteiten. In de sociale netwerken van de respondenten kwamen de volgende alternatieve gedragsaanpassingen voor: (1) emigratie van de referent, naar een ander Europees land in het kader van de Europa-route, of naar het herkomstland van de buitenlandse partner, (2) beëindiging van de internationale relatie en (3) illegale vestiging van de buitenlandse partner. Voorts is incidenteel melding gemaakt van (4) uitwijken naar een ander Nederlands visumtype.

In verband met de verhoogde leeftijdeis zijn de volgende gedragsaanpassingen aangetroffen: (1) het uitstellen van de legale vestiging van de partner waarbij de buitenlandse partner na het huwelijk in het land van herkomst blijft, of het illegale verblijf van de buitenlandse partner wordt voortgezet tot het stel aan de leeftijdeis en andere toelatingseisen voldoet; 2) emigreren naar het land van herkomst van de buitenlandse partner. In de sociale netwerken van de respondenten kwamen ook beëindiging van de relatie, illegale vestiging van de partner in Nederland en leeftijdsfraude een enkele keer voor.

Resultaten m.b.t. de bedoelde gevolgen

Een betere integratie?

Het onderzoek laat zien dat de relatie tussen de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis enerzijds en aspecten van integratie anderzijds aanmerkelijk complexer is dan in de beleidstheorie is verondersteld. Soms lijken de hogere inkomens- en/of leeftijdseis inderdaad een structurele bijdrage te leveren aan de genoemde aspecten van integratie. In andere gevallen is het effect echter tijdelijk of lijkt zelfs sprake te zijn van een negatieve invloed.

De verhoging van de inkomenseis heeft geen effect gehad op de mate van arbeidsparticipatie van de referent: zowel voor als na deze maatregel nam de graad van arbeidsparticipatie van referenten toe in de periode voorafgaand aan de inkomensstoets. Wel is gebleken dat de maatregel invloed heeft op de hoogte van het verdiende inkomen, doordat referenten worden gestimuleerd om meer te gaan verdienen. Soms is dit effect structureel, soms tijdelijk en soms op de lange termijn mogelijk negatief, bijvoorbeeld wanneer aanvullende scholing hierdoor uitblijft. Het veronderstelde stimuleringsmechanisme lijkt vooral effectief te zijn bij groepen die een hoger inkomen ook zelf ambiëren (en aankunnen) en geen positieverbetering ambiëren via onderwijs.

De arbeidsmarktparticipatie onder buitenlandse partners die na de maatregel een verblijfsvergunning hebben gekregen was hoger dan onder de partners die voor de maatregel in Nederland werden toegelaten. De uitkeringsafhankelijkheid van buitenlandse partners bleef gelijk. Te concluderen valt dat meer partners die voorheen door de referent onderhouden werden, zelf ook werk zijn gaan zoeken. De interviews suggereren dat de gewijzigde inkomenseis de arbeidsparticipatie van vooral mannelijke buitenlandse partners in Nederland stimuleert.

Bij 13% van de stellen die voor 1 november 2004 een MVV-aanvraag indienden, was een of beide partners jonger dan 21 jaar. Met ingang van die datum werd de leeftijdseis van 21 jaar gesteld. De 14 geïnterviewde stellen die daaraan nog niet konden voldoen op het moment dat zij in Nederland wilden gaan samenwonen, hebben de vestiging van de buitenlandse partner gemiddeld 2,5 jaar uitgesteld. Meestal was de jongste partner echter niet 18, maar 19 of 20 jaar op het moment dat de wens tot gezinsvorming ontstond. In bijna alle gevallen was het uitstel bij de jongere stellen vooral het gevolg van de (hogere) inkomenseis. Slechts in enkele gevallen werd de relatievorming zelf uitgesteld. Ten behoeve van een spoedige overkomst van de buitenlandse partner gingen jonge referenten zich toeleggen op het kunnen voldoen aan de inkomenseis. In enkele gevallen leidde dit tot het staken of opschorten van een studie. In dergelijke gevallen werkt de inkomenseis het bedoelde effect van de leeftijdseis tegen. De leeftijds-eis heeft naast de inkomenseis in de onderzoeksgroep dan ook nauwelijks een zelfstandig effect op de integratie van de referent. Sommige buitenlandse partners gebruikten de periode voorafgaand aan hun migratie naar Nederland om een opleiding af te ronden of een cursus te volgen. In dergelijke gevallen lijkt de maatregel een positief effect te hebben op de startpositie van buitenlandse partners in Nederland.

De veronderstelling dat veel jonge Turkse en Marokkaanse referenten onder druk van hun familie een partner uit het buitenland laten komen wordt, voor zover hier kon worden onderzocht, door dit onderzoek niet ondersteund. Zowel onder de jongere als de oudere Turkse en Marokkaanse stellen in de onderzoeksgroep lijkt druk van de familie bij de partnerkeuze weinig voor te komen. Veeleer lijkt sprake te zijn van meer moderne varianten van huwelijksarranging en romantische huwelijken.

Immigratiebeperking?

Het aantal ingewilligde aanvragen voor gezinsvormende migratie in de periode na de maatregel was 37% lager dan in de periode ervoor. Er zijn aanwijzingen dat de daling vooral is gerelateerd aan de hogere inkomenseis en niet zozeer aan de hogere leeftijdseis. De genoemde daling heeft zich voorgedaan bij zowel allochtone als autochtone groepen, bij mannen en vrouwen, en zowel bij jongere als bij oudere referenten. De daling was het sterkst bij Marokkaanse, Turkse en Surinaamse referenten. In alle herkomstgroepen is het aantal gehonoreerde aanvragen van vrouwen sterker gedaald dan van mannen. Dit sekseverschil doet zich voor in alle herkomstgroepen, maar is bij autochtone referenten en de referenten uit de categorie 'overige niet-westerse landen' beduidend groter dan bij de referenten uit Turkije, Marokko en Suriname. Bij oudere referenten (28+), is de daling kleiner dan bij relatief jonge referenten (21-27 jaar). Dit alles wijst erop dat de daling in het algemeen het sterkst is geweest bij groepen met een relatief zwakke inkomenspositie.

Resultaten met betrekking tot de onbedoelde gevolgen

Wat betreft de mogelijke verlenging van het gescheiden wonen als gevolg van de aangescherpte eisen, blijkt dat de verhoging van de inkomenseis deze periode in sommige gevallen wel en in andere gevallen niet heeft verlengd, afhankelijk van de persoonlijke situatie. De leeftijdseis heeft deze periode in de meeste onderzochte gevallen maar beperkt verlengd. Als partners langere tijd 'gedwongen' gescheiden leven blijken er de nodige relatieproblemen te kunnen ontstaan. Op de vraag of vrouwen onevenredig worden getroffen door de strengere eisen is het antwoord dat er aanwijzingen zijn dat vrouwelijke referenten meer moeite hebben om te voldoen aan de hogere leeftijds- en inkomenseis dan mannelijke referenten.

Een deel van de geïnterviewden heeft vanwege de inkomenseis een opleiding of arbeidsmarktgerelateerde cursus uitgesteld of afgebroken, al dan niet met de bedoeling deze later alsnog te starten of te voltooien. Het is aannemelijk dat dit ook vóór de verhoging van de inkomenseis voorkwam, maar de interviews suggereren dat de maatregel dit effect onder bepaalde groepen referenten heeft versterkt. Vooral het in deeltijd studeren lijkt door de hogere inkomenseis te zijn bemoeilijkt.

Het gebruik van de Europa-route lijkt op meer dan incidentele schaal voor te komen in de netwerken van de geïnterviewde stellen. Hetzelfde geldt voor twee vormen van regelovertreding: inkomensfraude en (tijdelijke) illegale vestiging van de buitenlandse partner. Het is mogelijk dat de verhoging van de eisen de kans hierop heeft vergroot.

Een laatste onbedoeld gevolg betreft stress en gezondheidsklachten die een deel van de geïnterviewden naar eigen zeggen in verband met de gezinsvormingsprocedure ervaren heeft.

1 Algemene inleiding

Işık Kulu-Glasgow en Arjen Leerkes (WODC)

1.1 Achtergrond en doelstelling van het onderzoek

Elk jaar krijgt een omvangrijke groep migranten een Nederlandse verblijfsvergunning vanwege een huwelijk of relatie met een Nederlandse ingezetene. Het gaat enerzijds om partners van mensen die zelf ook een migratieachtergrond hebben, of waarvan de ouders naar Nederland zijn gemigreerd. Zo komt het vrij veel voor dat Nederlandse Turken en Marokkanen een partner vinden in het oorspronkelijke land van herkomst (van hun ouders). Anderzijds betreft het partners van autochtone Nederlanders. In deze laatste groep gaat het vaak – maar zeker niet altijd – om Nederlandse mannen met een buitenlandse echtgenote of vriendin.

Sinds 1 november 2004 stelt de Nederlandse overheid strengere eisen aan dergelijke ‘gezinsvormende migratie’, oftewel de immigratie van de echtgenoot, geregistreerde partner of niet-geregistreerde partner, waar de gezinsband tot stand is gekomen terwijl de hoofdpersoon in Nederland hoofdverblijf had (Vreemdelingenbesluit, Artikel 1.1/r). Het toenmalige kabinet, het kabinet Balkenende II, vond een restrictiever toelatingsbeleid voor dergelijke buitenlandse partners nodig vanwege de achterblijvende integratie onder allochtonen en ‘het niet onbeperkte maatschappelijke draagvlak’ voor de opnemings van nieuwe migranten (Nota van Toelichting – hierna NvT –, Staatsblad Jaargang 2004, nr. 496). Een belangrijk deel van de niet-westerse gezinsvormende migranten zou een (te) lage sociaal-economische positie hebben.

De toenmalige minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie (V&I) meende dat aanhoudende gezinsvormende migratie onder groepen met een achterblijvende integratie een obstakel vormt voor de integratie van deze bevolkingsgroepen in zijn geheel, dus ook voor de verdere integratie van niet-westerse allochtonen die al in Nederland zijn. Daarom wilde zij een lagere instroom van niet-westerse gezinsvormende migranten met een achterstandspositie combineren met een betere integratie. Met dit tweeledige doel werden de leeftijds- en inkomenseisen bij gezinsvormende migratie als volgt gewijzigd:

Om een verblijfsvergunning te kunnen krijgen voor een buitenlandse partner:

- 1 moeten beide partners ten minste 21 jaar zijn (tot november 2004 was dat 18 jaar);
- 2 moet de al in Nederland verblijvende partner – hierna ook de ‘referent’ genoemd – een duurzaam en zelfstandig inkomen hebben van ten minste 120% van het wettelijk minimumloon¹ (tot november 2004 was dat 100%²).

¹ Op grond van de Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag.

² Op grond van de Wet werk en bijstand.

Ad. 2

De verhoging van de inkomenseis kwam neer op een verhoging van ongeveer €236,50 (netto) per maand, inclusief vakantie geld (TK 2004-2005, 19 637, nr. 873, p. 7). Bij het bepalen van de hoogte van het inkomen sloot het toenmalige kabinet overigens aan bij het minimumloon voor 23-jarigen en ouder (Vc2000, B1/4.3.3). Dit betekent dat ook 21- en 22-jarige referenten minimaal 120% van het minimumloon voor 23-jarigen moeten verdienen als ze een partner uit het buitenland willen halen.

Een inkomenseis van 100% van het minimumloon (voor echtparen en gezinnen) moest al een zekere waarborg vormen dat gezinsvormende migratie niet ten laste zou komen van de openbare middelen. Bij een dergelijk inkomen kon de referent of de buitenlandse partner geen bijstandsuitkering aanvragen. Door het verhogen van het inkomensniveau naar 120% van het minimumloon wilde het toenmalige kabinet de kans verkleinen dat gezinsvormende migratie gepaard zou gaan met een beroep op inkomensafhankelijke uitkeringen, zoals bijzondere bijstand en heffingen door gemeenten en waterschappen (NvT, p. 13).

Hoewel de hoogte van het minimuminkomen dat referenten moeten verdienen werd verhoogd, bleef een aspect van de inkomenseis onveranderd, te weten de 'duurzaamheidseis' (Artikel 3.22, lid 2 Vb2000). Die eis houdt in dat de referent nog minimaal twaalf maanden uitzicht moet hebben op voldoende inkomen op het moment dat hij of zij de aanvraag indient³.

Van de verhoging van de leeftijds- en inkomensvereisten verwachtte de toenmalige minister voor V&I de volgende effecten (NvT; TK 2004-2005, 19 637, nr.873):

- 1 een aanzienlijke verbetering van de integratie van (gezins)migranten;
- 2 een daling van ongeveer 45% van het aantal inwilligende beslissingen op aanvragen om gezinsvorming.

Naar aanleiding van een motie van het Tweede Kamerlid mw. N. Azough (Groen Links) heeft de minister van Justitie toegezegd om de bovengenoemde maatregelen te laten evalueren (Handelingen der Kamer II, 2006-2007, nr. 32, p. 2094-2110; TK 2006-2007, 30 573, nr. 5). De centrale vraag van deze evaluatie werd daarbij als volgt omschreven: 'in welke mate is er sprake van een verandering in het aantal en de aard van de aanvragen voor gezinsvormende migratie en in hoeverre is hierbij een relatie te leggen met de gewijzigde eisen?'

Het Informatie- en Analyse Centrum van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (INDIAC) was belast met de uitvoering van de evaluatie (Handelingen der Kamer II, 2006-2007, nr. 32, p. 2094-2110; TK 2006-2007, 30 573, nr. 5). Na vragen van de Vaste Commissie voor Justitie over de toegezegde evaluatie, die aanvankelijk overwegend kwantitatief van aard zou zijn, heeft de Staatssecretaris van Justitie besloten om het onderzoek uit te breiden met een kwalitatief deel. Doel hiervan was om inzicht te krijgen in de manier waarop de bovengenoemde beleidswijzigingen de keuzes van de betrokkenen beïnvloeden (TK 2007-2008, 30 573, nr.6). Daarom zijn er in het kader van dit onderzoek ook interviews ge-

³ Voor zelfstandige ondernemers gelden andere regels (zie ook hoofdstuk 4). Hij/ zij moet bijvoorbeeld minimaal 1,5 jaar als zelfstandige werkzaam zijn. Ook worden de normbedragen op een andere manier berekend.
(zie: www.ind.nl/nl/algemeen/begrippen/Tabel_normbedragen.asp_geraadpleegd_op_14/11/08).

houden met vijftig ‘internationale’ stellen. Het WODC heeft dit onderdeel van de evaluatie voor zijn rekening genomen (TK 2007-2008, 30 573, nr. 6).

De doelstellingen van het evaluatieonderzoek als geheel kunnen als volgt geformuleerd worden.

Kwantitatief onderzoek (Deel I)

- inzicht verkrijgen in de demografische kenmerken van referenten en buitenlandse partners;
- inzicht verkrijgen in veranderingen in de omvang en de aard van de aanvragen voor gezinsvorming na de inwerkingtreding van de nieuwe leeftijds- en inkomenseis;
- inzicht verkrijgen in de startpositie van immigrerende partners en de maatschappelijke positie van de referent, evenals de mogelijke verschillen hierin tussen vrouwen en mannen;
- inzicht verkrijgen in hoeverre er een relatie te leggen is met de bovengenoemde aspecten en de nieuwe beleidsmaatregelen.

Het kwantitatieve onderzoek concentreert zich op de *startpositie* van nieuwkomers en kijkt maar beperkt naar de uiteindelijke integratie van gezinsvormende migranten. De minister van Justitie beargumenteerde deze beperking door erop te wijzen dat de verwachte effecten op het gebied van integratie zich op een heel breed terrein kunnen voordoen (TK 2006-2007, 30 573, nr. 5). Bovendien waren op het moment van de toezegging nog twee evaluaties gepland waarmee meer inzicht zou worden verkregen in de maatschappelijke positie van gezinsvormende migranten in Nederland (Evaluatie Wet inburgering in het buitenland (Wib) in 2008⁴ en de evaluatie van de Wet inburgering (Wi) in 2010) (TK 2006-2007, 30 573, nr.5).

Kwalitatief onderzoek (Deel II):

- inzicht verkrijgen in de wijzen waarop internationale stellen met de nieuwe beleidsmaatregelen omgaan en hoe deze maatregelen de keuzes van betrokkenen beïnvloeden. Dit deel van de evaluatie inventariseert vooral of en op welke manieren de referenten hun gedrag ten aanzien van werk, inkomen en partnerkeuze aanpassen aan de nieuwe leeftijds- en inkomenseisen. Ook wordt nagegaan in hoeverre de referenten en hun partners zich door de genoemde beleidswijzingen anders gaan voorbereiden op de vestiging van de partner naar Nederland.

In het vervolg van dit hoofdstuk bespreken we de nieuwe inkomens- en leeftijdseisen in meer detail. Daarbij gaan we tevens kort in op de Europese beleidscontext en de eisen die andere EU-landen aan gezinsvormende migratie stellen. Ten slotte beschrijven we op basis van Kamerstukken de veronderstellingen die ten grondslag hebben gelegen aan het verhogen van de leeftijds- en inkomenseis. Aan het eind van het hoofdstuk worden de onderzoeksvragen opgesomd en wordt de opbouw van het rapport beschreven.

⁴ Inmiddels is een eerste (korte) termijn evaluatie verschenen: Wilkinson, C. Goedvolk M., & Dieten S. van (2008).

1.2 Beleidskader

1.2.1 *De nieuwe leeftijds- en inkomenseisen voor gezinsvormers*

Relatie met Europese richtlijnen

Op 3 oktober 2003 publiceerde de EU een richtlijn betreffende het recht op gezinshereniging met betrekking tot buitenlandse partners uit derde landen⁵ (2003/86/EG). De richtlijn maakt in het algemeen geen onderscheid tussen *gezinsvorming* en *gezinshereniging* zoals dat in Nederland wel gebeurt (NvT, Staatsblad 2004, nr.496, p.4). De richtlijn bevat minimumnormen waaraan de lidstaten moeten voldoen als onderdanen van derde landen een verzoek indienen voor gezinshereniging (European Migration Network, 2007, p.19). Als aan de voorwaarden wordt voldaan, zijn de lidstaten op grond van deze minimumnormen verplicht om aan de aanvrager een verblijfsvergunning toe te kennen (European Migration Network, 2007, p.19). Naast de bepalingen die minimumnormen voor gezinshereniging bevatten, bevat de richtlijn meerdere facultatieve bepalingen. De lidstaten zijn vrij deze bepalingen al dan niet toe te passen (zoals voorwaarden met betrekking tot huisvesting, voldoende middelen, ziektekostenverzekering, European Migration Network, 2007, p.19), en het nog niet hebben bereikt van een leeftijdsgrens van maximaal 21 jaar (NvT, p.6). Voorts kunnen de lidstaten aan de immigrerende gezinsleden voorwaarden stellen met het oog op bevordering van hun integratie (<http://europa.eu/scadplus/leg/nl/lvb/l33118.htm>)⁶. Daarnaast bepaalt de richtlijn dat invoeren of handhaven van een soepeler beleid (in het voordeel van de vreemdeling) wél is toegestaan, maar het stellen van strengere voorwaarden niet (<http://europa.eu/scadplus/leg/nl/lvb/l33118.htm>)⁷.

Andere Europese regelgeving maakt de zogenoemde ‘Europa-route’ mogelijk. Met deze term wordt bedoeld op de mogelijkheid voor Nederlanders (onder wie genaturaliseerde migranten) - en andere EU-burgers- om in een andere lidstaat op grond van gemeenschapsrecht een buitenlandse partner uit een derde land naar dat EU-land te laten overkomen, wat vooral aantrekkelijk kan zijn als het stel in het eigen land niet kan voldoen aan de nationale voorwaarden voor gezinsvorming (TK 2005-2006, 29 700, nr. 31; European Migration Network, 2007). Na een tijdelijk verblijf in dat EU-land kan het stel gezamenlijk verhuizen naar Nederland. Het stel valt dan niet meer onder de Nederlandse regelgeving maar onder de meer soepele Europese regels voor gezinsvorming, aangezien de Europese regelgeving voorrang heeft boven de nationale regelgeving (TK 2005-2006, 29 700, nr. 31).

Hoewel het juist is om te spreken over de Europa-route wordt in de Nederlandse context vaak de term ‘België-route’ gebezigd omdat internationale stellen waarbij een Nederlander is betrokken vooral daarnaar zouden uitwijken.⁸

⁵ Onderdaan van een derde land is eenieder die geen burger van de Unie (EU/EER en Zwitserland) is (European Migration Network, 2007).

⁶ <http://europa.eu/scadplus/leg/nl/lvb/l33118.htm>: geraadpleegd op 17/11/2008.

⁷ <http://europa.eu/scadplus/leg/nl/lvb/l33118.htm>: geraadpleegd op 17/11/2008.

⁸ Ook bijvoorbeeld Denemarken kent een ‘Europa-route’. Een deel van de transnationale stellen vestigt zich namelijk (tijdelijk) in Zweden, bijvoorbeeld in de buurt van de Sontbrug die beide Scandinavische landen verbindt. (Bron: persoonlijke communicatie van Pieter Bevelander, onderzoeker van het Institute for Migration and Ethnic Relations (Malmö) tijdens de

Groepen voor wie de eisen gelden

De nieuwe leeftijds- en inkomenseis is van toepassing op alle aanvragen voor gezinsvormende migratie vanaf 1 november 2004. In artikel 3.14 en 3.15 van het Vreemdelingenbesluit 2000 is precies omschreven voor wie de eisen gelden. De eisen gelden in principe voor de volgende groep referenten en buitenlandse partners:

Referenten:

- met een Nederlandse en buitenlandse nationaliteit die hun hoofdverblijf in Nederland hebben;
- Buitenlandse partners;
- met de nationaliteit van een land buiten de Unie (EU/EER en Zwitserland), al dan niet uit zogeheten MVV-plichtige landen.⁹

Groepen die uitgezonderd zijn van de eisen

Op de volgende groepen zijn de leeftijds- en inkomenseisen niet van toepassing:

Referenten:

- Nederlanders en andere Unie burgers die gebruik maken van het recht van vrij verkeer van personen vanuit een land van de Unie

Buitenlandse partners:

- Burgers van de Unie.

Sommige Kamerleden hebben de kritiek geuit dat de Nederlandse overheid de eigen onderdanen op deze manier discrimineert ten opzichte van burgers van andere EU landen (TK 2004-2005, 19 637, nr. 873, p. 6). De toenmalige minister voor V&I achtte een dergelijke ongelijke behandeling echter toegestaan op grond van de jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie. Volgens de bewindspersoon zou de maatregel bovendien niet het beoogde effect hebben als van deze discriminatie zou worden afgezien (TK 2004-2005, 19 637, nr. 873, p. 8).

Daarnaast hebben de volgende categorieën referenten sinds 1 november 2004 een vrijstelling van het inkomensvereiste:

- personen die aantoonbaar blijvend en volledig arbeidsongeschikt zijn (Vb2000, artikel 3.22, lid 3);
- personen die 65 jaar en ouder zijn (Vb2000, artikel 3.22, lid 3);
- personen die een uitkering ontvangen¹⁰ die weliswaar niet volledig en blijvend arbeidsongeschikt zijn maar wel langdurig zijn vrijgesteld van 'de plicht tot arbeidsinschakeling' (TK 19 637, nr. 901, p. 4).

Voor 1 november 2004 waren er (nog) twee groepen vrijgesteld van het inkomensvereiste: alleenstaande ouders die een kind onder de vijf jaar verzorgen en personen boven de 57,5 jaar (Bonjour, 2007). Alleenstaande ouders met

IMISCOE conferentie over 'Substate, suprastate and national citizenship' at the Edinburgh University, 15-16 mei 2008).

⁹ Vreemdelingen met de nationaliteit van een EU/EER-land, Australië, Canada, Japan, Monaco, Nieuw Zeeland, de Verenigde Staten van Amerika, Zuid Korea of Zwitserland zijn vrijgesteld van de MVV-plicht (European Migration Network, 2007).

¹⁰ Op grond van de Wet werk en bijstand.

jonge kinderen en personen tussen de 57,5 en 65 jaar zijn sinds de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis niet meer automatisch vrijgesteld van het inkomensvereiste. Wel kunnen zij in individuele gevallen vrijstelling van de sollicitatieplicht krijgen na een individuele toetsing (TK 2004-2005, 19 637, nr. 873).

Verder dient in dit verband te worden vermeld dat kan worden besloten om referenten de inkomenseis niet tegen te werpen als ze in het verleden 'langdurig hebben deelgenomen aan het arbeidsproces' en hebben aangetoond dat ze zich ten minste drie jaar hebben ingespannen om aan de inkomenseis te voldoen (Vc2000, B2/2.10.2).

1.2.2 *Inkomens- en leeftijdseisen in andere EU-landen*

In het kader van dit onderzoek heeft INDIAC een inventarisatie gemaakt van de leeftijds- en inkomenseisen die verscheidene EU-landen aan gezinsvormende migratie stellen (peildatum 1 februari 2008). De resultaten zijn weergegeven in bijlage 2. Uit de inventarisatie blijkt dat de meeste EU-landen minder strenge inkomens- en leeftijdseisen stellen dan Nederland. Naast Nederland blijkt vooral Denemarken strenge eisen te stellen aan gezinsvormende migratie. De leeftijdseis in dat land is in 2002 verhoogd naar 24 jaar (Nielsen, Smith, & Celikaksoy, 2007). Hoewel de inkomenseis in Denemarken op bijstandsniveau ligt, moet een Deense referent er wel een waarborgsom van € 7.000 betalen, voor het geval het stel een beroep doet op publieke gelden (zie bijlage 2).

1.2.3 *Relevante beleidsontwikkelingen (in Nederland) voor en na 1 november 2004*

Zowel voor als na de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis zijn er enkele beleidswijzigingen doorgevoerd die van belang zijn voor de gezinsvormende migratie. Deze worden hieronder kort besproken.

Gelijkstelling van de inkomenseis voor gehuwden en ongehuwden

Met de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 op 1 april 2001 werd de inkomenseis voor gehuwden, die tot dan toe 70% bedroeg van het netto-normbedrag voor echtparen/gezinnen op grond van de Wet werk en bijstand, gelijkgesteld aan de inkomenseis voor ongehuwden, die toen nog op 100% van het minimuminkomen was gesteld. Voor Nederlanders en vreemdelingen die voor 1 april 2001 zijn toegelaten was er een overgangsregeling van drie jaar, tot 1 april 2004 (Vreemdelingenwet 2000, artikel 116).

Verhoging van leges

Op 1 juli 2005 is een nieuw legesstelsel ingevoerd. De leges voor de meeste procedures werden goedkoper (bijvoorbeeld verlengingen van reguliere verblijfsvergunningen)(www.ind.nl). De leges voor de aanvraag van een machtiging tot voorlopig verblijf (MVV) werden aanzienlijk verhoogd (Nicolaas, 2007).¹¹

¹¹ De kosten van een MVV voor verblijf bij een familie- of gezinslid bedragen € 830. (www.ind.nl/nl/algemeen/begrippen/legestarieven.asp, geraadpleegd op 14 november 2008).

Wet inburgering in het buitenland

Alle gezinsvormende immigranten uit niet-westerse landen die na 15 maart 2006 een MVV-aanvraag indienen vallen onder de Wib¹². Om een MVV te kunnen krijgen moeten zij in hun land van herkomst slagen voor een inburgeringsexamen, dat op basisniveau de kennis van de Nederlandse taal en samenleving toetst. De Wib is mede ingevoerd omdat een groot deel van de eerste en tweede generatie migranten, vooral afkomstig uit Turkije en Marokko, op grote schaal een partner koos uit het oorspronkelijke land van herkomst en omdat deze partners veelal een ongunstige startpositie hadden die hun integratie in Nederland zou belemmeren¹³. De doelen van de Wib zijn een snellere inburgering en het bevorderen van de integratie van groepen met een integratieachterstand (Memorie van Toelichting, TK 2003-2004, 29 700, nr. 3). Daarnaast werd ook van deze maatregel een immigratiebeperkend effect verwacht (TK 2004-2005, 19 637, nr. 873, p. 7¹⁴; NvT, Staatsblad, 2004, nr. 550, p. 18).

De resultaten uit een eerste evaluatieonderzoek laten zien dat in de eerste 15 maanden na de invoering van de Wib het aantal MVV-aanvragen sterk is gedaald, vooral onder Turken en Marokkanen (Wilkinson, Goedvolk, & Van Dieten, 2008). De onderzoekers merken overigens op dat de daling in de instroom waarschijnlijk niet onbeperkt voortduurt. Vanaf de tweede helft van 2006 is de maandelijkse instroom namelijk gestabiliseerd.

Wet inburgering

Ook vóór de invoering van de Wib moesten gezinsvormende migranten in Nederland een inburgeringsexamen behalen in het kader van de Wet Inburgering Nieuwkomers (Win), die vanaf 1998 tot (1 januari) 2007 heeft gegolden. De Win is toen vervangen door de Wet inburgering (Wi) (Staatsblad 2006, nr. 645) die de inburgeringsplicht uitbreidde naar 'oudkomers' die nog geen inburgeringscursus hadden gevolgd.

De uitbreiding van de Europese Unie

Kort voor de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis voor gezinsvormende migratie is de EU verder uitgebreid. Sinds 1 mei 2004 is de vestiging van buitenlandse partners uit tien nieuwe EU-landen, zoals Polen en Hongarije, niet meer gebonden aan een vergunning; zij kunnen zich als EU-burgers vrij in Nederland vestigen. Tot die tijd moest voor buitenlandse partners uit de betreffende landen wel een verblijfsvergunning worden aangevraagd. Per 1 januari 2007 zijn ook Roemenië en Bulgarije toegetreden tot de EU.

¹² De wet heeft betrekking op alle personen uit niet-westerse landen tussen de 16 en 65 jaar die plannen hebben om zich voor langere tijd in Nederland te vestigen vanwege gezinshereniging of -vorming, of als geestelijke bedienaar (Wilkinson, Goedvolk, & Van Dieten, 2008).

¹³ Vooral een laag opleidings- en werkniveau, taalachterstand en oriëntatie op de eigen groep, taal en cultuur werden als problematisch beschouwd voor een geslaagde integratie (Memorie van Toelichting, TK 2003-2004, 29700, nr. 3).

¹⁴ De toenmalige minister voor V&I verwachtte dat de Wib tot een daling van ongeveer 25% in het aantal inwilligende beslissingen op MVV-aanvragen zou leiden (TK 2004-2005, 19637, nr. 873, p.7).

1.2.4 De beleidstheorie achter de verhoging van de inkomens- en leeftijdseisen

Bedenkers en uitvoerders van beleid gaan er vanuit dat doelgroepen waarop een maatregel gericht is, op een bepaalde, gewenste manier op die maatregel zullen reageren. Ze veronderstellen dat door deze gewenste reactie de ingevoerde maatregel in het gewenste effect resulteert. Deze meestal impliciete veronderstellingen worden in beleidsonderzoek ook wel ‘beleidstheorie’ genoemd (Leeuw, 2005; Pawson, 2002). Ten behoeve van dit onderzoek is de beleidstheorie gereconstrueerd die ten grondslag heeft gelegen aan de verhoging van de inkomens- en leeftijdseisen. Dit is gebeurd op basis van Tweede Kamer stukken. In wat volgt bespreken we de uitkomst van deze reconstructie, waarbij we ingaan op de doelen van de maatregelen, de beoogde effecten en de mechanismen via welke het toenmalige kabinet deze effecten verwachtte te bereiken.¹⁵ Hierbij moet worden aangetekend dat de beschikbare beleidsdocumenten een tamelijk globale en impliciete beschrijving geven van de belangrijke elementen van de beleidstheorie.

Problematiek

Volgens de NvT is de achterblijvende integratie bij voortdurende immigratie onder niet-westerse allochtonen met een achterstandspositie om de volgende redenen problematisch (NvT, p. 8):

- ‘de achterblijvende inburgering en het niet onbeperkte maatschappelijke draagvlak voor de opnemings van nieuwe migranten’,
- ‘de maatschappelijke gevolgen van voortdurende immigratie bij achterblijvende integratie’.

De toenmalige minister voor V&I lichtte deze punten als volgt toe. Ten eerste werd er op gewezen dat een groot deel (bijna de helft) van de recente immigratie – wanneer de remigratie van Nederlanders niet wordt meegerekend – gezinsvormende migranten betrof. Dit grote aandeel was volgens de toenmalige minister merendeels het gevolg van de partnerkeuze van niet-westerse allochtonen. Zowel eerste als tweede generatie migranten bleken namelijk op grote schaal te kiezen voor een partner uit het land van herkomst (van de ouders). Het probleem daarbij was dat een belangrijk deel van hun partners volgens het kabinet kenmerken had die ongunstig zouden zijn voor een goede integratie in Nederland, zoals een laag opleidingsniveau en gebrekkige identificatie met niet-westerse normen en waarden. Zonder nieuwe maatregelen zou het integratieproces daarom bij elke generatie opnieuw moeten beginnen en zou de integratie

¹⁵ Een voorbeeld van een mechanisme kunnen we bij de naturalisatieceremonie vinden, namelijk ‘binding’. De bedenkers en invoerders van de naturalisatieceremonie veronderstellen dat de ceremonie een samenbindend maatschappelijk ritueel is dat bij de nieuwe Nederlanders een gevoel van verbondenheid met Nederland en waardering van en respect voor de nieuwe verworven nationaliteit creëert. Dit zal ertoe leiden (of in elk geval daaraan bijdragen) dat de nieuwe Nederlanders als volwaardig burger mee doen in de samenleving. Het wordt verondersteld dat de ceremonie die met naturalisatie gepaard gaat, door het mechanisme ‘binding’ invloed op het gedrag van nieuwe Nederlanders uitoefent (Kulu-Glasgow, Leeuw, Uiters, & Bijl, 2007). Voor meer informatie over beleidstheorieën en ‘mechanismen’ zie Pawson (2002), Leeuw (2005) en Kulu-Glasgow et. al. 2007.

van de al aanwezig allochtonen worden geremd, met de volgende maatschappelijke implicaties:

‘Bij onverminderd aanhoudende gezinsmigratie en achterblijvende integratie leidt overdracht van achterstand van generatie op generatie er op den duur toe dat bepaalde groepen migranten marginaliseren. Daardoor neemt de kans toe op onder meer afkeer van deze migranten van de samenleving, op segregatie en de ontwikkeling van antiwesterse gevoelens en op delinquentie, waarbij naast de veiligheid ook fundamentele waarden als de gelijkwaardigheid van personen ongeacht sekse, herkomst, of seksuele voorkeur, de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, de vrijheid van meningsuiting en de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer, in geding kunnen komen. Algemeen wordt ervaren dat de achterblijvende integratie van etnische minderheden in de Nederlandse samenleving in de afgelopen jaren is uitgegroeid tot een centraal sociaal probleem, zowel door de migranten zelf die daardoor op groepsniveau worden belemmerd in hun ontplooiingsmogelijkheden en in hun volwaardige deelname aan de Nederlandse samenleving, als voor de samenleving als geheel’ (NvT, p. 8).

Beleidsdoelen

De NvT geeft met name diverse voorbeelden van de slechte startpositie en integratie van Turkse en Marokkaanse huwelijksmigranten (zoals een laag opleidingsniveau en lage arbeidsparticipatie), evenals voorbeelden van integratieproblemen onder de Turkse en Marokkaanse bevolkingsgroepen in het algemeen (NvT, p.10). Daaruit kan worden afgeleid dat de verhoging van de inkomens- en leeftijdseisen voornamelijk bedoeld was om de gezinsvormende migratie bij Turken en Marokkanen te beperken en de integratie van deze doelgroepen te verbeteren.

Het toenmalige kabinet verwachtte van de verhoging van de inkomens- en leeftijdseisen bij gezinsvormende migratie de volgende twee effecten.

- 1 Het verbeteren van de integratie van etnische groepen met een achterblijvende integratie. Van het opschroeven van de inkomens- en leeftijdseisen werd zowel een positief effect verwacht op de integratie van de reeds aanwezige allochtonen als op de integratie van de nieuwkomers (uit deze etnische groepen). Voorts werd verondersteld dat een betere maatschappelijke integratie van tweede generatie migranten en hun partners vervolgens een bijdrage zou gaan leveren aan de maatschappelijke positieverwerving van de derde generatie. De maatregel moest daarmee uiteindelijk leiden tot een aanzienlijke, structurele verbetering van de maatschappelijke positie onder allochtonen in Nederland (NvT, p. 9) (einddoel van het beleid).
- 2 Het beperken van de immigratie, vooral de volgmigratie van groepen etnische minderheden met een achterstandspositie (TK 2004-2005, 19 637, nr. 873). De toenmalige minister voor V&I verwachtte dat de maatregel zou leiden tot een daling van ongeveer 45% van het aantal inwilligende beslissingen op aanvragen voor gezinsvormende migratie (NvT, p. 18; TK 2004-2005, 19 637, nr. 873, p. 7). Vooral het verhogen van de inkomenseis zou dit immigratiebeperkende effect hebben (NvT, p. 13). Per wanneer en voor hoe lang de genoemde daling zich zou moeten voordoen werd echter niet precies vermeld.

Tussendoelen

Uit verschillende beleidsdocumenten kunnen we opmaken dat de toenmalige minister de benoemde beleidsdoelen via een aantal tussendoelen beoogde te bereiken (zie figuur 1):

Het verhogen van de inkomenseis zou leiden tot:

- een betere sociaal-economische positie van (vrouwelijke) referenten en een verbeterde startpositie van gezinsmigranten.

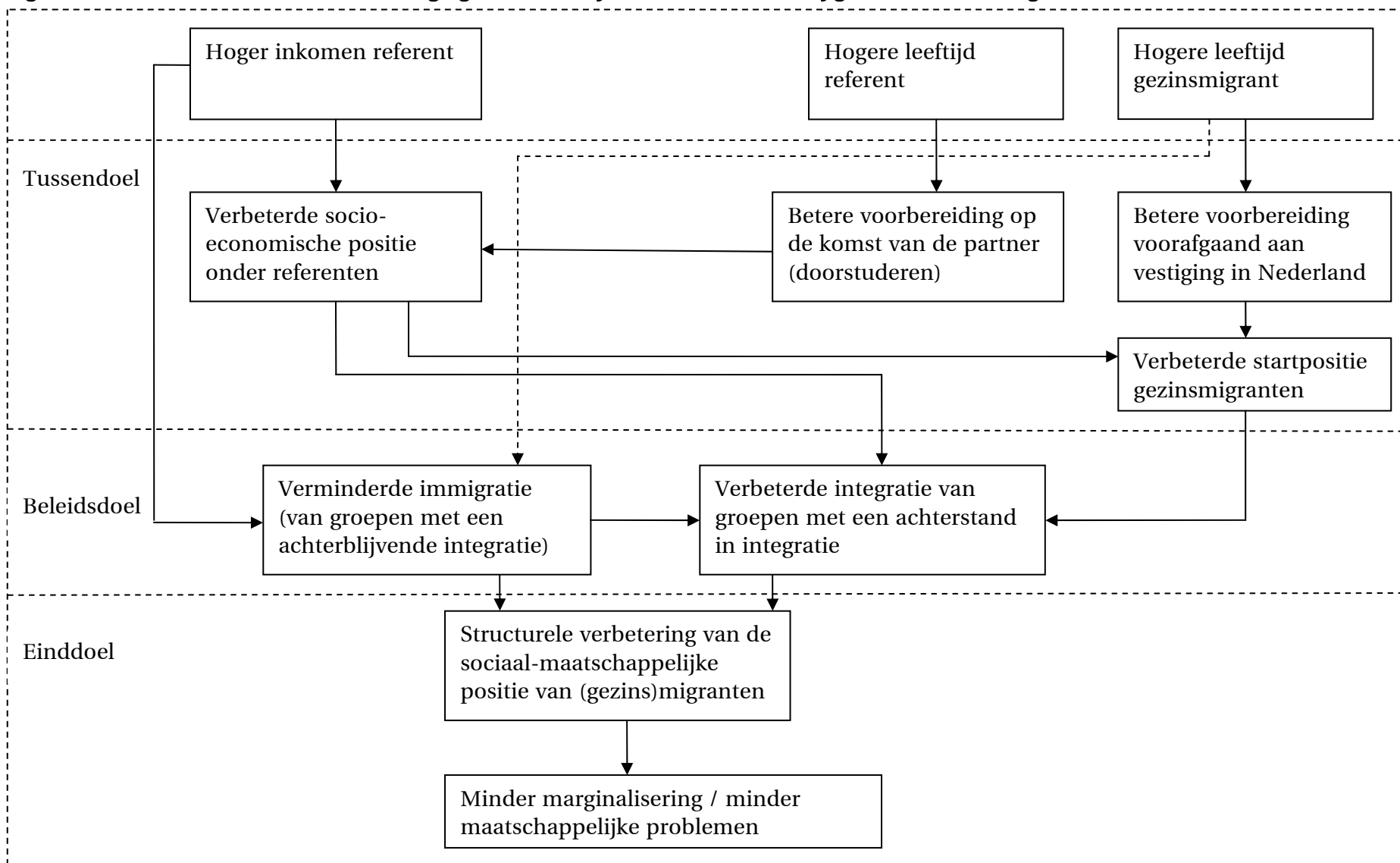
Veronderstelde mechanismen:

Aansporing / stimulering

Ten eerste werd verwacht dat het verhogen van de inkomenseis (allochtone) referenten zou stimuleren om hun arbeidsmarktpositie te verbeteren, met als gevolg een betere sociaal-economische positie van allochtonen die al in Nederland zijn. Dit effect werd vooral verwacht voor vrouwelijke referenten uit etnische minderheden met een maatschappelijke achterstand; ook zij zouden zich immers moeten gaan inspannen om zelfstandig te beschikken over 120% van het minimuminkomen als ze een buitenlandse partner naar Nederland zouden willen halen. Deze stimulans tot een grotere mate van ontplooiing op de arbeidsmarkt zou een emanciperend effect kunnen hebben (NvT, p. 17).

In het verlengde van deze eerste verwachting bestond de veronderstelling dat een verbeterde sociaal-economische positie van referenten een *indirect* positief effect zou hebben op de startpositie en integratie van de buitenlandse partners. Deze verwachting was gebaseerd op de veronderstelling dat een referent zijn/haar partner betere maatschappelijke kansen kan bieden wanneer hij/zij er zelf in is geslaagd om duurzaam 120% van het minimumloon te verdienen. De buitenlandse partners starten het integratietraject dan in elk geval vanuit een betere sociaal-economische situatie. De combinatie van een verbeterde sociaal-economische positie van referenten en een verbeterde startpositie van immigranten zou leiden tot een betere integratie van allochtone achterstandsgroepen als geheel.

Figuur 1 **Beleids Theorie achter de verhoging van de leeftijds- en inkomenseis bij gezinsvormende migratie**

Selectie

Van het verhogen van de inkomenseis werd daarnaast een *migratiebeperkend effect* verwacht. Het toenmalige kabinet ging er vanuit dat niet alle potentiële referenten voldoende gemotiveerd of in staat zouden zijn om aan de hogere inkomenseis te voldoen. Blijkbaar wilde het toenmalige kabinet de gezinsvormende migratie selectief verminderen (vooral onder personen met een relatief laag inkomen).

Het verhogen van de leeftijdseis voor referenten zou leiden tot:

- een betere voorbereiding van de referent op het verblijf van de buitenlandse partner in Nederland.

Volgens de visie van de toenmalige minister voor V&I zijn referenten die de overkomst van een partner uit het buitenland wensen, op 18-jarige leeftijd veelal niet in staat om hun verantwoordelijkheden – zowel financieel als in termen van de integratie van het nieuwe gezinslid – waar te maken. De veronderstelling van de toenmalige minister was dat dit op 21-jarige leeftijd beter zou zijn gewaarborgd (NvT, p. 9, 12, 17; TK 2004-2005, 19 637, nr. 873). Met de verhoging van de leeftijdsgrens werd onder meer beoogd dat de komst van de partner uit het land van herkomst geen prikkel meer vormt voor referenten om een opleiding voortijdig af te breken. Op deze manier wordt voorkomen dat de achterstand in de sociaal-economische positie van de referent een weerslag heeft op de positie van de nieuwe partner ('wiens integratie anders al direct op achterstand zou staan') (NvT, p. 11). In de beleidsdocumenten wordt daarnaast geïmpliceerd dat referenten op 21-jarige leeftijd beter in staat zouden zijn om zelfstandige keuzes te maken en minder vatbaar zouden zijn voor de invloed van de familie, die soms op internationaal trouwen zou aansturen.

Veronderstelde mechanismen:

Keuzebeperking en bewustwording/individualisatie

- Tussen 18 en 21 jaar is het voor referenten niet meer mogelijk om een partner te laten komen uit het buitenland. Door deze keuzebeperking zouden zij niet langer in de verleiding komen om te stoppen met hun opleiding. Dit werd van belang geacht voor de integratie van de referenten. Als referenten een hoger opleidingsniveau bereiken, verwerven ze doorgaans een betere sociaal-economische positie. Een verbeterde sociaal-economische positie van referenten zou, zoals hiervoor al is gezegd, een indirect positief effect hebben op de buitenlandse partners omdat zij hun integratietraject dan aanvangen vanuit een 'betere startpositie'.

Het verhogen van de leeftijdseis voor gezinsmigranten zou daarnaast leiden tot:

- een betere voorbereiding van de gezinsmigrant voorafgaand aan vestiging in Nederland;
- Het verhogen van de leeftijdseis was mede bedoeld om de positie van buitenlandse partners te verbeteren, in het bijzonder van vrouwen (TK 2004-2005, 19 637, nr. 901, p. 4). Volgens de verwachtingen van de toenmalige minister zou een hogere leeftijd ten eerste leiden tot een betere 'voorberei-

ding' op de overkomst naar Nederland, met als gevolg een grotere kans op integratie in de Nederlandse samenleving (TK 2004-2005, 19 637, nr. 873, p. 6) Hoe deze betere voorbereiding er precies zou moeten uitzien is niet uitgeschreven in de beleidsdocumenten. Ten tweede bestond de veronderstelling dat jongvolwassenen op 21-jarige leeftijd beter in staat zijn om zelfstandige beslissingen te nemen, met als gevolg een afname van gedwongen huwelijken in relatie tot gezinsvormende migratie.

Veronderstelde mechanismen:

Bewustwording/individualisatie

- Op 21-jarige leeftijd zouden gezinsmigranten zich beter de consequenties van de voorgenomen vestiging in de Nederlandse samenleving kunnen realiseren en zich beter kunnen voorbereiden (NvT, p.11). Dit zou ertoe leiden dat ze een betere startpositie in de Nederlandse samenleving zouden hebben. Een verbeterde startpositie van gezinsmigranten zou een bijdrage leveren aan een betere integratie van etnische groepen met een achterstand in integratie.

Weerbaarheid/verhoogde autonomie

- Volgens het toenmalige kabinet zouden jongeren, maar vooral vrouwen, op 21-jarige leeftijd beter in staat zijn om belangrijke beslissingen te nemen dan op 18-jarige leeftijd. 'Ten aanzien van de migrerende (huwelijks)partner waarborgt de 21-jarige minimum leeftijd beter dat de zelfstandige overkomst als (huwelijks)partner van een in Nederland gevestigde persoon berust op een weloverwogen en vrijwillige keuze van de betrokkene. Op deze leeftijd is men in het algemeen beter in staat zich desgewenst te onttrekken aan de invloed van het ouderlijke gezag en andere familiale of traditionele banden die bij jongere leeftijd de besluitvorming veelal nog zal beïnvloeden' (NvT, p. 11). Op 21-jarige leeftijd zouden vrouwen de huwelijksdwang door hun ouders beter kunnen weerstaan, met als gevolg een vermindering van het aantal gedwongen huwelijken. Autonome vrouwelijke gezinsmigranten zouden bovendien een betere startpositie in de Nederlandse samenleving hebben. Een verbeterde startpositie van gezinsmigranten zou een bijdrage leveren aan een betere integratie van etnische groepen met een achterstand in integratie.

Naast de bovengenoemde doelen van het beleid beoogde het toenmalige kabinet een afname in financiële en administratieve lasten, omdat het slechts in een geringe mate mogelijk zou zijn om een beroep te doen op uit algemene middelen gefinancierde inkomensafhankelijke regelingen en op bijzondere bijstand (NvT, p. 13).

1.2.5 Mogelijke onbedoelde resultaten van het beleid

Het is mogelijk dat ingevoerde beleidsinstrumenten, naast de beoogde doelen, ook onbedoelde resultaten opleveren. Het ontstaan van onbedoelde resultaten kan afhankelijk zijn van verschillende factoren: de context waarin de maatregelen worden uitgevoerd, dat de veronderstelde mechanismen in de werkelijkheid

anders werken dan verondersteld of dat er in de werkelijkheid (ook) andere, onvoorziene mechanismen werkzaam zijn (Kulu-Glasgow et. al. 2007).

Uit de discussies in de Tweede Kamer is op te maken dat de hogere leeftijds- en inkomenseisen tot de volgende, onbedoelde resultaten zouden kunnen leiden:

1 Het voortijdig afbreken van de opleiding:

- het blijft mogelijk dat jongeren, ook als zij 21 jaar of ouder zijn, voortijdig hun opleiding afbreken om aan de inkomenseis te voldoen (TK 2007-2008, 30 573, nr. 7). Jongeren kunnen (door de ouders/familie) onder druk gezet worden om te gaan werken en aan de inkomenseis te voldoen. Die druk zou ten koste kunnen gaan van het afronden van een studie (TK 2004-2005, 19 637, nr. 873, p. 9).

2 Discriminatie van vrouwen die een partner zouden willen halen:

- Vrouwen die een partner willen halen uit het buitenland zouden indirect gediscrimineerd worden door de hogere inkomenseis (TK 2004-2005, 19 637, nr. 873, p. 6, 9; TK 2007-2008, 30 573, nr. 7). Een relatief groot deel van de vrouwen zou namelijk niet aan de vereiste inkomenseis kunnen voldoen, omdat veel vrouwen nog altijd in deeltijd werken, kortlopende contracten hebben, beginners op de arbeidsmarkt zijn of arbeid met zorgtaken combineren. Vrouwen die een partner willen halen uit het buitenland zullen eerder dan mannen hun opleiding afbreken om te gaan werken en zodoende aan de inkomenseis te voldoen, aangezien vrouwen op jongere leeftijd huwen dan mannen (TK 2007-2008, 30 573, nr. 7).

3 Omzeilen van de eisen/ fraude:

- Potentiële gezinsvormers kunnen de nieuwe leeftijds- en inkomenseisen op legale of illegale wijze omzeilen door schijnarbeidscontracten, valse salarisspecificaties of door gebruik te maken van de Europa-route (TK 2007-2008, 30 573, nr. 7).

4 Illegaliteit:

- De hogere inkomens- en leeftijdseisen kunnen ertoe leiden dat internationale stellen de MVV-aanvraag uitstellen, terwijl de betreffende buitenlandse partners illegaal in Nederland gaan wonen (TK 2007-2008, 30 573, nr. 7).

1.3 Onderzoeksvragen en methode

De onderzoeksvragen van het onderhavige evaluatieonderzoek zijn mede opgesteld naar aanleiding van vragen van de leden van de Vaste Commissie voor Justitie. Bij het beantwoorden van de onderzoeksvragen wordt, binnen de kaders van dit onderzoek en de beschikbare data, de bovengeschetste beleidstheorie 'getoetst'.

De onderzoeksvragen luiden als volgt.

Kwantitatief onderzoek

- Heeft zich een verandering in de omvang van de gezinsvormende migratie voorgedaan sinds de invoering van de maatregelen op 1 november 2004?
- Zijn er verschillen in de kenmerken van de betrokkenen, zoals herkomstland, geslacht en leeftijd, voor en na de invoering van de maatregelen?

- Zijn er verschillen in de startpositie van de buitenlandse partners, voor en na de invoering van de maatregelen?
- Zijn er verschillen in de sociaal-economische situatie van de referenten bij de aanvraag, voor en na de maatregelen?

Deze onderzoeksvragen worden beantwoord door middel van analyses van data uit het IND-informatiesysteem (INDIS), dat voor dit onderzoek is gekoppeld aan verschillende databestanden van het Centraal Bureau voor de Statistiek (onder andere het Sociaal Statistisch Bestand).

Kwalitatief onderzoek

- Op welke manieren passen referenten en potentiële referenten¹⁶ hun gedrag aan – als het gaat om werk, opleiding en partnerkeuze – aan de verhoogde inkomens- en leeftijdseisen op het gebied van gezinsvormende migratie? Zijn er wat dat betreft verschillen naar achtergrondkenmerken van de referenten, in het bijzonder naar geslacht? Hoe motiveren de referenten deze aanpassingen? Hierbij gaat het om o.a.:
 - het uit- of afstellen van het huwelijk;
 - het afronden/staken van de opleiding;
 - het streven naar (ander) werk.
- Zijn er aanwijzingen dat buitenlandse partners zich onder invloed van de hogere leeftijdseis anders gaan voorbereiden op de komst naar Nederland?
- Zijn er aanwijzingen dat de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis de partnerkeuze van referenten en potentiële referenten beïnvloedt? Zijn er wat dat betreft verschillen tussen mannen en vrouwen? Hierbij gaat het om:
 - de wijze waarop de relatie tot stand gekomen is, en
 - de eventuele druk die daarbij door de familie is uitgeoefend.
- In hoeverre is het mogelijk om iets te zeggen over de onbedoelde resultaten van de verhoogde inkomens- en leeftijdseis? Hierbij kan worden gedacht aan:
 - het afbreken van de opleiding om te gaan werken om zodoende aan de inkomenseis te voldoen;
 - illegaal in Nederland verblijven voordat aan de gestelde eisen voldaan wordt;
 - het omzeilen van de regels door gebruik te maken van de Europa-route of van schijnarbeidscontracten en valse salarisspecificaties.

1.4 Opbouw van het rapport

Deel I is gewijd aan het kwantitatieve onderzoek. In deel II komen internationale stellen aan het woord. Ze doen hierbij hun verhaal over het traject dat ze hebben doorlopen om ondanks de beleidswijzigingen toch aan de criteria voor gezinsvormende migratie te voldoen. Ervaringen van stellen die voor de buitenlandse partner (nog) geen verblijfsvergunning hebben gekregen komen in dit

¹⁶ Onder potentiële referenten verstaan we referenten die overwegen of hebben overwogen om een verblijfsvergunning aan te vragen voor hun buitenlandse partner of dit daadwerkelijk hebben gedaan, maar een afwijzing hebben ontvangen.

deel ook aan de orde. Het laatste hoofdstuk bevat de algemene conclusies van dit onderzoek.

Deel I Kwantitatief onderzoek

2 Gezinsvorming in cijfers

Heleen Muermans en Jocelyn Liu (IND Informatie- en Analysecentrum, Ministerie van Justitie)

Zoals in de inleiding vermeld, volgt in dit hoofdstuk de toegezegde kwantitatieve evaluatie naar aanleiding van de motie van het Tweede Kamerlid mw. N. Azough (GroenLinks). De centrale vraag van deze evaluatie is als volgt omschreven: ‘in welke mate is er sprake van een verandering in het aantal en de aard van de aanvragen voor gezinsvormende migratie en in hoeverre is hierbij een relatie te leggen met de aangescherpte eisen?’.

Het Informatie- en Analyse Centrum van de Immigratie en Naturalisatiedienst (INDIAC) heeft door middel van een koppeling van gegevens van de IND en het CBS deze kwantitatieve evaluatie uitgevoerd. De onderzoeksvragen van het kwantitatieve evaluatieonderzoek kunnen als volgt geformuleerd worden:

- Heeft zich een verandering in de omvang van de gezinsvormende migratie voorgedaan sinds de invoering van de maatregelen op 1 november 2004?
- Zijn er verschillen in de kenmerken van de betrokkenen, zoals herkomstland, geslacht en leeftijd, voor en na de invoering van de maatregelen?
- Is er verschil in de startpositie van de buitenlandse partners, voor en na de invoering van de maatregelen?
- Is er verschil in de sociaal-economische situatie van de referenten bij de aanvraag, voor en na de maatregelen?

2.1 Methode

In dit onderzoek zijn gegevens van vreemdelingen die een inwilliging op hun MVV-aanvraag kregen, gekoppeld aan gegevens van het CBS. Op deze wijze is inzicht verkregen in demografische kenmerken, startpositie van de buitenlandse partner en maatschappelijke positie van de referent. Het bijzondere aan dit onderzoek is dat door de koppeling van de MVV-aanvragen aan gegevens van het CBS, voor de eerste keer niet alleen gehuwde stellen in dit onderzoek zijn betrokken, maar eveneens stellen die zijn gaan samenwonen.

Het CBS heeft over het onderwerp huwelijkmigratie kwantitatieve gegevens in kaart gebracht in de publicatie ‘Partnerkeuze van allochtonen’, M. van Huis (2007). De publicatie van het CBS is gebaseerd op gegevens uit huwelijksbestanden, gecombineerd met de variabele ‘vestigingsdatum in Nederland’. Deze methode beperkt zich dus tot huwelijksmigranten, terwijl dit rapport ook de samenwonende gezinsvormers (zowel geregistreerd als ongeregistreerd partnerschap) in beeld brengt.

Selectie

Uit het informatiesysteem van de IND (INDIS) is een selectie gemaakt van ingewilligde MVV-aanvragen (Machtiging tot Voorlopig Verblijf) uit een periode van 16 maanden vóór en 16 maanden na de implementatie van de beleidsmaatregelen op het gebied van gezinsvorming (1 november 2004). Hiermee beslaat de onderzoeksperiode de ingewilligde MVV-aanvragen tussen 1 juli 2003 en 1 maart

2006. Op deze wijze worden mogelijke effecten van de Wet inburgering in het buitenland (Wib, 15 maart 2006) vermeden. Er is een selectie gemaakt op het verblijfsdoel 'gezinsvorming/-hereniging'. Omdat de ingewilligde MVV-aanvragen met verblijfsdoel gezinsvorming de basis van het onderzoek vormen, wordt de groep niet-MVV-plichtige nationaliteiten niet meegerekend. Deze aantallen zijn echter niet erg hoog.

Uit dit bestand is een gestratificeerde steekproef van 800 zaken genomen, waarop dossieronderzoek heeft plaatsgevonden. Dit dossieronderzoek is uitgevoerd door onderzoeksbureau Significant. Het dossieronderzoek was noodzakelijk, omdat in INDIS het onderscheid tussen gezinsvorming en gezinshereniging niet altijd te achterhalen is. Het dossieronderzoek wees uit dat 95% van de geselecteerde aanvragen gezinsvorming betreft. Om die reden is ervoor gekozen om aan te nemen dat het overgrote deel van de betreffende MVV-aanvragen uit dit onderzoek dan ook aanvragen om gezinsvorming zijn. Het is echter niet uit te sluiten dat er enkele gevallen van gezinshereniging in de onderzoekspopulatie zijn meegenomen.

Tijdens het dossieronderzoek bleek het lastig te zijn om op betrouwbare wijze onderzoek naar de inkomensgegevens van de referent te doen.¹⁷ Dit onderwerp is dan ook niet meegenomen in het verdere onderzoek.

Koppeling met het Partnerbestand en Parenbestand van het CBS

De gegevens voor het Partnerbestand van het CBS zijn ontleend aan de Gemeentelijke basisadministratie (GBA). Het CBS kent aan op hetzelfde adres woonachtige personen een gezinstypering toe. De selectie voor dit bestand heeft plaatsgevonden op de gezinstypen 'echtpaar' en 'partners', dat wil zeggen paren die op hetzelfde adres wonen en een juridische band hebben in de vorm van een huwelijk of partnerschap.

Eveneens zijn door middel van een koppeling met het Parenbestand gegevens toegevoegd die ontleend zijn uit de GBA, waarbij personen geselecteerd worden die als huishoudenpositie een partner in een paar hebben. Dit betreft geen kinderen of andere familieleden en ook geen woongroepen. Het zijn wel partners die ongetrouwd zijn en zonder samenlevingscontract samenwonen.

Hierdoor is het mogelijk geworden om gegevens van buitenlandse partners te koppelen aan bijbehorende referenten, waarbij variabelen zoals 'geslacht', 'leeftijd', 'nationaliteit', 'herkomstland' en 'type huishouden' beschikbaar kwamen. Vervolgens is er een selectie uit het gekoppelde bestand gemaakt. Geselecteerd zijn de ingewilligde MVV-aanvragen, buitenlandse partners waarbij een referent gevonden kon worden en buitenlandse partners waarbij de vestigingsdatum in de GBA later was dan de datum van de MVV-aanvraag. De factor inkomensvereiste is bij deze koppeling niet aan de orde gekomen, vanwege de complexiteit om deze te onderzoeken. De uiteindelijke onderzoekspopulatie komt uit op 23.407 stellen.

¹⁷ Dit heeft te maken met de uiteenlopende types salarisspecificaties (per week, per maand, per jaar, bruto, netto, inclusief vakantiegeld, exclusief vakantiegeld) en het feit dat er bij uitzendwerk vaak meerdere salarisstroken meegeteld dienen te worden.

Koppeling met het Sociaal Statistisch Bestand (SSB)

Het SSB bevat gegevens over alle personen, banen en uitkeringen in Nederland die op microniveau aan elkaar relateerbaar zijn. Hiervoor zijn de gegevens over personen uit registraties en enquêtes op microniveau gekoppeld en waar nodig consistent gemaakt. Een belangrijke doelstelling van het SSB is om een gegevensbestand samen te stellen dat een samenhangende, consistente beschrijving geeft van een aantal aspecten van de bevolking van Nederland.¹⁸

De onderzoekspopulatie van 23.407 is gekoppeld aan de SSB-bestanden van 2003 tot en met 2005. Dit betreft bestanden met betrekking tot arbeid als zelfstandige, arbeid in loondienst, arbeid in het buitenland en verschillende bestanden met betrekking tot het recht op sociale zekerheid (ABW, WW, WIA). Hierdoor is het mogelijk geworden om zowel voor de buitenlandse partner als de referent te bezien of iemand arbeidsparticipierend was.

De bestanden zijn per jaar opgebouwd, waarbij een persoon in een bepaald jaarbestand voorkomt indien hij op dat moment arbeid verrichtte dan wel een uitkering genoot. Het is eveneens mogelijk dat een persoon in een bepaald jaar zowel in een arbeidsbestand als in een uitkeringsbestand voorkwam. In deze gevallen is ervoor gekozen een dergelijk persoon als arbeidsparticipierend aan te merken, omdat zo iemand in een bepaalde periode aan het arbeidsproces deelnam.

Definities herkomstland/herkomstgroepering

Gezinsvormende migratie komt zowel voor onder autochtone als onder allochtone groepen, waarbij bepaalde groepen een relatief groot deel van de gezinsvormende migratie voor hun rekening nemen.

Het onderzoek concentreert zich dan ook op de drie belangrijkste groepen die een verblijfsvergunning aanvragen voor een buitenlandse partner: Turken, Marokkanen en autochtone Nederlanders.

Een ruime meerderheid van de Turkse huwelijksmigranten is getrouwd met een Nederlandse ingezetene van Turkse herkomst met een Nederlandse en/of Turkse nationaliteit, terwijl Marokkaanse huwelijksmigranten meestal zijn verbonden met een eerste- of tweede generatie migrant van Marokkaanse origine. Daarom wordt de variabele 'nationaliteit' wel behandeld in deze rapportage, maar concentreert het onderzoek zich hoofdzakelijk op de variabele 'herkomstgroepering'.

In deze rapportage is ervoor gekozen de definities met betrekking tot herkomstlanden en herkomstgroeperingen, zoals deze gehanteerd worden door het CBS, over te nemen. Deze zijn als volgt:

- Herkomstgroepering: kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon verbonden is op basis van het geboorteland van de ouders of van zichzelf.
- Een eerste generatie allochtoon heeft als herkomstgroepering het land waar hij of zij is geboren.
- Een tweede generatie allochtoon heeft als herkomstgroepering het geboorteland van de moeder, tenzij dat ook Nederland is. In dat geval is de her-

¹⁸ Een uitgebreide toelichting op de samenstelling van de SSB-bestanden is gegeven door C.H. Arts en E.M.J. Hoogteijling 'Het Sociaal Statistisch Bestand 1998 en 1999', Sociaal-economische maandstatistiek, december 2002. Zie ook www.cbs.nl.

komstgroepering bepaald door het geboorteland van de vader. Bij de tweede generatie is er ook een onderscheid tussen personen met één of twee in het buitenland geboren ouders.

2.2 Inzicht in de demografische kenmerken

In dit hoofdstuk wordt inzicht gegeven in de demografische kenmerken van de onderzoeksgroep.

Nationaliteit

Er is voor gekozen om de nationaliteiten van buitenlandse partners te verdelen in vijf groepen. Deze groepen zijn:

- buitenlandse partners van Turkse nationaliteit;
- buitenlandse partners van Surinaamse nationaliteit;
- buitenlandse partners van Marokkaanse nationaliteit;
- buitenlandse partners van Braziliaanse, Thaise, Russische of Filippijnse nationaliteit;
- buitenlandse partners van alle overige voorkomende nationaliteiten.

Buitenlandse partners van Turkse, Surinaamse en Marokkaanse nationaliteit zijn gekozen, omdat deze groepen het grootste aandeel van de gezinsvormers betreffen.

Deze keuze vloeit voort uit de beleidstheorie; deze gaat ervan uit dat met name Turken en Marokkanen een slechte startpositie hebben en moeite hebben met de integratie.

De selectie van groep 4 is gebaseerd op de verwachting dat een groot deel van de buitenlandse partners van deze vier nationaliteiten bij een Nederlander van autochtone afkomst beoogt te verblijven. Mogelijk heeft deze groep minder last van de gevolgen van de beleidsmaatregelen op het gebied van gezinsvorming ondervonden. Door deze groep apart in beeld te brengen, is dit onderzocht.

In tabel 1 in bijlage 3 wordt het aantal referenten van Turkse, Surinaamse en Marokkaanse nationaliteit weergegeven. Zoals verwacht, is het aantal erg laag. Turken, Marokkanen en Surinamers in Nederland hebben vaak al de Nederlandse nationaliteit, omdat zij reeds genaturaliseerd tot Nederlander zijn (20.000, 85%). Onder deze referenten van Nederlandse nationaliteit valt een grote groep niet-autochtone Nederlanders. Daarom wordt in de rest van deze rapportage voor de referenten gewerkt met de variabele 'herkomstgroepering' in plaats van 'nationaliteit'. Voor de buitenlandse partners blijft uiteraard de variabele 'nationaliteit' gehandhaafd.

Uit tabel 2 in bijlage 3 blijkt dat bij de groep mannelijke referenten van Nederlandse nationaliteit van autochtone herkomst een derde deel van de buitenlandse partners afkomstig is uit groep 4 (namelijk 2.126 van 6.235).

Dit betreft dus Nederlandse mannen die een partner uit Brazilië, Thailand, Russische Federatie of de Filippijnen laten overkomen. Bij de autochtone Nederlandse vrouwen komt de partner voor het grootste deel uit groep 5 (alle overige nationaliteiten), gevolgd door buitenlandse partners van Turkse en Marokkaanse nationaliteit.

Bij de mannen beslaat de groep overige allochtonen (dus geen Turken, Marokkanen of Surinamers) die een buitenlandse partner laten overkomen, 27%, waarbij 19% een niet-westerse allochtoon is. Bij de vrouwen is dit percentage 19%, waarbij 12% een niet-westerse allochtoon is.

Herkomstgroepering

Zoals vermeld, bevindt zich onder de referenten van Nederlandse nationaliteit een grote groep niet-autochtone Nederlanders. Daarom wordt in de rest van deze rapportage voor de referenten gewerkt met de variabele 'herkomstgroepering' in plaats van 'nationaliteit'. In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan deze variabele.

Herkomstgroepering en sekse

Uit de tabellen 3 en 4 in bijlage 3 blijkt dat de onderzoekspopulatie van 23.407 paren in 69% van de gevallen een mannelijke referent betreft die een vrouwelijke partner liet overkomen. In 29% van de gevallen ging het om een vrouwelijke referent die een mannelijke partner liet overkomen. De overige 2% betreft partners van hetzelfde geslacht.

Herkomstgroepering referent en nationaliteit buitenlandse partner

Onderstaande tabel 2.1¹⁹ geeft de herkomstgroepering van de referent weer, afgezet tegen de nationaliteitsgroepen van de buitenlandse partners naar sekse in absolute aantallen.

De kwantitatieve gegevens beantwoorden aan de verwachting dat een groot deel (34%) van de autochtone mannen een partner uit groep 4 (Braziliaanse, Thaise, Russische of Filippijnse nationaliteit) liet overkomen. Toch waren buitenlandse partners van overige nationaliteiten voor de groep autochtone referenten (zowel mannen als vrouwen) de grootste groep (59%). Zie tabel 5 in bijlage 3 voor alle procentuele weergaven.

Verder wordt door het gebruik van de variabele 'herkomstland' duidelijk dat referenten van Turkse en Marokkaanse herkomst meestal een partner uit hun herkomstland haalden. Dit geldt zowel voor de mannen als voor de vrouwelijke referenten. Voor de mannen waren deze percentages respectievelijk 95% en 97% en voor de vrouwen respectievelijk 97% en 92%. Bij de Surinamers, zowel mannen als vrouwen, was het beeld meer divers.

Bij de vrouwelijke referenten valt op dat autochtone vrouwen relatief vaak een Turkse (24%) of Marokkaanse (11%) partner uit het buitenland lieten overkomen.

¹⁹ Alle tabellen in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op eigen berekeningen van INDIAC op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde bestanden betreffende aanspraken Algemene Ouderdomswet 2006, welke afkomstig zijn van de Sociale Verzekeringsbank en het CBS.

Tabel 2.1 Herkomstgroepering referent en nationaliteit buitenlandse partner naar sekse, absolute aantallen

Herkomstgroepering mannelijke referent	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra. Thai. Rus. Filip.	Overig	Totaal	%	
Autochtoon	116	121	166		2.126	3.708	38%	
Marokko	<5	<5	1.610		<5	51	1.667	10%
Turkije	1.991	<5	6		7	97	2.101	13%
Suriname	<5	315	24		31	418	791	5%
Overige niet westerse allochtonen	9	11	113		141	3.793	4.067	25%
Overige westerse allochtonen	25	11	25		321	1.179	1.561	10%
Totaal	2.145	459	1.944		2.630	9.246	16.424	100%
Percentage	13%	3%	12%		16%	56%	100%	

Herkomstgroepering vrouwelijke referent	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra. Thai. Rus. Filip.	Overig	Totaal	%	
Autochtoon	478	20	209		51	1.201	1.959	28%
Marokko	9	<5	1.106		<5	81	1.197	17%
Turkije	1.602	<5	<5		<5	51	1.656	24%
Suriname	28	170	29		<5	422	650	9%
Overige niet westerse allochtonen	26	6	22		27	854	935	13%
Overige westerse allochtonen	64	6	36		19	461	586	8%
Totaal	2.207	204	1.404		98	3.070	6.983	100%
Percentage	32%	3%	20%		1%	44%	100%	

Herkomstgroepering en generatie referent

Men kan de referenten ook naar generatie bezien. Uit tabel 2.2. blijkt dat in totaal (mannen + vrouwen) 35% autochtoon Nederlander, 51% eerste generatie allochtoon en 14% tweede generatie allochtoon is.

Uit tabel 6 in bijlage 3 blijkt dat zowel bij de mannen als bij de vrouwen het grootste gedeelte van de referenten afkomstig is uit de groep eerste generatie allochtonen te zijn (respectievelijk 53% en 48%). Daarna is bij zowel de mannen als de vrouwen de groep van autochtone afkomst het grootst.

Tabel 2.2 Herkomstgroepering referent en generatie referent

Herkomstgroepering referent	Autochtoon	1e generatie allochtoon	2e generatie allochtoon	Totaal
Autochtoon	8.196	-	-	8.196
Marokko	-	2.261	603	2.864
Turkije	-	2.337	1.420	3.757
Suriname	-	1.222	219	1.441
Overige niet westerse allochtonen	-	4.795	207	5.002
Overige westerse allochtonen	-	1.368	779	2.147
Totaal	8.196	11.983	3.228	23.407
Percentage	35%	51%	14%	100%

Herkomstgroepering en type huishouden referent

Tevens is in het onderzoek het type huishouden van de referent onderzocht. Zie hiervoor tabel 7 in bijlage 3. De variabele 'type huishouden' uit de GBA is gebaseerd op een peilmoment op jaarbasis.

Per huishouden kan het type worden weergegeven zoals dat was in het jaar van de MVV-aanvraag, dan wel het eerst opvolgende jaar, maar in ieder geval nádat de buitenlandse partner zich in Nederland gevestigd had. Een huishouden

wordt in de GBA geclassificeerd als 'met kinderen' als het bestaat uit een paar met ten minste één thuiswonend kind.

Opvallend is het hoge aantal gehuwden, zowel met als zonder kinderen (63%). Dit komt bij alle herkomstgroepen veel voor. Meer dan de helft van de autochtone referenten is ongehuwd. Het percentage huishoudens met kinderen betreft 33%.

2.3 Inzicht in de aard en omvang van de aanvragen voor gezinsvorming

Aantal ingewilligde MVV-aanvragen

Door een selectie te maken van de ingewilligde MVV-aanvragen (Machtiging tot Voorlopig Verblijf) uit het informatiesysteem van de IND (INDIS) uit een periode van 16 maanden vóór en 16 maanden na de implementatie van de beleidsmaatregelen op het gebied van gezinsvorming (1 november 2004), kan inzicht verkregen worden in de omvang van de ingewilligde aanvragen tot gezinsvorming.²⁰

De onderzoeksperiode beslaat dus de periode tussen 1 juli 2003 en 1 maart 2006. Op deze wijze worden de effecten van de Wib (15 maart 2006) zoveel mogelijk vermeden. Er zijn echter wel andere ontwikkelingen in de onderzoeksperiode die invloed gehad kunnen hebben op de omvang van het aantal MVV-aanvragen. Dit betreft de uitbreiding van de Europese Unie van 10 naar 25 lidstaten per 1 mei 2004²¹ en de verhoging van de leges bij een MVV-aanvraag per 1 juli 2005.

In onderstaande tabel wordt het verschil in omvang van de ingewilligde MVV-aanvragen tot gezinsvorming voor en na de implementatie van de beleidsmaatregelen per 1 november 2004 weergegeven. Het aantal ingewilligde procedures is met ruim 5.000 afgenomen, een percentage van -37%.

Tabel 2.3 Absolute en procentuele afname van ingewilligde MVV-aanvragen, voor en na de implementatie van de beleidsmaatregelen

Voor implementatie beleidsmaatregelen	Na implementatie beleidsmaatregelen	Absoluut verschil	Procentueel verschil
14.359	9.048	-5.311	-37%

²⁰ Er is voor gekozen niet de gehele instroom van MVV-aanvragen weer te geven, omdat dit een vertekend beeld zou hebben opgeleverd, en wel om twee redenen. De eerste reden is dat niet alle MVV-aanvragen gezinsvormende migratie betreffen. De tweede reden is dat bij de registratie van MVV-aanvragen er in veel gevallen een dubbele procedure wordt opgestart (een zogenaamde referentprocedure of een procedure via de diplomatieke post in het land van herkomst). Het is onmogelijk deze te ontdebellen. Daarom is ervoor gekozen de onderzoekspopulatie eveneens te gebruiken als een weergave van de instroom van gezinsvormende migratie. Dit levert een waarheidsgetrouw beeld op.

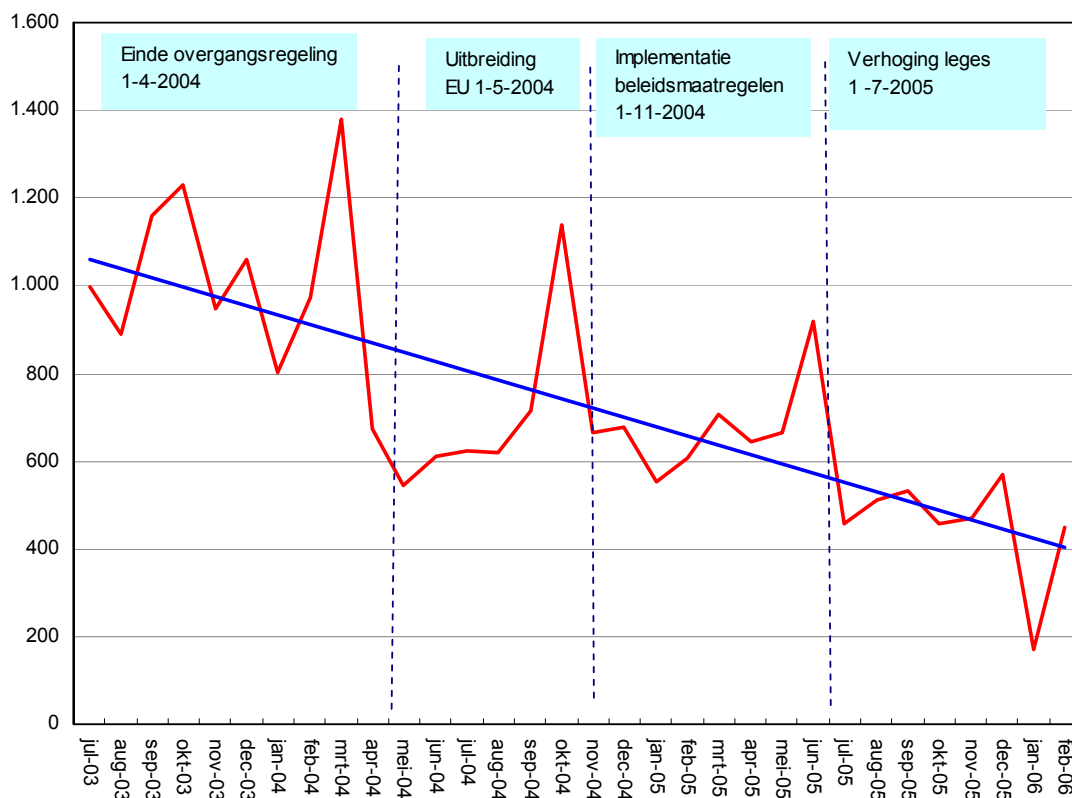
²¹ Overigens beslaat het aandeel van de tien nieuwe lidstaten, die per 1 mei 2004 tot de Europese Unie toetraden slechts 1% van het totaal van het aantal MVV-aanvragen in de onderzoeksperiode.

In figuur 2.1 worden deze gegevens per maand weergegeven, met de diverse relevante ontwikkelingen op het beleidsterrein. Om een conclusie te kunnen trekken over de aard en omvang van de instroom van de gezinsvormende migratie, zijn de ingewilligde aanvragen van de onderzoekspopulatie per maand van aanvraag in onderstaande grafiek weergegeven.

De trendlijn geeft een duidelijke dalende trend aan op het gebied van de gezinsvormende migratie. Er is een duidelijk effect zichtbaar op het moment van de implementatie van de beleidsmaatregelen per 1 november 2004. Dit moment wordt namelijk voorafgegaan door een piek in de ingewilligde aanvragen in de periode september en oktober 2004. Ook in de maand maart 2004 is een piek zichtbaar. Deze wordt waarschijnlijk veroorzaakt door het aflopen van de overgangsregeling in verband met de gelijkstelling van de inkomenseis voor gehuwden en ongehuwden. Deze liep per 1 april 2004 af.

In de maand juni 2005 was er eveneens een piek in het aantal ingewilligde aanvragen. Deze werd waarschijnlijk veroorzaakt door de op handen zijnde verhoging van de leges per 1 juli 2005. Tevens heeft de aankondiging van de Wib (per 15 maart 2006 van kracht) een rol gespeeld, want in februari 2006 is wederom sprake van een piek(je) in het aantal aanvragen.

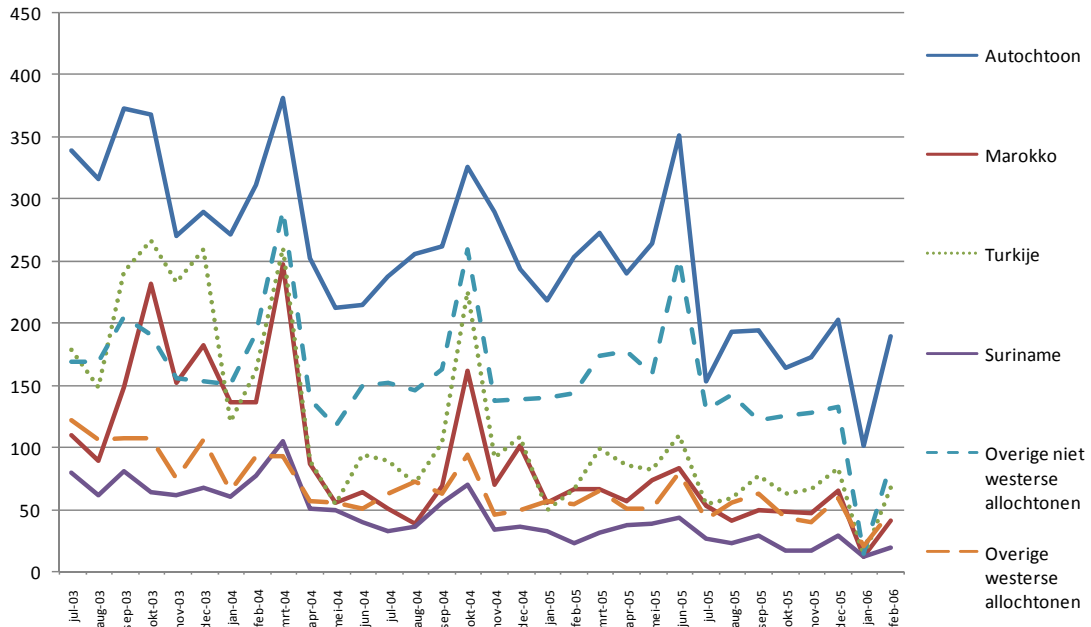
Figuur 2.1 Ingewilligde MVV-aanvragen gezinsvormende migratie

Figuur 2.2. geeft de onderverdeling naar de herkomstgroep van de referent weer. Kijkend naar het aantal ingewilligde aanvragen van de verschillende herkomstgroepen, valt op dat deze vrijwel allemaal dezelfde pieken vormen op bepaalde momenten. Echter, zowel bij de Marokkanen als de Turken is een opvallend sterke daling zichtbaar na de piek in maart 2004.

Na de implementatie van de beleidsmaatregelen vallen alle groepen in aantal terug.

Figuur 2.2 Ingewilligde MVV-aanvragen gezinsvormende migratie per herkomstgroep

Sekseverdeling referent voor en na de implementatie van de beleidsmaatregelen
 In tabel 2.4 is het geslacht van de referent weergegeven. Het blijkt dat het aandeel van de vrouwelijke referenten relatief veel sterker is afgenomen dan het mannelijke aandeel. Het aantal vrouwen nam af met -48%, terwijl het aantal mannen slechts met -32% daalde.

Tabel 2.4 Sekseverdeling referent voor en na de implementatie van de beleidsmaatregelen

	Voor implementatie beleidsmaatregelen	Na implementatie beleidsmaatregelen	Totaal	Absolute afname	Procentuele afname
Mannen	9.755	6.669	16.424	-3.086	-32%
Vrouwen	4.604	2.379	6.983	-2.225	-48%
Totaal	14.359	9.048	23.407	-5.311	-37%

Leeftijd referent en buitenlandse partner voor en na de implementatie van de beleidsmaatregelen

De verschillen in de leeftijden van de referenten en hun buitenlandse partners in de perioden voor en na de implementatie van de beleidsmaatregelen, geven een indruk van de mate waarin men zich heeft moeten aanpassen als gevolg van de beleidsmaatregelen.

Tabel 2.5 Leeftijden referent en buitenlandse partner voor implementatie van de beleidsmaatregelen

Voor 1 november 2004

Referent	Tussen 18 en 20 jaar	Tussen 21 en 28 jaar	Ouder dan 28 jaar	Totaal	Percentage
Tussen 18 en 20 jaar	152	437	118	707	5%
Tussen 21 en 28 jaar	676	1.932	824	3.432	24%
Ouder dan 28 jaar	492	3.139	6.589	10.220	71%
Totaal	1.320	5.508	7.531	14.359	100%
Percentage	9%	38%	52%	100%	

Zoals blijkt uit tabel 2.5, zaten bij de stellen die voor 1 november 2004 een inwilliging van hun MVV-aanvraag ontvingen, in totaal bij 13% van de stellen ((707 + 676 + 492)/14.359), een van beide partners, dan wel beide partners, onder de leeftijdsgrens van 21 jaar.

Bij de stellen waarbij de referent een man is, zou eveneens 13% ((163 + 629 + 478)/9.755) na 1 november 2004 niet aan het leeftijdsvereiste voldoen. Ook bij de stellen waarbij de referent een vrouw is, is dit percentage 13% ((544 + 47 + 14)/4.604). Zie voor uitsplitsingen naar sekse de tabellen 8 en 9 in bijlage 3.

Tabel 2.6 Leeftijden referent voor en na implementatie van de beleidsmaatregelen

Leeftijd mannelijke referent	Voor implementatie	Na implementatie	Absoluut verschil	Procentueel verschil
	beleidsmaatregelen	beleidsmaatregelen		
18 t/m 20	163	23	-140	-86%
21 t/m 27	1.697	823	-874	-52%
28 en ouder	7.895	5.823	-2.072	-26%
Totaal	9.755	6.669	-3.086	-32%

Leeftijd vrouwelijke referent	Voor implementatie	Na implementatie	Absoluut verschil	Procentueel verschil
	beleidsmaatregelen	beleidsmaatregelen		
18 t/m 20	544	30	-514	-94%
21 t/m 27	1.735	912	-823	-47%
28 en ouder	2.325	1.437	-888	-38%
Totaal	4.604	2.379	-2.225	-48%

In tabel 2.6 is de leeftijd van de referent weergegeven met het absolute en procentuele verschil na de implementatie van de beleidsmaatregelen²². Opvallend is dat de groep oudere referenten (die van 28 jaar en ouder) minder sterk gedaald is dan de andere twee groepen.

Herkomstgroepering referent naar implementatiedatum

Tabel 10 in bijlage 3 geeft het totale overzicht weer van de herkomstgroepering van de referent voor en na de implementatie van de beleidsmaatregelen.

In tabel 2.7 is de herkomstgroepering van de referenten uitgesplitst naar sekse. De verschillen in tijdsperioden zijn zowel absoluut als procentueel weergegeven.

Zowel bij de mannen als bij de vrouwen is een scherpe daling zichtbaar, maar bij de vrouwen was de daling aanzienlijk sterker (-32% bij de mannen en -48%

²² Het feit dat er in de tabel na de implementatie van de beleidsmaatregelen aantallen referenten geregistreerd zijn in de leeftijdsgroep 18 t/m 20 jaar, heeft te maken met administratieve registraties van geboortedata.

bij de vrouwen). Echter, zowel bij de mannen als bij de vrouwen van Marokkaanse, Turkse en Surinaamse herkomst was de daling bovengemiddeld. De groep autochtone referenten daarentegen zit zowel bij de mannen als bij de vrouwen ruim onder de gemiddelde afname. Bij de mannen is dit -22% en bij de vrouwen -34%.

Opvallend is het verschil tussen de groep autochtone mannen (daling -22%) en de groep Turkse vrouwen (daling -57%).

Tabel 2.7 Herkomstgroepering referent naar implementatiedatum en sekse, verschillen absoluut en procentueel

Herkomstgroepering mannelijke referent	Voor implementatie beleidsmaatregelen	Na implementatie beleidsmaatregelen	Absoluut verschil	Procentueel verschil
Autochtoon	3.507	2.730	-777	-22%
Marokko	1.124	543	-581	-52%
Turkije	1.441	660	-781	-54%
Suriname	542	249	-293	-54%
Overige niet westerse allochtonen	2.198	1.869	-329	-15%
Overige westerse allochtonen	943	618	-325	-34%
Totaal	9.755	6.669	-3.086	-32%

Herkomstgroepering vrouwelijke referent	Voor implementatie beleidsmaatregelen	Na implementatie beleidsmaatregelen	Absoluut verschil	Procentueel verschil
Autochtoon	1.183	776	-407	-34%
Marokko	824	373	-451	-55%
Turkije	1.155	501	-654	-57%
Suriname	452	198	-254	-56%
Overige niet westerse allochtonen	604	331	-273	-45%
Overige westerse allochtonen	386	200	-186	-48%
Totaal	4.604	2.379	-2.225	-48%

2.4 Inzicht in de startpositie van de buitenlandse partner

In dit gedeelte zal aandacht worden besteed aan de startpositie van de migranten na aankomst in Nederland. Voor de buitenlandse partner betekent dit dat getoetst zal worden of een vreemdeling na aankomst in Nederland op enig moment aan het arbeidsproces deelnam. Indien dit het geval was, wordt de buitenlandse partner – ook als het tijdelijke arbeid betrof – als arbeidsparticipierend aangemerkt.

Startpositie buitenlandse partner

Om de arbeidsparticipatie van buitenlandse partners te toetsen, is de onderzoekspopulatie van 23.407 gekoppeld aan het SSB (Sociaal Statistisch Bestand) van het CBS. Dit zijn bestanden met gegevens van personen met betrekking tot arbeid als zelfstandige, arbeid in loondienst, arbeid in het buitenland en verschillende bestanden met betrekking tot het recht op sociale zekerheid (ABW, WW, WIA).

De bestanden zijn per jaar opgebouwd, waarbij een persoon in een bepaald jaarbestand voorkomt indien hij in dat jaar arbeid verrichtte dan wel een uitkering ontving. Het is eveneens mogelijk dat een persoon in een bepaald jaar zowel in een arbeidsbestand als in een uitkeringsbestand voorkwam. In deze gevallen is ervoor gekozen een dergelijke persoon als arbeidsparticipierend aan te merken, omdat zo iemand in een bepaalde periode aan het arbeidsproces deelnam.

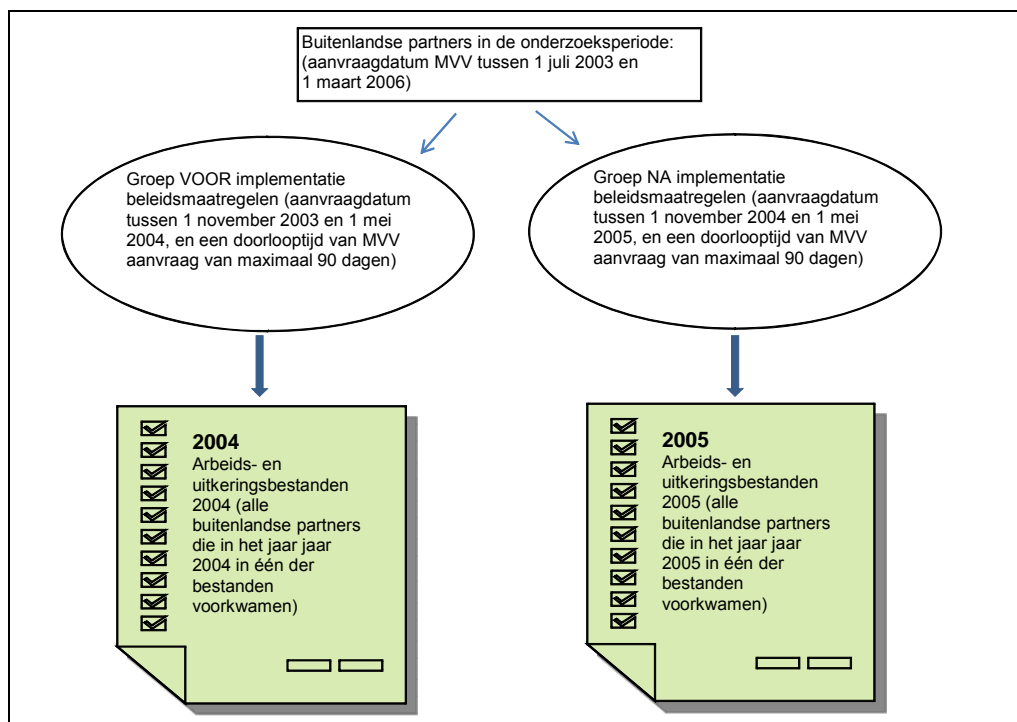
Tot slot is er een groep ‘geen van beide’, die geen baan had, maar evenmin een uitkering. Dit betreft dus economisch onzelfstandigen, afhankelijk van het inkomen van de partner.

Om de arbeidsparticipatie van de buitenlandse partners voor en na de implementatie van de beleidsmaatregelen te kunnen vergelijken, is het noodzakelijk een selectie te maken. De beide groepen van voor en na de implementatiedatum moeten evenredig lang de tijd hebben gehad om al dan niet als ‘arbeidsparticipierend’ te worden aangemerkt. Daarom is een selectie gemaakt van buitenlandse partners met een datum van aanvraag tussen 1 november 2003 en 1 mei 2004 (groep voor) en een groep van buitenlandse partners met een datum van aanvraag tussen 1 november 2004 en 1 mei 2005 (groep na). Voor beide groepen is vervolgens ook naar de doorlooptijd van de beslissing op de MVV-aanvraag gekeken, en is een selectie gemaakt van personen die binnen 90 dagen een (positieve) beslissing kregen. Op deze wijze is een onderzoeksgroep van 6.393 stellen geselecteerd.

Vervolgens is de ‘groep voor’ getoetst in de jaarbestanden van 2004 en de ‘groep na’ in de jaarbestanden van 2005. Hiermee hebben beide groepen theoretisch minimaal 7 maanden en maximaal 14 maanden de tijd gehad zich op de arbeidsmarkt te oriënteren. Door de gebruikte methodiek wordt de gemiddelde arbeidsparticipatie in een jaar en mogelijke gedragsaanpassingen van de verschillende groepen weergegeven. Het geeft echter geen inzicht in gedragsaanpassingen op individueel niveau.

Onderstaand schema 2.1. geeft deze uitleg weer.

Schema 2.1 Selectie bestanden arbeidsparticipatie buitenlandse partners

Verschuivingen in de arbeidsparticipatie van de buitenlandse partners kunnen het beste worden weergegeven binnen de nationaliteitsgroep.

Procentuele verschuiving moeten evenwel in het juiste perspectief worden bezien. Men moet namelijk bedenken dat bij sommige groepen (zoals de Surinamers en de mannelijke buitenlandse partners uit groep 4) de absolute aantallen laag zijn. Daarom dienen de absolute aantallen eveneens in aanmerking te worden genomen.

De totale arbeidsparticipatie van buitenlandse partners blijkt van 20% naar 25% te zijn toegenomen. Zie hiervoor tabel 11 in bijlage 3. De uitkeringsafhankelijkheid bleef gelijk op 3%. De stijging in arbeidsparticipatie was bij alle nationaliteiten zichtbaar, hoewel nationaliteitsgroep 4 (Braziliaanse, Thaise, Russische of Filippijnse nationaliteit) met een stijging van slechts 1% achterbleef. De arbeidsparticipatie van buitenlandse partners uit Turkije, Suriname en Marokko steeg respectievelijk met 11%, 15% en 11%.

Uit tabel 2.8 blijkt dat de totale arbeidsparticipatie van mannelijke buitenlandse partners van 38% naar 56% is gestegen. Ook de vrouwelijke arbeidsparticipatie nam toe, van 10% naar 14%.

Bij de mannen is de arbeidsparticipatie met name onder de Turken en de Marokkanen toegenomen. Dit percentage nam bij de Turken van 43% naar 61% toe en bij de Marokkanen van 31% naar 57%.

Bij de vrouwen is de arbeidsparticipatie weliswaar gestegen, maar in veel minder sterke mate. Eigenlijk geldt die stijging alleen voor Turkse vrouwen (van 6% naar 10%) en de groep overige nationaliteiten (van 12% naar 17%).

De arbeidsparticipatie van de totale groep buitenlandse partners is zowel bij de mannen als bij de vrouwen toegenomen, terwijl de uitkeringsafhankelijkheid vrijwel onveranderd is gebleven. Mogelijk wordt dit veroorzaakt doordat meer mannen en vrouwen die voorheen door hun partner (de referent) onderhouden werden, zelf ook werk zijn gaan zoeken. Echter, de Marokkaanse vrouwen vormen hierop een uitzondering. De uitkeringsafhankelijkheid van deze groep steeg van 3% naar 12%.

Zie voor absolute aantallen tabel 12 in bijlage 3.

Tabel 2.8 Arbeidsparticipatie buitenlandse partner naar periode en sekse

Aanvraag voor implementatiedatum, 2004

Mannelijke buitenlandse partners	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra,Thai, Rus, Filip.	Overig	Totaal
Arbeidsparticipierend	43%	29%	31%	39%	39%	38%
Uitkeringsafhankelijk	2%	4%	4%	7%	5%	4%
Geen van beide	54%	68%	65%	54%	56%	58%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Absolute aantallen	518	56	345	28	562	1.509

Vrouwelijke buitenlandse partners	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra. Thai. Rus. Filip.	Overig	Totaal
Arbeidsparticipierend	6%	13%	4%	11%	12%	10%
Uitkeringsafhankelijk	1%	3%	4%	1%	2%	2%
Geen van beide	93%	85%	91%	88%	86%	88%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Absolute aantallen	471	80	465	387	1.398	2.801

Aanvraag na implementatiedatum, 2005

Mannelijke buitenlandse partners	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra. Thai. Rus. Filip.	Overig	Totaal
Arbeidsparticipierend	61%	40%	57%	54%	54%	56%
Uitkeringsafhankelijk	3%	10%	3%	0%	1%	2%
Geen van beide	36%	50%	41%	46%	45%	42%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Absolute aantallen	151	10	118	13	272	564

Vrouwelijke buitenlandse partners	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra. Thai. Rus. Filip.	Overig	Totaal
Arbeidsparticipierend	10%	33%	3%	12%	17%	14%
Uitkeringsafhankelijk	3%	3%	12%	0%	2%	3%
Geen van beide	88%	65%	85%	88%	81%	83%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Absolute aantallen	136	40	143	344	856	1.519

2.5 Inzicht in de maatschappelijke positie van de referent

In dit gedeelte wordt aandacht besteed aan de maatschappelijke positie van de referenten, voor en na de aanvraag voor gezinsvorming.

Er wordt bekeken hoe de startpositie op de arbeidsmarkt was voor de MVV-aanvraag gezinsvorming en hoe de positie van de referent was nadat de partner in Nederland is gekomen. Hiermee wordt geprobeerd een antwoord te geven op de vraag in hoeverre een referent na implementatie van de beleidsmaatregelen, zijn of haar gedrag op de arbeidsmarkt heeft aangepast om aan de voorwaarden te kunnen voldoen.

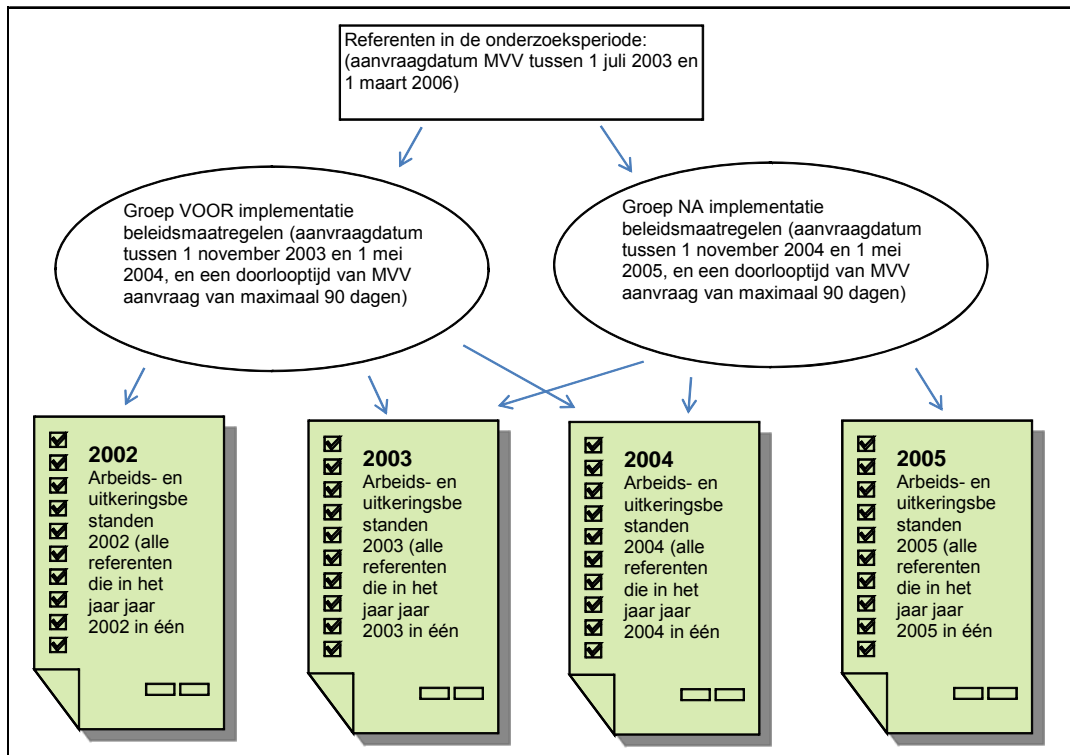
Om de arbeidsparticipatie van referenten te toetsen, zijn de partners van dezelfde selectie buitenlandse partners als hierboven - waarbij de arbeidsparticipatie van buitenlandse partners werd onderzocht - als uitgangspunt genomen. Ook hier is dus een onderzoeksgroep van 6.393 stellen geselecteerd.

Echter, bij de referenten is de groep die een aanvraag om gezinsvorming indiende vóór 1 november 2004, gepeild in de inkomens- en uitkeringsbestanden van 2002, 2003 en 2004. De groep referenten die ná 1 november 2004 een aanvraag indiende, is gepeild in de inkomens- en uitkeringsbestanden van 2003, 2004 en 2005.

Door de gebruikte methodiek wordt de gemiddelde arbeidsparticipatie in een jaar en mogelijke gedragsaanpassingen van de verschillende groepen weergegeven. Het geeft echter geen inzicht in gedragsaanpassingen op individueel niveau. In andere woorden: dit is geen cohortanalyse, waarbij dezelfde personen in de tijd worden gevolgd.

De selectie wordt in schema 2.2 weergegeven.

Schema 2.2 Selectie bestanden arbeidsparticipatie referenten

Arbeidsparticipatie referenten in het algemeen

In de tabellen 13, 14 en 15 in bijlage 3 staan gegevens in absolute aantallen over de maatschappelijke positie van de referenten over de jaren 2002, 2003, 2004 en 2005, uit zowel de groep van voor als na de implementatie van de beleidsmaatregelen. In 2003 hoefden de referenten nog niet aan het inkomensvereiste te voldoen. Het jaar 2004 kan gezien worden als een 'overgangsjaar', terwijl de gegevens over 2005 de maatschappelijke positie weergeven van de referenten nadat zij aan de nieuwe inkomenseisen dienden te voldoen.

Uit tabel 13 blijkt dat de arbeidsparticipatie van referenten in het algemeen (mannen + vrouwen) uit de groep die na de implementatie van de beleidsmaatregelen een MVV-aanvraag indienden, in het jaar 2005 87% was, terwijl dit in het jaar 2003 nog 79% was. Dit betekent dus een stijging van 8%. De uitkeringsafhankelijkheid is in de onderzochte perioden gelijk gebleven. Opvallend is de afname van de groep 'geen van beide', die afnam van 12% naar 4%.

Tabel 2.9 Arbeidsparticipatie mannelijke referent naar herkomstgroep en sekse

Aanvraag voor implementatiedatum

Mannelijke referenten, 2002	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overige westerse allochtonen	Totaal
Arbeidsparticipierend	90%	80%	82%	83%	71%	74%	82%
Uitkeringsafhankelijk	6%	17%	11%	11%	9%	9%	10%
Geen van beide	4%	2%	7%	7%	20%	17%	8%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Mannelijke referenten, 2003	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overige westerse allochtonen	Totaal
Arbeidsparticipierend	90%	80%	85%	84%	78%	78%	84%
Uitkeringsafhankelijk	7%	19%	11%	13%	8%	9%	10%
Geen van beide	2%	1%	4%	3%	15%	13%	6%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Mannelijke referenten, 2004	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overige westerse allochtonen	Totaal
Arbeidsparticipierend	91%	78%	86%	86%	89%	86%	87%
Uitkeringsafhankelijk	8%	21%	10%	11%	7%	11%	11%
Geen van beide	1%	1%	4%	3%	4%	2%	2%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Aanvraag na implementatiedatum

Mannelijke referenten, 2003	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overige westerse allochtonen	Totaal
Arbeidsparticipierend	92%	73%	75%	91%	56%	72%	78%
Uitkeringsafhankelijk	5%	23%	16%	4%	5%	10%	8%
Geen van beide	3%	3%	9%	6%	39%	17%	14%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Mannelijke referenten, 2004	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overige westerse allochtonen	Totaal
Arbeidsparticipierend	92%	72%	77%	91%	60%	76%	80%
Uitkeringsafhankelijk	6%	23%	15%	7%	4%	9%	8%
Geen van beide	2%	5%	9%	2%	35%	15%	12%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Mannelijke referenten, 2005	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overige westerse allochtonen	Totaal
Arbeidsparticipierend	94%	73%	75%	89%	87%	84%	88%
Uitkeringsafhankelijk	5%	23%	16%	7%	7%	10%	9%
Geen van beide	1%	5%	9%	4%	7%	6%	4%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bovenstaande tabel 2.9 geeft (procentueel) de maatschappelijke positie van de mannelijke referenten weer, van zowel de groep die een MVV-aanvraag indiende na de implementatie van de beleidsmaatregelen als de groep die dat daarvoor deed.

Uit de gegevens blijkt dat de arbeidsparticipatie van mannelijke referenten in de groep na de implementatie in het algemeen is toegenomen (van 78% in 2003 naar 88% in 2005, een stijging van 10%). Uit de tabel blijkt dat de arbeidsparti-

cipatie van de groep van voor 1 november 2004 eveneens toenam, maar deze stijging is aanzienlijk kleiner (namelijk 5%).

De geconstateerde stijging bij de onderzoekspopulatie van na de beleidsmaatregelen is sterk waarneembaar bij de groepen overige niet-westerse en overige westerse allochtonen. Deze stegen van respectievelijk 56% naar 87% en van 72% naar 84%. Ook bij de autochtone mannelijke referenten is een lichte stijging zichtbaar, van 92% naar 94%.

Des te opvallender is het feit dat Marokkanen, Turken en Surinamers niet volgen in deze trend. De arbeidsparticipatie van Marokkanen, Turken en Surinamers is vrijwel onveranderd gebleven (respectievelijk 73%, 75%, 89%).

Zie voor absolute aantallen tabellen 14 en 15 in bijlage 3.

Tabel 2.10 Arbeidsparticipatie vrouwelijke referent naar herkomstgroep en sekse

Aanvraag voor implementatiedatum							
Vrouwelijke referenten, 2002	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overige westerse allochtonen	Totaal
Arbeidsparticiperend	86%	85%	80%	86%	73%	77%	82%
Uitkeringsafhankelijk	10%	10%	13%	10%	12%	8%	11%
Geen van beide	5%	4%	7%	4%	16%	15%	7%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Aanvraag na implementatiedatum							
Vrouwelijke referenten, 2003	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overige westerse allochtonen	Totaal
Arbeidsparticiperend	87%	88%	86%	84%	75%	80%	85%
Uitkeringsafhankelijk	10%	10%	12%	14%	16%	14%	12%
Geen van beide	3%	2%	2%	1%	10%	5%	3%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Aanvraag na implementatiedatum							
Vrouwelijke referenten, 2004	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overige westerse allochtonen	Totaal
Arbeidsparticiperend	85%	84%	82%	79%	79%	77%	82%
Uitkeringsafhankelijk	13%	15%	14%	18%	19%	21%	15%
Geen van beide	2%	1%	4%	4%	2%	2%	2%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Aanvraag na implementatiedatum							
Vrouwelijke referenten, 2003	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overige westerse allochtonen	Totaal
Arbeidsparticiperend	88%	85%	75%	85%	78%	75%	83%
Uitkeringsafhankelijk	8%	15%	19%	11%	10%	9%	12%
Geen van beide	4%	0%	7%	4%	12%	16%	6%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Aanvraag na implementatiedatum							
Vrouwelijke referenten, 2004	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overige westerse allochtonen	Totaal
Arbeidsparticiperend	92%	82%	79%	89%	83%	80%	86%
Uitkeringsafhankelijk	6%	16%	14%	7%	7%	5%	10%
Geen van beide	1%	1%	7%	4%	10%	16%	5%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Aanvraag na implementatiedatum							
Vrouwelijke referenten, 2005	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overige westerse allochtonen	Totaal
Arbeidsparticiperend	92%	85%	79%	89%	88%	84%	87%
Uitkeringsafhankelijk	8%	15%	16%	11%	8%	7%	11%
Geen van beide	0%	0%	6%	0%	3%	9%	2%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bovenstaande tabel 2.10 geeft (procentueel) de maatschappelijke positie van de vrouwelijke referenten weer, van zowel de groep die een MVV-aanvraag indiende na de implementatie van de beleidsmaatregelen als de groep die dat daarvoor deed.

Uit de gegevens blijkt dat de arbeidsparticipatie van vrouwelijke referenten in de groep na de implementatie in het algemeen is toegenomen (van 83% in 2003 naar 87% in 2005, een stijging van 4%). Uit de tabel blijkt dat de arbeidsparticipatie van de groep van voor 1 november 2004 in het jaar 2002 op 82% zat, in 2003 licht steeg en in 2004 weer terugviel naar 82%.

Net als bij de mannen steeg het percentage vrouwen van de groep na de beleidsmaatregelen bij de groepen overige niet-westerse en overige westerse allochtonen sterker dan bij de andere herkomstgroeperingen.

Ook bij de autochtone vrouwelijke referenten is een lichte stijging zichtbaar, van 88% naar 92%.

Ook hier volgen Marokkaanse, Turkse en Surinaamse vrouwen niet in deze trend. De arbeidsparticipatie van vrouwelijke Marokkanen, Turken en Surinamers is vrijwel onveranderd gebleven (respectievelijk 85%, 79% en 89%).²³

Verschillen tussen mannen en vrouwen

Bekijkt men het verschil in toename in arbeidsparticipatie tussen mannen en vrouwen bij de groepen met een aanvraag na 1 november 2004, dan valt op dat deze bij mannen sterker is gestegen (met 10%) dan bij de vrouwen (toename 4%). Deze procentuele gegevens zijn zichtbaar in de tabellen 2.5.2 en 2.5.3. Zie voor absolute aantallen tabellen 14 en 15 in bijlage 3.

2.6 Relaties tussen de bevindingen van de kwantitatieve analyse en de nieuwe beleidsmaatregelen

In deze paragraaf worden de mogelijke relaties tussen de bevindingen van de kwantitatieve analyse en de nieuwe beleidsmaatregelen besproken. Conclusies die zowel deze aspecten als de uitkomsten van het kwalitatieve onderzoek behandelen, worden in het betreffende hoofdstuk behandeld.

De onderlinge relaties tussen de bevindingen en de nieuwe beleidsmaatregelen zullen worden weergegeven. Eveneens wordt aandacht besteed aan de in de inleiding van dit rapport geformuleerde beleidsdoelen en beleidstheorie.

De beleidstheorie: migratiebeperkende werking?

Een van de belangrijkste beleidsdoelen zoals geformuleerd in de Nota van Toelichting ((NvT), Staatsblad Jaargang 2004, nr. 496) was de verwachting van de toenmalige regering dat van de aanscherping van de inkomens- en leeftijds-eisen een migratiebeperkende werking zou uitgaan. De toenmalige minister voor Vreemdelingenbeleid en Integratie verwachtte dat de maatregel zou leiden

²³ Hoewel er lichte stijgingen zichtbaar zijn bij de vrouwelijke referenten van Turkse en Surinaamse afkomst, zijn de absolute aantallen dermate laag, dat deze niet zwaar meegewogen dienen te worden.

tot een daling van ongeveer 45% van het aantal ingewilligde aanvragen voor gezinsvormende migratie.

Uit het kwantitatieve onderzoek is gebleken dat deze daling van ingewilligde aanvragen 37% is geweest (gedurende de onderzoeksperiode van 32 maanden). Hoewel uit de analyse is gebleken dat de daling het scherpst werd na de implementatie van de beleidsmaatregelen, was er toch al eerder sprake van een daling op het gebied van gezinsvormende migratie. In hoeverre de discussies over een op handen zijnde aanscherping van de beleidsmaatregelen hierop invloed hebben gehad, is niet na te gaan. Per 1 mei 2004 zijn er 15 nieuwe lidstaten tot de Europese Unie toegetreden. Vreemdelingen afkomstig uit deze 15 landen, waren tot die tijd MVV-plichtig, maar per 1 mei 2004 niet langer. Mogelijk is dit een van de oorzaken van de eerdere daling.

De toenmalige regering verwachtte dat vooral van het inkomensvereiste een migratiebeperkende werking zou uitgaan. De factor inkomensvereiste is in onderhavige studie niet aan de orde gekomen, vanwege de complexiteit om deze te onderzoeken. Echter, het effect van het leeftijdsvereiste is wel mogelijk om in beeld te brengen. Zie paragraaf 2.3.

Gebleken is dat bij de stellen die voor 1 november 2004 een MVV-aanvraag indienden, in totaal 13% een van beide partners, dan wel beide partners, onder de leeftijdsgrens van 21 jaar zaten. Dit percentage was bij mannen en vrouwen gelijk. De geraakte doelgroep van de beleidsmaatregel met betrekking tot het leeftijdsvereiste is dus 13%.

Opvallend is dat de groep referenten van 28 jaar en ouder veel minder sterk daalde dan de twee overige groepen (jongere) leeftijdscategorieën. Mogelijk blijkt hieruit dat referenten tot 28 jaar meer last hadden van de beleidsmaatregelen. Dit hangt wellicht samen met het feit dat deze groep moeilijker aan de inkomenseis kon voldoen. Deze conclusie komt ook naar voren uit de interviews in het kwalitatieve onderzoek.

De beleidstheorie: indirect positief effect op de startpositie van buitenlandse partners?

De beleidstheorie gaat uit van de gedachte dat de inkomenseis een indirect positief effect zou hebben op de startpositie en integratie van de buitenlandse partners. Deze verwachting was gebaseerd op de veronderstelling dat een referent zijn/haar partner betere maatschappelijke kansen kan bieden wanneer hij/zij er zelf in is geslaagd om duurzaam 120% van het minimumloon te verdienen.

De kwantitatieve analyse wijst uit dat de totale arbeidsparticipatie van buitenlandse partners van 20% naar 25% is toegenomen na de implementatie van de beleidsmaatregelen. De uitkeringsafhankelijkheid bleef gelijk op 3%. De stijging van de arbeidsparticipatie met 5% is des te opvallender, als wordt bedacht dat de werkloosheid in Nederland – in de getoetste jaren voor buitenlandse partners 2004 en 2005 – stabiel bleef (zie tabel 2.11).

De cijfers wijzen erop dat het uitgangspunt van de beleidstheorie in deze juist is.

Tabel 2.11 Werkloosheidspercentage beroepsbevolking Nederland

	Totaal	Mannen	Vrouwen
2003	5,40%	4,70%	6,30%
2004	6,50%	5,70%	7,60%
2005	6,50%	5,60%	7,80%

Bron: CBS

De stijging in arbeidsparticipatie was bij alle nationaliteiten zichtbaar, hoewel de nationaliteitsgroep 4 (Braziliaanse, Thaise, Russische of Filippijnse nationaliteit) met een stijging van slechts 1% sterk achterbleef. Een verklaring hiervoor is dat deze nationaliteiten voornamelijk een partner vinden bij de autochtone Nederlandse mannen. De kans dat deze al aan het middenvereiste voldeed, is groot. Daarnaast betreft dit wellicht een groep die vaker een traditioneel rolpatroon volgt, waarbij de vrouw thuis voor het huishouden zorgt.

Ook is gebleken dat de totale uitkeringsafhankelijkheid van buitenlandse partners zowel bij de mannen als bij de vrouwen vrijwel onveranderd is gebleven. Hieruit volgt de conclusie dat meer mannen en vrouwen die voorheen door hun partner (de referent) onderhouden werden, zelf ook werk zijn gaan zoeken. Mogelijk wordt dit veroorzaakt door de noodzaak om na aankomst van de buitenlandse partner aan de norm te blijven voldoen, met het oog op de verlenging van de verblijfsvergunning. Immers, het salaris van de buitenlandse partner mag hierbij worden meegerekend.

Uit het feit dat de arbeidsparticipatie van buitenlandse partners uit Turkije, Suriname en Marokko respectievelijk met 11%, 15% en 11%²⁴ steeg, en het feit dat ook de vrouwelijke arbeidsparticipatie toenam van 10% naar 14%, volgt dat er inderdaad een indirect positief effect lijkt te zijn uitgegaan op de startpositie van de buitenlandse partners.

De beleidstheorie: een betere sociaal-economische positie van referenten?

De beleidstheorie gaat ervan uit dat de inkomenseis zal leiden tot een betere sociaal- economische positie van de referenten. Dit effect werd vooral verwacht voor vrouwelijke referenten uit etnische minderheden met een maatschappelijke achterstand; ook zij zouden zich immers moeten gaan inspannen om zelfstandig te beschikken over 120% van het minimuminkomen als ze een buitenlandse partner naar Nederland zouden willen halen.

Uit het onderzoek is gebleken dat de arbeidsparticipatie van referenten in het algemeen (mannen + vrouwen) met 8% is gestegen. De uitkeringsafhankelijkheid is in de onderzochte perioden gelijk gebleven. De toename van de arbeidsparticipatie staat haaks op het landelijke werkloosheidscijfer. Dat steeg namelijk van 2003 naar 2005 met 1,1% (zie tabel 2.11). In die zin gaat de gehanteerde beleidstheorie op.

Er is echter ook sprake van een selectie-effect op de groep referenten waar rekening mee dient te worden gehouden. Door de verhoogde inkomenseis zal een deel van de groep referenten die niet aan deze inkomenseis kan voldoen, uitvallen. De referenten die al een betere sociaal-economische status hadden, zullen daardoor een groter aandeel hebben in de groep na de beleidsmaatregel.

²⁴ Bij deze procentuele stijgingen dient men wel rekening te houden met de (relatief) lage absolute aantallen.

len. Deze referenten hadden waarschijnlijk voor de beleidsmaatregelen al een baan. Omdat door de beleidsmaatregelen het aandeel van deze groep relatief groter zal zijn, kan dit mede de toegenomen arbeidsparticipatie verklaren.

Bekijkt men het verschil in toename in arbeidsparticipatie tussen mannen en vrouwen in het algemeen, dan valt te constateren dat deze bij mannen sterker is gestegen (van 78% naar 88%) dan bij de vrouwen (van 83% naar 87%). Mogelijk wordt dit veroorzaakt door het verschijnsel dat vrouwen minder in de gelegenheid zijn om werk te zoeken vanwege de traditionele rolverdeling waarbij vrouwen de zorg voor kinderen op zich nemen. Een andere oorzaak is mogelijk de slechtere arbeidsmarktpositie van vrouwen.

Uit de kwantitatieve analyse is eveneens gebleken dat de arbeidsparticipatie van referenten in het algemeen is toegenomen. Opvallend is evenwel dat deze bij referenten van Marokkaanse, Turkse en Surinaamse herkomst niet toenam, maar vrijwel onveranderd is gebleven. Dit verschijnsel deed zich zowel bij de mannen als de vrouwen voor. Hierin lijkt de gehanteerde beleidstheorie niet op te gaan. Uit de kwantitatieve analyse is eveneens gebleken dat 33% van de huishoudens een huishouden met kinderen betreft.

Onbedoelde resultaten van het beleid

Uit discussies in de Tweede Kamer bleek dat men bang was dat de maatregelen tot bepaalde onbedoelde resultaten zouden kunnen leiden. Zo was men bang dat vrouwen die een partner willen halen uit het buitenland, indirect gediscrimineerd werden door de aangescherpte inkomenseis (TK 2004-2005, 19 637, nr. 873, p. 6, 25; TK 2007-2008, 30 573, nr. 7). Een relatief groot deel van de vrouwen zou namelijk niet aan de vereiste inkomenseis kunnen voldoen, omdat veel vrouwen nog altijd in deeltijd werken, kortlopende contracten hebben of arbeid met zorgtaken combineren. Dit beeld wordt bevestigd door de resultaten van het onderzoek.

Uit de analyse is gebleken dat het aandeel van de vrouwelijke referenten relatief veel sterker is afgenomen dan het mannelijke aandeel referenten. Het aantal vrouwen nam af met -48%, terwijl het aantal mannen slechts -32% daalde. De gemiddelde daling na de implementatie van de beleidsmaatregelen was -37%. Opvallend is dat de groep oudere referenten (die van 28 jaar en ouder) minder sterk gedaald is dan de andere twee groepen.

Deel II Kwalitatief onderzoek

‘Achteraf ben ik wel blij dat het zo gegaan is. Als bedrijf ben ik enorm gegroeid [want ik moest aan de hogere inkomenseis voldoen].’

autochtone vrouw met Turkse vriend

‘Vroeger werkte ik ongeveer dertig uur in de week, maar vanwege de inkomenseis werk ik nu veertig uur in de week, soms loopt dat zelfs op tot 45 uur. Door dat het fysiek heel wat van je eist, heb ik nu problemen met mijn rug.’

Nederlands-Turkse man met Turkse echtgenote

‘Ik heb in Turkije mijn middelbare school afgemaakt omdat ik wist dat ik nog drie jaar moest wachten [vanwege de leeftijdseis]. [...] Als mensen eerst hun studie of school hebben afgemaakt, zullen ze de Nederlandse taal en cultuur veel makkelijker kunnen leren.’

Turks meisje met Nederlands-Turkse echtgenoot

‘Op mijn 21-ste was ik niet zelfstandiger dan op mijn 20-ste, maar als ik een jaar eerder naar Nederland zou zijn gekomen, had ik nu waarschijnlijk wel beter Nederlands gesproken.’

Thais meisje met autochtone echtgenoot

3 Onderzoeksmethode en respondentkenmerken

Arjen Leerkes en Işık Kulu-Glasgow (WODC)

Eind 2004 zijn de inkomens- en leeftijdseisen met betrekking tot gezinsvormende migratie verhoogd. Op verzoek van de Tweede Kamer is besloten om de gevolgen van deze beleidswijziging door middel van kwantitatief en kwalitatief onderzoek te evalueren. Het kwalitatieve onderzoeksdeel zou inzicht moeten geven ‘in de manier waarop de beleidswijzigingen door betrokkenen gemaakte keuzes beïnvloeden of beïnvloed hebben’.

Het WODC, dat belast was met het kwalitatieve onderzoeksdeel, heeft de globale onderzoeksvraag uitgewerkt in een aantal deelvragen. In het eerste hoofdstuk is uiteengezet dat de aandacht primair is uitgegaan naar een verkenning van de gevolgen van de beleidswijzigingen op vier gebieden: (1) de sociaal-economische positie van Nederlandse ingezetenen met een buitenlandse partner (2) de voorbereiding van gezinsvormende migranten op de vestiging in Nederland en hun startpositie bij aanvang ervan, (3) de partnerkeuze van Nederlandse ingezetenen met (belangstelling voor) een buitenlandse partner en de invloed van de familie daarop en (4) onbedoelde uitkomsten van de restrictieve toelatingscriteria, bijvoorbeeld in de vorm van het omzeilen van de inkomens- en/of leeftijdseisen.

De onderzoeksvragen luiden als volgt:

- Op welke manieren passen referenten en potentiële referenten²⁵ hun gedrag aan – als het gaat om werk, opleiding en partnerkeuze – aan de verhoogde inkomens- en leeftijdseisen op het gebied van gezinsvormende migratie? Zijn er wat dat betreft verschillen naar achtergrondkenmerken van de referenten, in het bijzonder naar geslacht? Hoe motiveren de referenten deze aanpassingen? Hierbij gaat het om o.a.:
 - het uit- of afstellen van het huwelijk
 - het afronden/staken van de opleiding
 - het streven naar (ander) werk
- Zijn er aanwijzingen dat buitenlandse partners zich onder invloed van de hogere leeftijdseis anders gaan voorbereiden op de komst naar Nederland?
- Zijn er aanwijzingen dat de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis de partnerkeuze van referenten en potentiële referenten beïnvloedt? Zijn er wat dat betreft verschillen tussen mannen en vrouwen? Hierbij gaat het om:
 - de wijze waarop de relatie tot stand gekomen is, en
 - de eventuele druk die daarbij door de familie is uitgeoefend.

²⁵ Onder potentiële referenten verstaan we referenten die overwegen of hebben overwogen om een verblijfsvergunning aan te vragen voor hun buitenlandse partner of dit daadwerkelijk hebben gedaan met negatief gevolg.

- In hoeverre is het mogelijk om iets te zeggen over de onbedoelde resultaten van de verhoogde inkomens- en leeftijdseis? Hierbij kan worden gedacht aan:
 - het afbreken van de opleiding om te gaan werken om zodoende aan de inkomenseis te voldoen;
 - illegaal in Nederland verblijven voordat aan de gestelde eisen voldaan wordt;
 - het omzeilen van de regels door gebruik te maken van de Europa-route of van schijnarbeidscontracten en valse salarisspecificaties.

Dit hoofdstuk beschrijft de onderzoeksmethode en het verloop van het veldwerk. Aansluitend worden de geïnterviewde stellen geïntroduceerd in de vorm van een globale beschrijving van de wijze waarop de stellen zijn gevormd en de verdeling naar geslacht, opleidingsniveau, etniciteit, arbeidsparticipatie en dergelijke.

3.1 Onderzoeksmethode

Gelet op de vraagstelling is gekozen voor *face to face* interviews. De interviews hadden een semi-gestructureerd karakter en bevatten zowel gesloten als open vragen.²⁶ In het vorige hoofdstuk hebben we kunnen zien dat gezinsvormende migratie zowel voorkomt onder autochtone als onder allochtone groepen, maar dat bepaalde groepen een relatief groot deel van de gezinsvormende migratie voor hun rekening nemen. De interviews zijn daarom gehouden onder de drie belangrijkste groepen met een buitenlandse partner: Turken, Marokkanen en autochtone Nederlanders. Zoals we in het vorige hoofdstuk hebben gezien is een ruime meerderheid van de Turkse huwelijksmigranten getrouwd met een Nederlandse ingezetene van Turkse herkomst (met een Nederlandse en/of Turkse nationaliteit), terwijl Marokkaanse huwelijksmigranten meestal getrouwd zijn met een eerste of tweede generatie migrant van Marokkaanse origine. In deze beide allochtone groepen is daarom gezocht naar – afgemeten aan het herkomstlandcriterium – etnisch homogene paren. De nationaliteit was geen selectiecriterium. Als in het kwalitatieve deel wordt gesproken over Turkse of Marokkaanse stellen of referenten, dan wordt daarmee niet de nationaliteit aangeduid maar het herkomstland (van de ouders).

De partners van autochtone referenten zijn afkomstig uit een groter aantal landen, maar ook in deze groep zijn bepaalde herkomstgebieden oververtegenwoordigd, zoals Thailand, Rusland, de Filippijnen en Latijns-Amerika. In dit onderzoek wordt gefocust op autochtone referenten met een partner uit Thailand of Zuid-Amerika. Die keuze is mede ingegeven door praktische overwegingen: er waren goede interviewers voorhanden die Thais of Spaans spraken.

Het leek ons tevens van belang om enige informatie te verwerven over stellen die (nog) niet voldoen aan de hogere inkomens- en leeftijdseis, ook omdat migratiebeperking een belangrijk beoogd effect was van de verhoging van de inkomenseis. Dit is gebeurd door alle respondenten te vragen of ze weet hebben

²⁶ De gebruikte vragenlijsten kunnen desgewenst worden opgevraagd bij het WODC.

van dergelijke koppels in hun directe sociale omgeving. Ook zijn er diverse koppels aangeschreven van wie de aanvraag is afgewezen (zie hierna).

Terwijl bij de Turkse en Marokkaanse koppels is gestreefd naar een gelijk aantal mannelijke en vrouwelijke referenten, is in de autochtone groep in eerste instantie alleen gezocht naar mannelijke referenten. Anders dan bij Turken en Marokkanen is gezinsvormende migratie bij autochtone Nederlanders namelijk vrij scheef verdeeld over de seksen: autochtone mannen laten veel vaker dan autochtone vrouwen een partner uit het buitenland overkomen.

Verder is bij alle groepen primair gezocht naar stellen waarbij de inkomens- en/of leeftijdseis heeft geleid tot een verandering van de arbeidsmarkt- en/of opleidings situatie van de referent of van de vestigingsplannen. Koppels die al voldeden aan deze toelatingscriteria toen zij voor de buitenlandse partner een verblijfvergunning wilden aanvragen, zijn (enkele uitzonderingen daargelaten) niet onderzocht. Zij hebben zich immers niet hoeven aanpassen aan de hogere inkomens- en leeftijdseis, waardoor zij minder inzicht zouden kunnen geven in de gevolgen van de maatregel, zoals die wordt beleefd door mensen die zich wel hebben moeten aanpassen. Stellen waarin de referent een voldoende *hoog* maar onvoldoende *duurzaam* inkomen leek te hebben, kwamen wel in aanmerking voor een interview.

Er is naar gestreefd om minimaal veertig en maximaal zestig koppels te interviewen, gelijk verdeeld over de drie genoemde groepen (Turken, Marokkanen en autochtone referenten). Voorts is voor zover beide partners dat wilden en konden – sommige mensen verbleven tijdens de onderzoeksperiode in het buitenland – met beide partners gesproken. In elk geval is de referent geïnterviewd. Om eventuele partnerbeïnvloeding te voorkomen is ernaar gestreefd om beide partners afzonderlijk te interviewen, maar in de praktijk is dat niet altijd gelukt.²⁷ De partners konden wel gezamenlijk worden geïnterviewd bij de slotvragen over eventuele internationale stellen in hun sociale netwerk (zie hoofdstuk 4). Terwijl de Turkse en Marokkaanse koppels binnen de Randstad zijn geworven, is een deel van de autochtone referenten gezocht in de Randstad en daarbuiten (in de provincies Utrecht, Gelderland en Zuid-Holland). Laatstgenoemde koppels wonen namelijk relatief vaak buiten de grote steden. De autochtoon-Thaise stellen, evenals de helft van de Turkse koppels, zijn geïnterviewd door de twee WODC-onderzoekers. Het Utrechtse communicatie- en onderzoeksbureau MCA Communicatie verzorgde de overige interviews in samenspraak met het WODC.

De meeste respondenten zijn geworven via schriftelijke mailingen. Medio maart stelde INDIAC, de onderzoeksafdeling van de IND, een statistisch bestand ter beschikking met de woonadressen van iedereen die in de periode 2005 tot en met 2007 een aanvraag heeft ingediend voor gezinsvormende migratie. Dit

²⁷ Bij 23 van de 50 stellen was de referent aanwezig tijdens (een deel van) het interview met de buitenlandse partner en/of de buitenlandse partner bij het interview met de referent. Dit gold voor 4 van de 12 etnische homogene jonge stellen (zie hoofdstuk 5) en 11 van de 18 etnisch homogene oudere stellen. De interviewer koos er soms voor om beide partners gezamenlijk te interviewen als zij aangaven daar een sterke voorkeur voor te hebben omdat 'ze niets voor elkaar te verbergen hadden'. In sommige gevallen speelde wellicht ook de krappe behuizing een rol. Het kwam in elk geval voor dat de ene partner het huis moest verlaten om een zelfstandig interview met de andere partner mogelijk te maken. Dit verhoogde de drempel om aan te dringen op aparte interviews.

gebeurde onder specifieke voorwaarden op het gebied van geheimhouding en privacy.

Behalve informatie over de woonadressen bevatte dit bestand geen overige gegevens van de referenten omdat deze voor de gezinsvormingsprocedure niet worden geregistreerd. Bijgevolg kon er met de computer geen voorselectie worden gemaakt op kenmerken van de *referent* (etniciteit, leeftijd, inkomen). Het bestand bevatte vooral gegevens over de buitenlandse partner, zoals achternaam, nationaliteit en geslacht. De selectie is daarom bepaald op basis van kenmerken van de buitenlandse partner en is gemaakt aan de hand van de volgende zes criteria:

- *De nationaliteit van de buitenlandse partner.* Er zijn 133 Turkse, 133 Marokkaanse, 66 Thaise en 67 Latijns-Amerikaanse partners geselecteerd.
- *De leeftijd van de buitenlandse partner.* Ongeveer een derde van de selectie bestond uit jongvolwassen partners (21, 22 of 23 jaar op het moment van aanvraag). De oververtegenwoordiging van jongvolwassen partners was erop gericht om informatie te krijgen over de gevolgen van de hogere leeftijdseis. Een groter aandeel jongwassenen werd niet opportuun geacht gezien het relatief kleine percentage van deze leeftijdsgroep onder alle gezinsvormende migranten.
- *Het geslacht van de buitenlandse partner.* Bij Turken en Marokkanen is gestreefd naar evenveel mannelijke als vrouwelijke partners. Daarentegen zijn er uitsluitend vrouwelijke Thai en Zuid-Amerikanen geselecteerd, omdat zij in veel gevallen een mannelijke autochtone partner hebben.
- *Het jaar van aanvraag.* Er is gestreefd naar een gelijke verdeling over de drie geselecteerde aanvraagjaren (2005, 2006 en 2007).
- *De uitkomst van de aanvraag.* Ongeveer 15% van de aangeschreven referenten heeft in de geselecteerde periode een aanvraag ingediend die werd afgewezen zonder dat zij in deze periode een nieuwe aanvraag hebben ingediend die wel werd gehonoreerd.
- *De woonplaats van de aanvrager.* De geselecteerde woonadressen van de aanvragen voor Turkse partners lagen in Den Haag en Utrecht. In de Marokkaanse groep zijn daarnaast ook Amsterdamse adressen geselecteerd. Voor de Thaise groep is een selectie gemaakt op adressen in de Randstad en daarbuiten in Noord-Holland, Utrecht, Zuid-Holland. De aangeschreven referenten met een Zuid-Amerikaanse partner woonden in Amsterdam of Utrecht. De geselecteerde woonplaatsen zijn mede afgestemd op de woonplaatsen van de interviewers. Daarnaast is gekeken of er in de gekozen woonplaatsen voldoende potentiële respondenten voorhanden waren.

Uit de ongeveer 30.000 aanvragen zijn in eerste instantie 399 aanvragen geselecteerd. De verwachting bestond dat het op basis daarvan mogelijk zou zijn om tot veertig à zestig responderende koppels te komen. Om de impact voor de onderzoeksgroep niet onnodig groot te laten zijn is er geen groter aantal personen aangeschreven, mede gezien het gebruik van privéadressen.

Medio april 2008 is de Thaise groep benaderd; twee weken later volgde de mailing aan de overige onderzoeksgroepen. Door zo te werken kon een WODC onderzoeker enkele proefinterviews doen en de ervaringen daaruit meenemen in de instructie van de externe interviewers. MCA Communicatie verstuurdde alle mailingen, maar het WODC verzorgde het printen van adresstickers en het afdrukken van de brieven, waarop in elke brief bij de aanhef de naam van de des-

betreffende buitenlandse partner stond. Door zo te werk te gaan hoefde het adressenbestand niet aan MCA Communicatie te worden gegeven. De brieven waren vertaald in het Turks, Arabisch en Spaans.²⁸ Alle geadresseerden werd verzocht om een bijgevoegde antwoordkaart in te vullen. Geïnteresseerden konden tevens per telefoon of e-mail contact opnemen met het onderzoeksbureau. Alle niet-responderende geadresseerden ontvingen eind mei een herinnering.

Zoals gezegd concentreerde het kwalitatieve deelonderzoek zich op stellen waarin de referent zijn/haar arbeidsmarktsituatie heeft afgestemd op de vigerende inkomens- en/of leeftijdseis of waarbij de verlening van de verblijfsvergunning aan de buitenlandse partner vanwege deze vereisten is uitgesteld. Daarnaast werd bij Turken en Marokkanen gezocht naar etnisch homogene koppels, terwijl de partners van de Thaise en Latijns-Amerikaanse vrouwen autochtone mannen dienden te zijn. Omdat het IND deze informatie niet registreert was het nodig om alle geïnteresseerden te screenen met behulp van een korte telefonische vragenlijst.

Gaandeweg de veldwerkperiode leek de werving bij sommige groepen wat achter te blijven bij de doelstelling. Vooral onder de Marokkaanse echtparen, maar ook wel onder de Turken, leek er sprake te zijn van een vrij lage onderzoeksbereidheid. Respectievelijk 11% en 17% van de aangeschreven Marokkanen en Turken nam contact op met het bericht dat ze wel aan het onderzoek wilden meedoen (tabel 2). Onder de referenten met een partners uit Thailand en Latijns-Amerika was er meer animo en bedroeg dit cijfer respectievelijk 38% en 35%. In de laatstgenoemde groepen bleek het echter weer vrij moeilijk om stellen te vinden die gevolgen hadden ondervonden van de inkomens- en/of leeftijdseis. De autochtone referenten bleken vaak wat ouder en welgestelder. Deze ervaringen suggereren dat autochtonen met een buitenlandse partner minder invloed hebben ondervonden van de wijziging van de inkomens- en leeftijds-eisen dan allochtonen met een buitenlandse partner.

Op twee manieren is voorkomen dat de uiteindelijke respons te laag zou uitvallen. Ten eerste zijn er aanvullende wervingsactiviteiten georganiseerd, waaronder twee aanvullende mailingen. Medio juni zijn er 33 Latijns-Amerikaanse partners en 7 Thaise partners aangeschreven. In die aanvullende mailing werden bovendien alleen koppels aangeschreven uit armere buurten (buurten met een gemiddeld inkomen per inkomensontvanger meer dan twee standaarddeviaties lager dan het Nederlandse gemiddelde; bron: *Kerncijfers Wijken en Buurten*, 1999). Begin juli zijn nog 33 Turkse en 43 Marokkaanse koppels aangeschreven uit armere buurten. Tabel 1 geeft een overzicht van alle aangeschreven personen (inclusief de aanvullende mailingen) naar nationaliteit, leeftijd en geslacht *van de buitenlandse partner*, het jaar van aanvraag en de uitkomst van de aanvraag.

²⁸ Desgewenst kunnen de brieven bij het WODC worden opgevraagd.

Tabel 3.1 Aangeschreven referenten naar nationaliteit, leeftijd en geslacht van de buitenlandse partner en uitkomst van de aanvraag

	Turks		Marokkaans		Thai	Latijns- Amerikaans	Totaal
	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	vrouw	
<i><24 jaar</i>							
<i>Gehonoreerd</i>							
2005	10	8	10	4	6	7	45
2006	14	9	12	5	1	4	45
2007	16	9	16	5	1	0	47
<i><24 jaar</i>							
<i>Afgewezen</i>							
2005	2	3	5	2	0	1	13
2006	3	0	1	0	0	1	5
2007	0	2	1	0	0	0	3
<i>24 jaar en ouder</i>							
<i>Gehonoreerd</i>							
2005	10	12	10	17	32	29	110
2006	13	12	12	23	8	23	91
2007	13	9	19	27	16	26	110
<i>24 jaar en ouder</i>							
<i>Afgewezen</i>							
2005	3	1	3	2	8	3	20
2006	2	2	4	5	0	1	14
2007	0	0	2	7	0	2	11
Totaal	86	67	95	97	72	97	514

Een andere methode om meer respondenten te werven was het raadplegen van het netwerk van MCA Communicatie. De opbrengst hiervan was beperkt, volgens het bureau vanwege de gehanteerde selectiecriteria om in aanmerking te komen voor een interview en het vrij persoonlijke karakter van het onderwerp. In totaal zijn er op deze manier drie koppels geïnterviewd. Via het netwerk van een van de WODC onderzoekers werd in de autochtoon-Thaise groep op een soortgelijke manier een respondent gevonden.

Ook de methode van de sneeuwbalsteekproef werd ingezet: aan het einde van elk interview is gevraagd of de respondenten nog andere geschikte respondenten kende. Ondanks dat enkele keren werd aangegeven dat men die kende, leidde dat niet tot aanvullende respons, wellicht vanwege het persoonlijke karakter van het onderwerp.

MCA Communicatie heeft voorts 'banners' geplaatst op sites die veel door Marokkanen en Turken worden bekeken. Voor de Marokkanen is er in de laatste twee werken van juni een banner geplaatst op *marokko.nl*. De banner had 571.647 views en 428 clicks. In dezelfde periode is op *lokum.nl* een banner geplaatst. Deze Nederlands-Turkse site had in die periode 336.000 views. Er is 330 keer op de link geklikt. Langs deze weg is er een Marokkaanse respondent en een autochtoon-Turks stel geïnterviewd.

Twee Turkse oproepmedewerkers van MCA Communicatie hebben verder (in totaal 39) huisbezoeken gebracht bij niet-responderende geadresseerden met een Turkse partner. Vijf koppels bleken geschikt en verleenden alsnog hun medewerking. In de laatste twee weken van augustus is uiteindelijk een Nederlands-Tunesische respondentenwerper ingezet, waardoor nog een Marokkaans stel werd gevonden.

Een tweede manier om de respons te verhogen was een beperkte versoepeling van de voorwaarden voor een interview. Zo is op een gegeven moment besloten om de eisen op het gebied van herkomst en geslacht niet al te strikt te hanteren. Een substantieel deel van de responderende buitenlandse partners uit Turkije en Marokko bleek een relatie te hebben met een autochtone Nederlandse vrouw. Ook zij konden worden geïnterviewd. De eis dat de referent van de Thai en Latijns-Amerikanen een autochtone man moest zijn, is eveneens minder strikt gehandhaafd. Zo werd een Noord-Afrikaanse Nederlander gevonden met een partner uit Latijns-Amerika en een Nederlandse vrouw van Zuid-Europese herkomst met een Surinaamse vriend.

Ten slotte zijn er enkele stellen geïnterviewd die al *wel* aan de inkomens- en leeftijdseis voldeden toen ze voor de buitenlandse partner een verblijfsvergunning wilden aanvragen. Deze laatstgenoemde interviews geven vooral inzicht in het verloop en de beleving van een gezinsvormingsprocedure die relatief ‘probleemloos’ verloopt. Ze hielpen om de ervaringen van de andere respondenten in perspectief te plaatsen.

Al met al zijn er vijftig koppels geïnterviewd (tabel 2).

Anonimiteit

Een sterk punt van de gekozen kwalitatieve methode (semi-gestructureerde interviews) is dat het naturalistische beschrijvingen mogelijk maakt die demonstreren hoe het toelatingsbeleid voor mensen uitwerkt. Daarom zijn de casusbeschrijvingen geanonimiseerd, maar op een manier die niet te veel ten koste zou gaan van de levensechtheid ervan. De namen zijn gefingeerd en de woonplaatsen van afzonderlijke respondenten zijn met opzet niet vermeld. Ook zijn de exacte leeftijden en jaartallen (het jaar van ontmoeting, het jaar van de gezinsvormingsaanvraag en dergelijke) niet genoemd, tenzij het rapporteren hiervan essentieel was gezien de vraagstelling van het onderzoek. Ten slotte zijn beroepen en studierichtingen veranderd of weggelaten.

Tabel 3.2 Bruto en netto respons naar land van herkomst van de buitenlandse partner

	Turkije	Marokko	Thailand	Latijns-Amerika	Totaal
<i>Bruto respons</i>					
Contact met MCA	45 (34%)	41 (21%)	37 (51%)	39 (40%)	162 (32%)
Geïnteresseerd	23 (17%)	22 (11%)	28 (38%)	34 (35%)	107 (21%)
<i>Netto respons</i>					
Via mailing (evt. met huisbezoek)	21	11	7	6	45
Via andere werving	1	1	1	2	5
Totaal	22	12	8	8	50

3.2 Een globale beschrijving van de onderzoeksgroep

In het restant van dit hoofdstuk maken we kennis met de vijftig stellen die aan het onderzoek hebben meegedaan. De respondenten worden op twee niveaus beschreven. Eerst volgt een globale beschrijving op het niveau van het koppel, waaronder de wijze van ontmoeting, de burgerlijke staat en het kindertal. Ook wordt aangegeven aan welke toelatingsregels het koppel zich al dan niet heeft

aangepast (inkomenseis en/of leeftijdseis). Daarna volgt een beschrijving van de belangrijkste achtergrondkenmerken op het niveau van de beide partners afzonderlijk.

Kenmerken van de stellen

Tabel 3.3 toont de belangrijkste achtergrondkenmerken van de stellen. We zien dat de meeste stellen elkaar hebben leren kennen tijdens een buitenlandse vakantie van de referent (n=35). Daarbij gaat het vrijwel altijd om een vakantieverblijf in het land van herkomst van de buitenlandse partner (n=34). Vooral bij de autochtone referenten is dat de dominante ontmoetingswijze. Bij de Turkse en Marokkaanse referenten spelen dergelijke vakanties eveneens een belangrijke rol, al moet daarbij worden aangetekend dat zulke vakanties bij deze allochtone groepen vaak (mede) zijn bedoeld om familie te bezoeken. Soms hadden deze vakantieverblijven bovendien (mede) tot doel om een door de familie voorgestelde huwelijkskandidaat te ontmoeten. In andere gevallen kwam de ontmoeting met de buitenlandse partner meer spontaan en ongepland tot stand, zoals dit ook kenmerkend is voor het merendeel van de autochtone referenten. Overigens blijkt uit het onderzoek dat ook autochtone Nederlanders soms (mede) op vakantie gaan om in het vakantieland een partner te ontmoeten. Bij vijf stellen hebben de partners elkaar buiten Nederland leren kennen, terwijl ze daar niet voor vakantie waren. Bij twee Turkse koppels hadden de referenten vroeger in Turkije gewoond en kenden zij de partner uit die tijd. Een autochtone referent liep zijn aanstaande Thaise echtgenote tegen het lijf rondom de bruiloft van zijn zus, die plaatsvond in Zuid-Europa. Een autochtone vrouw ontmoette haar echtgenoot tijdens een zakenreis in Turkije. Een autochtoon-Zuid-Amerikaans stel kwam tot stand tijdens een internationaal sporttoernooi in Midden-Amerika.

Tien stellen zijn in Nederland gevormd. In zeven gevallen verbleef de partner op dat moment illegaal in Nederland. Bij twee andere stellen was de partner in Nederland als toerist; in het resterende geval was de partner in Nederland als student.

De meeste stellen zijn getrouwd (n=35), ofschoon er in dat opzicht grote verschillen waren naar herkomst. Terwijl alle Turkse en Marokkaanse koppels echtparen waren, waren twee van de drie autochtone referenten ongehuwd. Twaalf stellen, waaronder elf echtparen, bleken uit deze relatie kinderen te hebben. Dit relatief lage kindertal is wellicht het gevolg van het feit dat het om relatief recent gevormde stellen ging.

Vrijwel alle referenten (n=47) hebben een verblijfsvergunning gekregen voor de buitenlandse partner, hoewel daar veelal de nodige tijd en soms diverse aanvragen overheen gingen. De vrouw van Zuid-Europese origine en haar Surinaamse partner waren van plan om een nieuwe aanvraag in te dienen wanneer de vrouw eenmaal aan de duurzaamheidseis zou voldoen. Een autochtoon-Mediterraan koppel was in Turkije gaan wonen. De vrouw, die is geïnterviewd omdat ze in Nederland was om te bevallen, had geen aanvraag ingediend omdat ze inschatte dat ze niet op een (naar de mening van het stel) acceptabele termijn aan de Nederlandse inkomens- en leeftijdseisen zou kunnen voldoen. Een autochtone man had evenmin een aanvraag ingediend. Hij had daarvoor zo zijn eigen financiële redenen, want hij voorzag dat hij zijn vrouw, hun kind en twee kinderen uit een eerder huwelijk van de vrouw in

Nederland nooit van zijn salaris zou kunnen onderhouden. De man zou niet voldoen aan inkomenseis als hij een aanvraag zou indienen.

De meeste referenten (n=26) hadden een te laag inkomen toen ze een verblijfsvergunning voor de buitenlandse partner wilden aanvragen. Vaak voldeden zij evenmin aan de duurzaamheidseis (n=18). Bij een kleiner aantal koppels (n=14) was een of beide partners te jong. Zij haalden de inkomenseis meestal ook niet (n=13)²⁹. Vijf stellen voldeden aan zowel de leeftijdseis als de *hoogte* van de inkomenseis, maar aanvankelijk niet aan de *duurzaamheidseis*. Ten slotte hebben vijf stellen zich in geen enkel opzicht aangepast aan de inkomens- en/of leeftijdseis. Naast de autochtone man die er op grond van eigen overwegingen voor koos om zijn Thaise partner niet naar Nederland te halen, zijn er drie stellen geïnterviewd die al ouder dan 21 waren én waarin de referent van het begin af aan een voldoende (vast) inkomen had. Een wat oudere referent was vrijgesteld van de inkomenseis vanwege arbeidsongeschiktheid als gevolg van psychische problemen.

De meeste stellen rapporteerden dat er de nodig tijd is verstreken tussen het moment dat men bij elkaar wilde gaan wonen en de vestiging van de buitenlandse partner in Nederland. Gemiddeld hebben partners in de vijftig stellen twintig maanden gescheiden gewoond, terwijl ze eigenlijk bij elkaar wilden wonen. Onder de Turkse, Marokkaanse en autochtoon-Mediterrane stellen is deze periode enkele maanden langer dan onder de autochtoon-Thaise en autochtoon-Zuid-Amerikaanse stellen. In de groep jonge referenten is het uitstelperiode met gemiddeld dertig maanden het langst. De oudere stellen die aanvankelijk niet voldeden aan de inkomenseis maar wel aan de leeftijdseis woonden gemiddeld vijftien maanden gescheiden van elkaar terwijl de partners in de betreffende stellen eigenlijk samen wilden wonen. Bij stellen die tijdens de wens tot gezinsvormende migratie aan zowel de inkomens- en leeftijdseis voldeden was die periode gemiddeld zeven maanden. Het 'gedwongen' gescheiden wonen in deze laatste groep hield verband met de verplichtingen in het kader van de Wet inburgering in het buitenland (Wib) en/of de tijd die de IND neemt om de aanvraag te beoordelen. Bij de arbeidsongeschikte referent bedroeg deze periode vier jaar; hij slaagde er niet in om een aanvraag in te dienen die werd gehonoreerd.

²⁹ Waarvan één problemen had met de duurzaamheidseis in combinatie met de leeftijdseis.

Tabel 3.3 Achtergrondkenmerken van participerende koppels

	Turks	Marokkaans	Hollands / Thais	Hollands / Latijns- Amerikaans	Hollands / Mediterraans	Overig	Totaal
<i>Koppels</i>							
# Geïnterviewd (tenminste referent)	18	12	8	6	4	2	50
Ontmoet tijdens buitenlandse vakantie(s) van de referent	11	12	7	3	2	0	35
Ontmoet in buitenland overig	2	0	1	1	1	0	5
Ontmoet in Nederland	5	0	0	2	1	2	10
Partner is familie	7	4	0	0	0	0	11
# Gehuwd	16	12	5	0	2	0	35
# Met kinderen uit deze relatie	6	2	3	0	1	0	12
Gemiddelde duur 'gedwongen' uitstel verblijfsvergunning (mnd)	19	24	14	16	28	6	20
<i>Aan welke toelatingseis aangepast?</i>							
120%-eis al dan niet met duurzaamheidseis	8	8	3	3	2	2	26
Leeftijdseis al dan niet met aspect van inkomenseis	10	2	1	0	1	0	14
Alleen duurzaamheidseis	0	0	1	3	1	0	5
Geen aanpassingen nodig	0	2	2	0	0	0	4
Geen aanpassingen gewenst	0	0	1	0	0	0	1
<i>Kenmerken (potentiële) referenten</i>							
# Mannen	10	6	8	5	0	1	30
Gemiddelde leeftijd tijdens interview	27	34	38	36	28	35	32
# < 28 jaar	15	4	0	0	2	1	22
Gemiddelde leeftijd tijdens vestigingswens	23	30	34	32	24	34	28
Geen formeel onderwijs	0	1	0	0	0	0	1
Basisschool	4	0	0	0	0	0	4
vmbo / mbo	10	5	5	0	1	0	21
havo / vwo	0	1	1	0	0	0	2
hbo / wo	4	5	2	6	3	2	22
Werkt (ook) in loondienst	16	10	6	5	3	1	41
(Ook) zelfstandig / Eigen bedrijf	1	0	2	2	1	1	7
Huisvrouw	3	0	0	0	0	0	3
Ziektewet / Arbeidsongeschikt	0	2	0	0	0	0	2

	Turks	Marokkaans	Hollands / Thais	Hollands / Latijns- Amerikaans	Hollands / Mediterraans	Overig	Totaal
<i>Kenmerken buitenlandse partners</i>							
# Geïnterviewd	18	12	7	4	2	2	45
# Vrouwen	10	6	7	4	0	1	28
# Met kinderen eerdere partner meegenomen	0	0	2	0	0	0	2
Gemiddelde leeftijd tijdens interview	25	32	29	31	28	27	28
# < 28 jaar	16	4	4	0	2	2	28
Gemiddelde leeftijd tijdens vestigingswens	21	27	24	28	24	25	24
# Wet Inburgering in het Buitenland	12	7	2	3	1	0	25
Inburgeringscursus Nederland (afgerond, bezig, op wachtlijst)	12	7	3	2	1	0	25
Geen formeel onderwijs	1	3	0	0	0	0	4
Basisschool	2	0	1	0	0	0	3
vmbo / mbo	8	1	1	2	1	1	14
havo / vwo	6	4	4	1	1	0	16
hbo / wo	1	4	1	1	0	1	8
Arbeidsparticipatie in herkomstland (11 vrouwen)	6	7	4	3	2	0	22
Arbeidsparticipatie in Nederland (waarvan 6 vrouwen)	9	6	3	3	2	1	24
Huisvrouw (soms met beperkt informeel werk)	8	3	4	1	0	0	16
(Ook) studeren in Nederland (voorbereidend jaar)	0	0	0	1	0	0	1
Werkzoekend	0	0	0	0	0	1	1

Referentkenmerken

Dertig referenten waren mannen, die tijdens het interview gemiddeld 35 jaar oud waren. De twintig vrouwelijke referenten, waarvan er zes van autochtone afkomst waren, waren gemiddeld 27 jaar. Vooral onder de Turkse respondenten bevonden zich veel jongvolwassenen van begin en midden twintig. De referenten waren gemiddeld 28 jaar toen zij en hun partners serieuze plannen kregen om samen in Nederland te gaan wonen.

In de onderzoeksgroep komen alle opleidingsniveaus voor. Het opleidingsniveau hing samen met de herkomstgroep. Terwijl ongeveer drievijfde van de autochtone referenten een hbo of universitaire opleiding had afgerond, was dit bij de allochtone referenten eenderde. Van alle referenten werkte 80% in loondienst, als ondernemer of als freelancer. Drie (vrouwelijke) referenten waren sinds de komst van de buitenlandse partner huisvrouw geworden. Een van hen paarde dit aan het moederschap. Twee referenten zaten tijdens het interview in de WAO.

Kenmerken van de buitenlandse partners

Bij vijfenveertig stellen is zowel de referent als de buitenlandse partner geïnterviewd. Drie buitenlandse partners waren in het buitenland en konden niet worden geïnterviewd. In de overige gevallen wilde de referent aan het onderzoek meedoen maar de buitenlandse partner niet. (Het omgekeerde kwam ook voor, maar buitenlandse partners zijn niet zelfstandig geïnterviewd als de referent niet wilde meedoen.)

Tijdens het interview waren de buitenlandse partners gemiddeld 28 jaar. Ze waren gemiddeld 25 jaar toen ze serieuze plannen kregen om in Nederland bij hun partner te gaan wonen. Onder de buitenlandse partners waren 28 vrouwen. Vooral de Turkse vrouwen waren vrij jong: tijdens het interview hadden ze een gemiddelde leeftijd van 24 jaar. Vijf Thaise vrouwen waren in het land van herkomst eerder gehuwd geweest. Twee van hen hadden kinderen uit een eerder huwelijk naar Nederland meegenomen.

Tussen de buitenlandse partners bestonden grote verschillen in het opleidingsniveau dat zij hebben behaald in het land van herkomst. Acht buitenlandse partners hadden er een hbo- of universitaire opleiding afgerond. Daarmee was het opleidingsniveau lager dan bij de referenten. (De samenhang tussen het opleidingsniveau van de referent en de partner was overigens zwak. Dit komt vooral doordat ongeveer de helft van de hoogopgeleide autochtone referenten een partner bleek te hebben met een lagere opleiding. Omgekeerd had ongeveer eenderde van de laagopgeleide allochtone referenten een hoger opgeleide buitenlandse partner.)

Circa twee van de drie buitenlandse partners heeft gewerkt in het land van herkomst. Onder hen waren vijftien vrouwen. Zes mannen en twee vrouwen hadden (daarnaast) werkervaring opgedaan in de tijd dat ze in Europa woonden als illegale migrant. Een van hen werkte in een restaurant in Zuid-Europa toen hij zijn Nederlands-Marokkaanse partner ontmoette; de anderen woonden en werkten in Nederland.

Zoals ook is vastgesteld in eerder onderzoek onder vrouwelijke buitenlandse partners (Van der Zwaard, 2008) was de arbeidsparticipatie na vestiging in Nederland beduidend lager dan in het herkomstland. Iets meer dan de helft van de buitenlandse partners, waaronder zes vrouwen, rapporteerde formeel betaald werk in Nederland. Buitenlandse partners die niet werkten hadden meestal

zorgtaken in het huishouden, eventueel in combinatie met de zorg voor kinderen, of waren bezig met een inburgeringscursus.

Op 15 maart 2006 trad de Wib in werking. In de onderzoeksgroep heeft iets meer dan de helft van de buitenlandse partners (n=25) het inburgeringsexamen moeten behalen als voorwaarde voor een verblijfsvergunning. Achttien buitenlandse partners volgden ten tijde van het onderzoek een inburgeringscursus in Nederland, twee stonden op de wachtlijst. Vier partners hadden een inburgeringscursus afgerond, terwijl de buitenlandse partner uit Suriname daarvoor een vrijstelling had.

4 Gevolgen van de verhoogde inkomenseis

Arjen Leerkes en Işık Kulu-Glasgow (WODC)

Dit hoofdstuk beschrijft en analyseert de verschillende wijzen waarop internationale stellen hun gedrag hebben aangepast aan de verhoogde inkomenseis en de gevolgen daarvan voor hun sociaal-economische positie (zie de voetnoot voor een toelichting bij de term ‘gedragsaanpassing’).³⁰ Het gaat primair over stellen die niet voldeden aan de inkomenseis op het moment dat ze serieuze plannen kregen om samen in Nederland te gaan wonen – of te blijven wonen, voor zover de buitenlandse partner al in Nederland verbleef. Enerzijds betreft het stellen waarin de referent zijn of haar inkomenspositie met succes veranderde, zodat dat buitenlandse partner alsnog een verblijfsvergunning kon krijgen via een Nederlandse gezinsvormingsprocedure. Anderzijds betreft het stellen waarbij de gedragsaanpassing *niet* is uitgemond in een dergelijke verblijfsvergunning, bijvoorbeeld omdat het stel gebruikmaakte van de Europa-route, koos voor illegale vestiging van de buitenlandse partner of de relatie beëindigde. Daarnaast wordt in mindere mate ingegaan op referenten die hun inkomenssituatie weliswaar niet veranderd hebben, maar zich in passieve zin hebben aangepast aan de inkomenseis omdat zij hun inkomenssituatie zonder een dergelijke eis *wel* zouden wijzigen, bijvoorbeeld door opnieuw te gaan studeren.³¹

De beschreven gedragsaanpassingen zijn meestal verbonden met de inkomens-toets bij de initiële toelating van de buitenlandse partner, maar kunnen tevens gericht zijn op de *verlenging* van de verblijfsvergunning. Bij de verlenging dienen stellen namelijk opnieuw aan de inkomenseis te voldoen. Het eventuele zelfstandige inkomen van de buitenlandse partner mag bij een eventuele vervolgoetsing overigens worden meegeteld.

De nadruk in wat volgt ligt op 38 geïnterviewde stellen die zich op de een of andere manier hebben aangepast aan de *hoogte* van de inkomenseis al dan niet

³⁰ Er is in het kwalitatieve deelonderzoek bewust gekozen voor de term (gedrags)aanpassing. Die term attendeert ons namelijk op de *gedragsreacties* van internationale stellen op het toelatingsbeleid waarmee ze worden geconfronteerd. Aandacht daarvoor is van groot belang omdat verwacht kan worden dat de aanscherping van de inkomenseis bij verschillende groepen internationale stellen verschillende uitkomsten oplevert, omdat zij er niet zonder meer op dezelfde manier op willen of kunnen reageren. Er zal tussen internationale stellen variatie zijn in wensen (bijvoorbeeld verschillen in de bereidheid om Nederland voor de buitenlandse partner te verlaten), maar ook in gedragsmogelijkheden (bijvoorbeeld verschillen in de mate waarin referenten over een sociaal netwerk beschikken om beterbetaald werk te vinden). Daarnaast zullen er verschillen zijn in de *percepties* waarop gezinsvormers hun beslissingen baseren (bijvoorbeeld opleidingsgerelateerde verschillen in het beeld dat mensen hebben van de juridische en bureaucratische aspecten van de gezinsvormingsprocedure, bijvoorbeeld van de berekeningswijze van de inkomenseis). Zie ook Hedström (2005) voor het belang van de genoemde drie gedragscomponenten: *desire* (wat wil iemand, wat vindt iemand belangrijk, welke waarden heeft iemand geïnternaliseerd), *opportunity* (welke gedragingen zijn voor iemand feitelijk mogelijk gegeven de bronnen en kansen waarover hij beschikt) en *beliefs* (op welke cognitieve veronderstellingen baseert iemand zijn beslissingen).

³¹ Deze laatstgenoemde aanpassingen zouden we *passieve gedragsaanpassingen* kunnen noemen.

in combinatie met andere toelatingseisen zoals het *duurzaamheidsaspect* van die eis of de leeftijdseis. Bovendien gaat de aandacht primair uit naar stellen die zich niet of anders zouden hebben aangepast wanneer de lagere inkomenseis nog had gegolden. Dit laatste is nagegaan door de geïnterviewde stellen de hypothetische vraag te stellen wat zij vermoedelijk onder de lagere eis hadden gedaan of gelaten.

Vanwege de gerichtheid op gedragsaanpassingen geeft dit hoofdstuk geen representatief beeld van *alle* typen internationale koppels. Voor veel stellen heeft de (verhoging van de) inkomenseis immers geen directe betekenis gehad omdat de Nederlandse ingezetene zowel aan de lagere als de hogere inkomenseis voldeed op het moment dat de wens ontstond om voor de buitenlandse partner een verblijfsvergunning aan te vragen. Dergelijke stellen blijven hier buiten beschouwing.

Het eerste deel van het hoofdstuk gaat over de aangetroffen gedragsaanpassingen die als het ware *binnen* het Nederlandse stelsel voor gezinsvormende migratie blijven. We laten zien op welke wijzen referenten hun inkomenssituatie veranderd hebben, zodat de partner uiteindelijk toch via een Nederlandse gezinsvormingsprocedure in Nederland mocht gaan of blijven wonen. Elke keer als een bepaalde aanpassing is gekarakteriseerd volgen enkele casusbeschrijvingen. Die beschrijvingen zijn vaak vrij uitgebreid. We tonen de gedragsaanpassingen steeds in de context van de sociaal-economische achtergrond van de referent, het ontstaan en verloop van de relatie met de buitenlandse partner en eventuele overige gedragsmogelijkheden die het stel zag. Voorts beschrijven we hoe het proces van gezinsvorming bij deze stellen vermoedelijk was verlopen als de lagere inkomenseis nog van kracht zou zijn geweest. Deze uitgebreide beschrijvingen bevorderen het inzicht in de redenen waarom een koppel voor een bepaalde gedragsaanpassing heeft gekozen en niet voor een ander gedragsalternatief.

Er zijn twee redenen waarom we bij de uitgeschreven casussen aandacht besteden aan het ontstaan en verloop van de internationale relatie. Ten eerste demonstreert dit dat dergelijke relaties zowel tussen als binnen etnische groepen van elkaar verschillen, bijvoorbeeld voor wat betreft de ontmoetingswijze, invloed van de familie, culturele verwachtingen rondom huwen en samenwonen en dergelijke. Die diversiteit oogt groter dan de beleidstheorie soms lijkt te veronderstellen (zie ook Constable, 2003; Sterckx en Bouw, 2005; Suksomboon, nog te verschijnen). Ten tweede toont dit de soms ingrijpende uitkomsten van de Nederlandse inkomenseis voor de internationale relatie, vooral in verband met 'gedwongen' uitstel van de officiële vestiging van de buitenlandse partner in Nederland. De uitgebreide casussenbeschrijvingen kunnen desgewenst worden overgeslagen, hoewel we lezing van ten minste een aantal ervan zeer aanbevelen voor een goed beeld.

Het tweede deel van dit hoofdstuk gaat over de gedragsaanpassingen *buiten* het Nederlandse stelsel voor gezinsvormende migratie. Het gaat zagezegd om 'alternatieve' aanpassingen die erin uitmonden dat de buitenlandse partner niet in Nederland wordt toegelaten, althans niet op basis van een Nederlandse gezinsvormingsprocedure, bijvoorbeeld omdat wordt gekozen voor de Europa-route of beëindiging van de relatie. De informatie hierover is voornamelijk gebaseerd op de verhalen van de geïnterviewde stellen over internationale koppels in hun sociale netwerken. Omdat het gaat om informatie uit de tweede hand, zijn de casusbeschrijvingen in dit tweede deel minder uitgebreid dan in het eerste deel.

Om toch een uitgebreider beeld te geven van de alternatieve gedragsaanpassingen zijn de geïnterviewde stellen gevraagd hoe zij daar zelf tegen aankijken, ook al hebben zij er zelf meestal niet voor gekozen.

In de analyse is steeds nagegaan in hoeverre een aangetroffen gedragsaanpassing kenmerkend is voor bepaalde 'typen' internationale stellen en referenten. Daarbij is gekeken naar leeftijd, geslacht en herkomstgroep. De resultaten daarvan worden alleen gerapporteerd voor zover er aanwijzingen lijken te zijn voor dergelijke verbanden. In dat geval geven we tevens een *mogelijke* verklaring onder verwijzing naar andere studies. Onze uitspraken over dergelijke patronen en mogelijke verklaringen hebben vooral een hypothesevormend karakter, aangezien we ons baseren op vrij kleine aantallen. Grootschaliger onderzoek kan de geopperde hypothesen, die nu enigszins speculatief moeten blijven, eventueel nader toetsen.

Tussen het eerste en tweede deel is er een kort intermezzo. Daarin komen de meningen van de geïnterviewde stellen over de wijziging van de inkomenseis aan de orde. Hoe staan dergelijke stellen tegenover deze wijziging en met welke argumenten onderbouwen zij hun meningen?

Een toetsing van de beleidstheorie

Naast de beschrijving en analyse van aanpassingen aan de gewijzigde inkomenseis, vindt er in dit hoofdstuk een kwalitatieve toetsing plaats van drie elementen uit de beleidstheorie die is beschreven in hoofdstuk 1. Dit doen we ten eerste door na te gaan in hoeverre referenten door hun gedragsaanpassingen inderdaad een betere sociaal-economische positie verwerven. Onder de sociaal-economische positie verstaan we de combinatie van het inkomen, het opleidingsniveau en de ontwikkeling van de arbeidsmarktcarrière. In relatie tot dit vraagstuk is tevens van belang om na te gaan of een gedragsaanpassing en de gevolgen daarvan tijdelijk of meer permanent zijn. Ten tweede onderzoeken we in hoeverre een eventuele positieverbetering van de referent leidt tot een betere startpositie en (zelfstandige) sociaal-economische positieverwerving van de buitenlandse partner. Ten derde bezien we of er aanwijzingen zijn dat de gewijzigde inkomenseis de gezinsvormende immigratie beperkt. Bij deze drie elementen kijken we niet alleen *of* deze effecten optreden, maar ook *hoe* dit eventueel gebeurt.

4.1 Gedragsaanpassingen die leiden tot een verblijfsvergunning via een Nederlandse gezinsvormingsprocedure

Tabel 4.1 presenteert een overzicht van de aangetroffen gedragsaanpassingen. De eerste vier hoofdtypen monden er in uit dat de partner alsnog een verblijfsvergunning verkrijgt via een Nederlandse gezinsvormingsprocedure. Bij de laatste vier hoofdtypen vestigt de buitenlandse partner zich op een andere manier in Nederland of wordt die vestiging voor onbepaalde tijd uit- of afgesteld. Omdat de meeste geïnterviewde stellen niet hebben gekozen voor een alternatieve gedragsaanpassing, vermeldt tabel 4.1 overigens niet hoe vaak die in de onderzoeksgroep zijn aangetroffen. Een indirecte indicatie van de mate waarin de alternatieve gedragsaanpassingen voorkomen in de sociale netwerken van de geïnterviewde stellen wordt gegeven in tabel 4.3, die wordt besproken in paragraaf 4.3.

Het schema heeft vooral tot doel om het empirische materiaal te ordenen. In de praktijk komen ook combinaties en mengvormen voor, zoals hieronder een aantal keer zal blijken bij de uitgebreide casusbeschrijvingen. Evenzo kan een bepaald koppel in de loop van de tijd opteren voor verschillende aanpassingen (bijvoorbeeld ‘onderhandelen met werkgever over het salaris’ vóór de toelating van de buitenlandse partner en ‘switchen’ met het oog op de verlenging van de verblijfsvergunning).

Tabel 4.1 Gedragsaanpassingen aan de inkomenseis bij gezinsvorming^a

Hoofdtype	Subtypen
<i>Onder geïnterviewde stellen:</i>	
1 Onderhandelen met de werkgever over het salaris	Reële loonsverhoging bedingen (n=4) Fictieve loonsverhoging bedingen (n=4)
2 Een nieuwe baan nemen ('switchen') of een oude baan behouden ('stuck duck')	Verwerven van beter betaald werk met voldoende baanzekerheid (n=10) Behouden van baan met voldoende inkomen en baanzekerheid (n=3)
3 Meer werken	Meer uren werken in één baan of beroep (n=11) Een ongerelateerde bijbaan nemen naast hoofdbaan (n=7) Als zelfstandige meer opdrachten aannemen (n=5) Als zelfstandige ook andere soorten opdrachten aannemen (n=2)
4 Werken in plaats van studeren	Opleiding en/of arbeidsmarktgerelateerde cursus af- of onderbreken (n=6) Uit- of afstellen van doorstudeerplannen (n=5) Versneld afstuderen (n=1)
<i>Onder sociale netwerken van geïnterviewde stellen:</i>	
5 Emigreren	Europa-route Vestiging in herkomstland partner
6 Illegaal verblijf	Blijven na toeristenvisum
7 Uitwijken naar een ander visumtype	Toeristenvisum ('pendelen': elkaar intermitterend opzoeken met toeristenvisa) Au pair-, studie- of werkvisum
8 Beëindiging van de relatie	Uitmaken Verloving verbreken Scheiden

^a In de loop van de tijd zijn bij een stel meerdere aanpassingen mogelijk. Hierdoor worden sommige stellen in deze tabel bij meerdere gedragsaanpassingen geteld.

4.1.1 Onderhandelen met de baas

Een eerste gedragsaanpassing bestaat eruit dat referenten met hun werkgever een hoger salaris overeenkomen. Acht respondenten hebben dit met succes gedaan. Bij vier daarvan leidde dit daadwerkelijk tot een hoger inkomen; zij gingen meer verdienen dan werknemers met een vergelijkbare werkervaring en functie. Deze vier referenten hadden overigens allemaal minimaal een mbo-

opleiding en meestal minimaal een hbo-opleiding afgerond (in een geval: bijna afgerond). Deze oververtegenwoordiging van hogeropgeleiden kan erop wijzen dat beter geschoolden vanwege hun relatieve schaarste op de arbeidsmarkt meer individuele looneisen kunnen stellen dan lager opgeleide werknemers. Vier in meerderheid laagopgeleide referenten verkregen de salarisverhoging feitelijk alleen 'op papier' (hierna: fictief) aangezien ze het hogere netto salaris onderhands aan de werkgever moesten terugbetalen.

Fictieve loonsverhoging is aangetroffen bij drie laagopgeleide referenten van Turkse afkomst en een autochtone mbo-er. In een geval bleek de referent de werkgever een groter bedrag te moeten terugbetalen dan het hogere netto loon, wellicht als compensatie voor de hogere bruto loonkosten. Of dit bij de overige drie referenten ook het geval was, is niet bekend. De betreffende referenten hebben dit niet spontaan gemeld, maar er is niet specifiek naar gevraagd.

In de onderzoeksgroep zijn fictieve loonsverhogingen steeds ontstaan tussen werkgevers en werknemers met dezelfde etnische herkomst. Een verklaring voor de etnische homogeniteit tussen werkgever en werknemer kan zijn dat er *binnen* etnische groepen vaker niet-zakelijke relaties zijn tussen de werkgever en de werknemer dan het geval is *tussen* etnische groepen. De werkgever is dan misschien eerder bereid om mee te werken aan inkomensfraude. Ook is er in niet-zakelijke relaties vaker het benodigde vertrouwen dat regelovertreding niet bekend wordt (zie bijvoorbeeld Weerman (2001) over het belang van vertrouwen bij regelovertreding).

Turkse referenten lijken wat te zijn oververtegenwoordigd bij fictieve loonsverhoging – zie eventueel ook tabel 4.3 in paragraaf 4.3. Dit kan een toevallige bevinding zijn als gevolg van de bescheiden omvang van de onderzoeksgroep, maar het patroon zou ook verband kunnen houden met het relatief grote aantal 'Turkse' bedrijven dat er in Nederland is en de sterke sociale cohesie in de Turkse gemeenschap (voor studies over het sterk ontwikkelde ondernemerschap bij Turkse migranten zie bijvoorbeeld Rusinovic (2006), voor studies over sociale cohesie bij Turken zie bijvoorbeeld Staring (2001)). Een andere mogelijkheid is dat laagopgeleide Marokkaanse referenten inkomensfraude niet hebben willen rapporteren (zie paragraaf 4.3. over het vaker gerapporteerde wantrouwen bij Marokkanen).

Fictieve loonsverhoging is een tijdelijke gedragsaanpassing. Als de partner eenmaal in Nederland is, wordt het inkomen weer verlaagd. Een andere mogelijkheid, die zich overigens ook voordoet bij reële loonsverhoging, is dat de werkgever met de werknemer afsprekt om het inkomen een aantal jaren te bevriezen of maar langzaam te laten stijgen, totdat het 'normale' niveau wordt bereikt. Vooral reële loonsverhoging kan leiden tot een structureel hoger inkomen voor referenten; zij blijken soms harder te gaan werken als tegenprestatie voor het hogere inkomen. Fictieve loonsverhoging heeft doorgaans geen reëel effect op de sociaal-economische positie, aangezien de referent het hogere netto inkomen terugbetaalt. De facto daalt het inkomen van de referent als hij of zij de werkgever tevens een vergoeding geeft voor de hogere bruto loonkosten.

Hieronder volgen drie casusbeschrijvingen. Eerst volgt de casus van Elif, die een echte loonsverhoging heeft bedongen. Dan volgt de casus van Joris die naar eigen zeggen ook een echte loonsverhoging heeft gekregen, terwijl zijn Zuid-Amerikaanse partner – waarbij het gesprek niet werd opgenomen – beweert dat die loonsverhoging fictief was. De derde casus is het aangetroffen voorbeeld van

fictieve loonsverhoging met vermoedelijke een compensatie voor de hogere bruto loonkosten: Ali erkent openlijk dat hij het hogere salaris moest terugbetalen, plus een flink bedrag voor 'gemaakte kosten' waardoor zijn inkomen er feitelijk op achteruit ging.

Elif en Erkan

Elif is een Nederlands-Turkse vrouw van begin twintig als zij in 200c een aanvraag indient voor de verblijfsvergunning van haar verloofde Erkan, met wie zij een jaar later trouwt. In 200a heeft ze hem ontmoet in een kustplaats in het Westen van Turkije, waar haar familie een zomerhuisje heeft. Ze treft Erkan, tijdens een strandwandeling.

In 200b krijgt het stel serieuze plannen om te trouwen en in Nederland te gaan wonen. Zowel Elif als haar ouders hecht er aan dat ze eerst haar hbo-opleiding afrondt. In 200c, als ze alleen haar scriptie nog hoeft te schrijven, gaat ze eerder en intensiever dan haar medestudenten op zoek naar een baan, die haar doel dichterbij brengt om Erkan naar Nederland te halen. Ze slaagt er vrij snel in om in haar beroep werk te vinden via een uitzendbureau. Wel geeft ze aan dat ze voor haar gevoel niet echt de tijd heeft kunnen nemen om een goede werkgever te vinden: 'Alles moest snel, snel, snel'. Het lukt haar tevens om haar opleiding af te ronden, maar haar wens om door te studeren op de universiteit schuift ze op de lange baan. Tijdens het interview heeft ze geen concrete studieplannen meer.

Hoewel ze passend werk heeft gevonden, verdient Elif via het uitzendbureau €1450 bruto per maand (ongeveer €100 euro onder de inkomenseis). Na twee maanden, waarin ze hard werkt om te laten zien wat ze kan, verzamelt ze al haar moed en plaatst ze het bedrijf waar ze via het uitzendbureau werkt voor het blok ('bluf', zo zegt ze achteraf): als ze haar willen houden zullen ze haar salaris moeten verhogen. Ook meldt ze dat ze minimaal een jaarcontract nodig heeft om haar verloofde naar Nederland te kunnen halen. De werkgever aarzelt. Vooral het verzoek om een jaarcontract ligt lastig: het is gebruikelijk dat jonge hbo-ers eerst een contract krijgen voor een half jaar. Toch stemt het bedrijf uiteindelijk met Elif's voorwaarden in. Bovendien betaalt het een afkoopsom aan het uitzendbureau omdat ze haar nu al na twee maanden rechtstreeks in dienst nemen.

Tijdens het interview, ongeveer twee jaar nadien, werkt Elif nog steeds bij het bedrijf. Ze constateert dat ze er een goede positie en dito salaris heeft verworven, wat ze mede toeschrijft aan het harde werken in de eerste periode. Want ook in de periode na de onderhandeling werkt Elif extra hard in ruil voor de loonsverhoging en het jaarcontract. Ze vat als volgt samen hoe ze persoonlijke consequenties van de inkomenseis heeft ervaren: 'Toch leuk [AL& IK: het hogere inkomen en het jaarcontract], maar wel stressen ...'

Als de oorspronkelijke inkomenseis nog zou hebben gegolden, had Elif geen salarisverhoging hebben proberen te bedingen, maar wel een jaarcontract, aangezien ze ook dan niet zou hebben voldaan aan de duurzaamheidseis.

Joris en Beatriz

Joris is een mbo-er van achter in de twintig met meerdere jaren werkervaring in de reisbranche als hij in 200d een verblijfsvergunning aanvraagt voor Beatriz, die hij drie jaar ervoor heeft ontmoet tijdens een rondreis door Zuid-Amerika. Nadat Joris en Beatriz een paar jaar een lange-afstandsrelatie hebben gehad – eerst hebben ze elkaar beter leren kennen via Internet en telefoon, later zien ze elkaar tijdens enkele vakanties in Zuid-Amerika en Nederland –, besluiten ze dat ze willen gaan samenwonen. Joris werkt dan in de reisbranche. Hij werkt daar fulltime op een vast contract. Onder de oude regeling zou Joris aan de inkomensvoorwaarden hebben voldaan, maar onder de hogere inkomenseis komt hij 180 euro per maand bruto te kort: 'De reiswereld is een leuk wereldje, ook omdat je vaak goedkopere tickets kan krijgen, maar het betaalt niet zo goed'. Als Joris beseft dat hij te weinig verdient om Beatriz officieel naar Nederland te halen, besluit het stel te onderzoeken of Joris misschien in Zuid-Amerika kan gaan wonen. Dat Zuid-Amerikaanse land trekt hem sowieso erg 'natuurlijk vanwege het mooie weer' maar ook omdat de inwoners er volgens hem relaxter zijn dan de mensen tegenwoordig in Nederland ('Iedereen heeft hier een kort lontje'). Gedurende een aantal maanden voert hij er gesprekken met werkgevers. Van een werkgever in de reiswereld krijgt hij inderdaad een aanbod, maar dat slaat hij af. Het salaris is volgens hem te laag om van te kunnen leven, ook omdat Beatriz in Zuid-Amerika niet echt een goede baan heeft.

Na ruim een half jaar overwint Joris zijn scrupules en stapt hij op zijn Nederlandse werkgever af. Ook de dreigende invoering van de Wet inburgering in het buitenland (Wib) draagt bij tot die stap: de beleidsplannen zijn inmiddels in het nieuws gekomen en Beatriz heeft haar vakantie in Nederland vier weken eerder beëindigd om in Zuid-Amerika een MVV aan te vragen ('Dan komen we daar [AL & IK: de Wib] nog onderuit in elk geval').

Joris' werkgever wil wel iets doen en betaalt hem een hoger inkomen, volgens Joris omdat ze een goede verstandhouding hebben, hij begrip heeft voor de situatie en tevreden is over Joris' arbeidsprestaties. Een jaar later – Beatriz heeft inmiddels een verblijfsvergunning – stapt Joris over naar een andere reisorganisatie. Hij brengt zijn relatie niet ter sprake maar stelt wel als voorwaarde dat hij er qua inkomen niet op achteruit wil gaan. Dit lukt. Tijdens het interview realiseert Joris zich dat hij zo vermoedelijk op een structureel hoger inkomen is uitgekomen dan het geval was geweest als hij niet te maken had gekregen met de hogere inkomenseis. Beatriz, die in deeltijd schoonmaakwerk doet, vertrouwt de interviewster toe dat Joris bij de eerste werkgever alleen op papier een salarisverhoging heeft gekregen. Het hogere bedrag moest hij terugbetalen aan de werkgever. Pas sinds de overstap naar zijn huidige werkgever is hij volgens Beatriz echt meer gaan verdienen.

Joris en Beatriz hebben naast vestiging in Zuid-Amerika alleen de Europa-route overwogen als alternatieve gedragsaanpassing. Maar omdat dit volgens hen veel 'bureaucratisch gedoe' is, zou uitwijken naar België pas in beeld zijn gekomen als ze in Nederland 'niets hadden kunnen regelen'.

Tijdens het interview suggereert Joris dat de perikelen rondom Beatriz' vestiging hem soms hebben doen twifelen aan het hebben van een dergelijke internationale relatie. 'Ik weet niet of we het gescheiden wonen nog jaren hadden volgehouden. De vakantie was wel leuk. Maar elke keer zet ze me weer op het vliegtuig. Dan weet je ik zit weer zoveel tijd zonder ehhh zonder vriendin. Het is de vraag of het dan wat tussen ons gebleven was. En mocht het uitraken. Ja daar ga je natuurlijk nooit vanuit. Maar dan zou ik niet opnieuw een Zuid-Amerikaanse vriendin nemen. Dat kan je natuurlijk nooit van tevoren zeggen. Maar ik zou het wel proberen uit te ... uit te bannen. We hebben nu gezien hoeveel tijd het kost. Met al die regels, al die salarissen, al die papieren, je blijft alles sturen tien keer..'

Ali en Hayat

Ali is een Turkse man van midden twintig en vader van een eenjarig zoontje wanneer hij eind 200d een verblijfsvergunning aanvraagt voor zijn vrouw. Het idee om in Nederland een gezin te vormen met Hayat, zijn eerste graad nicht (*hala kızı*) die in de twintig is, was vier jaar eerder (200a) ontstaan, op voorstel van de ouders. Beide families komen oorspronkelijk uit hetzelfde dorp in het hart van Anatolië. In 200b heeft het stel er al een officieus huwelijksfeest gegeven. In 200c trouwen ze officieel.

Ali heeft in Turkije een met het mbo vergelijkbare opleiding (*Ortaoku*) afgerond en is ongeveer tien jaar geleden in Nederland komen wonen. Hij werkte in de horeca op contracten voor bepaalde tijd toen de ouders het huwelijk voorstelden.

Door de leeftijdseis wachten Ali en Hayat na hun officieuze bruiloft twee jaar met de gezinsvormingsaanvraag. De IND wijst die uiteindelijk af omdat Ali's inkomen te laag is, volgens Ali scheelt het ongeveer € 20 netto per maand. Bovendien kan hij de duurzaamheid van zijn inkomen onvoldoende aantonen.

De afwijzing is voor Ali reden om te onderhandelen met zijn Turkse werkgever. Het restaurant gaat ermee akkoord om maandelijks € 100 meer te betalen mits Ali het hogere bedrag terugbetaalt. Daarnaast dient Ali een eenmalig bedrag van €500 te betalen voor 'gemaakte kosten'.

Ali werkt een aantal maanden onder deze aangepaste arbeidsvoorwaarden, zodat hij de IND diverse salarisspecificaties van recentere datum kan overleggen. Die specificaties blijken echter geen constant inkomen te vermelden - de ene maand verdient hij een inkomen boven de inkomenseis, de andere maand zit hij er net onder. Niettemin dient Ali een tweede aanvraag in, die de IND eveneens afwijst, volgens Ali omdat zijn wisselende inkomen niet wordt vertrouwd.

Ali zoekt een advocaat, die met dezelfde gegevens een nieuwe aanvraag indient. De IND willigt die aanvraag in. Een aantal maanden nadat Hayat zich in de nazomer van 200e in Nederland heeft gevestigd, neemt Ali ontslag. Er is ruzie ontstaan met het restaurant. Hij verwijt het dat hij vanwege de wisselende salarisspecificaties, waar hij ook nog eens voor heeft betaald, advocaatkosten heeft moeten maken. Hij switcht dan naar een ander restaurant, waar hij een jaarcontract en dertiende maand krijgt, waardoor hij bij de verlenging van Hayat's verblijfsvergunning wel op een rechtmatige wijze aan de inkomenseis voldoet.^a

Ali vindt de inkomensfraude de beste oplossing. Hij wilde Hayat's komst niet langer uitstellen, ook omdat ze al twee jaar hadden gewacht door de leeftijdseis.

De behoefte om Hayat snel naar Nederland te halen werd nog versterkt doordat er inmiddels forse familiedruk was ontstaan. Zijn schoonouders verweten hem dat hij blijkbaar niet in staat was om hun dochter naar Nederland te halen. Voorts woont Hayat dan al bijna drie jaar in bij familie, wat in het dorp aanleiding geeft tot de nodige roddels die de familieer aantasten: een getrouwde vrouw behoort na het huwelijk bij haar echtgenoot in te trekken. De familie- en relatieproblemen verergeren nog als ze in 200c een zoon krijgen, zodat Ali bijna spijt krijgt dat hij met Hayat is getrouwd: 'We hadden bijna elke keer ruzie als we elkaar belden'. Ali stelt dat de inkomensfraude 'niet nodig was geweest' als de lagere inkomenseis nog zou hebben gegolden, omdat hij wel het minimuminkomen verdiende. Om te voldoen aan de duurzaamheidseis had hij evenzogoed een jaarcontract moeten regelen.

^a Ali lijkt niet te hebben geweten dat bij verlenging een inkomenseis van 100% geldt.

4.1.2 'Switchen' en 'stuck duck'

Bij het eerste subtype in deze categorie ('switchen') veranderen referenten tijdelijk of permanent van type werk of type beroep met het oog op een verblijfsvergunning voor de buitenlandse partner. Het tweede subtype is door ons 'stuck duck' genoemd (letterlijk: vastzittende eend); de inkomenseis spoort dergelijke referenten aan om hun inkomenssituatie ongewijzigd te laten, terwijl zij die zonder die eis juist zouden willen veranderen, bijvoorbeeld door een minder betaalde of meer onzekere baan te nemen (bijvoorbeeld omdat zij opnieuw willen gaan studeren). Zij passen zich als het ware passief aan de inkomenseis aan: ze zitten zagezegd 'vast' omdat ze de verblijfsvergunning van de partner

niet in gevaar willen brengen. In de onderzoeksgroep komt de eerste variant (n=10) vaker voor dan de tweede variant (n=3).

'Switchen' en 'stuck duck' zijn soms primair verbonden met de duurzaamheids-eis. Zo gaat een Turkse schilder aan de slag als ijzervlechter omdat hij bij dat bouwbedrijf wél een vast contract krijgt. Een beginnende Marokkaanse docente verlaat de basisschool om een jaar in de tuinbouw te gaan werken, aangezien de basisschool haar geen jaarcontract geeft.

Vooraf onder jongere en vrouwelijke respondenten komen 'switchen' en 'stuck duck' geregeld voor: 9 van de 13 waarnemingen betreffen vrouwen. Ook lijken vrouwen in sterkere mate te 'switchen' van *type beroep*, en niet alleen van type werk binnen aanverwante beroepen. Deze bevindingen kunnen uitwijzen dat jongere er minder dan oudere referenten, en vrouwelijke referenten er minder dan mannelijke referenten, aan hechten om binnen een bepaald beroep te werken. Bij jongeren is de beroepskeuze wellicht nog niet helemaal uitgekristalliseerd. Het eventuele verschil tussen de geslachten heeft misschien een culturele reden. Traditioneel, althans in de periode voor de tweede feministische golf, werkten vrouwen in veel landen vooral totdat ze waren getrouwd of om het huishoudinkomen te ondersteunen, terwijl het beroep bij mannen van oudsher sterk is verbonden met de sociale identiteit (vgl. De Regt, 1984, Ehrenreich, 2002).

Het verzamelde materiaal suggereert nog een mogelijk genderverschil. De mannen bleken nog steeds te werken in dit nieuwe werk of beroep. Daarmee blijkt 'switchen' bij hen inderdaad te kunnen leiden tot een structurele sociaal-economische positieverbetering, zoals de beleidstheorie beoogt. Bij de geïnterviewde vrouwen lijkt dit laatste niet het geval. Drie geswitchte Turkse vrouwen waren inmiddels gestopt met werken en verwachtten een kind, overigens nadat hun buitenlandse partners in Nederland werk hadden gevonden. De overige vrouwen die voor deze gedragsaanpassing kozen, keerden terug naar hun oorspronkelijke beroep, bijvoorbeeld als deeltijd lerares of kinderleidster, zodra de verblijfsvergunning van de partner veilig was gesteld. Tijdelijk 'switchen' houdt een zeker risico in op stagnatie of vertraging van de sociaal-economische positieverwerving, aangezien de referent soms een aanzienlijke tijd buiten zijn of haar eigenlijke of geprefereerde beroep actief is (voor 'stuck duck' geldt dat eveneens).

Hieronder volgen twee voorbeelden van switchers, waarbij de verandering in de werksituatie tenminste deels moet worden begrepen als een gedragsaanpassing aan de *hoogte* van de inkomenseis. Daarna volgt een casusbeschrijving van een 'stuck duck'.

Hicham en Naima

Hicham is rond de dertig als hij in 200d - *voor* de verhoging van de inkomenseis - een verblijfsvergunning krijgt voor de dan ongeveer twintigjarige Naima, waarmee hij in de zomer van 200c is getrouwd. Hicham en Naima zijn familie van elkaar, maar de familiecontacten waren aanvankelijk beperkt: 'Tijdens feestjes groetten we elkaar, daar hield het bij op'. Ze hebben elkaar beter leren kennen en werden vervolgens verliefd.

Hicham woont ongeveer tien jaar in Nederland en heeft in Marokko een met havo vergelijkbare opleiding afgerond. Naima wordt toegelaten omdat Hicham meer dan 100% van het minimumloon verdient als productiemedewerker in een eierenfabriek, waar hij 32 uur per week werkt op contracten voor bepaalde tijd. Hij verdient dan echter minder dan 120% van het minimumloon.

In 200f, *na* de verhoging van de inkomenseis, beslist de IND om Naima's verblijfsvergunning niet te verlengen. Hicham's positie bij de eierenfabriek is namelijk op de tocht komen te staan. Het bedrijf wil naar een andere plaats verhuizen en heeft laten weten dat veel arbeidscontracten niet zullen worden verlengd.

Hicham wil de verhuizing niet afwachten. Omdat hij denkt dat hij nu aan de hogere inkomenseis moet voldoen gaat hij op zoek naar beter betaald werk en wordt operator in een fabriek voor veertig uur per week. Ook zijn uurloon is er wat hoger omdat er wordt gewerkt in ploegendiensten. Toch voldoet Hicham niet onmiddellijk aan de inkomenseis, aangezien men hem eerst een halfjaarcontract geeft. Om zo snel mogelijk een vast contract te krijgen werkt Hicham veel over, waardoor hij 's avonds meestal niets meer onderneemt omdat hij moe is.

Tijdens het interview heeft Hicham een vast contract. Hij omschrijft het als 'een hele opluchting' dat hij zich voorlopig geen zorgen hoeft te maken over Naima's verblijfsvergunning. En ofschoon hij het veranderingsproces zélf als negatief en stressvol heeft ervaren is hij tevreden over de uitkomst ervan. Hij vertelt dat hij in een betere en stabielere financiële situatie is beland, wat niet slecht uitkomt, ook omdat Naima inmiddels hoogzwanger is.

Ayşe en Murat

Ayşe is een Turkse vrouw met een met mbo vergelijkbaar administratiediploma. Ze is achter in de twintig als ze in 200f een aanvraag indient voor Murat, die ongeveer even oud is. Murat woont en werkt als illegale migrant in Nederland sinds 200a, maar om een MVV aan te vragen is hij teruggegaan naar Turkije, waar hij dan acht maanden blijft.

In 200e hebben Ayşe en Murat elkaar toevallig ontmoet in een pretpark, waar ze ieder voor zich met familie en vrienden waren. In 200f heeft er een soort informele bruiloft plaatsgevonden, maar officieel zijn Ayşe en Murat ongehuwd.

Zelf is Ayşe in 200c legaal in Nederland komen wonen. Ze verdient aanvankelijk de kost in de tuinbouw. Dat is onregelmatig seizoensgebonden werk zonder vast contract. Is er veel werk, dan werkt ze 40 uur per week of meer; zo niet dan werkt ze een of twee dagen. Een volledige werkweek levert ongeveer €320 euro netto op, iets minder dan 120% van het minimumloon.

Als Ayşe zich oriënteert op de gezinsvormingsprocedure komt ze erachter dat ze te weinig en te onregelmatig verdient om te kunnen voldoen aan de inkomenseis. Via een kennis vindt ze na een paar maanden ander tuinbouwwerk, dat beter betaalt en waar ze snel een jaarcontract kan krijgen. Het betreft aanzienlijk zwaarder werk, waarbij ze veel op haar knieën op de grond moet zitten. Het nieuwe werk valt Ayşe erg zwaar, ook omdat ze regelmatig overuren moet maken; gemiddeld werkt ze 165 uur per maand. Als ze zwanger wordt, valt het werk haar nog zwaarder. Een week voor het interview blijkt ze ontslag te hebben genomen vanwege ruzie met een collega en omdat ze het werk lichamelijk niet meer goed kan opbrengen.

Ayşe en Murat hebben twee andere gedragsaanpassingen overwogen, te weten de Europa-route via België en wonen in Turkije. De Europa-route viel af toen ze hoorden dat deze mogelijkheid voor hen niet openstaat omdat Ayşe alleen de Turkse nationaliteit heeft. Vooral Murat opperde soms om in Turkije te gaan wonen toen bleek dat Ayşe het 'zo moeilijk had'. Dit was voor Ayşe echter geen aantrekkelijke optie omdat ze haar verblijfsrechten in Nederland niet op het spel wil zetten.

Aisha en Abdelwafi

Aisha heeft een maand haar hbo-diploma op zak als ze tijdens een vakantie in Zuid-Europa verliefd wordt op de Abdelwafi, die enkele jaren ouder is. Ze ontmoet hem in een restaurant waar hij als illegale migrant werkt. Ruim een half jaar later trouwen ze in Marokko. In de daaropvolgende winter dient Aisha een gezinsvormingsaanvraag in. In het daaropvolgende voorjaar vestigt Abdelwafi zich legaal in Nederland, waar hij al snel (wit) werk vindt als productiemedewerker.

Aisha legt uit dat ze na haar afstuderen wilde gaan werken als onderwijzeres. Deze wens heeft ze echter uitgesteld vanwege haar trouwplannen in de context van de Nederlandse inkomenseis. Al sinds haar 17e werkte ze namelijk bij een grote drogisterijketen bij wijze van studentenbaan. Als de wens ontstaat om Abdelwafi naar Nederland te halen, komt ze overeen om er vier dagen per week te gaan werken. Omdat er geen mogelijkheden zijn om er nog meer uren te werken op een vast contract, neemt Aisha er een weekendbaan bij in een bouwmarkt. Ze dient de aanvraag in zodra ze daar een jaarcontract heeft verworven, wat een aantal maanden vergt.

Aisha heeft er niet voor gekozen om direct werk te zoeken in haar eigen vakgebied omdat ze inschatte dat ze dan niet direct voldoende uren en een vast contract had kunnen krijgen. Ze legt de prioriteit bij het zo snel mogelijk regelen van Abdelwafi's verblijfsvergunning: 'Rustig zoeken naar werk zat er niet in.' Als Abdelwafi's verblijfsvergunning is verlengd, vindt Aisha alsnog werk in haar vakgebied, voor vier dagen per week.

Aisha is erg negatief over de krappe twee jaar dat ze bij de drogist en de bouwmarkt heeft gewerkt: 'Niemand wil na zijn studie bij de bouwmarkt werken. En het was ook een heel stressvolle periode, want met twee banen had ik bijna geen vrije tijd. Ook mocht ik van mijn ouders niet op mezelf gaan wonen totdat Abdelwafi in Nederland zou zijn. Verder miste ik Abdelwafi erg'.

Aisha meent dat haar situatie onder de lagere inkomenseis makkelijker was geweest: 'Dan had ik niet bij de bouwmarkt hoeven te gaan werken en had ik meer tijd gehad om te solliciteren.' Ze schat in dat Abdelwafi dan enkele maanden eerder naar Nederland was gekomen, aangezien ze niet zou hebben hoeven wachten totdat de bouwmarkt een jaarcontract gaf.

4.1.3 Meer werken

Een derde gedragsaanpassing is 'meer werken'. Het is zinvol om binnen dit derde hoofdtype enkele varianten te onderscheiden. Twee daarvan betreffen referenten in loondienst: (1) meer uren werken in bestaand werk al dan niet verspreid over meerdere arbeidscontracten (n=11) of (2) een ongerelateerde baan erbij nemen (n=7). Bij zelfstandigen geldt evenzo: (3) meer opdrachten aannemen in bestaand werk (n=5) en (4) als zelfstandige ook andersoortige opdrachten aannemen (n=2).

Urenuitbreiding in bestaand werk lijkt vooral onder de mannelijke referenten te leiden tot een permanente sociaal-economische positieverbetering, vooral als mannelijke deeltijders voltijds gaan werken. Zes van de zeven mannen, vijf Turken en een autochtone man, bleven althans structureel meer werken. Daarbij moet wel worden aangetekend dat zij dit wellicht ook op grond van eigen overwegingen hadden besloten, zij het wellicht in een later stadium; zij voelden zich economisch verantwoordelijk voor hun partner en eventuele kinderen. De inkomenseis kwam bovenop deze geïnternaliseerde drang. Het lijkt er dus op dat de inkomenseis de traditionele rol van de man als kostwinner in deze gevallen versterkt (zie daarover ook De Hart, 2003). In het algemeen waren de betreffende mannen bovendien positief over de verbetering van hun financiële situatie.

Bij de vrouwen, in dit onderzoek in meerderheid van Turkse en Marokkaanse herkomst, had urenuitbreiding slechts een tijdelijk positief effect op de persoonlijke sociaal-economische positie. De betreffende vrouwen minderden later

weer, of stopten helemaal met werken als de partner eenmaal in Nederland was, vooral als ze kinderen kregen. (Bij autochtone vrouwen, die merendeels buiten dit onderzoek zijn gebleven, ligt dit misschien anders.)

Soms is het effect van urenuitbreiding op de sociaal-economische positie op de lange termijn negatief. Een Marokkaanse veertiger bleek haar werk bij een schoonmaakbedrijf te hebben verruild voor de ziektewet vanwege rugklachten en suikerziekte. De vrouw wijt de rugklachten aan de inkomenseis, die haar aanspoorde om 50 uur (5x10) in plaats van 24 uur (3x8) te werken. De suikerziekte zou het gevolg zijn van de stress rondom de gezinsvormingsprocedure (meerdere afgewezen aanvragen, afwezigheid van de echtgenoot, onzekerheid over de uitkomst van de procedure).

Urenuitbreiding hoeft ook bij mannen niet altijd te leiden tot een betere sociaal-economische positie. Een Nederlands-Turkse man ging naast zijn voltijd baan als gemeentelijk administrateur een dag in de week soortgelijk werk doen via een uitzendbureau. Bij hem heeft urenuitbreiding op de langere termijn misschien geleid tot een lagere sociaal-economische positie dan hij anders had kunnen bereiken. Door de urenuitbreiding zag de man namelijk geen kans meer om cursussen te volgen (zie ook hierna bij de gedragsaanpassing 'werken in plaats van studeren').

De tweede variant in de categorie 'meer werken' is het nemen van een ongerelateerde bijbaan, meestal naast een fulltime hoofdbaan. Juist deze variant lijkt specifiek verbonden te zijn met de hogere inkomenseis; voltijds werkende volwassenen verdienen uiteraard minimaal 100% van het minimumloon voor 23-jarigen, maar kunnen wel minder verdienen dan 120% van dat bedrag.

Vooral laagopgeleide Marokkaanse referenten lijken onder invloed van de hogere inkomenseis een dergelijke bijbaan te nemen (n=4), daarnaast komt dit in de onderzoeksgroep voor bij een Turkse en twee autochtone referenten. Een wat oudere, gescheiden Marokkaanse man ging voor zijn tweede huwelijk bijvoorbeeld in de avonduren schoonmaken naast zijn voltijd baan bij de gemeente. Een ander ging schoonmaken naast zijn werk in een kaasfabriek. De overige referenten met een bijbaan waren middelbaar tot hoger opgeleid. Een autochtone referente ging administratief werk doen naast een fulltime baan in de verpleging. Een autochtone freelance vertaler nam een bijbaan als docent voor niet-Nederlandstaligen. De oververtegenwoordiging van Marokkaanse respondenten bij deze variant kan verband houden met de geringere mogelijkheden van laagopgeleiden om een hoger uurloon te verwerven, eventueel in combinatie met de geringere mogelijkheden voor laagopgeleide Marokkanen om een fictieve loonsverhoging te regelen bij een bevriende ondernemer (zie hiervoor bij de gedragsaanpassing 'onderhandelen met de baas').

Nog meer dan bij de overige gedragsaanpassingen lijkt het nemen van een ongerelateerde bijbaan een tijdelijke impuls te geven aan de sociaal-economische positie van de referent. Wanneer de buitenlandse partner in Nederland werk vindt, stopten de betreffende referenten met de bijbaan. De teruggang in inkomen houdt mede verband met de bepaling dat de verdiensten van de buitenlandse partner mogen worden meegeteld bij de inkomensvoets in het kader van de verlenging van de verblijfsvergunning. Twee allochtone referenten stopten met de bijbaan, hoewel hun echtgenote niet of nog niet in Nederland werkte. In een geval was de verblijfsvergunning van de partner al voor vijf jaar verlengd. De

ander wist via een IND ambtenaar dat de inkomenseis bij de verlenging 100% bedraagt.

Aldus kwamen de meeste referenten met een ongerelateerde bijbaan uiteindelijk weer uit op de oorspronkelijke sociaal-economische positie. Voor de Marokkaanse kaasmaker die ging schoonmaken gold dit wellicht niet. Hij schoof zijn plannen om zich om te scholen tot automonteur op de lange baan omdat hij er geen tijd meer voor overhield.

De laatste twee varianten in deze categorie vertonen gelijkenis met de eerste twee varianten, maar betreffen zelfstandigen. Zij blijken vanwege de inkomenseis soms meer opdrachten aan te nemen (vgl. urenuitbreiding in hoofdbaan) en/of gaan tevens andersoortige opdrachten uitvoeren (vgl. het nemen van een bijbaan). Ook bij zelfstandigen wordt het hardere werken soms weer afgebouwd als de partner in Nederland is. In de meeste aangetroffen gevallen lijkt het echter een meer structurele impuls te geven aan de sociaal-economische positie van de referent.

Hieronder worden drie casussen uitgeschreven die de belangrijkste varianten van meer werken weergeven. Eerst vertelt Sander hoe hij permanent vijf in plaats van vier dagen gaat werken in de zorg. Vervolgens is een typische bijbaancasus beschreven. Tariq, een verkoper en besteller bij een grote electronica-eten, neemt een tijdelijke schoonmaakbijbaan. De derde uitgebreide casusbeschrijving gaat over Koosje, een autochtone vrouw met een eigen bedrijfje. In deze laatste casus zien we mooi – zoals de beleidstheorie veronderstelt – hoe de sociaal-economische ontplooiing van de referent soms inderdaad een bijdrage levert aan de (zelfstandige) sociaal-economische ontplooiing van de buitenlandse partner.

Sander en Somsri

Sander is midden dertig als hij begin 2000 een verblijfsvergunning aanvraagt voor Somsri, die dan achter in de twintig is. Hij heeft haar in 2001 in een Thaise badplaats ontmoet. Nadat hij een tijd contact heeft gehouden via telefoon en Internet gaat hij eind 2000 voor een maand terug om te zien of het echt wat zou kunnen worden met Somsri: 'Ik was al een keer eerder in Thailand geweest en wist hoe het met suikeroompjes gaat. Maar ik hoorde via via ook over een jongen met een Thaise vrouw waarmee het hartstikke goed gaat.' Somsri komt in het voorjaar van 2001 als toerist naar Nederland. Na een intermezzo in Thailand van drie maanden – dan kon ze weer een toeristenvisum aanvragen – is ze opnieuw voor drie maanden in Nederland.

Sander heeft na zijn havo aan diverse hbo-opleidingen onderwijs genoten, maar heeft geen ervan afgemaakt. Als student heeft hij diverse baantjes en werkt hij regelmatig via uitzendbureau's. Zo komt hij in 2001 terecht bij een verzorgingstehuis, dat hem aanbiedt om een interne opleiding te volgen. In de periode dat de relatie vorm krijgt werkt Sander er 32 uur per week op een vast contract: 'Op woensdag had ik lekker vrij en tijd voor mijn hobby's, ik noemde dit altijd mijn miniweekend'.

Tijdens Somsri's eerste verblijf in Nederland begint het ongehuwde stel zich serieus te oriënteren op het samenwonen in Nederland. De IND-site leert Sander dat hij net niet voldoet aan de hogere inkomenseis; aan de lagere inkomenseis komt hij met vier dagen wel.

Sander vertelt dat hij eerst heeft overwogen om er een baantje bij te nemen. Er was even sprake van dat hij 's zondags in een avondwinkel zou gaan werken. Dit is uiteindelijk niet nodig als toevallig vanuit het verzorgingstehuis het verzoek komt of hij voltijds wil werken (in de zorg: 36 uur). Hij komt aan de inkomenseis als de eindejaarsuitkering dan wordt meegeteld. Sander accepteert het aanbod voor als hij inderdaad mocht besluiten om een verblijfsvergunning aan te vragen. Daarnaast wil hij zelf ook wel meer verdienen, want hij merkt dat zijn internationale relatie kostbaar is. Hij betaalt de tickets en het onderhoud van Somsri die is gestopt met werken, sinds ze voor de relatie regelmatig op en neer reist.

Sander blijkt de urenuitbreiding positief te vinden. Het werk bevalt hem goed, hij hoopt er nog een tijd te blijven. 'Het enige jammere is misschien dat ik mijn mini-weekend op woensdag kwijt ben, maar dat heb ik nu om de week' (in de zorg bestaat zoals gezegd een 36-urige werkweek).

Tariq en Samira

Tariq is rond de dertig als hij begin 200e een verblijfsvergunning aanvraagt voor de iets jongere Samira, een lerares uit Noord-Marokko. Ook Tariq heeft in Marokko les gegeven. Hij woont bijna tien jaar in Nederland en bezoekt zijn geboorteregio elke zomer. Tariq en Samira kennen elkaar 'van vroeger al een beetje' maar zijn geen familie en zijn evenmin door de familie bij elkaar gebracht. In de zomer van 200d ontstaat de relatie: 'Ik was in Nederland heel alleen en moest hard werken om de taal te leren en geld te verdienen. Ik had geen tijd om verliefd te worden. In de zomer ga ik voor zes weken naar Marokko en heb ik meer tijd. Zo langzamerhand vond ik dat ik de juiste leeftijd had om te trouwen. Twee jaar geleden kwam ik Samira weer tegen en toen sprong de vonk over'.

In de bewuste zomer heeft Tariq een vast voltijds contract als verkoper bij een grote elektronica-keten, waar hij ook verantwoordelijk is voor bestellingen. Daarmee verdient hij maandelijks ongeveer € 120 netto te weinig voor de gewijzigde inkomenseis.

In het najaar van 200d vindt Tariq via een uitzendbureau een schoonmaakbaan voor acht uur in de week. Na enkele maanden krijgt hij een jaarcontract. Tariq stelt dat hij geluk heeft gehad om dit zo snel te kunnen regelen. Ook looft hij zijn Hollandse baas die begrip toont voor zijn situatie. Weliswaar had Tariq liever een hoger salaris gekregen ('dit kon helaas niet'), maar zijn hoofdwerkgever blijkt het niet erg te vinden dat hij voortaan op dinsdag gaat schoonmaken mits hij dan 's zaterdags komt werken.

Als Samira in Nederland is geeft Tariq zijn bijbaan eraan. Hij is een van de weinige respondenten die lijkt te weten dat de inkomenseis bij de verlenging niet 120% maar 100% van het minimumloon bedraagt. Hij is blij toe. Niet alleen wil hij graag meer tijd doorbrengen met Samira. Ook vond hij zes dagen werken erg zwaar. Hij had nog minder vrije tijd en voelde zich erg alleen: 'Nu doe ik alles samen met mijn vrouw en ben ik heel blij dat ze er is.'. Het positieve element van deze periode is 'als hij dan toch echt iets moet verzinnen' dat hij het hielp om te sparen voor nieuwe meubels.

Tariq heeft diverse alternatieve opties overwogen, maar wilde eerst de uitkomst van de Nederlandse gezinsvormingsprocedure afwachten. Hij stond open voor terugkeer naar Marokko, al had hij daarbij wel bedenkingen: 'Ik heb toen zelf ontslag genomen als leraar in overheidsdienst en in Marokko kan je dan in je vak eigenlijk geen werk meer krijgen'. Ook de Europa-route had hij willen onderzoeken; hij heeft ook een broer in Duitsland. Tariq kent een man die na 4 jaar aanvragen is gescheiden en nu liever een Marokkaanse vrouw uit Nederland wil, maar zelf heeft een dergelijke stap nooit overwogen: 'We hebben een uitdrukking en die gaat een beetje zo in het Nederlands: als je een mooi bloemetje wilt hebben en goede honing dan moet je er veel tijd en energie er in stoppen'

Koosje en Mehmet

Koosje is een autochtone vrouw die sinds 200a eigenaar is van een bedrijfje in de interieurarchitectuur. Ze is in de dertig als ze medio 200b haar eerste aanvraag indient voor Mehmet, die ze een jaar eerder in West-Turkije ontmoet tijdens een zakenreis. Ze ontmoet hem in de hoedanigheid van een vriend van een ondernemer die ze bezoekt. Hij is toevallig in de zaak aanwezig. Eerst wisselen ze telefoonnummers en e-mailadressen uit. In het voorjaar van 200b ontstaat de wens om in Nederland te gaan samenwonen.

Omdat zelfstandigen een ondernemersrisico hebben is het moeilijk om te voorspellen welk inkomen de ondernemer zal hebben in het jaar *na* de aanvraagdatum. Daarom wordt bij hen niet een jaar vooruit gekeken maar naar 1,5 jaar voor de aanvraag. De IND wijst Koosje's aanvraag af omdat haar inkomen in deze periode te laag zou zijn.

Koosje is het hiermee oneens. In het aanvraagjaar verdient ze iets meer dan 120% van het minimuminkomen, maar in 200a heeft ze, voordat ze Mehmet ontmoette, veel in haar zaak geïnvesteerd. Daardoor was de netto winst toen inderdaad ongewoon laag. De advocaat die ze bij de zaak betreft kan de IND niet bewegen tot een ander besluit.

De enige optie die Koosje ziet is doorwerken en wachten tot 200a buiten beschouwing zal worden gelaten, dat wil zeggen tot in de tweede helft van 200c. Om 'geen risico's meer te lopen' neemt ze

extra werk aan, besteedt ze meer tijd aan acquisitie en gaat ze andere soorten werk aannemen. Ze start met de verkoop van sanitair. Bij haar keuzes lijkt ze de hoogte van de inkomenseis overigens sterk te overschatten. Ze stelt namelijk dat ze het normbedrag voor zelfstandigen volgens de IND beslisambtenaar als volgt moest berekenen: '80% van de netto winst moet ten minste gelijk zijn aan 120% van het minimumloon voor 23-jarigen inclusief vakantietoeslag'. Dit komt neer op iets minder dan € 1900 netto per maand, oftewel circa 150% van het minimumloon.³² De investering in sanitair verdient zich terug. De aanvraag die Koosje begin 200c indient, 16 maanden na haar eerste aanvraag, wordt gehonoreerd. De periode tussen beide aanvragen heeft ze als stressvol ervaren: 'Ik richtte me bijna alleen op mijn werk, ik verwaarloosde mijn sociale contacten en probeerde heel zuinig te leven.'

Koosje vertelt dat de periode die ze van Mehmet gescheiden woonde niet veel langer had moeten duren: 'anders hadden we het niet gehaald'. Ze ging hem een aantal keer voor een week opzoeken, maar werkte verder hard om aan de inkomenseis te voldoen. Mehmet had juist moeite om in Turkije werk te vinden. Volgens hem wilde niemand hem meer als metselaar, nu iedereen ervan uitging dat hij toch naar Nederland zou migreren. Waar Koosje Mehmet verweet dat hij onvoldoende zijn best deed om in Turkije geld te verdienen, maakte hij haar het verwijt dat het allemaal zo lang duurde doordat ze de Nederlandse regelgeving niet doorhad.

Koosje verkoopt nog steeds sanitair naast haar werk als interieurarchitect. Deze combinatie heeft enerzijds nadelen. 'Voor sanitair kom ik veel in bouwmarkten. Als binnenhuisarchitect kom ik juist veel in aanraking met welgestelden. Ik hoop altijd maar dat ik mijn klanten niet tegenkom als ik net uit de bouwmarkt kom lopen'. Anderzijds hebben de ontwikkelingen in haar bedrijf ook positieve gevolgen gehad. De veranderingen waren weliswaar 'uit nood geboren' maar zijn goed uitpakend voor de zaak, die 'enorm is gegroeid'. Daarnaast heeft Mehmet snel werk gevonden via de nieuw geworven zakenrelaties: hij monteert onder meer tegels.

Koosje sluit niet uit dat haar eerste aanvraag al gehonoreerd zou zijn als de lagere inkomenseis nog had gegolden, hoewel ze dat niet met zekerheid durft te zeggen. Toen het voldoen aan de inkomenseis zo lang bleek te duren heeft ze overwogen om in Turkije te gaan wonen: 'Maar het zou heel moeilijk zijn om daar mijn vak uit te oefenen.' Mehmet heeft inkomensfraude voorgesteld, maar Koosje wilde dit niet doen omdat ze op spirituele gronden bang was dit haar relatie zou schaden.

4.1.4 Werken in plaats van studeren

Afzien van (verdere) studie om te gaan werken is de vierde en laatste van de aangetroffen gedragsaanpassingen die erin uitmonden dat de buitenlandse partner een verblijfsvergunning krijgt via een Nederlandse gezinsvormingsprocedure. In totaal hebben elf referenten ervoor gekozen om te gaan werken in plaats van zich (verder) te scholen. Het is zinvol om hierbinnen een onderscheid te maken tussen (1) het uit- of afstellen van doorstudeerwensen en (2) het af- of onderbreken van een opleiding of arbeidsmarktgerelateerde cursus. Een keer is daarnaast sprake van versneld afstuderen (zie tabel 4.1). Vijf referenten hebben hun scholingsplannen moeten uit- of afstellen om aan de inkomenseis te kunnen voldoen. Zes referenten hebben een opleiding of een arbeidsmarktgerelateerde cursus afgebroken. Drie van deze referenten hebben hun scholing later alsnog afgerond of waren daarmee bezig ten tijde van de interviews. Sommige referenten willen in de toekomst alsnog hun opleiding of cursus oppakken, anderen zien daarvoor geen mogelijkheden meer (bijvoorbeeld omdat de gelegenheid tot verdere scholing door een andere werkgever werd aangeboden). De referent die zijn opleiding versneld heeft afgerond om te kunnen gaan werken, heeft zijn doorstudeerplannen eveneens uitgesteld.

³² In werkelijkheid geldt bij zelfstandigen de regel dat 80% van de netto winst ten minste gelijk moet zijn aan het *bestaansminimum voor echtparen en ongehuwd samenwonenden* dat ongeveer vergelijkbaar is met 100% van het minimumloon voor 23-jarigen.

Afzien van (verdere) studie komt uiteraard vooral voor bij jongere referenten. Tien van de elf referenten in deze categorie waren nog geen 28 op het moment dat de plannen ontstonden om een verblijfsvergunning aan te vragen voor de buitenlandse partner (Drie van deze referenten waren toen jonger dan 21 jaar). De uitzondering betreft een Marokkaanse productiemedewerker van eind dertig die zijn omscholingsplannen op de lange baan schoof. Verder zijn mannen enigszins oververtegenwoordigd (7 mannen tegenover 4 vrouwen). Ook Turkse referenten zijn sterk vertegenwoordigd. Onder de elf referenten in deze categorie zijn negen Turken, een Marokkaan en een autochtone Nederlander. Dit etnische patroon houdt mogelijk verband met het jonge huwen bij Turken in Nederland.

Werken in plaats van studeren blijkt voor te komen bij alle opleidingsniveaus: een referent had de universiteit afgerond, twee waren bezig met een hbo-opleiding, vijf hadden een mbo-opleiding, één was met een vmbo-opleiding bezig en twee Turkse referenten hadden alleen een basisschooldiploma. Kenmerkend voor deze vierde gedragsaanpassing is dat referenten op de korte termijn *meer* gaan verdienen, terwijl zij – zeker als zij hun opleidingsplannen afstellen – riskeren om op de langere termijn op een *lager* sociaal-economisch niveau uit te komen dan zij vermoedelijk bereikt zouden hebben als zij wel waren gaan doorstuderen³³.

Ook vóór november 2004 kwam het ongetwijfeld voor dat referenten werken boven studeren plaatsten vanwege de toen geldende inkomenseis. De interviews suggereren dat dit effect kan zijn versterkt door de verhoging van de inkomenseis. Er zijn in elk geval referenten aangetroffen die beweren dat ze hun studeerwensen onder de oude eis wel hadden kunnen verwerken. Een Turkse en een Marokkaanse referent gingen vanwege de hogere inkomenseis meer dan voltijds werken en voelden zich genoodzaakt af te zien van een voorgenomen arbeidsmarktgerelateerde cursus. Een autochtone academicus, van wie de casus hieronder is uitgeschreven, stelt dat de wijziging van de inkomenseis zijn plannen om te promoveren langdurig onmogelijk maakte.

Toch is het moeilijk om harde uitspraken te doen over het effect van de verhoging van de inkomenseis op studietrajecten. Het kan bijvoorbeeld zijn dat ouders van referenten hun kinderen vaker een opleiding laten afmaken en pas later een huwelijk proberen te arrangeren, omdat ze beseffen dat het met een diploma op zak makkelijker is om 120% van het minimumloon te verdienen. Een inkomen op minimumloon is ook zonder diploma goed te realiseren. Er zijn geen referenten aangetroffen die langer zijn blijven studeren onder invloed van de inkomenseis, maar dit wil niet zeggen dat die er niet zijn³⁴.

Om iets te laten zien van de variatie wat betreft achtergrondkenmerken van de referenten in deze categorie, volgen hieronder achtereenvolgens een voorbeeld

³³ Een uitzondering op deze regel doet zich voor wanneer referenten onder invloed van de inkomenseis harder hun best doen om passend werk te vinden als ze (bijna) zijn afgestudeerd (zoals in de eerste uitgeschreven casus in dit hoofdstuk). Een andere uitzondering zou ontstaan wanneer referenten in de periode dat ze voltijds werken geld apart kunnen leggen om in later stadium cursussen of opleidingsplannen te betalen die ze anders niet zouden kunnen betalen. Dit is in de onderzoeksgroep echter niet gerapporteerd.

³⁴ Diverse autochtone en allochtone referenten hadden weliswaar eerst een opleiding voltooid voordat ze serieuze plannen maakten om de buitenlandse partner naar Nederland te halen, maar dit deden zij meestal niet vanwege de door de overheid gestelde inkomenseis, maar op grond van eigen financiële overwegingen en geïnternaliseerde sociale normen ('ik was er nog niet aan toe om samen te wonen').

van een zeer hoog opgeleide, autochtone referent en een voorbeeld van een zeer laag opgeleide Turkse referent. In het eerste geval wordt werken boven verder studeren overigens opgevat in ruime zin: dit is de casus van de academicus. In het tweede geval lezen we over een Turkse man met alleen een basisschool-diploma die zijn cursus beveiliging aan de wilgen hangt en productiemedewerker wordt.

De uitgeschreven casussen illustreren dat afzien van verdere studie zowel tijdelijke als permanente gevolgen kan hebben voor de sociaal-economische status.

Anton en Marina

Anton is achter in de twintig als in 200d een verblijfsvergunning aanvraagt voor zijn even zo oude verloofde Marina, waarmee hij een jaar later trouwt. Ze hebben elkaar drie jaar daarvoor ontmoet in een sociaalcultureel centrum in een grote stad. Op dat moment woont en werkt Marina al een tijd zonder papieren in Nederland en heeft Anton nog twee opleidingsjaren voor de boeg voor in zijn academische studie. Marina is in 200d voor drie maanden teruggegaan naar Zuid-Amerika om er een MVV aan te vragen.

Het is de droom van Anton om de wetenschap in te gaan. Hij legt uit dat hij dan normaal gesproken na zijn doctoraal had moeten gaan promoveren. Maar omdat hij graag met Marina wil trouwen en samenwonen – wat in zijn optiek moet samengaan met het legaliseren van Marina's verblijf – voelt Anton zich gedwongen tot een ander pad. In het studiejaar 200a/200b trekt hij zich terug in een klooster, wat hem in staat stelt om de resterende twee jaar studie in veertien maanden te doen. Hij ziet Marina in dat jaar twee keer kort.

Anton denkt dat hij na zijn versnelde afstuderen vrij snel was gaan promoveren als de oude inkomenseis nog zou hebben gegolden. Maar omdat hij naar zijn weten niet aan de aangescherpte inkomenseis kon voldoen, besluit Anton om docent te worden.

Het duurt uiteindelijk nog een ruim jaar voordat hij Marina's verblijfsvergunning aanvraagt. Anton legt uit dat hij niet één maar twee werkgevers moest zien te vinden aangezien scholen meestal maar een beperkt aantal lesuren beschikbaar hebben. Bovendien kreeg hij als beginnende docent niet direct een jaarcontract, ook omdat hij geen lesbevoegdheid had.

Anton beschouwt de uitstap naar het docentschap als iets zeer negatiefs omdat het hem zou belemmeren in zijn ambities als wetenschappelijk onderzoeker. Niettemin is hij nog volop aan het lesgeven en probeert hij een lesbevoegdheid te halen. Hij vertrouwt erop dat hij alsnog de wetenschap in kan als Marina, die naast Nederlandse taalcursussen een opleiding voor een baan in de kinderopvang volgt, eenmaal verzekerd is van een zelfstandige verblijfsvergunning.

Wanneer Marina's verblijfsvergunning langer op zich laat wachten – er zijn in totaal circa drie jaar verstreken tussen de eerste plannen om te gaan trouwen en de goedkeuring van de uiteindelijke aanvraag – onderzoeken Anton en zijn vrouw nog twee alternatieve gedragsaanpassingen: emigreren naar Zuid-Amerika en de Europa-route. De eerste optie viel af 'vanwege de economisch-politieke situatie'. De tweede optie, die Anton het meest serieus heeft verkend, viel af omdat hij in België geen geschikt werk vond.

Mahmut en Gülşen

Als Mahmut Gülşen ontmoet in de zomer van 200a is hij 18, net als zijn toekomstige vrouw. Mahmut's ouders hebben het idee voor het huwelijk geopperd nadat zij een zomer eerder kennis hadden gemaakt met Gülşen en haar ouders. In de zomer van 200b trouwen ze.

In de zomer van zijn kennismaking met Gülşen volgt Mahmut een werk-leertraject in de beveiligingsbranche: vier dagen per week werkt hij als onderdeel van zijn opleiding, een dag per week gaat hij naar school. Omdat hij zo maar een paar honderd euro per maand verdient besluit hij uit eigen financiële overwegingen – hij is dan nog ongetrouwd – om te 'switchen' naar een ander beveiligingsbedrijf. Daar verdient hij € 750 per maand, maar houdt hij de mogelijkheid om een beveiligingsdiploma te behalen met cursussen. In de avonduren spekt hij zijn inkomen als schoonmaker.

Als Mahmut en Gülşen zich in 200b gaan oriënteren op de mogelijkheden om in Nederland een gezin te vormen, doet zich het probleem voor dat Mahmut's salaris te laag is voor de dan geldende, lagere inkomenseis. Via een uitzendbureau gaat hij verschillende soorten laaggeschoold werk doen. De Hollandse baas stelt als voorwaarde voor een jaarcontract dat hij gedurende drie

maanden aantoonde dat hij diverse typen werk aankon. De IND wijst Mahmut's aanvraag van eind 200b af, volgens Mahmut vanwege de leeftijdseis, die een maand daarvoor is verhoogd naar 21 jaar. Naar eigen zeggen voldoet hij wel aan de hogere inkomenseis. Een advocaat legt hem uit dat er niets anders opzit dan afwachten totdat hij en zijn vrouw 21 zijn.

Als er bij het uitzendbureau een nieuwe baas komt heeft Mahmut er genoeg van en gaat hij met een vriend Turkse pizza's verkopen. Als het bedrijfje een jaar draait, stelt Mahmut's advocaat, volgens Mahmut, dat de IND de inkomenseis bij zelfstandigen toetst door te kijken naar de drie belastingjaren *voor* de aanvraag.^a Op basis van die informatie komt Mahmut tot de slotsom dat hij, als hij doorgaat met de pizzeria, bovenop de twee jaar uitstel vanwege de leeftijdseis nog minstens een jaar zal moeten wachten voordat Gülşen naar Nederland mag komen. Nog meer uitstel vindt hij onacceptabel. Hij schaamt zich zeer dat het hem, twee jaar na de bruiloft, nog niet is gelukt om zijn vrouw naar Nederland te halen. Ook heeft hij Gülşen sindsdien maar zes weken gezien verspreid over twee bezoeken (voor haar een Nederlands toeristenvisum aanvragen is volgens Mahmut 'niet gelukt'). Hij vertelt dat hij in toenemende mate gestresst raakt, ook omdat hij en Gülşen steeds vaker ruzie krijgen over de telefoon. Daarom besluit hij hals over kop om de pizzeria van de hand te doen, waarna hij via een uitzendbureau productiemedewerker wordt. Hij krijgt na drie maanden een jaarcontract, waarmee hij begin 200d een tweede aanvraag indient. De IND wijst deze tweede aanvraag af vanwege het duurzaamheidsaspect van de inkomenseis. Op de aanvraagdatum 'liep' het contract al een paar maanden, zodat hij niet kon aantonen dat hij nog minimaal een jaar voldoende inkomen zou hebben. Anderzijds betwijfelde IND de duurzaamheid van het inkomen omdat dat in sommige maanden onder de 120% bleek te liggen. Als hij door hard werken en onderhandelen met de baas ('ik heb vanwege mijn huwelijk een vast contract nodig') een contract voor onbepaalde tijd met een vast aantal uren heeft verworven, volgt een derde aanvraag, die eveneens wordt afgewezen, ditmaal omdat Gülşen niet heeft voldaan aan het inburgeringsexamen in het kader van de zojuist ingevoerde Wib. Eind 200d volgt de vierde en, zo blijkt enkele maanden later, succesvolle aanvraag. Voorjaar 200e immigrereert Gülşen. Mahmut veronderstelt dat de veranderingen in zijn opleidings- en werksituatie een permanente invloed hebben. Het zou tegenwoordig onmogelijk zijn om beveiliging te worden via cursussen op kosten van de werkgever. Bedrijven zouden nu een mbo-opleiding beveiliging vragen of stellen als eis dat iemand zelf een aantal cursussen heeft afgerond. Met zijn basisschooldiploma zit toelating tot het mbo er niet in; hij zou eerst vmbo moeten doen en Mahmut zegt geen financiële middelen te hebben om zelf cursussen te betalen.

Zoals gezegd was de lagere inkomenseis voor Mahmut voldoende aanleiding om in 200b het beveiligingsbedrijf te verlaten, dat hem toch, gegeven zijn ambities, aantrekkelijke opleidingskansen bood. Mahmut denkt zelf dan ook dat de ontwikkelingen in zijn arbeidsmarktsituatie weinig anders waren verlopen als de inkomenseis niet zou zijn verhoogd. Toch kan de vraag worden opgeworpen waarom Mahmut eind 200b niet opnieuw heeft gekozen voor een opleidingstraject in de beveiligingsbranche, waarmee hij op een hoger beroepsniveau zou zijn uitgekomen dan in zijn huidige functie als productiemedewerker. Hij wist immers dat Gülşen's verblijfsvergunning in elk geval twee jaar op zich zou laten wachten. Mogelijk heeft bij de beslissing om niet méér te investeren in onderwijs meegespeeld dat hij tegelijkertijd wist dat hij na die twee jaar ook nog te maken zou krijgen met de inkomenseis, die voor hem als 21-jarige in feite overeen zou komen met 166% van het minimumloon (een inkomen van 120% voor 23-jarigen komt overeen met een inkomen van 166% minimumloon voor 21-jarigen). Hij maakt de indruk 'in paniek' te zijn geraakt, waardoor hij gericht is op korte termijn succes. Zelf zegt hij het zo: 'In de drie jaar die we moesten wachten, was ik een totaal ander persoon. Ik was gedepimeerd en had veel stress. Ik sprak bijna met niemand; ik had vaak ruzie met anderen omdat ik geen geduld meer had. Ik schaamde me diep omdat het mij niet lukte om mijn vrouw hierheen te halen. Ik had een Nederlandse nationaliteit, ik ben hier op school geweest. Ik vroeg me constant af waarom het bij anderen lukte, binnen zes maanden of zo, en bij mij niet. Nu ben ik veranderd. Ik ben kalm en gezellig. Of drie jaar van elkaar gescheiden leven positieve kanten heeft? *Drie jaar? Natuurlijk niet*'.

^a In werkelijkheid is dat 1,5 jaar.

4.2 Intermezzo: meningen over de wijziging van de inkomenseis

In deze paragraaf rapporteren we hoe referenten tegen de hogere inkomenseis aankijken.³⁵ Een belangrijke reden om dit te doen is dat de mate waarin de doelgroep deze eis aanvaardt – of in de termen van de rechtssociologie: de mate waarin een formele regel als legitiem wordt ervaren – mede zal bepalen of internationale koppels geneigd zijn om alternatieve gedragsaanpassingen te ontwikkelen, die deels illegaal zijn (voor het belang van de legitimiteit van regels in relatie tot regelovertreding zie Griffith en Weyers, 2005).

Tabel 4.2 presenteert een kwantitatief overzicht van de meningen van de referenten over de verhoging van de inkomenseis. Een ruime meerderheid (67%) blijkt negatief te oordelen over de verhoging, terwijl een substantiële minderheid er positief (18%) of ambivalent (16%) over is. Blijkbaar geniet deze eis beperkte legitimiteit in de groep die ermee te maken krijgt en moeite heeft om eraan te voldoen. (Er lijkt onder de geïnterviewde stellen overigens een sterker draagvlak te bestaan voor een lagere inkomenseis, hoewel daar niet systematisch naar is gevraagd. Diverse referenten hebben zelf aangegeven dat ze het eens zijn met het principe van een inkomenseis die waarborgt dat buitenlandse partners niet op grote schaal een uitkering aanvragen; zij vinden dat de referent de buitenlandse partner en eventuele kinderen moet kunnen onderhouden als die partner, in eerste instantie, niet actief is op de Nederlandse arbeidsmarkt. Een deel van de referenten begrijpt evenwel niet waarom de inkomenseis hoger is dan 100% van het minimumloon.)

Vooraf vrouwen zijn negatief over de gewijzigde inkomenseis: 17 van de 20 vrouwelijke referenten zijn er negatief over tegenover 16 van de 30 mannelijke referenten. Dat mannen minder vaak negatief zijn dan vrouwen kan er opnieuw op wijzen dat de hogere inkomenseis de rol van de referent als kostwinner versterkt, wat mannelijke referenten blijkbaar minder erg vinden dan de – in meerderheid allochtone – vrouwelijke referenten.

³⁵ De meningen van de buitenlandse partners worden niet gepresenteerd omdat de inkomenseis primair betrekking heeft op het inkomen van de referent, in elk geval bij de toekenning van de verblijfsvergunning van de buitenlandse partner. In het hoofdstuk over de leeftijdseis worden de meningen van de buitenlandse partners wel beschreven omdat de leeftijdseis betrekking heeft op beide partners in het stel.

Tabel 4.2 Houding van referenten ten aanzien van de aanscherping van de inkomenseis

	Positief	Ambivalent	Negatief	Totaal
<i>Mannen:</i>				
Autochtoon	3	4	6	13
Turks	3	0	7	10
Marokkaans	2	1	3	6
Overig allochtoon	0	1	0	1
Totaal mannen	8	6	16	30
<i>Vrouwen:</i>				
Autochtoon	0	0	5	5
Turks	0	2	6	8
Marokkaans	1	0	5	6
Overig allochtoon	0	0	1	1
Totaal vrouwen	1	2	17	20
Eindtotaal	9	8	33	50

De referenten noemden de volgende argumenten *voor* de verhoging van de inkomenseis:

- Je moet als referent je partner/gezin kunnen onderhouden en 100% van het minimumloon voldoet dan niet;
- Een hogere inkomenseis beperkt de immigratie van armere, niet-westerse groepen (een aantal keer expliciet genoemd: ‘Marokkanen van het platteland’) en dat is goed voor Nederland;
- De nieuwe inkomenseis is niet onredelijk omdat gezonde mensen in staat moeten zijn om 120% van het minimumloon te verdienen;
- Een hogere inkomenseis helpt schijnhuwelijken tegen te gaan omdat een kleinere groep Nederlandse ingezetenen kwalificeert als referent;
- Een hogere inkomenseis stimuleert allochtonen tot het volgen van een hogere opleiding (gerapporteerd door één allochtone referent);
- Een hogere inkomenseis bevoordeelt hogeropgeleiden en die maken meer werk van de taalachterstand van de partner (gerapporteerd door één allochtone referent).

De volgende argumenten zijn genoemd *tegen* de verhoging van de inkomenseis:

- De nieuwe eis is discriminerend (benadeelt lager opgeleiden, vrouwen en jongeren, en omdat de eis alleen geldt voor niet-westerse landen discrimineert hij niet-westerse groepen);
- De overheid toont met deze hogere eis onvoldoende respect voor individuele keuzes (recht op vrije gezinsvorming);
- De verhoging van de inkomensgrens is niet effectief (‘mensen komen toch wel’, ‘mensen gaan vaak weer minder werken als hun partner in Nederland is’);
- De verhoging zet mensen aan tot inkomensfraude en andere illegale oplossingen;
- De verhoging heeft geleid tot meer psychische problemen onder internationale stellen omdat ze vaker moeite hebben om aan de eis te voldoen (‘verpest het geluk van sommige mensen’, ‘mensen verkeren in grote onzekerheid of ze wel aan de inkomenseis kunnen voldoen’);
- De verhoging werkt school- en studieuitval in de hand;

- De verhoging staat op gespannen voet met het beleid dat mensen stimuleert om een tijdje in het buitenland te gaan studeren (gerapporteerd door één autochtone vrouw die haar partner heeft ontmoet tijdens een stage in Zuid-Amerika);
- De verhoging geeft Nederland een slechte reputatie (Turkse jongen: ‘Nederland staat van oudsher juist bekend als een gastvrij land’);
- De inkomenseis zou lager kunnen zijn als mensen kunnen aantonen dat hun partner direct in Nederland gaat werken (gezegd door één autochtone man).

Tot dusverre hebben we gezien dat veel geïnterviewde internationale stellen slechts met de nodige inspanningen hebben kunnen voldoen aan de (hogere) inkomenseis. Ook blijken deze stellen in meerderheid negatief te staan tegenover de verhoging van deze eis. Die combinatie lijkt te verklaren waarom een deel van internationale stellen zoekt naar andere mogelijkheden om met of zonder elkaar verder te leven. Over dergelijke alternatieve gedragsaanpassingen gaat de volgende paragraaf.

4.3 Gedragsaanpassingen die *niet* leiden tot een verblijfsvergunning via een Nederlandse gezinsvormingsprocedure

In wat volgt gaan we in op gedragsaanpassingen die *niet* leiden tot een verblijfsvergunning in het kader van een Nederlandse gezinsvormingsprocedure (de ‘alternatieve gedragsaanpassingen’). In het vorige hoofdstuk is uitgelegd dat de buitenlandse partners bij verreweg de meeste geïnterviewde stellen (47 van de 50) uiteindelijk *wel* op die wijze een verblijfsvergunning hebben gekregen, in 38 gevallen nadat de referent de inkomenssituatie in overeenstemming had gebracht met de verhoogde inkomenseis. Er is gesproken met slechts een internationaal stel dat daadwerkelijk heeft gekozen voor een alternatieve gedragsaanpassing: een autochtone Nederlandse vrouw was in Turkije gaan wonen (zie het volgende hoofdstuk).

De gerapporteerde bevindingen in wat volgt berusten dus voor een belangrijk deel op indirecte waarneming: we rapporteren de verhalen van respondenten over personen en internationale koppels in hun sociale netwerken. Het optekenen van verhalen over de sociale netwerken van de respondenten gebeurde via twee methoden. Bij de eerste methode is elk stel gevraagd of het überhaupt andere mensen in Nederland kent met een partner van buiten de Europese Unie en, zo ja, hoeveel daarvan vanwege de inkomens- en/of leeftijdseis hebben gekozen voor een van de volgende alternatieven: (1) wonen in het herkomstland van de buitenlandse partner, (2) de Europa-route, (3) de buitenlandse partner illegaal in Nederland laten verblijven, (4) het beëindigen van de relatie eventueel in combinatie met een keuze voor een partner uit Nederland, (5) ‘anders, namelijk’. Bij bestudering van de gegevens bleken er twijfels te rijzen over de juistheid van het exacte aantal gerapporteerde stellen dat volgens de respondenten voor een van deze alternatieven heeft gekozen. Daarom rapporteren we alleen hoeveel stellen minimaal één stel kennen dat voor een van de genoemde alternatieven heeft gekozen.

Bij deze eerste methode zijn de geïnterviewde stellen tevens gevraagd of ze stellen kennen die vanwege de inkomenseis hebben gefraudeerd met inkomens-

gegevens. Dit laatste is gedaan omdat we enige indicatie wilden krijgen van de prevalentie daarvan, terwijl we er – deels ten onrechte zo hebben we gezien in het eerste deel van dit hoofdstuk – rekening mee hielden dat frauderende stellen zich niet zouden opgeven voor een interview. Inkomensfraude kan leiden tot een verblijfsvergunning via een Nederlandse gezinsvormingsprocedure en wordt hier derhalve niet aangemerkt als alternatieve gedragsaanpassing.

De tweede methode hield in dat elk stel is gevraagd naar een concreet voorbeeld van een stel in de nabije omgeving ‘die ook een verblijfsvergunning voor een buitenlandse partner van buiten de Europese Unie wilden aanvragen, maar waarbij dat niet gelukt is omdat zij onvoldoende inkomen hadden of niet oud genoeg waren’. Elk geïnterviewd stel kon een stel beschrijven waarvan de aanvraag is afgewezen of die helemaal geen aanvraag meer heeft ingediend vanwege de inkomens- en/of leeftijdseis. Als een geïnterviewd stel meerdere gevallen kende, werd verzocht in te gaan op het stel dat men het beste kende.

Voor de eerste methode levert een zekere indicatie op van de schaal waarop de genoemde alternatieve gedragsaanpassingen voorkomen. Toch moeten de cijfers met de nodige voorzichtigheid worden bekeken. In de netwerken van de respondenten zullen de alternatieve aanpassingen vaker voorkomen dan in de totale groep internationale koppels. Hetzelfde geldt voor inkomensfraude. De meeste geïnterviewde stellen konden immers zelf ook niet zonder meer aan de inkomens- en/of leeftijdseis voldoen; daarop zijn de meeste respondenten immers bewust geselecteerd (zie hoofdstuk 3). Wanneer we aannemen er in sociale netwerken sprake zal zijn van een zekere homogeniteit naar inkomen en leeftijd zullen de respondenten relatief vaak armere en jongere stellen kennen die ook moeite hebben om aan de gestelde toelatingseisen te voldoen.

Verder dient bij de eerste methode te worden opgemerkt dat niet specifiek is nagegaan in hoeverre de keuze voor een alternatieve gedragsaanpassing is verbonden met de *inkomenseis* dan wel met de *leeftijdseis*. Uit de verhalen die zijn verzameld bij de tweede methode was dat meestal wel op te maken.

Ondanks de focus op sociale netwerken zijn de ervaringen en meningen van de geïnterviewde stellen wel verwerkt in wat volgt. Per alternatieve gedragsaanpassing rapporteren we namelijk de overwegingen van de geïnterviewde stellen om daar eventueel voor te kiezen of juist niet. Zo ontstaat toch enig inzicht in de overwegingen van internationale koppels om eventueel voor een specifieke alternatieve gedragsaanpassing te kiezen, ook al zijn dergelijke koppels in dit onderzoek niet of nauwelijks gesproken.

Tabel 4.3 presenteert de resultaten van de eerste methode. We zien daarin dat een het leeuwendeel (n=39) van de vijftig geïnterviewde stellen minimaal een ander internationaal stel kent. In de Marokkaanse groep is dit cijfer opvallend laag (5 van 12), terwijl het toch onaannemelijk lijkt dat een zo klein aantal Marokkaanse stellen andere internationale stellen kent. Dit lagere cijfer heeft wellicht te maken met het al vaker beschreven wantrouwen onder Marokkanen, vooral bij Berbers, om gevoelig geachte informatie te rapporteren (vgl. Van Gemert, 1998).

Tabel 4.3 Alternatieve gedragsaanpassingen in de sociale netwerken van de respondenten.

	Autochtone referent	Turks/Turks	Marokkaans/Marokkaans	Overig	Totaal
Koppels geïnterviewd	18	18	12	2	50
Kent minimaal een ander internationaal stel	14	18	5	2	39
Kent minimaal een geval van inkomensfraude	1	5	2	1	9
Aanpassingen buiten de gezinsvormingsprocedure waarvan:	13	21	10	2	46
Vestiging herkomstland partner	2	4	1	1	8
Europa-route	5	6	2	1	14
Illegaal verblijf	3	5	3	0	11
Relatiebeëindiging / Partner uit NL nemen	3 ^a	6	4	0	13

a In twee van de drie gevallen is bekend dat 'relatiebeëindiging / partner uit Nederland nemen' betrekking had op allochtone kennissen.

De gegevens rechtvaardigen de conclusie dat inkomensfraude op meer dan incidentele basis voorkomt in de netwerken van de respondenten. Negen stellen kennen namelijk minimaal één ander stel waarbij de referent vanwege de inkomenseis heeft gefraudeerd met het inkomen. Ook de alternatieve gedragsaanpassingen lijken meer dan incidenteel voor te komen, vooral de 'Europa-route' en 'relatiebeëindiging / kiezen voor een partner in Nederland', maar ook, in wat mindere mate, 'illegaal verblijf'. Veertien stellen kennen minimaal één ander stel dat de Europa-route heeft gevolgd, terwijl dertien stellen minimaal een voorbeeld kennen van een internationale relatie die verbroken zou zijn onder invloed van de inkomens- en leeftijdseis, waarna de Nederlandse ingezetene eventueel heeft gekozen voor een partner uit Nederland. Elf stellen kennen minimaal één koppel dat vanwege de inkomens- en/of leeftijdseis heeft gekozen, al dan niet voorlopig, voor illegaal verblijf. Ten slotte kennen acht stellen minimaal één koppel dat vanwege de inkomens- en/of leeftijdseis in het herkomstland van de partner is gaan wonen.

Bij de categorie 'anders, namelijk' is door sommige respondenten incidenteel een gedragsaanpassing gemeld die bij aanvang van het onderzoek niet was voorzien, te weten permanente vestiging in een ander EU-land en uitwijken naar een ander Nederlands visumtype, zoals een studie- of werkvisum. Voorts is een aantal keer gemeld dat stellen soms een, meestal tijdelijke, oplossing vinden door elkaars woonland te bezoeken op basis van toeristenvisa. Vooral de partners van de autochtone referenten lijken dan af en toe voor een periode van maximaal drie maanden als toerist naar Nederland te komen, veelal deels op kosten van de referent, afgewisseld door bezoeken van de referent aan het woonland van de buitenlandse partner van een paar weken tot een maand.³⁶

Tabel 4.3 gaat niet verder in op de aanpassing 'uitwijken naar een ander visum-

³⁶ Zo lang de referent wil voldoen aan de inkomenseis kan hij of zij Nederland immers niet langer verlaten dan voor reguliere vakanties omdat hij of zij aan de Nederlandse inkomenseis probeert te voldoen.

type' omdat de andere stellen niet systematisch is gevraagd of zij dergelijke gevallen kenden. De mogelijkheid van permanente (of langdurige) vestiging in een ander EU land komt hieronder kort aan de orde bij de meer gedetailleerde bespreking van de Europa-route.

Als stellen een stel kennen dat voor inkomensfraude of een alternatieve gedragsaanpassing heeft gekozen, hoeft dit niet per se een stel te zijn uit dezelfde etnische groep als het rapporterende stel. Niettemin kunnen we aannemen dat er in sociale netwerken een substantiële mate van etnische homogeniteit is. Onder die aanname zijn er in tabel 4.3 enkele verschillen zichtbaar naar herkomstgroep. Zo lijkt de kans op inkomensfraude bij Turken, en in mindere mate Marokkanen, mogelijk wat groter dan bij autochtone referenten. Deze specificiteit kan, zoals uitgelegd is in het eerste deel van het hoofdstuk, verband houden met het grotere aandeel laagopgeleide referenten onder allochtone referenten – die minder mogelijkheden lijken te hebben tot een reële loonsverhoging – en het sterk ontwikkelde ondernemerschap onder Turken.

Ook bij de alternatieve gedragsaanpassingen zien we aanwijzingen voor verschillen naar herkomst. Zo lijken stellen in de netwerken van Turkse en Marokkaanse stellen vaker te opteren voor 'relatiebeëindiging / kiezen voor een partner uit Nederland' wanneer zij niet aan de inkomens- en/of leeftijdseis kunnen of willen voldoen. Dit patroon geldt des te sterker omdat van twee van de drie door autochtone referenten genoemde gevallen bekend is dat het gaat om allochtone werkcontacten. De oververtegenwoordiging van allochtone stellen bij die gedragsaanpassing – 12 van de 13 gevallen lijken betrekking te hebben op allochtone stellen – vormt opnieuw een aanwijzing dat de gewijzigde inkomenseis bij niet-westerse allochtone groepen een migratiebeperkend effect heeft.³⁷ Dit kan verband houden met de zwakkere inkomenspositie van allochtone groepen, maar wellicht spelen ook andere factoren een rol zoals het grotere aandeel gearrangeerde relaties bij allochtonen met een zekere geneigdheid tot een buitenlandse partner.

Een andere aanwijzing voor een etnisch patroon betreft de Europa-route. Als autochtone referenten iemand kennen die voor een alternatieve gedragsaanpassing heeft gekozen dan betreft het relatief vaak de Europa-route.³⁸ Dit kan suggereren dat autochtone Nederlanders die niet aan de Nederlandse inkomens- en/of leeftijdseis kunnen of willen voldoen vaker de weg naar andere EU-landen weten te vinden dan allochtone referenten in een dergelijke situatie. Dit mogelijke etnische verschil kan samenhangen met de bepaling dat het EU burgerschap een voorwaarde is voor de Europa-route. Tegelijkertijd zijn er misschien ook andere factoren van belang bij dit juridisch vrij complexe alternatief zoals,

³⁷ In hoofdstuk 2 hebben we reeds gezien dat het aantal gehonoreerde aanvragen vooral bij allochtone groepen is gedaald of heeft geleid tot ombuiging van een stijgende trend. In hoofdstuk 3 hebben we vervolgens gezien dat het in het kwalitatieve onderzoek meer moeite bleek te kosten om stellen te vinden waarin de autochtone referent moeite heeft gehad om aan de inkomenseis te voldoen. In tabel 4.3 vinden we verder dat 1 van de 14 autochtone stellen die een ander internationaal stel kennen minimaal een stel kent waar de relatie is beëindigd onder invloed van de inkomens- en/of leeftijdseis (2 van de 3 autochtone stellen die zo'n stel kennen zijn hier niet meegerekend omdat het gaat om allochtone werkcontacten). Bij de Turken is dat 6 van 18 en bij de Marokkanen 4 van 5.

³⁸ Als twee van de drie gevallen van relatiebeëindiging in de sociale netwerken van de autochtone referenten buiten beschouwing worden gelaten is de som van gerapporteerde alternatieve gedragsaanpassingen in de autochtone groep 11 (2+5+3+1). De vijf gevallen die betrekking hebben op de Europa-route vormen derhalve 45% van dit totaal (5 van 11). Bij Turken is dat 29% (6 van 21) en bij Marokkanen 20% (2 van 10).

bijvoorbeeld, verschillen in opleidingsniveau en talenkennis; de meeste allochtone referenten hebben immers ook de Nederlandse nationaliteit (zie hoofdstuk 2).

In het restant van deze paragraaf volgt een kwalitatieve beschrijving van de belangrijkste alternatieve gedragsaanpassingen. Daarbij baseren we ons primair op de gegevens die zijn verzameld via de *tweede* methode. Steeds als we een voorbeeld uitschrijven gaan we kort in op de vraag hoe het rapporterende en gerapporteerde stel elkaar kennen. Vervolgens wordt per alternatieve gedragsaanpassing beschreven welke overwegingen volgens de geïnterviewde stellen meespelen om eventueel voor dit specifieke alternatief te kiezen of juist niet. We beginnen met de Europa-route en vestiging in het woonland van de buitenlandse partner. Daarna komt illegale vestiging van de partner aan bod. We eindigen met 'relatiebeëindiging / kiezen voor een partner uit Nederland'.

4.3.1 Europa-route

Drie stellen gaven een concreet voorbeeld van een stel dat vanwege de inkomenseis is uitgeweken naar een andere EU-lidstaat: België, Duitsland en Spanje zijn genoemd. De drie voorbeelden betreffen autochtone referenten. Allochtone referenten blijken dergelijke koppels ook te kennen (zie tabel 4.3), maar vermoedelijk kennen zij stellen die voor een andere alternatieve gedragsaanpassing hebben gekozen beter. Bij de tweede methode is immers gevraagd om één uitgebreid voorbeeld te geven van een stel dat men het beste kent.

De drie voorbeelden betreffen ten eerste een naar Spanje uitgeweken Amsterdamse kok die niet aan de inkomenseis kon voldoen omdat hij steeds op kortlopende arbeidscontracten werkt en sterk afhankelijk is van zwarte inkomsten ('in de horeca wordt veel zwart gewerkt'). Hij wilde aanvankelijk tijdelijk emigreren en gebruik maken van de Europa-route maar woont er nog altijd. Blijkbaar kan het Nederlandse toelatingsbeleid ook leiden tot min of meer permanente emigratie naar andere EU-landen. Het tweede voorbeeld betreft een naar België verhuisde Haagse kunstenaar die tijdens een fotorapportage in Marokko zijn vriendin ontmoette en vervolgens een te laag en onvoldoende duurzaam inkomen had om haar naar Nederland te kunnen halen. Volgens de rapporterende referent is de man als kunstenaar bovendien te zeer aan zijn werk gehecht om vanwege de inkomenseis ander werk te zoeken: 'dit is zijn werk'. Hij pendelt nu voor zijn werk tussen België en Den Haag. Het derde voorbeeld, dat hieronder is uitgeschreven, gaat over twee Gelderse broers die in België zijn gaan wonen.

Toon is een jonge Noord-Brabantse econoom met een goede baan in de consultancy. Hij begint ruim drie jaar geleden een relatie met een Thaise leeftijdsgenote naar aanleiding van een bezoek aan een Nederlandse vriend in Thailand. Toon is geïnterviewd omdat hij drie jaar geleden, net afgestudeerd, moeite had om met zijn tijdelijke contracten te voldoen aan het duurzaamheidsaspect van de inkomenseis, waardoor de verblijfsvergunning van zijn vriendin twee jaar op zich heeft laten wachten (zes maanden voor haar overkomst kregen ze in Thailand samen een zoon). Hij vertelt het volgende verhaal over twee neven uit zijn kennissenkring: 'Die neven waren zeg maar geïnspireerd geraakt door mij en die vriend (...). Zij zijn samen ook naar Thailand gegaan [AL & IK: met het oog op een relatie] en hebben inderdaad een Thaise vriendin gekregen. Ze doen uitzendbureauwerk en verdienen volgens mij niet zoveel. Wat voor werk ze precies doen weet ik niet. Ik weet ook niet of ze wel aan de oude inkomenseis zouden hebben voldaan. Ze zijn in elk geval met die vriendinnen in België gaan wonen, net over de grens. Ze werkten dan in Nederland, nog steeds voor een uitzendbureau. Bij een neef is de relatie foutgelopen. Er was veel spanning in de relatie. Ze kenden niemand in dat Belgische dorpje. De jongen deed uitzendwerk dat hij niet wilde doen. Het was nog vervelender omdat hij en zijn ex in België een kind hebben gekregen. Hij woont weer in Nederland, zij zit nog in België. Ik weet eerlijk gezegd niet of ze teruggaat naar Thailand. Ze zal daar als gescheiden moeder erg veel gezichtsverlies leiden.'

De geïnterviewde stellen hebben de volgende overwegingen genoemd om al dan niet gebruik te maken van de Europa-route gezien de Nederlandse inkomenseis (en/of leeftijdseis).

Waarom wel:

- Het is een rechtmatig alternatief om een Nederlandse verblijfsvergunning te krijgen;
- Er gelden dan niet alleen lagere inkomens- en leeftijdseisen; de buitenlandse partner hoeft ook niet te voldoen aan de Wib ('partner had geen zin in Wib', 'partner was gezakt voor Wib') en hoeft niet terug naar het herkomstland om een MVV aan te vragen (kan vooral van belang zijn als de buitenlandse partner al in Europa woont en als die van ver komt).

Waarom niet:

- Gebondenheid aan Nederland ('mijn werk is hier', 'ik moet voor mijn moeder zorgen', 'ik was nog bezig met een opleiding', 'Nederland is leuker', 'ik had geen zin om me aan een ander land te moeten aanpassen');
- Ontbreken van een geschikt sociaal netwerk ('Je moet daar eigenlijk mensen kennen die je kunnen helpen bij het vinden van werk en huisvesting');
- Het is 'veel regelwerk';
- Het duurt lang en wordt pas aantrekkelijk als de Nederlandse procedure langer gaat duren (naast regelwerk vereist Europa-route ook zes maanden tot een jaar voordat het stel naar Nederland kan terugkeren);
- Het is alleen mogelijk voor EU-burgers (inclusief eerste en tweede generatie allochtonen met de Nederlandse nationaliteit);
- Misvattingen en onbekendheid met dit alternatief ('is illegaal', 'Verdonk heeft België-route gesloten', 'als je partner illegaal is kun je daar niet gaan wonen', 'Wist niet dat het kon');
- Financiële overwegingen ('Je krijgt een pensioengat').

Vestiging in het herkomstland van de partner

Er is één concreet voorbeeld gegeven van een stel waarbij de Nederlandse ingezetene mede vanwege de inkomenseis ging wonen in het herkomstland van

de partner of daar althans voor langere duur is gaan verblijven. Het betreft een Turks stel.

Ayşe vertelt het volgende verhaal over een goede vriendin: 'Dilan was tussen de 18 en 19 jaar en studeerde in Nederland. Tijdens een vakantie in Turkije werd ze verliefd. Hij was al ouder dan 21. Ze besloten om te trouwen. Toen bleek dat haar familie tegen het huwelijk was omdat ze haar nog te jong vonden, is ze weggelopen [AL & IK: gaan trouwen zonder toestemming van de ouders]. Eenmaal terug in Nederland wilde ze de papieren regelen voor de aanvraag. Rond die tijd kwamen de nieuwe leeftijds- en inkomenseisen. Daarom ging ze eerst door met haar opleiding. Vervolgens ging ze vanwege de inkomenseis in de tuinbouw werken, maar haar aanvraag werd afgewezen. De IND beschuldigde haar van fraude. Ze wilde een nieuwe aanvraag indienen, maar toen kwam de Wib. Haar man was niet echt gemotiveerd om Nederlands te leren en in Turkije de toets te doen. Hij wilde liever dat Dilan naar Turkije kwam, vanwege de Wib maar ook omdat ze die problemen had met de inkomenseis. Daarnaast speelde mee dat hij in Turkije inmiddels best een goede baan had. Sinds een tijd hebben ze een kind samen. Dilan zit nu in Turkije maar binnenkort moet ze weer naar Nederland om haar verblijfsvergunning niet kwijt te raken. Daarna gaat ze weer naar Turkije. Maar ze wil eigenlijk niet in Turkije wonen en haar man wil niet meer naar Nederland. Dus hun toekomst is onzeker.'

De volgende overwegingen zijn genoemd om al dan niet in het herkomstland van de partner te gaan wonen indien de referent niet aan de Nederlandse inkomenseis (en/of leeftijdseis) kan of wil voldoen.

Waarom wel:

- Je kunt er in sommige opzichten meer genieten van het leven (klimaat, lekker eten, 'meer ontspannen mentaliteit');
- Het is soms ook gemakkelijker voor de buitenlandse partner ('ik heb het wel echt overwogen want mijn man had moeite om zich in Nederland aan te passen').

Waarom niet:

- Er zijn daar volgens de respondenten minder maatschappelijke kansen (lagere lonen, de overheid daar beschermt de nationale arbeidsmarkt ook, de gezondheidszorg is er slechter, de kinderen hebben minder opleidingsmogelijkheden; bij autochtone Nederlanders en tweede generatie allochtonen: 'ik spreek de taal niet goed');
- Gebondenheid aan Nederland ('mijn werk is hier', 'ik ben hier geboren en hoor hier', 'mijn hele familie woont hier', 'al mijn vrienden wonen hier');
- Er is minder sociale veiligheid ('de politieke situatie is instabiel', 'de mensenrechtensituatie is daar niet goed', 'er is daar meer criminaliteit');
- Angst om rechten in Nederland te verspelen (niet-genaturaliseerde referenten riskeren om hun verblijfsvergunning te verliezen bij langdurig vertrek uit Nederland).

4.3.2 *Illegaal verblijf*

In een aantal recente sociologische studies naar illegaal verblijf in Nederland is signaleerd dat partners van Nederlandse ingezetenen soms illegaal in Nederland komen wonen wanneer het betreffende stel niet, of nog niet, voldoet aan de door de Nederlandse overheid gestelde toelatingsvoorwaarden (Leerkes et. al, 2004; Leerkes, 2009). Dit verschijnsel komt ook voor in de sociale netwerken van de geïnterviewde stellen: zoals gezegd kennen elf referenten minimaal een stel dat vanwege de inkomens- en/of de leeftijdseis heeft gekozen

voor illegale vestiging van de buitenlandse partner (tabel 4.1). Het is aannemelijk dat illegaal verblijf bij de tweede methode is ondergerapporteerd. Het is voorstelbaar dat de geïnterviewde stellen dergelijke kennissen in bescherming wilden nemen en daarom geen concreet voorbeeld hebben willen noemen. Drie stellen maakten niettemin gewag van een stel dat illegale vestiging serieus overweegt of heeft overwogen gezien de inkomenseis. Een stel verhaalde over een wat oudere Turkse man met een bijstandsuitkering die 's zomers aanmerkelijk langer bij zijn vrouw in Turkije is dan de sociale dienst goedvindt (acht weken) en nu overweegt om haar illegaal naar Nederland te halen. Onder de oorspronkelijke inkomenseis zou zijn situatie wellicht niet anders zijn geweest. Er is één concreet voorbeeld gegeven van een stel dat daadwerkelijk voor illegaal verblijf heeft gekozen. Helaas is de informatie daarover summier omdat het rapporterende stel het betreffende stel vrij oppervlakkig kent via de vereniging voor buitenlandse partners en er inmiddels geen contact meer mee heeft. Over het gegeven voorbeeld van illegaal verblijf rapporteert de interviewer als volgt: 'Het zou gaan om een jong stel waarbij de leeftijdseis het belangrijkste obstakel was naast de inkomenseis. De jongen en het meisje hadden eerst regelmatig contact via het Internet en waren daarna vaak op bezoek bij elkaar met een toeristenvisum. Toen de IND de aanvraag had afgewezen besloten ze bij elkaar te blijven door 'illegale vestiging van de partner'. De referent heeft geen contact meer met hen. Hij meldt wel dat ze nog bij elkaar zijn.'

De onderstaande redenen zijn genoemd om eventueel te kiezen voor illegaal verblijf:

- Het is soms relatief gemakkelijk en op korte termijn te realiseren (bijvoorbeeld door de partner langer te laten blijven nadat een toeristenvisum voor Nederland is verlopen);
- Als de toelating stroef verloopt adviseren advocaten soms om de partner alvast illegaal te laten overkomen; ze beloven dat ze daarna alsnog een verblijfsvergunning kunnen regelen (1 keer genoemd door een Turkse referent).

Genoemde redenen om *niet* voor illegaal verblijf te kiezen zijn:

- Het brengt veel beperkingen met zich mee (partner kan moeilijker werk vinden, partner heeft beperkt recht op medische voorzieningen, onzekerheid over de toekomst);
- Angst voor repercussies (partner wordt misschien uitgezet als hij of zij aan Nederland gewend is geraakt; partner moet misschien een tijd 'in de gevangenis' (Vreemdelingenbewaring) doorbrengen als de illegaliteit van het verblijf uitkomt);
- Misvattingen over repercussies ('Als je partner gepakt wordt komt hij het land vijf jaar lang / nooit niet meer in'; 'Je wordt ontslagen als ze erachter komen dat je partner hier illegaal is');
- Bedenkingen over de legitimiteit van deze oplossing ('ik keur het af als mensen hier wonen maar geen belasting betalen', 'het is oneerlijk om voor illegaal verblijf te kiezen').

4.3.3 *Relatiebeëindiging / kiezen voor een partner uit Nederland*

Drie Turkse, twee autochtone en een Marokkaanse referent hebben een concreet voorbeeld gegeven van dit gedragsalternatief. Die voorbeelden hebben allemaal betrekking op niet-westerse allochtone ingezetenen. Omdat migratiebeperking een belangrijk beoogd effect is geweest van de aanscherping van de inkomenseis geven we wat meer voorbeelden van deze gedragsaanpassing.

De gerapporteerde casussen illustreren dat een dergelijk migratiebeperkend effect zich in uiteenlopende herkomstgroepen voordoet – in elk geval in uiteenlopende allochtone groepen –, zowel bij mannelijke als vrouwelijke referenten. De uitgeschreven voorbeelden betreffen achtereenvolgens een Koerdisch-Iraakse man, een Nederlands-Marokkaanse vrouw en een Nederlands-Turkse vrouw.

Nico is een gescheiden Noord-Hollandse vijftiger als hij in Venezuela trouwt met Victoria, een gescheiden dertiger en moeder van een dochter. Nico en Victoria hebben elkaar in kledingzaak ontmoet toen Nico er met zijn Hollandse dochter op vakantie was. Nico is geïnterviewd omdat hij aanvankelijk niet voldeed aan de inkomenseis, met name niet aan het duurzaamheidsaspect ervan³⁹. (Overigens is het langdurige uitstel van Victoria's vestiging in Nederland volgens Nico zeer problematisch geweest: in de tijd dat hij in Nederland hard werkt om een nieuw bedrijf op te zetten wordt Victoria in Venezuela opgenomen in een psychiatrische inrichting, volgens Nico vanwege de onzekerheid of ze wel naar Nederland kon komen en omdat de ambassade in Caracas zijn aanvragen voor een Nederlands toeristenvisum steeds afwees uit vrees dat Victoria zich illegaal zou vestigen). Nico vertelt het volgende verhaal over een van zijn werknemers: 'Als aannemer werk ik veel met Koerdische Irakezen. Zo ken ik een jongen, een hele goede jongen, maar hij komt een beetje van het platteland. Hij wilde graag trouwen, woont ruim tien jaar hier, is naar Irak gegaan een maandje. Hij is nog redelijk Moslimachtig. Kijk bij Koerden is het zo dat familie met familie trouwt dus zijn pa en ma hebben gezegd: 'Luister eens, wij hebben een meisje uit het dorp.' Dus hij ging netjes naar Irak reizen. Maar ja joh hij kon als opruimer [AL & IK: iemand die puin opruimt als er huizen worden gebouwd] niet aan die eis [AL & IK: inkomenseis] komen (...). Hij had ook nog de moeilijkheid dat toen hij hier kwam er geen enkele eis was om Nederlands te leren. Dat klikje Irakezen moet op straat Nederlands leren spreken en dat gaat heel gebrekkig. Dus z'n taal was een barrière om een betere baan te krijgen. Ik heb nog werk voor hem kunnen regelen als schoonmaker. Ik denk dat ie net iets over die 100% minimum zat omdat ie ook al een tijdje werkt. Maar toen was de eis dus verhoogd en het gaat hem niet lukken. Ik heb alles voor hem ingevuld en ingestuurd. Krijgt -ie bericht van 'nee' en dan houdt het gewoon op. Ik bedoel ik heb twintig keer gebeld met de IND en het is praten tegen de bierkaai en dat -ie hier tien jaar is dat maakt niet uit.' [Interviewer: 'Heeft hij nog contact met dat meisje?'] 'Nee zij heeft de verloving verbroken toen ze doorkreeg dat ze niet kon komen. Ja ik vond het hartstikke sneu. En hij is nu nog steeds alleen hè.' [I: 'Hoe lang heeft de verloving geduurd?'] 'Ik denk bijna anderhalf jaar heeft ze gewacht en ja hij kwam niet, hij vroeg niet.' [I: 'Heb je enig idee hoe er tegenaan kijkt dat hij geen verblijfsvergunning heeft gekregen?'] 'Ja dat weet ik precies [lacht]. Ik weet niet wie er harder schreeuwt hij of ik [lacht]. Hij schaamt z'n eigen dood voor z'n familie want, nee joh ach ik had gewoon met 'm te doen ik vond het zo verschrikkelijk zielig. Hij wordt met de nek aangekeken' [I: 'Maar heb je het gevoel dat hij daardoor vrijer van zijn familie is dat ie nu een partner uit Nederland...'] 'Nee want dat doet ie niet hij luistert nog steeds naar z'n familie. Nee, o nee, hij is, hoe oud is -ie nu, achter in de dertig, nee hij luistert wat pa en ma zeggen, ja dat moet hè, nee dat moet. Hij wil nu z'n best doen drie jaar, vijf jaar sparen. Hij gaat terug naar Irak. Hij kan hier niet trouwen dus. Voor een ventje die niets kan die nauwelijks

³⁹ Hij was namelijk acht maanden in Venezuela gaan wonen om er te trouwen en uit te zoeken of hij daar misschien kon gaan werken, wat niet goed mogelijk bleek. Bij terugkomst in Nederland had hij daarom voor dat jaar onvoldoende inkomen

Nederlands spreekt wat moet je daar nou mee? Dus hij zegt ik leg iedere cent opzij en als ie wat kan bijklussen doet ie het en dan gaat ie terug naar huis.' [I: 'Waarom is hij dan niet gelijk bij die verloofde gaan wonen?'] 'Kijk hij had daar hele grote wijngaarden, land en een huis maar dat is allemaal verloren gegaan. Dus hij zegt als ik nu terugga heb ik niks dan moet ik bij m'n vader en moeder gaan wonen en ik wil graag een klein stukje eigen land en een klein huisje, hij wilde niet met lege handen daar gaan wonen.'

Khadija is 17 jaar als ze op vakantie in een Marokkaanse stad op een feestje haar huidige echtgenoot treft. Ze raken aan de praat en worden verliefd. Hij is dan 21. Khadija is geïnterviewd omdat ze, eenmaal 21, in plaats van verkoopwerk (meer dan fulltime) schoonmaakwerk is gaan doen omwille van de inkomenseis. Er gaan vijf aanvragen overheen voordat haar echtgenoot naar Nederland mag komen. Ze vertelt het volgende verhaal over een kennis. 'Yasmina heeft een aanvraag ingediend om haar man uit Marokko over te laten komen. Ik heb nog advies gegeven hoe ze papieren moest invullen. Ik legde haar nog uit dat ze niet een nulurencontract moest hebben want dan wordt de aanvraag afgewezen. Maar ze luisterde niet. Ze was heel erg verdrietig en had geen energie om het nog een keer aan te vragen. Toen is ze gescheiden.'

Asema, nu midden twintig, is geïnterviewd omdat ze voor de verblijfsvergunning van haar echtgenoot haar studie bedrijfskunde heeft onderbroken om te gaan werken in een winkel van een kennis van haar vader, waar ze een relatief hoog loon kon krijgen. Ze is toen ook gestopt met haar bijbaan bij een supermarkt. Ze vertelt het volgende verhaal over een collega uit die tijd: 'Azra was 19 en wilde gaan trouwen met iemand uit Turkije. Hij was ouder dan 21. Het was een gearrangeerd huwelijk, maar ze wilde zelf ook. Toen ze 20 was zijn ze in Turkije getrouwd. Azra had toen dus een jaar om te voldoen aan de inkomenseis. Ze ging naast haar werk als kassamedewerker een pedicurecursus volgen. Ook probeerde ze ander werk te vinden. Maar ze heeft niet echt doorzettingsvermogen en het is haar niet gelukt. Daarna kwam ook nog dat je in Turkije al de taal moet leren en examen moet doen [AL & IK: de Wib]. Dit gaf extra stress en problemen. Azra en haar man groeiden uit elkaar. Ze konden niet meer doorzetten. Toen gingen ze scheiden. Ik heb van andere ex-collega's gehoord dat ze nu met een illegale Turkse man uit Nederland is weggerend' [AL & IK: zonder de toestemming van de familie met iemand gaan trouwen of samenwonen].

De volgende overwegingen zijn genoemd om al dan niet te kiezen voor relatiebeëindiging, eventueel in combinatie het kiezen voor een partner uit Nederland.

Waarom wel:

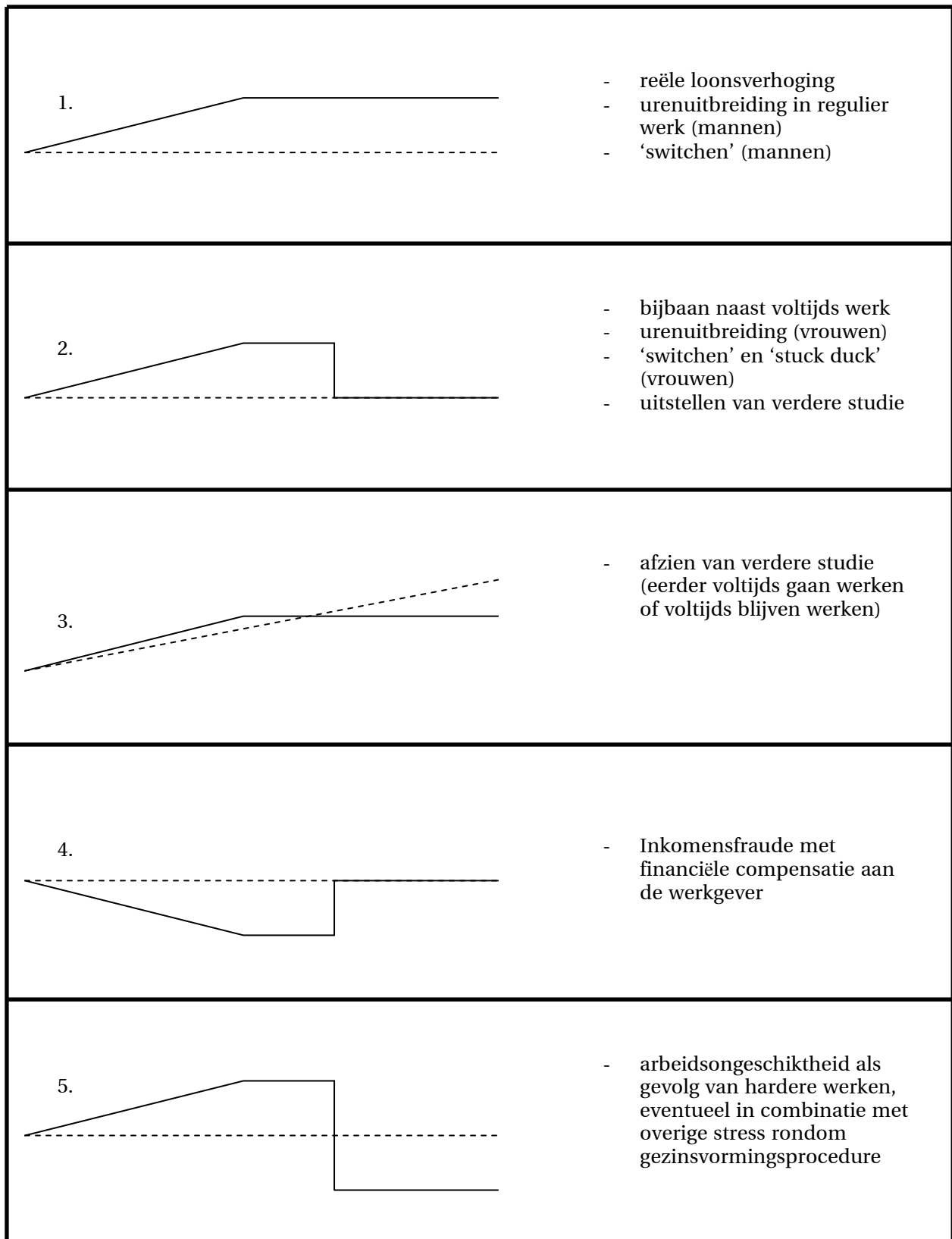
- Een internationale relatie is in diverse opzichten al heel moeilijk en de inkomenseis en andere toelatingseisen versterken dat nog;
- Soms is het contact met de buitenlandse partner nog niet zo sterk (vooral als er nog niet is verloofd).

Waarom niet:

- Emotionele binding met de partner ('ik was verliefd op mijn partner', 'ik houd van mijn partner', 'dan moet je wel heel rationeel zijn');
- Sociale verwachtingen ('beslissing kon niet meer teruggedraaid worden', 'ik moest van mijn familie met mijn nicht trouwen');
- Beperkte beschikbaarheid van geschikt geachte allochtone dan wel autochtone partners in Nederland ('allochtonen in Nederland zijn vernederlandst', 'Ik zocht een Arabische Marokkaan zoals ikzelf en in Nederland wonen vooral Berbers', 'Ik krijg moeilijk contact met Nederlanders', 'Ik zou me gekleineerd voelen want Nederlanders hebben een andere cultuur en een hogere opleiding', 'Nederlandse mannen bevallen me niet').

In deze paragraaf zijn voorbeelden genoemd van internationale stellen waarbij de relatie verbroken lijkt te zijn onder invloed van de inkomenseis. Het is van belang om op te merken dat er daarnaast mogelijk erwijs een categorie Nederlandse ingezetenen is die een internationale relatie op voorhand afhouden – of waarbij de ouders besluiten om niet meer op een internationale relatie aan te sturen – wanneer men beseft dat er restrictieve inkomens- en andere toelatingseisen van kracht zijn. In dergelijke gevallen verloopt het migratieverminderende effect van het toelatingsbeleid wellicht niet zo zichtbaar via relatiebeëindiging maar via ‘relatiepreventie’. De responderende koppels hebben deze voorbeelden weliswaar niet genoemd, maar we kunnen niet uitsluiten dat zij bij dit onderzoek vooral hebben gedacht aan stellen die zich al hadden gevormd. Daar is dit effect immers het sterkst zichtbaar voor de omgeving.

Figuur 4.1 Inkomenstrajecten van referenten onder invloed van de inkomenseis bij gezinsvormende migratie.

4.4 Conclusie

Dit hoofdstuk ging over de gedragsaanpassingen van internationale stellen aan de gewijzigde inkomenseis en de gevolgen daarvan voor de sociaal-economische positie van met name de referenten. We hebben gezien dat een deel van deze aanpassingen erin uitmondte dat de buitenlandse partner alsnog een verblijfsvergunning krijgt via de Nederlandse gezinsvormingsprocedure. Het blijkt te gaan om (1) onderhandelen met de werkgever over de hoogte van het inkomen, soms onder terugbetaling van het hogere inkomen aan de werkgever, (2) 'switchen' naar een baan met een inkomen dat in overeenstemming is met de inkomenseis dan wel tegen de eigen wens in werkzaam blijven in een dergelijke baan (3) meer gaan werken (4) werken ten koste van aanvullende studieactiviteiten. Binnen elk van deze vier hoofdvarianten zijn diverse subvarianten beschreven.

Bij andere aanpassingen – in dit hoofdstuk ook aangeduid met de term alternatieve gedragsaanpassingen – vestigt de buitenlandse partner zich op een andere wijze in Nederland dan via een Nederlandse gezinsvormingsprocedure, of wordt de vestiging voor onbepaalde tijd uit- of zelfs afgesteld. Het gaat daarbij om (1) emigratie van de referent, vooral tijdelijke emigratie via de Europa-route of migratie naar het herkomstland van de buitenlandse partner, (2) beëindiging van de internationale relatie en (3) illegale vestiging van de buitenlandse partner. Voorts is incidenteel melding gemaakt van (4) uitwijken naar een ander Nederlands visumtype (au pair visum, studentvisum, arbeidsvisum).

Er zijn aanwijzingen dat bepaalde typen internationale stellen soms zijn over- of ondervertegenwoordigd bij specifieke gedragsaanpassingen, hoewel deze patronen uiteraard met de nodige voorzichtigheid moeten worden benaderd vanwege de beperkte omvang van de onderzoeksgroep. Reële loonsverhoging naar aanleiding van onderhandelingen met de werkgever lijkt bij hogeropgeleide referenten vaker voor te komen dan bij lageropgeleide referenten, terwijl loonverhoging onder terugbetaling van het hogere inkomen juist meer gangbaar lijkt te zijn onder relatief laagopgeleide referenten, die in de onderzoeksgroep vooral van Turkse of Marokkaanse origine zijn. Werken ten koste van aanvullende studieactiviteiten komt voornamelijk, maar niet uitsluitend, voor bij jongeren, zowel bij mannen als vrouwen. Vrouwen lijken een verhoogde kans te hebben om tijdelijk te 'switchen' naar een baan die een inkomen oplevert dat in overeenstemming is met de inkomenseis. Bij de alternatieve gedragsaanpassingen zijn eveneens aanwijzingen gevonden voor dergelijke patronen. Zo lijken internationale stellen met een autochtone referent wat vaker te kiezen voor de Europa-route in plaats van een andere alternatieve gedragsaanpassing, zoals illegaal verblijf of relatiebeëindiging.

Relatiebeëindiging onder invloed van toelatingseisen lijkt voornamelijk plaats te vinden bij laagopgeleide niet-westerse allochtone stellen. In dit hoofdstuk zijn mogelijke verklaringen gegeven voor de gevonden patronen, zo mogelijk onder verwijzing naar andere sociaalwetenschappelijke studies. Deze verklaringen hebben vooral het karakter van hypothesen die eventueel kunnen worden getoetst in grootschaliger onderzoek.

Met uitzondering van migratie naar het herkomstland van de buitenlandse partner en relatiebeëindiging komen de alternatieve gedragsaanpassingen neer op het op legale of illegale wijze omzeilen van de inkomenseis bij het

Nederlandse toelatingsbeleid voor gezinsvormende migratie, aangezien de partner zich in die gevallen steeds op een andere wijze in Nederland vestigt. Ook inkomensfraude is een strategie om de inkomenseis te omzeilen, maar die gedragsaanpassing is gericht op een verblijfsvergunning via het Nederlandse stelsel voor gezinsvormende migratie en is daarom niet gerekend tot de alternatieve gedragsaanpassingen.

Omzeiling van de inkomenseis lijkt op meer dan incidentele schaal voor te komen in de sociale netwerken van de geïnterviewde stellen. Een reden daarvoor is dat niet alle internationale stellen zonder meer aan de inkomenseis voldoen, al dan niet in combinatie met andere toelatingseisen zoals de leeftijdseis en de bepalingen in de Wib, terwijl zij er bovendien niet in willen of kunnen slagen om hun inkomenssituatie in overeenstemming te brengen met de inkomenseis. Het onderzoek laat daarnaast zien dat de gewijzigde inkomenseis slechts beperkt aanvaard wordt door de geïnterviewde internationale stellen. Een lage graad van aanvaarding kan eveneens bijdragen tot regelomzeiling en –overtreding, zowel buiten als binnen het Nederlandse stelsel voor gezinsvorming (vgl. Griffith en Weyers, 2005)

Bij wijze van conclusie vatten we de belangrijkste bevindingen samen vanuit het gezichtspunt van de beleidstheorie zoals die in hoofdstuk 1 is beschreven. Daarbij wordt ingezoomd op de drie beoogde effecten van de inkomenseis: (1) een structurele verbetering van de sociaal-economische positie van referenten (2) een structurele verbetering van de startpositie en maatschappelijke ontplooiing van buitenlandse partner *via* een verbeterde sociaal-economische positie van de referent en (3) een selectieve beperking van de gezinsvormende migratie onder lagere inkomensgroepen. In hoeverre suggereren de bevindingen dat deze drie effecten inderdaad optreden?

4.4.1 Een sociaal-economische positieverbetering voor de referent?

Het verzamelde empirische materiaal laat zien dat de nieuwe inkomenseis de sociaal-economische positie van referenten soms inderdaad structureel verbetert. Tegelijkertijd kan worden vastgesteld dat de uitkomsten aanmerkelijk gevarieerder en complexer zijn dan beoogd. Waar sommige gedragsaanpassingen leiden tot een structurele positieverbetering van de referent, is het effect in andere gevallen tijdelijk of lijken gedragsaanpassingen op de langere termijn te leiden tot stagnatie van de positie of zelfs een positieverslechtering. Om de aangetroffen diversiteit te illustreren zijn de belangrijkste inkomenstrajecten die referenten blijken te doorlopen visueel weergegeven (figuur 4.1). Daarin beperken we de sociaal-economische positie gemakshalve tot het inkomen.

In figuur 4.1 geeft de gearceerde lijn steeds aan hoe de inkomenspositie van een referent zich vermoedelijk zou hebben ontwikkeld wanneer hij/zij niet te maken zou hebben gekregen met de (hogere) inkomenseis. Om het niet te complex te maken is in de figuur aangenomen dat de inkomenspositie normaal gesproken constant was gebleven, tenzij de referent een opleidingstraject volgde op het moment dat de plannen ontstonden om een verblijfsvergunning aan te vragen voor de buitenlandse partner. In dat laatste geval is aangenomen dat de inkomenspositie zich positief zou gaan ontwikkelen. De doorgetrokken lijnen geven steeds weer hoe de inkomenspositie van de referent zich feitelijk heeft ontwikkeld als gevolg van de beschreven gedragsaanpassingen.

Bij het eerste traject in de figuur is sprake van een structurele positieverbetering voor de referent. Deze situatie lijkt zich vooral voor te doen bij mannelijke deeltijders die voltijds gaan werken onder invloed van de inkomenseis, evenals bij voltijds werkende mannen die erin zijn geslaagd om een beter betaalde baan te vinden. Ook sommige mannelijke en vrouwelijke referenten die een structureel hoger salaris hebben bedongen bij hun werkgever kunnen tot deze groep worden gerekend.

In het tweede traject is de inkomensstijging tijdelijk; de referent gaat terug naar de oorspronkelijke situatie zodra een hoger inkomen het voor de verblijfsvergunning van de buitenlandse partner niet meer nodig is. Dit traject is vooral waargenomen bij vrouwen die switchten naar ander werk of vanwege de inkomenseis tijdelijk meer uren gingen werken. Daarnaast gaat het om referenten, zowel mannen als vrouwen, die meer dan voltijds gingen werken door er in de avonduren of het weekend een baan bij te nemen. Referenten die investeringen in opleiding opschorten om een tijd voltijds te gaan werken kunnen ook wel tot dit traject worden gerekend (al zou het voor hen juist zijn om zowel de gearceerde lijn als de doorgetrokken lijn te laten stijgen wanneer het positieve effect van de inkomenseis op de inkomenspositie van de referent zagezegd is uitgewerkt).

Het derde traject heeft betrekking op in meerderheid jongere referenten, zowel mannen als vrouwen, die vanwege de inkomenseis definitief afzien van verdere investeringen in opleidingen of arbeidsmarktgerelateerde cursussen. Op korte termijn gaat hun inkomen erop vooruit, maar op langere termijn riskeren zij uit te komen op een lager inkomensniveau in vergelijking met de situatie waarin ze wel in onderwijs waren blijven investeren. Referenten die tijdelijk een andere baan nemen kunnen ook wel tot dit traject worden gerekend. Ook hun inkomen stijgt op korte termijn, maar omdat zij een tijd, soms enkele jaren, buiten het eigenlijke of geprefereerde beroep werkzaam zijn is er een risico op stagnatie van de carrière.

Het vierde traject ontstaat wanneer referenten met de werkgever een fictieve loonsverhoging overeenkomen onder de bepaling dat ze niet alleen het hogere netto bedrag terugbetalen –in dat geval zou de gearceerde lijn samenvallen met de doorgetrokken lijn – maar hen daarenboven compenseren voor de hogere bruto salariskosten. Op de korte termijn gaat hun inkomen er feitelijk op achteruit om, zoals in het tweede traject, terug te keren naar het oorspronkelijke peil wanneer de verblijfsvergunning van de partner niet meer afhankelijk is van dit verhoogde inkomen.

In het vijfde en laatste traject gaat het inkomen van de referent er op korte termijn op vooruit, maar eindigt de referent vanwege arbeidsongeschiktheid op een lager inkomen dan in de uitgangssituatie. In de onderzoeksgroep is dit een keer aangetroffen, te weten bij een lager opgeleide Marokkaanse vrouw die 5x10 in plaats van 3x8 uur in de week schoonmaakwerk ging doen. Een groter aantal referenten heeft echter melding gemaakt van lichamelijke en/of geestelijke klachten in relatie tot de gezinsvormingsprocedure in het algemeen (onzekerheid over de uitkomst ervan, 'gedwongen' gescheiden leven van de partner) en de verrichte inspanningen om aan de inkomenseis te voldoen in het bijzonder (harder werken, ander werk zoeken, et cetera).

De eerste drie trajecten komen in de onderzoeksgroep het meest voor, terwijl ook de vierde variant niet ongewoon is. Ook hier is generalisering echter niet goed mogelijk vanwege de bescheiden omvang van de onderzoeksgroep.

Het is waarschijnlijk dat de gevonden trajecten onder de lagere inkomenseis evenzogoed optraden, al hadden ze toen vermoedelijk betrekking op iets kleinere en andere maatschappelijke groepen, bijvoorbeeld op groepen die de transitie proberen te maken vanuit een uitkeringssituatie naar het verdienen van het minimumloon op tenminste een jaarcontract. De trajecten zullen in principe steeds worden aangetroffen wanneer de overheid een inkomenseis stelt die hoger is dan het inkomen van een deel van de ingezetenen. Wel geldt: hoe hoger de inkomenseis hoe vaker de trajecten zullen voorkomen. Immers, hoe hoger de eis des te groter naar verwachting de groep personen met een internationale relatie die er niet zonder meer aan voldoet (aangenomen dat internationale relaties ook ontstaan bij groepen met een inkomen onder de gestelde grens).

De alternatieve gedragsaanpassingen zijn niet opgenomen in figuur 4.1; het onderzoek laat het niet toe om uitspraken te doen over de betekenis van de alternatieve gedragsaanpassingen voor de sociaal-economische positie van de referent, aangezien we vrijwel geen stellen hebben gesproken die daar daadwerkelijk voor hebben gekozen. Er kan echter worden verondersteld dat de Europa-route geen gunstig effect zal hebben op de inkomensontwikkeling van de referent, voorzover de carrière in Nederland daartoe wordt onderbroken. Het beëindigen van de internationale relatie in combinatie met een keuze voor een partner uit Nederland zou juist wel een gunstig effect kunnen hebben.

4.4.2 Een sociaal-economische positieverbetering voor de buitenlandse partner?

Het tweede beoogde effect van het beleid was een verbetering van de startpositie en maatschappelijke ontplooiing van de buitenlandse partner *via* een positieverbetering van de referent. Het accent heeft in dit onderzoek gelegen op de sociaal-economische positie van de referent. Toch kunnen er enkele opmerkingen worden gemaakt over de invloed van de aanpassingen van de referent aan de gewijzigde inkomenseis op de sociaal-economische positie van de buitenlandse partner. Het is zinvol om in dat verband een onderscheid te maken tussen de zelfstandige positie van de buitenlandse partner en de positie op huishoudniveau. Eerst rapporteren we enkele observaties ten aanzien van de zelfstandige positie, daarna komt het huishoudinkomen aan bod. Aandacht voor de zelfstandige positie van de buitenlandse partner is belangrijk vanuit het oogpunt van emancipatie en gelet op de substantiële echtscheidingskans bij internationale stellen in Nederland.⁴⁰ Het onderzoek indiceert dat de relatie tussen inkomenspositie van de referent en de startpositie en zelfstandige positieverbetering van de buitenlandse partner eveneens complexer is dan de beleidstheorie veronderstelt. Er zijn aanwijzingen dat een positieverbetering van de referent soms inderdaad leidt tot een voorspoedige

⁴⁰ Die ligt bij etnisch homogene internationale stellen met een Turkse en Marokkaanse achtergrond nog iets hoger dan onder huwelijken tussen twee autochtone Nederlanders. Bij internationale stellen met een autochtone ingezetene is de echtscheidingskans doorgaans zelfs flink hoger dan bij autochtone stellen, al zijn er enkele verschillen naar het geslacht en herkomstland van de buitenlandse partner (CBS, 2003: 45-50). Blijkbaar is er, afgezien van allimentatieregelingen, een gerede kans dat buitenlandse partners na een aantal jaren voor zichzelf zullen moeten zorgen.

zelfstandige positieverwerving van de buitenlandse partner, maar dit is geen automatisme. Soms lijkt een positieverbetering van de referent de zelfstandige maatschappelijke ontplooiing van de buitenlandse partner in de weg te staan. Deze beweringen kunnen als volgt worden geadstrueerd. Enerzijds is het aannemelijk dat een hoger inkomenspeil van de referent inderdaad meer maatschappelijke kansen binnen het bereik van het stel brengt en daarmee, potentieel, ook binnen het bereik van de buitenlandse partner. Dat dit potentieel soms wordt benut is het duidelijkst zichtbaar bij buitenlandse partners van ondernemers. Drie buitenlandse partners vonden emplooi in het bedrijf van de referent (2 gevallen) of via diens zakenrelaties (1 geval). In het laatste geval bevorderde de gedragsaanpassing van de referent de kansen op werk aantoonbaar (de casus van de Hollandse interieurontwerpster die daarnaast sanitair ging verkopen en zo diverse nieuwe zakelijke relaties opdeed). Er is veel sociaalwetenschappelijk onderzoek verricht dat aantoonde dat sociaal kapitaal – de mate waarin mensen via hun sociale netwerken toegang hebben tot bestaansbronnen – zeer belangrijk is bij het vinden van werk (vgl. Granovetter, 1973).

Anderzijds volgt uit het toenemen van het sociaal en economisch kapitaal van de referent geenszins dit potentieel daadwerkelijk wordt ingezet voor de ontplooiing van de buitenlandse partner. We hebben gezien dat diverse (mannelijke) referenten van wie het inkomen structureel steeg een buitenlandse partner hadden die in Nederland geen betaald werk deed. Bij meer traditioneel ingestelde internationale stellen zou de genoemde inkomensverhoging de kans op arbeidsparticipatie van de buitenlandse partner wellicht zelfs kunnen verkleinen. Een dergelijk, meer traditioneel rolpatroon was in elk geval zichtbaar bij de drie welgestelde Nederlandse respondenten met een Thaise partner. Terwijl zij ruimschoots aan de inkomenseis konden voldoen waren hun partners, die in Thailand allemaal werkten, huisvrouw/moeder. Antropologisch onderzoek naar Nederlands-Thaise stellen bevestigt dat er soms inderdaad een negatief verband is tussen het referentinkomen en de arbeidsparticipatie van de buitenlandse partner in Nederland (Suksomboon, nog te verschijnen). Soms achten goed verdienende referenten het namelijk beneden hun stand wanneer de partner in Nederland laaggeschoold werk verricht, terwijl huwelijks- en liefdesmigranten veelal onder hun oorspronkelijke niveau werken, aangezien ze de taal beperkt beheersen en buitenlandse diploma's beperkt worden erkend (Van der Zwaard, 2008).

Het onderzoek geeft geen informatie over de invloed van de inkomenseis op de startpositie en zelfstandige maatschappelijke ontplooiing van buitenlandse partners als stellen kiezen voor een alternatieve gedragsaanpassing. Bij illegale vestiging zal het effect vermoedelijk negatief zijn, vanwege de maatschappelijke beperkingen die er, zeker in Nederland, zijn verbonden aan een illegale verblijfsstatus (Van der Leun, 2003). Dit kan in verminderde mate ook gelden voor koppels die de Europa-route doorlopen, aangezien de buitenlandse partner dan geen inburgeringsplicht heeft.

Aandacht voor de sociaal-economische positie op *huishoudniveau* is eveneens van belang. Een van de redenen om de inkomenseis te verhogen naar 120% was dat stellen bij een dergelijk inkomen geen, of althans minder aanspraak kunnen maken op bijzondere bijstand, terwijl ook gemeentelijke heffingen bijvoorbeeld

in mindere mate worden kwijtgescholden (Nota van Toelichting (NvT), Staatsblad Jaargang 2004, nr. 496, p. 13).

Aandacht voor het huishoudinkomen is vooral van belang als de referent hoogstens tijdelijk 120% van het minimuminkomen gaat verdienen vanwege de inkomenseis, zoals in figuur 4.1 bij de trajecten 2, 4 en 5. Het verzamelde materiaal suggereert dat de verhoging van de inkomenseis slechts bij een deel van de stellen een structureel huishoudinkomen garandeert van ten minste 120% van het minimumloon als het inkomen van de buitenlandse partner wordt meegerekend.⁴¹

Soms verloopt een positieverbetering op huishoudniveau niet *via* verbetering van de sociaal-economische positie van de referent (zoals de beleidstheorie veronderstelt). Sommige buitenlandse partners werden in Nederland wellicht mede actief op de arbeidsmarkt omdat ze dachten dat het huishoudinkomen ook bij de verlenging minimaal 120% van het minimumloon moest blijven bedragen (zie ook hoofdstuk 2, vooral bij allochtone stellen is de arbeidsparticipatie van de buitenlandse partners gestegen na de verhoging van de inkomenseis).

4.4.3 Immigratiebeperking?

De interviews suggereren dat de nieuwe inkomenseis de restrictieve werking van het Nederlandse toelatingsbeleid inderdaad heeft versterkt, al is die conclusie primair gebaseerd op de verhalen over de sociale netwerken van de respondenten. Dertien van de vijftig stellen blijken minimaal een internationaal stel te kennen waarvan de relatie onder invloed van de inkomenseis en/of leeftijdseis zou zijn verbroken, waarna de Nederlandse ingezetene eventueel heeft gekozen voor een partner uit Nederland. Bij ten minste een deel van de gerapporteerde gevallen is aannemelijk dat de buitenlandse partner onder de lagere inkomenseis wel in Nederland was komen wonen. Er zijn aanwijzingen dat het vooral gaat om relatief laagopgeleide allochtone stellen. Verder kennen acht stellen minimaal een internationaal stel dat zich vanwege de inkomenseis (en/of leeftijdseis) heeft gevestigd in het herkomstland van de buitenlandse partner. Indien de referenten in deze stellen zelf eerste generatie migranten zijn kan er naast een immigratiebeperkend effect ook sprake zijn van een remigratie-effect.

⁴¹ Bij acht vrouwelijke en zeven mannelijke referenten was de inkomensstijging tijdelijk. Vijf van die acht vrouwen waren inmiddels gestopt met werken of wilden gaan stoppen; twee van de drie vrouwen die waren blijven werken gingen terug naar deeltijdwerk. Alle acht bijbehorende buitenlandse partners werken in Nederland. Voor zover de vrouwelijke referenten op een lager inkomenspeil bleef werken, bleef het huishoudinkomen vermoedelijk boven de 120% van het minimuminkomen. Het is de vraag of dit ook zo is als vrouwelijk referenten helemaal stoppen met werken. De buitenlandse partners werkten namelijk in relatief laaggeschoolde beroepen, te weten bouwvakker, timmerman, schoonmaker en productiemedewerker. De zeven mannelijke referenten die tijdelijk in inkomen stegen bleven actief op de arbeidsmarkt. Drie van de zeven bijbehorende partners werkten in deeltijd waardoor zij de inkomensdaling van de man ten minste gedeeltelijk compenseerden. De vier overige vrouwen waren huisvrouw; in die gevallen kwam het huishoudinkomen vermoedelijk onder de 120% komen te liggen nadat het effect van de inkomenseis zagezegd was uitgewerkt.

Immigratiebeperking is meer dan remigratiestimulering een duidelijk beoogd effect van de wijziging van de inkomenseis. Dit geldt niet voor de wijze waarop dit effect deels lijkt te verlopen, namelijk via relatieproblemen en -beëindiging als gevolg van de spanningen rondom de procedure in het algemeen en, meer in het bijzonder, het uitstel van de vestiging van de partner die er het gevolg van kan zijn. Iets van die problematiek toont zich, enigszins paradoxaal, in de ervaringen van de geïnterviewde stellen. Veel stellen blijken het geen sinecure te hebben gevonden om aan de inkomenseis – eventueel in combinatie met andere toelatingseisen – te voldoen. Het voldoen aan de gehanteerde inkomenseis kan geruime tijd vergen; soms enkele maanden maar niet zelden meer dan een jaar.⁴² Die duur houdt deels verband met vereisten die al van kracht waren *voor* de wijziging van de inkomenseis, zoals het duurzaamheidsaspect van de inkomenseis. Toch dringt de conclusie zich op dat de verhoging van de inkomenseis deze periode bij een deel van de internationale koppels verlengt. Enerzijds zijn er namelijk referenten die aanvankelijk evenmin voldeden aan de lagere inkomenseis, bijvoorbeeld omdat ze geen vast werk hadden. Naar hun eigen inschatting zou het niet per se minder tijd hebben gekost om te voldoen aan de lagere inkomenseis. Anderzijds zijn er referenten die niet aan de hogere maar wel aan de lagere inkomenseis voldeden toen ze een verblijfsvergunning wilden aanvragen voor de buitenlandse partner. Zij hadden vaak meerdere maanden tot een jaar nodig om hun inkomenssituatie naar de hogere eis te richten, vooral ook doordat het hogere inkomen duurzaam moet zijn en zij in een nieuwe (bij)baan meestal niet direct een langdurig dienstverband kregen. Bij zelfstandigen kan het aanvullende uitstel onder invloed van de inkomenseis nog verder oplopen omdat de IND de duurzaamheid van hun inkomen toetst op basis van het inkomen in de 1,5 jaar voor de aanvraagdatum.

De toelatingsprocedure en de mogelijke gevolgen daarvan (een langdurig uitgestelde vestiging van de buitenlandse partner, inspanningen om de inkomenspositie af te stemmen op de inkomenseis, de onzekerheid over de uitkomst daarvan) leiden in sommige gevallen tot individuele spanningen en relatieproblemen (zie over langdurige separatie en relatieproblemen bij internationale stellen ook Constable, 2003, pp. 175-209); soms blijken de gestelde toelatingseisen neer te komen op een zeer ingrijpende overheidsinmenging in wat normaal gesproken, als er geen sprake is van internationale migratie, wordt beschouwd als de persoonlijke levenssfeer. Hoewel deze spanningen en problemen onder de geïnterviewde stellen niet hebben geresulteerd in relatiebeëindiging – enkele stellen gaven zelfs aan dat ze de relatie sterker hebben gemaakt – lijkt dit bij andere internationale stellen soms wel het geval te zijn.

⁴² Daarbij moet worden bedacht dat diverse andere oorzaken tot uitgestelde vestiging kunnen leiden, waaronder de tijd die de IND nodig heeft om de aanvraag en eventuele vervolgaanvragen te beoordelen (als vuistregel: drie maanden per aanvraag), de Wet inburgering buitenland (Wib) en eventueel de leeftijdseis. In het vorige hoofdstuk is al gerapporteerd dat de geïnterviewde stellen gemiddeld twintig maanden van elkaar gescheiden hebben gewoond terwijl ze eigenlijk bij elkaar wilden wonen. In dit licht bezien is het aannemelijk dat ook andere toelatingseisen dan de inkomenseis een immigratiebeperkend effect hebben.

5 Gevolgen van de hogere leeftijdseis

Işık Kulu-Glasgow en Arjen Leerkes (WODC)

Dit hoofdstuk gaat over de gedragsaanpassingen van internationale koppels die vanwege de verhoging van de leeftijdseis de legale vestiging van de buitenlandse partner hebben uitgesteld. Daarnaast komen de verhalen over stellen aan de orde waarbij de buitenlandse partner nog geen verblijfsvergunning heeft gekregen vanwege de leeftijdseis. Voorts vindt een kwalitatieve toetsing plaats van de veronderstellingen van de beleidstheorie die in hoofdstuk 1 is besproken. Dit doen we door op zoek te gaan naar de antwoorden op de volgende vragen:

- leidt de hogere leeftijdseis tot een verhoogde autonomie/ weerbaarheid van zowel referent als de partner ten aanzien van de invloed van de familie op de partnerkeuze?
- leidt de hogere leeftijdseis tot de keuze van de referent om door te studeren en daardoor een betere sociaal-economische positie⁴³ te bereiken?
- leidt de hogere leeftijdseis tot een betere voorbereiding van de gezinsmigrant voorafgaand aan vestiging in Nederland en daardoor tot een betere startpositie?

Het hoofdstuk gaat primair over stellen waarbij de referent en/of de buitenlandse partner jonger dan 21 jaar was toen de wens ontstond om samen in Nederland te gaan wonen. We noemen hen in dit hoofdstuk ‘jonge stellen’. We baseren ons merendeels op de verhalen van de geïnterviewde stellen. Bij de bespreking van de ‘alternatieve gedragsaanpassingen’ (zie hoofdstuk 4) wordt daarnaast gebruik gemaakt van de verhalen van de geïnterviewde koppels over andere jonge stellen in hun sociale netwerken (deze methode is beschreven in hoofdstuk 4).

In wat volgt geven we eerst een kort overzicht van de achtergrondkenmerken van de jonge koppels. Daarna bespreken we de gevolgen van de verhoging van de leeftijdseis voor de autonomie van de partnerkeuze van referenten en buitenlandse partners. Vervolgens worden de gedragsaanpassingen aan de leeftijdseis besproken. We gaan dan onder andere in op de gevolgen van de verhoging van de leeftijdseis voor de voorbereiding van referenten en buitenlandse partners op de komst van de partner naar Nederland. Ten slotte bespreken we in hoeverre er onder de geïnterviewde stellen draagvlak is voor de hogere leeftijdseis.

⁴³ Onder de sociaal-economische positie verstaan we de combinatie van inkomen, opleidingsniveau en arbeidsmarktcarrière.

5.1 Verhoging van de leeftijdseis en de weerbaarheid/autonomie van referenten en buitenlandse partners ten aanzien van de partnerkeuze

Aan de beslissing om de leeftijdseis te verhogen van 18 naar 21 jaar, lag de veronderstelling ten grondslag dat jongvolwassenen op 21-jarige leeftijd beter in staat zouden zijn om zelfstandige beslissingen te nemen (zie hoofdstuk 1). De 21-jarige minimumleeftijd zou beter waarborgen dat de overkomst van een (huwelijks)partner berust op een vrijwillige keuze van de betrokkene. Op 21-jarige leeftijd zouden mensen zich desgewenst beter kunnen onttrekken aan de invloed van het ouderlijke gezag en andere familiale of traditionele banden dan op 18, 19 of 20 jarige leeftijd. Vooral vrouwen zouden door de maatregel eventuele huwelijksdwang door hun ouders beter kunnen weerstaan. De vraag of het verhogen van de leeftijdseis tot meer autonomie leidt ten aanzien van de familie invloed op de partnerkeuze zou idealiter onderzocht moeten worden via een longitudinale analyse. Dat wil zeggen door ongehuwde jongeren in de tijd te onderzoeken en na te gaan of hun autonomie ten aanzien van partnerkeuze tussen 18 en 21 jaar stijgt. Alleen door een dergelijke vergelijking van een en dezelfde persoon in de tijd kunnen andere factoren die mogelijk invloed uitoefenen op de weerbaarheid (zoals opvoedingskenmerken) meer constant worden gehouden. Een longitudinale aanpak zou echter meerdere jaren in beslag nemen en was derhalve in dit onderzoek niet mogelijk. De betreffende onderzoeksvraag is op twee manieren onderzocht: ten eerste werd een vergelijking gemaakt tussen jonge stellen en 'oudere stellen' (in dit laatste geval waren beide partners minimaal 21 jaar toen het plan ontstond om samen in Nederland te gaan wonen). Dit heet een cross-sectionele vergelijking. Als de 'jonge' en 'oudere' groepen van elkaar lijken te verschillen wat betreft de autonomie van de partnerkeuze, dan hoeven deze verschillen niet het gevolg te zijn van de leeftijd maar bijvoorbeeld van het feit dat stellen die op jonge leeftijd trouwen, tot andere sociale groepen behoren (bijvoorbeeld meer traditionele). Traditionele jongeren gaan niet per se ander gedrag vertonen als ze ouder worden. Ten tweede is gebruik gemaakt van de antwoorden van de referenten en buitenlandse partners op de hypothetische vraag wat de invloed van de ouders zou zijn geweest, indien de lagere leeftijdseis nog zou hebben gegolden en ze eerder een verblijfsvergunning hadden kunnen krijgen

Onder de 50 geïnterviewde stellen waren 14 stellen waarbij de referent (n=4), de buitenlandse partner (n=6) of beide partners (n=4) jonger dan 21 jaar waren op het moment dat serieuze plannen ontstonden om samen in Nederland te gaan wonen⁴⁴. Het betreft zowel mannelijke (n=8) als vrouwelijke (n=6) referenten. Alle vrouwelijke referenten en alle vrouwelijke buitenlandse partners waren jonger dan 21 jaar. Twee van de acht mannelijke referenten en twee van de zes mannelijke buitenlandse partners waren eveneens jonger dan 21 jaar.

⁴⁴ Dit is iets meer dan één vierde van de geïnterviewden. Zoals in hoofdstuk 3 is aangegeven, bestond ongeveer één derde van de selectie uit jongvolwassen buitenlandse partners op het moment van de aanvraag. De oververtegenwoordiging van deze koppels is expliciet nagestreefd om een breed scala aan informatie te krijgen over stellen die te maken hadden met de leeftijdseis. (Vóór 1 november 2004 was namelijk slechts 9% van de buitenlandse partners tussen de 18 en 21 jaar. Bij de referenten was dit aandeel 5%; zie hoofdstuk 2.)

Bij bijna alle jonge referenten (n=13) heeft naast de leeftijdseis ook de inkomenseis een rol gespeeld bij het uitstellen van de legale vestiging van de buitenlandse partner. De meeste jonge stellen zijn etnisch homogene Turkse koppels (10 van de 14 koppels). De andere jonge stellen waren: twee (ook etnisch homogene) Marokkaanse koppels, één autochtoon-Turks en één autochtoon-Thais koppel. De oververtegenwoordiging van de jonge, internationale Turkse koppels is niet verrassend, gezien het feit dat Turken op jongere leeftijd trouwen dan Marokkanen en autochtonen (van Praag, 2006; de Valk, 2006). Het kleinere aantal jonge Marokkaanse stellen kan tevens een gevolg zijn van het relatief kleine aantal Marokkaanse stellen in de onderzoeksgroep als geheel. De jonge Turkse en Marokkaanse referenten behoren vooral tot de eerste generatie (8 van de 12) en hebben vaak een vmbo-/mbo-opleiding afgerond (9 van de 12). Dit laatste geldt voor 7 van de 12 bijbehorende buitenlandse partners⁴⁵.

Bij de bovengenoemde twee interetnische huwelijken (waarbij autochtone referenten zijn betrokken) bleken de ouders geen belangrijke rol te hebben gespeeld in de totstandkoming van de relatie. Daarom zijn analyses voor dit aspect beperkt tot twaalf etnisch homogene jonge koppels. We vergelijken de achtergrondkenmerken van deze stellen met die van etnisch homogene oudere stellen⁴⁶.

Aan het onderzoek hebben 18 oudere etnisch homogene Turkse en Marokkaanse koppels meegedaan (8 Turkse en 10 Marokkaanse koppels). Onder deze stellen ligt de gemiddelde leeftijd waarop de beslissing tot het huwelijk is genomen ver boven de (zie Tabel 5.1). Het gaat om negen vrouwelijke en negen mannelijke referenten. Vooral bij de Turkse referenten is het aandeel dat tot de tweede generatie hoort hoger dan bij de jonge referenten (één op de twee oudere Turkse referenten hoort tot de tweede generatie (4 van de 8 referenten). Bij de oudere Marokkaanse stellen is dit aandeel juist lager (2 van de 10 referenten).

De oudere etnisch homogene stellen hadden een hoger opleidingsniveau dan de jongere koppels. Dit geldt voor de referenten en voor de buitenlandse partners⁴⁷. Bij oudere referenten zijn de vrouwen hoger opgeleid dan de mannen (6 vrouwen hebben een hbo/universitaire opleiding tegenover 2 mannen). Bij de buitenlandse partners is er geen verband tussen het opleidingsniveau en het geslacht.

Het is van belang om op te merken dat in dit onderzoek is gefocust op de beleidstheorie. Daarom is primair gekeken naar de druk of dwang van ouders bij de totstandkoming van het huwelijk, of de partners, indien dit zich voordoet,

⁴⁵ Onder de jonge Turkse buitenlandse partners is dit aandeel hoger: 7 van de 10 partners hebben een vmbo-/mbo-opleiding. Bij twee jonge Marokkaanse koppels is het opleidingsniveau van de partner hoger (een van de partners heeft een havo-/vwo-opleiding en de andere heeft een universitaire opleiding).

⁴⁶ De twee interetnische koppels worden wel meegenomen in de analyses betreffende de gedragsaanpassingen aan de leeftijdseis en de voorbereiding van referenten en buitenlandse partners onder de verhoogde leeftijdseis op de komst van de partner naar Nederland.

⁴⁷ Acht van de 18 oudere referenten hebben een hbo/universitaire opleiding in vergelijking met 1 jonge referent; 11 oudere buitenlandse partners hebben minimaal een havo-/vwo-opleiding in vergelijking met 4 jonge buitenlandse partners.

daartegen weerstand kunnen bieden en of er wat dat betreft verschillen zijn tussen jonge en oudere stellen.

Tabel 5.1 Aantal jonge en oudere internationale stellen in het onderzoek

	Jonge koppels (de referent en/of de partner jonger dan 21 jaar op het moment van de beslissing tot het samenwonen/huwelijk	Oudere koppels (de referent en de partner 21 jaar of ouder op het moment van de beslissing tot het samenwonen/huwelijk	Totaal
	Totaal n=14, waarvan	Totaal n=36	50
<i>Etnisch homogeen</i>	12	18	30
- Turkse koppels	10	8	18
- Marokkaanse koppels	2	10	12
Gemiddelde leeftijd op het moment waarop beslissing tot huwelijk is genomen:			
- Referenten	21,2	29,5	26,2
- Buitenlandse partners	19,8	27,4	24,4
<i>Interetnisch</i>	2	18	20

Verschillende onderzoeken wijzen uit dat er een grijs gebied is tussen dwang en zelfstandige keuze (bijv. Sterckx & Bouw, 2005; Storms & Bartels, 2008). Daarbij zijn verschillende definities van gedwongen huwelijken geformuleerd (ACVZ, 2005; Sterckx & Bouw, 2005; 2005; Storms & Bartels, 2008). In de literatuur zijn ook verschillende typologieën van huwelijken te vinden, waarbij wordt opgemerkt dat de scheidingslijnen tussen de onderscheiden typen soms zeer dun zijn (Sterckx & Bouw, 2005; Lodewyckx & Geets, 2006; Storms & Bartels, 2008; Cornelissens, Kuppens & Ferwerda, 2009). Partnerkeuze is een proces dat zich kenmerkt door een complexe interactie van individu en ouders, familie en de bredere omgeving. Gezien het doel van dit evaluatieonderzoek hebben we geen diepgaande analyse van huwelijktypen gemaakt. Uitgaande van de beleidstheorie is in eerste instantie nagegaan of in onze onderzoeksgroep gedwongen huwelijken lijken voor te komen. Dit was niet het geval. Om het verzamelde empirische materiaal te kunnen ordenen, hebben we vervolgens een globaal onderscheid gemaakt tussen meer gearrangeerde huwelijken en meer romantische huwelijken. We hebben dit onderscheid gemaakt door te kijken wie het initiatief heeft genomen bij het tot stand komen van de relatie of het uitkiezen van de huwelijkspartner: lag dit meer bij de betrokkenen zelf of lag het meer bij de ouders. Er moet echter worden bedacht dat ouders bij alle huwelijktypen en relaties (ook bij autochtonen) manifest of latent een invloed kunnen hebben, bijvoorbeeld omdat jongeren in de partnerkeuze toch rekening houden met de wensen van hun ouders en de sociale omgeving, bijvoorbeeld vanwege het belang van harmonieuze onderlinge verhoudingen. Hieronder staat wat wij verstaan onder meer gearrangeerde en meer romantische huwelijken.

— *Gearrangeerde huwelijken*: bij ‘traditionele’ gearrangeerde huwelijken ligt het initiatief tot het tot stand komen van de relatie of het uitkiezen van de

huwelijkspartner bij de ouders en/of de familie. Gearrangeerde huwelijken zijn vaak gedefinieerd als de uitkomst van een traditioneel proces van partnerkeuze waarin de ouders een grote rol spelen. Die zoeken een geschikte partner met een ‘passende’ achtergrond en de families van bruid en bruidegom komen tot overeenstemming (bijv. Esveldt & Kulu-Glasgow, 1994; Sterkx & Bouw, 2005). Gearrangeerde huwelijken kunnen al dan niet plaatsvinden met de toestemming van jongeren. Uit diverse onderzoeken is gebleken dat vrouwen niet vanzelfsprekend tegen een gearrangeerd huwelijk zijn (Risvanoglu-Bilgin et al, 1986; De Vries, 1987). Bij sommige gearrangeerde huwelijken is de mate van autonomie van jongeren in de uiteindelijke beslissing zeer beperkt, bij andere is de autonomie groter, er is als het ware sprake van een onderling continuüm, ook met dunne scheidingslijnen. Bij gedwongen huwelijken is de autonomie van jongeren bijna nihil. Storms & Bartels (2008) wijzen er op dat in sommige gevallen misschien geen sprake is van huwelijksdwang, maar ouders toch op jongeren een grote psychologische druk kunnen uitoefenen om door hen uitgekozen huwelijkskandidaat te aanvaarden. Deze gearrangeerde huwelijken noemen zij ‘opgedrongen huwelijken’ (Storms & Bartels, 2008). In een traditioneel gearrangeerd huwelijk trouwen de kinderen vaak zonder veel ruimte voor een persoonlijke kennismaking, maar stemmen ze wél in met de keuze van hun ouders, vanwege verschillende redenen. In onze onderzoeksgroep is vooral een variant van gearrangeerde huwelijken aangetroffen, die als *modern* gearrangeerd huwelijken kan worden aangeduid. Bij dit type huwelijken lijken de rol en functie van de ouders, familie of de anderen in de nabije sociale netwerken anders te zijn dan bij de overige gearrangeerde huwelijken. Er is uiteindelijk sprake van een gezamenlijke keuze en de kinderen genieten meer autonomie in vergelijking met traditioneel gearrangeerde huwelijken (met instemming). In de onderstaande komen we hierop terug.

- *Romantische huwelijken*: bij romantische huwelijken ligt het initiatief voor het tot stand komen van de relatie of het uitkiezen van de huwelijkspartner bij jongeren zelf; eigen keuze en verliefdheid komt op de eerste plaats. Maar zoals hieronder wordt geïllustreerd, kunnen de wensen van de ouders, familie of wijdere omgeving ook bij romantische huwelijken een impliciete of expliciete rol spelen in de uiteindelijke beslissing. Romantische huwelijken kunnen ook soms zonder de toestemming van de ouders plaatsvinden.

Voordat de resultaten worden gepresenteerd moet opgemerkt worden dat de bevindingen zijn gebaseerd op de antwoorden van de respondenten. Het kan zijn dat respondenten ‘sociaal wenselijke’ antwoorden geven, bijvoorbeeld wanneer de partner tijdens het interview ook aanwezig is. Om de betrouwbaarheid te waarborgen is ernaar gestreefd om referenten en hun partners zo veel mogelijk apart te interviewen. Dit is echter niet altijd gelukt (zie hoofdstuk 3).

Tabel 5.2 geeft een overzicht van het aantal aangetroffen huwelijken naar huwelijksstijl. De onderscheiden typen komen zowel voor bij jonge als oudere stellen. Om er achter te komen in hoeverre de ouders uiteindelijk een rol hebben gespeeld in de keuze van de partner, is respondenten gevraagd aan te

geven ‘in hoeverre ze rekening hebben gehouden met de wensen van hun ouders’. De respondenten gaven dit onder meer aan met behulp van een cijfer op een schaal van 0 tot 10 (0=helemaal geen invloed, 10=wensen van de ouders zeer sterk bepalend). Er blijken geen verschillen te zijn tussen de jonge en oudere koppels, noch tussen mannelijke en vrouwelijke referenten. Wel lijkt het erop dat 1) jonge en oudere buitenlandse partners vaker rekening houden met de wensen van de ouders dan referenten⁴⁸ dat zeggen te doen en 2) voor de Turkse referenten en immigranten de wensen van de ouders belangrijker zijn dan voor de Marokkaanse referenten en immigranten (5,2 versus 3,7)⁴⁹ (jonge en oudere koppels bij elkaar genomen). Deze verschillen betekenen overigens niet per se dat de ouders vaker druk uitoefenen op de partnerkeuze (zie hierna).

Tabel 5.2 Type huwelijken onder de etnisch homogene Turkse & Marokkaanse stellen in de onderzoeksgroep

	Jonge koppels	Oudere koppels
Gearrangeerd, opgedrongen	2 (T)	1 (M)
Gearrangeerd, traditioneel	-	1 (M)
Gearrangeerd, modern	3 (T)	4 (2T, 2M)
Romantische huwelijken	7 (2M, 5T)	12 (6M, 6T)
Totaal	12	18

T: Turks

M: Marokkaans

5.1.1 Gearrangeerde, opgedrongen huwelijken

In de onderzoeksgroep zijn drie huwelijken aangetroffen die lijken opgedrongen te zijn door de ouders. Bij tot stand komen van deze huwelijken hebben de ouders en familie namelijk een grote druk uitgeoefend (bij twee jonge koppels en een ouder koppel). De betreffende respondenten hadden naar eigen zeggen echter wel het gevoel dat ze de vrijheid hadden om ‘nee’ te zeggen tegen hun ouders, als ze dit huwelijk niet hadden gewild. Volgens hen zouden de ouders daar dan geen bezwaar tegen hebben gehad. Drie referenten trouwden op die manier: twee Turkse referenten (een man en een vrouw die beiden een vmbo-/mbo-opleiding hadden) en een oudere vrouwelijke Marokkaanse referent die met een universitaire opleiding bezig was. Twee van hen zijn geboren in Nederland. Ook twee buitenlandse partners kozen een huwelijkspartner in lijn met de wensen van hun familie om conflicten met hun ouders te vermijden; een van hen initieerde het opgedrongen huwelijk om naar Europa te kunnen emigreren. Het belang van familiebanden en respect voor de ouders wegen

⁴⁸ Bij de jonge referenten is dit cijfer gemiddeld 2,58 in vergelijking met 2,28 bij oudere referenten. Bij de jonge buitenlandse partners is het cijfer gemiddeld 4,64, in vergelijking met 4,53 bij oudere huwelijkspartners.

⁴⁹ Bij de autochtone Nederlandse referenten is dit gemiddelde cijfer 1,71, met een verschil tussen mannelijke en vrouwelijke referenten. Vrouwelijke referenten hebben in sterkere mate rekening gehouden met de wensen van hun ouders in de keuze voor de buitenlandse partner dan de mannelijke referenten (3,2 versus 1,1). Dat de autochtone referenten minder rekening houden met de wensen van hun ouders is niet verrassend, gezien het feit dat onder deze groep de mate van individualisering hoger is dan die onder Turken en Marokkanen. Daarnaast gaat het hier om respondenten met een exogaam huwelijk, waarbij de invloed van de familie wellicht sowieso lager is.

zwaar bij de beslissing van deze jongeren (zie ook Storms & Bartels, 2008). De casus van Haydar en Sevil laat dit duidelijk zien.

Haydar en Sevil

Haydar is in Turkije geboren en nadert de dertig ten tijde van het interview. Nadat hij in Turkije zijn met mavo vergelijkbare opleiding heeft afgerond, is hij als gezinshereniger naar Nederland gekomen. Onder grote invloed van zijn ouders is hij getrouwd met zijn nicht, Sevil. Zijn ouders en zijn oom en tante hadden namelijk al besloten dat Haydar en Sevil met elkaar zouden trouwen, toen Haydar begin twintig en Sevil 18 was. Sevil had toen een havo-/vwo-opleiding afgerond. Een jaar later vond het huwelijksfeest plaats en weer een jaar later het civiele huwelijk. De twee gezinnen kenden elkaar erg goed en Haydar's ouders waren er zeker van dat Sevil uit een 'goede' (c.q. 'eervolle') familie komt. Toen de wens voor het huwelijk door de ouders nog eens duidelijk werd gemaakt tijdens een zomervakantie in Turkije, hebben Haydar en Sevil, in een kamer met elkaar, zonder de aanwezigheid van familieleden, een uurtje met elkaar gepraat. In dat gesprek wilde Haydar zich ervan verzekeren dat Sevil niet tegen haar eigen wil met hem zou trouwen. Hij vertelde Sevil dat het beter voor hun toekomst was om niet te trouwen als dat zo was. Sevil stelde dat dit niet zo was en dat zij ook met hem wilde trouwen. Aan het eind van dit gesprek besloten ze met elkaar te trouwen. Omdat Sevil zijn nicht was, was Haydar zeker van haar kuisheid, wat een belangrijke reden was bij zijn beslissing om met haar te trouwen. Zowel voor Haydar als voor Sevil zou de partnerkeuze niet anders zijn verlopen als de lagere leeftijdsgrens nog zou hebben gegolden. Volgens Haydar maakt leeftijd geen verschil; de mening van zijn ouders was namelijk bepalend voor zijn keuze: 'Mijn ouders wilden heel graag dat ik met mijn nicht zou trouwen. Ik heb hun wens gekoesterd en daarom ben ik met haar getrouwd. Een wet kan hier nooit invloed op uitoefenen'. Haydar drukt de invloed van de wens van zijn ouders uit in het cijfer 8. Voor Sevil was vooral de wens van haar moeder, doorslaggevend. Ze stelt dat ze 'nee' had kunnen zeggen tegen haar ouders; als ze het zelf niet had gewild, had ze niet met Haydar hoeven te trouwen. Zij drukt de invloed van haar ouders op haar beslissing uit met het cijfer 5.

Soms zetten ouders hun kinderen meer impliciet onder druk. In dat geval verwachten jongeren dat ze pas expliciet door de ouders onder druk zullen worden gezet als ze tegen hun wensen ingaan. Het is ook mogelijk dat jongeren de expliciete druk van de ouders achteraf rationaliseren door te zeggen dat ze verliefd zijn geraakt. Vooral meisjes lijken dit te doen, terwijl jongens vaker expliciet verwijzen naar de druk of de rol van de ouders (Sterckx & Bouw, 2005). De casus van Aysel en Kemal maakt deze verschillende aspecten duidelijk.

Aysel en Kemal

Aysel is een in Nederland geboren Turks meisje van begin twintig ten tijde van het interview. Vanaf haar kindertijd zijn haar ouders en haar oom en tante er min of meer vanuit gegaan dat zij en Kemal, haar neef, bij elkaar horen (beşik kertmesi). De hele familie maakt er al jaren grapjes over. Naarmate Aysel ouder wordt, wordt binnen de familie steeds vaker over het toekomstige koppel gesproken. Als zij 16 is, kondigt haar moeder vlak voor de zomervakantie naar Turkije aan dat haar oom en tante hoogstwaarschijnlijk Aysel's hand zullen komen vragen. Aysel is onwillig en maakt dit duidelijk aan haar moeder. Zelfs in het vliegtuig naar Turkije zet de discussie zich voort: Aysel is vastbesloten, ze wil niet met Kemal trouwen. Maar als ze Kemal, die ze jaren niet heeft gezien, eenmaal in Turkije ziet, vindt ze hem eigenlijk erg knap. Ze wordt ter plekke verliefd op hem. Ook hoort zij van anderen hoe lief hij is. Ze verandert van gedachten en stemt in met de verloving. Drie jaar lang houdt het stel contact, vooral via internet en de telefoon. In die tijd rondt Aysel haar mbo-opleiding af. Ze trouwen als zij 19 en hij 21 is. Aysel stelt dat het feit dat Kemal uit hetzelfde dorp komt als zij daarbij ook een belangrijke rol heeft gespeeld. Zo hoefde ze niet te wennen aan nieuwe mensen en een andere cultuur. Bovendien hoeven ze, als ze in Turkije zijn, maar naar één dorp zodat ze hun tijd niet hoeven te verdelen tussen verschillende plaatsen. Aysel drukt de mate waarin zij rekening heeft gehouden met haar ouders' wensen uit in een 6. Ze stelt dat haar moeder het niet erg zou hebben gevonden als ze echt niet met Kemal had willen trouwen. Hoe de reactie van haar vader zou zijn geweest, weet ze niet, omdat ze met hem nooit

over zulke onderwerpen spreekt. Achteraf gezien vindt ze 16 jaar te jong om zich te verloven; 17 of 18 jaar zou een geschiktere leeftijd zijn omdat dan men dan volwassener is. Als de leeftijdseis 18 was geweest, zou de invloed van haar ouders, volgens Aysel, niet anders zijn geweest. Vooral haar vader zou hoe dan ook niet hebben toegestemd in een huwelijk voor haar 19^e jaar. Hij vindt het belangrijk dat kinderen een goed diploma behalen waarmee ze hun eigen brood kunnen verdienen. Kemal bevestigt de druk die door beide gezinnen op het stel is gelegd en vertelt dat de liefde die hij voor Aysel voelt pas na de verloving is opgebloeid. Volgens hem was het vanzelfsprekend dat hij met Aysel zou trouwen, ook al had Aysel in Turkije gewoond. Als hij dit huwelijk niet had gewild, zouden zijn ouders volgens hem hebben gezegd: 'Ga jij nu met iemand anders trouwen terwijl je niet daar staat?'. Kemal voegt nog toe: 'Er is altijd druk van de ouders geweest in mijn familie. Mijn (schoon) ouders wilden heel graag dat dit huwelijk plaats vond. Daarom dacht ik: 'als ik niet met haar trouw, gaan mijn ouders mij toch onder druk zetten. Misschien krijgen de twee gezinnen dan onderling ruzie. Nadat we ons verloofd hadden, ben ik toch verliefd op haar geworden'. Kemal drukt de mate waarin hij rekening heeft gehouden met de wensen van zijn ouders en andere familieleden uit in een 8.

Zowel jonge als oudere referenten kunnen bij de partnerkeuze handelen uit respect voor en vertrouwen in de ouders ook als ze zelf hoog zijn opgeleid en tot de tweede generatie behoren. Jongeren zijn namelijk soms van mening dat de ouders een goede partner voor hen zullen kiezen omdat ze altijd het beste voor hun kinderen willen (zie ook Storms & Bartels, 2008). Dit blijkt ook uit het huwelijk van Farida dat we als opgedrongen kunnen aanduiden.

Farida en Faisal

Farida is in Nederland geboren. Als ze met haar universitaire opleiding bezig is (ze is dan begin twintig), komt haar vader met een huwelijkskandidaat: Faisal, werkzaam als een ambtenaar, is een kennis van haar vader. Hij woont in het dorp waar Farida's ouders vandaan komen en wil graag naar Europa emigreren om daar een beter bestaan op te bouwen. Daarom is hij op Farida's vader afgestapt toen deze in Marokko was en heeft gezegd dat hij graag met Farida wil trouwen. Eigenlijk wilde hij in een ander EU-land dan Nederland wonen omdat hij daar al familieleden heeft. Volgens Farida's vader is Faisal een keurige man, met een goede opleiding, dus geschikt voor zijn dochter.

Na de eerste ontmoeting met Faisal denkt Farida dat het niets zal worden. Tijdens de tweede ontmoeting is zijn zus erbij. Farida twijfelt nog steeds. In eerste instantie wil ze eigenlijk niet trouwen met iemand uit Marokko. De culturele verschillen ziet ze als een groot probleem. Maar ze is wel op een leeftijd waarop ze eigenlijk wil trouwen. Ze heeft vertrouwen in haar vader omdat hij altijd het beste voor haar wil: 'Mijn vader is een traditionele man en wellicht daarom heeft hij voor mij een partner uit Marokko uitgekozen'.

Farida's belangrijkste eis is dat haar toekomstige man een universitaire opleiding heeft. Omdat dit voor Faisal geldt, zegt ze 'ja' als haar oom naar haar toe komt met de vraag wat haar antwoord is. Volgens Farida heeft sociale druk, vooral de wens van haar vader en andere familieleden, een grote rol gespeeld in haar keuze. Maar van dwang was volgens haar geen sprake. Faisal was namelijk niet de eerste huwelijkskandidaat die haar vader heeft aangedragen. Het was uiteindelijk haar eigen keuze om met Faisal te trouwen. De mate waarin de wensen van haar ouders en familie een rol hebben gespeeld, drukt Farida uit met een 7.

5.1.2 Gearrangeerde huwelijken: traditioneel vs. modern

Bij de gearrangeerde huwelijken in onze onderzoeksgroep is de rol van de ouders of andere familieleden bijna altijd minder zwaarwegend dan in een 'traditioneel' gearrangeerd huwelijk. Zoals eerder opgemerkt, besluiten de ouders bij traditioneel gearrangeerde huwelijken (met instemming) tot een huwelijk met een volgens hen geschikte partner en de jongeren stemmen

daarmee in als ze dat zelf willen. De druk van de ouders is in vergelijking met de 'opgedrongen' huwelijken minder groot, maar de rol van de jongeren is ook in dit geval passief. Er bestaat weinig ruimte om elkaar te leren kennen. De verwachting van de ouders en de kinderen is dat dit zal gebeuren na het huwelijk.

We hebben in onze onderzoeksgroep één geval geconstateerd waarbij sprake is van een traditioneel gearrangeerd huwelijk⁵⁰. In de andere gevallen van gearrangeerde huwelijken in onze onderzoeksgroep, constateren we dat sprake is van modernisering. In deze gevallen nemen de ouders vaak het initiatief. Zij gebruiken hun sociale netwerken, al dan niet binnen de familie of in de buurt, om een geschikte kandidaat voor hun kinderen te vinden. Na de bemiddeling trekken ze zich terug. Het stel krijgt binnen bepaalde marges ruimte om elkaar (beter) te leren kennen (via internet, telefoon of tijdens de vakanties) en te overwegen of ze voor elkaar bestemd zijn (er was onder deze koppels geen sprake van 'dating' in de westerse zin). Uiteindelijk maken ze hun eigen keuze, waarbij zij ook rekening houden met de wensen van hun ouders. Dit kan wellicht verband houden met het feit dat het welslagen van een relatie vaak mede afhankelijk is van de goed- of afkeuring van bepaalde personen uit het sociale netwerk (vgl. Parks, Stan, & Eggert, 1983; Johnson & Milardo, 1984; zie hiervoor Hooghiemstra, 2003). We kunnen deze huwelijken als 'modern gearrangeerde' huwelijken betitelen. In onze onderzoeksgroep is ongeveer één op de vier huwelijken, zowel onder de jonge stellen als onder de oudere stellen op deze wijze tot stand gekomen. Het betreft hier zowel koppels met mannelijke referenten als met vrouwelijke referenten (twee mannelijke en een vrouwelijke referent onder de jonge koppels; drie mannelijke en een vrouwelijke referent onder de oudere koppels). Op één geval na, behoren alle referenten die op deze manier getrouwd zijn, tot de eerste generatie en hebben vaak een mbo-opleiding. De onderstaande casus van Cemal en Feride laat zien hoe in hun geval het proces verlopen is.

Cemal en Feride

Cemal is een eerste generatie Turkse immigrant die sinds zijn vroege kindertijd in Nederland woont. Hij is begin twintig ten tijde van het interview. Op achttienjarige leeftijd ontmoet hij tijdens een zomervakantie in Turkije, de toen eveneens achttienjarige Feride door bemiddeling van zijn moeder en tante (Feride en haar ouders zijn de burens van de tante van Cemal in Turkije). Als Cemal in 200x met zomervakantie in Turkije is, ontmoet hij Feride zelf. Het klikt tussen de twee. Cemal wil sowieso met een meisje uit Turkije trouwen omdat hij het gedrag van de (Turkse) meisjes in Nederland anders vindt dan die in Turkije. Hij heeft de indruk dat de Turkse meisjes in Nederland toch een beetje vernederlandst zijn. Nadat Cemal terug is in Nederland, houden Cemal en Feride contact via de msn en de telefoon. Intussen zien ze elkaar in Turkije verschillende keren tijdens de vakanties van Cemal. Na één jaar besluiten ze met elkaar te trouwen. Cemal zegt dat zijn ouders op geen enkele manier zijn beslissing hebben beïnvloed. Hij wist wel dat zijn moeder en tante graag wilden dat hij met Feride zou trouwen. Hij drukt de invloed van zijn ouders/familie op zijn beslissing uit met het cijfer 0. Hij zegt dat zijn ouders hem gedurende dat jaar met rust hebben gelaten en zich hebben teruggetrokken nadat zij het idee hadden geopperd. 'Jullie moeten zelf beslissen of jullie het goed met elkaar kunnen vinden en met elkaar willen trouwen'. Cemal zegt dat hij 'getroffen was door een bliksem' en daarom met Feride wilde trouwen. Tijdens het gesprek met Feride, bevestigt zij deze gang van zaken rond de keuze voor elkaar. Ze

⁵⁰ Het gaat om een ouder Marokkaans koppel. In dit geval vroeg een mannelijke, gescheiden Marokkaanse referent zijn ouders in Marokko een geschikte huwelijkskandidaat te zoeken.

zegt dat haar moeder niet meer dan een bemiddelaarsrol had bij de ontmoeting met Cemal en dat zij Cemal net zo goed ontmoet had kunnen hebben via een vriendin of iemand anders. Ze ontmoette Cemal namelijk zomaar, nadat haar moeder het idee geopperd had; ze had toen nog geen trouwplannen. Maar toen zij Cemal ontmoet had en langer contact met hem had, vond zij dat hij de man voor haar was. Hij was namelijk lief en eerlijk. Feride vindt het erg belangrijk dat Cemal niets voor haar verborg en over al zijn privé problemen met haar praatte. Ze zegt dat zij altijd dichtbij haar ouders wilde wonen, maar toch voor Cemal gekozen heeft. Zij wilde bij hem zijn, en het maakte voor haar niet uit in welk land dat was. Feride's vader was echter tegen een huwelijk met iemand die in Europa woonde omdat hij van anderen had gehoord dat jongeren in Europa toch 'anders' waren. Feride zegt dat zij met veel moeite haar vader heeft kunnen overhalen met hulp van haar moeder en zusjes. Zij zegt dat de goedkeuring van haar vader erg belangrijk voor haar was, omdat 'in welk ras dan ook, niemand wil trouwen zonder de goedkeuring van zijn ouders'. De invloed van haar ouders op de keuze voor Cemal drukt ze uit met een '0'.

5.1.3 Romantische huwelijken

In tabel 5.2 is te zien dat niet alle jonge koppels op initiatief van de ouders trouwen. Zelfstandigheid en individualisering in de keuze voor een buitenlandse partner is een vaak voorkomend verschijnsel, hoewel de context waarin deze relaties tot stand komen niet altijd overeenkomt met een westerse context. Bij ruim een op de twee jonge, etnisch homogene Turkse en Marokkaanse koppels heeft verliefdheid in eerste instantie een rol gespeeld (7 van de 12 huwelijken). Deze romantische huwelijken komen op verschillende manieren tot stand. Partners ontmoeten elkaar soms in de nabije omgeving van hun ouders, vaak tijdens de zomervakanties in het land van herkomst. Uitgaansmogelijkheden, in westerse zin, zijn soms beperkt, maar er is voldoende ruimte om elkaar te ontmoeten tijdens huwelijksfeesten of bezoek aan familie of kennissen (zie ook De Valk, 2008). In deze romantische huwelijken kan het verstand ook een belangrijke rol spelen. Dat partners uit hetzelfde dorp of dezelfde stad komen en dat ze dezelfde cultuur delen is soms medebepalend voor de besluitvorming (4 van de 7 romantische huwelijken). Dit zorgt er ook voor dat ouders geen bezwaar hebben tegen een dergelijk romantisch huwelijk (zie de casus van Aalyah en Abdel). Soms bloeit de liefde op na een ontmoeting tijdens een vakantie in het buitenland (maar niet in het herkomstland van de ouders) (n=1), of door een ontmoeting in Nederland waar de partner op dat moment niet officieel was gevestigd (n=2). Het lijkt erop dat de partners in deze gevallen een groter risico lopen om in het begin op bezwaren van de ouders te stuiten (zie de casus van Sevda en Ömer).

Romantische huwelijken onder de oudere stellen (12 van de 18 huwelijken) komen op vergelijkbare wijze tot stand als onder de jonge stellen. Deze oudere stellen hebben iets vaker een hoger opleidingsniveau en behoren ook vaker tot de tweede generatie.

Aalyah en Abdel

Aalyah is in Nederland geboren en van Marokkaanse afkomst. Op haar 16e ontmoet zij in Marokko tijdens een feestje de twintiger Abdel, een universitaire student. De twee raken aan de praat en zo begint hun verkering. In het begin hebben de ouders van Aalyah niets in de gaten, maar als Abdel cadeaus aan Aalyah begint te sturen, komt haar moeder er snel achter dat zij een vriendje in Marokko heeft. Na een tijdje geldt dit ook voor haar vader. De ouders van Aalyah hebben geen bezwaar tegen deze relatie, als Abdel maar goed voor Aalyah is. De eerste drie jaar houden Aalyah en Abdel contact met elkaar en leren elkaar beter kennen. Als Aalyah 19 is, vraagt Abdel haar ten huwelijk. Op haar 20ste trouwt Aalyah met hem, omdat zij vindt dat 20 jaar een mooie leeftijd is om te trouwen en omdat zij inmiddels haar vmbo-opleiding heeft afgerond. Volgens Aalyah zouden haar ouders haar niet toegestaan hebben te trouwen op haar 18^e (indien de oude leeftijdseis nog had gegolden) omdat ze haar nog te jong gevonden zouden hebben voor het huwelijk.

Tijdens het interview vertelt Aalyah verder dat haar vader best streng is, maar vooral met betrekking tot cultuur en geloof. Hij zou niets te maken hebben met de keuze met wie ze zou trouwen. Omdat Abdel uit dezelfde regio uit Marokko komt als haar ouders en dezelfde religieuze achtergrond heeft, waren er in dit opzicht geen belemmeringen voor haar vader. Aalyah geeft wel aan dat haar ouders eigenlijk de voorkeur gegeven zouden hebben aan een partner uit de familie. Maar ze voegt toe dat zij de invloed van haar ouders alleen maar zou accepteren als Abdel en zij uit verschillende culturen of religies waren gekomen.

Abdel vertelt op zijn beurt dat de vraag waarom hij voor Aalyah heeft gekozen 'gesteld moet worden aan zijn hart'. 'Niet ik, maar mijn hart heeft voor haar gekozen' zegt hij. Hij had eigenlijk een goed leven in Marokko en wilde daar blijven wonen. Maar hij zegt toch zijn hart gevolgd te hebben naar Nederland. Volgens Abdel hebben ook zijn ouders geen enkele invloed gehad op zijn beslissing met Aalyah te trouwen. Hij geeft aan dat hij zelfs geen toestemming heeft gevraagd aan zijn ouders; ze vonden het sowieso prima dat hij met Aalyah zou trouwen. Wél vertelt Abdel toestemming gevraagd te hebben aan de vader van Aalyah. Hij deed dit telefonisch, en Aalyah's vader wilde weten of hij goed zou zorgen voor zijn dochter. Toen hij vertelde dat hij erg van Aalyah hield, gaf de vader van Aalyah zijn toestemming. Volgens Abdel zouden zijn ouders het erg vroeg gevonden hebben als hij op zijn 18^e had willen trouwen. Ze zouden geëist hebben dat hij eerst zijn opleiding had afgerond.

Sevda en Ömer

Sevda is van Turkse afkomst en is in Nederland geboren. Ze is met haar hbo-opleiding bezig, als ze op haar 18^e in Nederland via een vriend kennis maakt met Ömer, een twintiger. Inmiddels heeft hij zes jaar illegaal in Nederland gewoond. Op het moment dat Sevda Ömer ontmoet, weet zij niet dat hij illegaal in Nederland verblijft. Na een tijd contact met elkaar te hebben gehad, raken ze verliefd op elkaar en pas dan vertelt Ömer aan Sevda dat hij een illegaal bestaan in Nederland heeft. Hij is verliefd op Sevda maar vertelt ook eerlijk dat hij een verblijfsvergunning wil. Voor Sevda is dit geen probleem. Als zij met het huwelijksidee bij haar ouders komt, stuit zij op grote bezwaren van haar ouders. Niet het feit dat Ömer illegaal in Nederland verblijft, maar het feit dat hij tot een andere islamitische stroming behoort, is onacceptabel voor de ouders van Sevda. Hierdoor heeft Sevda veel ruzie met haar ouders. Uiteindelijk vertrekt zij uit het ouderlijk huis en gaat zij met Ömer samenwonen. Dit duurt drie jaar; intussen gaat Ömer door met zijn baan in de tuinbouw. Sevda rondt haar opleiding af en gaat tijdelijk in de tuinbouw werken om aan de inkomenseis te kunnen voldoen. Pas als Sevda 21 jaar is en ook aan de inkomenseis kan voldoen, gaat Ömer voor een maand naar Turkije, om daar een mvv-aanvraag in te dienen. Een week voor het interview, zijn Sevda en Ömer in Nederland getrouwd, waar Ömer nu een legaal bestaan heeft. Sevda heeft nog steeds geen contact met haar ouders: 'Ik heb voor mijn partner mijn ouders aan de kant geschoven. Zij wilden niet dat ik met hem trouwde, maar ik deed het toch. Ik heb nu helemaal geen contact met mijn ouders'.

5.1.4 Veronderstelde invloed van de ouders onder de oude leeftijdseis

Bij de presentatie van de casussen zijn we hier en daar ingegaan op de veronderstelde invloed van de ouders en/of andere familieleden in de situatie waarin de oude leeftijdseis van 18-jaar nog zou hebben gegolden. In deze alinea gaan we hier systematischer op in. Omdat we bij deze vraag tussen de antwoorden van de referenten en de buitenlandse partners en tussen de mannelijke en vrouwelijke referenten weinig verschillen zien, rapporteren we hier de resultaten op het niveau van de koppels.

Opgemerkt moet worden dat enige voorzichtigheid nodig is bij de interpretatie van deze resultaten. We hebben in dit onderzoek namelijk alleen gesproken met jongeren die de huwelijksplannen hebben doorgezet, voordat ze de 21 jarige leeftijd hebben bereikt. We hebben niet gesproken met jongeren die de huwelijksplannen die hun ouders voor hen hadden gemaakt, hebben afgewezen of hebben uitgesteld toen ze nog geen 21 waren (en dus 'nee' durfden te zeggen tegen hun ouders). We weten niet of deze er zijn, en hoe groot deze groep is.

Ruim de helft van de Turkse en Marokkaanse koppels waarvan de referent en/of de partner jonger dan 21 jaar was toen de beslissing tot huwelijk werd genomen, geeft aan dat hun ouders een huwelijk op 18 jarige leeftijd niet zouden hebben goedgekeurd (7 van de 12 koppels). De twee genoemde redenen zijn dat de ouders gewild zouden hebben dat de jongeren eerst hun opleiding zouden afronden, of dat zij 18 jaar te jong gevonden zouden hebben om te trouwen. Aangezien in deze gevallen de beslissing tot het huwelijk meestal rond de leeftijd van 19 of 20 jaar was genomen, impliceert dit dat deze ouders 19 of 20 jaar wel een geschikte leeftijd voor het huwelijk vinden. Deze jongeren hadden toen een bepaald onderwijsniveau afgerond (vooral middelbaar niveau). Het gaat hier vooral om koppels waarbij sprake is van modern gearrangeerde huwelijken en romantische huwelijken.

In twee van de drie gevallen waarin sprake is van opgedrongen huwelijken geven zowel de referenten als hun buitenlandse partners aan dat onder de oude leeftijdseis de invloed van de ouders hetzelfde zou zijn geweest. Dit zijn wellicht de gevallen waarbij de officiële vestiging van de buitenlandse partner eerder plaats zou hebben gevonden indien de leeftijdseis van 18-jaar had gegolden (los van de vraag of de referenten dan aan de inkomenseis zouden hebben kunnen voldoen).

Sommige oudere stellen geven wel aan dat als de leeftijdseis van 18 jaar had gegolden, ze wellicht meer rekening hadden moeten houden met de wensen van hun ouders. Drie referenten en vier buitenlandse partners denken dat hun ouders dan druk op hen zouden hebben uitgeoefend om met iemand van de keuze van hun ouders te trouwen. Volgens acht andere stellen zouden de ouders 18 jaar te vroeg hebben gevonden om te trouwen en zouden ze daarom een huwelijk op deze leeftijd niet hebben goedgekeurd of de referenten/of de buitenlandse partner hebben geadviseerd om goed na te denken in het geval dat jongeren het huwelijk toch wilden doorzetten. In de overige gevallen denken de stellen dat de invloed van de ouders hetzelfde zou zijn geweest of weten de respondenten niet hoe sterk deze invloed zou zijn geweest.

5.2 Gedragsaanpassingen aan de leeftijdseis

In deze paragraaf gaan we in op de vraag hoe de jonge koppels die met de leeftijdseis van 21 jaar zijn geconfronteerd zich hebben aangepast aan dit aspect van het Nederlandse toelatingsbeleid. In de analyses in deze paragraaf betrekken we alle geïnterviewde jonge stellen (12 etnisch homogene Turkse en Marokkaanse stellen en twee etnisch heterogene stellen, namelijk een autochtoon Nederlands-Thais stel en een autochtoon Nederlands-Turks stel).

Tabel 5.3 geeft een overzicht van alle aangetroffen gedragsaanpassingen. Het eerste hoofdtype mondt erin uit dat de buitenlandse partner een verblijfsvergunning krijgt volgens de Nederlandse gezinsvormingsprocedure. Het gaat hier om uitstel van de officiële vestiging van de buitenlandse partner in Nederland. Deze gedragsaanpassing is aangetroffen onder de geïnterviewde stellen zelf. Daarnaast zijn er gedragsaanpassingen die (nog) geen verblijfsvergunning hebben opgeleverd. De informatie over deze aanpassingen is voornamelijk gebaseerd op de verhalen van de geïnterviewde stellen over internationale koppels in hun sociale netwerk. Hieronder bespreken we deze gedragsaanpassingen en de vraag of het uitstel van de vestiging van de buitenlandse partner tot een betere voorbereiding van de referenten en buitenlandse partners heeft geleid zoals door de beleidstheorie werd verondersteld (zie hoofdstuk 1).

Tabel 5.3 Gedragsaanpassingen aan de leeftijdseis

Hoofdtype	Subtypen	
<i>Onder geïnterviewde stellen</i>		
1 Uitstel van de legale vestiging in Nederland	- Verblijf in het land van herkomst (n=11) - Voortzetten illegaal verblijf van de partner in Nederland (n=2)	
2 Emigreren	- (Tijdelijke) vestiging in het herkomstland partner (n= 1)	
		n=14
<i>Onder sociale netwerken van geïnterviewde stellen</i>		
3 Emigreren	- (Tijdelijke) vestiging in het herkomstland partner (n=1) - Europe route (n= 1)	
4 Beëindiging van de relatie vóór de legale vestiging van de partner	- Scheiden (n=2)	
5 Illegale vestiging van de partner in Nederland		(n=1)
6 Leeftijdsfraude		(n=1)

5.2.1 Gedragsaanpassing die leidt tot een verblijfsvergunning via een Nederlandse gezinsvormingsprocedure: uitstel van de legale vestiging in Nederland

Uitstel van de legale vestiging in Nederland omdat de referent en/of de buitenlandse partner nog niet de leeftijd van 21 jaar heeft bereikt, is de meest voorkomende gedragsaanpassing in de onderzoeksgroep (dertien van de veertien jonge stellen). In deze gevallen is de gedragsaanpassing passief: het stel

moet namelijk wachten. De gedragsaanpassing komt voornamelijk tot stand door het achterblijven van de buitenlandse partner in het land van herkomst na de voltrekking van het huwelijk. Het stel gaat pas bij elkaar in Nederland wonen nadat ze aan de leeftijdseis en aan andere toelatingsvoorwaarden voldoen (in elf van de dertien gevallen). Ook komt het voor dat de buitenlandse partner (een deel van) de uitstelperiode in Nederland doorbrengt. Dit gebeurt in gevallen waarin deze al illegaal in Nederland verbleef (twee van de dertien gevallen).

Verblijf van de buitenlandse partner in het land van herkomst

In onze onderzoeksgroep hebben we acht mannelijke en drie vrouwelijke referenten aangetroffen die hebben besloten dat de buitenlandse partner na de beslissing tot of de voltrekking van het huwelijk in het land van herkomst blijft totdat het koppel aan de leeftijdseis voldoet. Dit zijn alle mannelijke referenten onder de jonge koppels en drie van de zes vrouwelijke referenten. Deze elf koppels moesten de legale vestiging van de partner gemiddeld bijna drie jaar (35 maanden) uitstellen vanwege alle toelatingseisen⁵¹. Dit is ruim twee keer zo lang als de gemiddelde uitstelperiode voor de oudere koppels (15 maanden). Behalve dat deze koppels moeten wachten vanwege de leeftijdseis is het voor deze koppels vermoedelijk ook moeilijker dan voor de oudere koppels om aan de inkomenseis te voldoen en een duurzaam inkomen te hebben op het niveau van 120% van het minimuminkomen voor 23-jarigen. De uitstelperiode van 35 maanden voor de elf genoemde koppels is ook langer dan die voor alle jonge stellen bij elkaar (dus inclusief de stellen die andere gedragsaanpassingen hebben toegepast) (30 maanden, c.q. 2,5 jaar). Dit komt hoogwaarschijnlijk doordat de overige aanpassingen het voortzetten van het illegale verblijf van de partner en de emigratie naar het buitenland betreffen. Deze stellen hebben daardoor waarschijnlijk minder lang gescheiden van elkaar geleefd.

Vorbereiding referenten:

In de onderzoeksgroep hebben we drie referenten aangetroffen die een opleiding/training hebben gevolgd in de periode waarin de legale vestiging van de partner in Nederland is uitgesteld. In één geval blijkt er een enig verband te zijn tussen de leeftijdseis van 21-jaar en de beslissing om door te studeren. Een autochtone Nederlandse referent met een mbo-opleiding moest de overkomst van zijn toen 20-jarige Thaise vriendin een jaar uitstellen. Hij volgde in deze periode een cursusmanagement. Als de eis nog 18-jaar was geweest zou hij echter deze cursus ook gevolgd hebben, eventueel op een wat later tijdstip. Wellicht werkte de leeftijdseis van 21-jaar in zijn geval wel als een 'katalysator' bij de beslissing om *op dat moment* door te studeren (zie verder de casus van Cas en Wipha).

Voor de twee andere referenten, allebei vrouwen van Turkse afkomst, heeft de verhoging van de leeftijdseis en de voor hen daaruit voortvloeiende uitstelperiode geen direct effect gehad op de beslissing om door te studeren. Dit hebben ze uit eigen beweging gedaan. Deze referenten hebben het huwelijk uitgesteld en eerst hun mbo-opleiding afgerond. Naar eigen zeggen, zouden ze deze opleiding ook hebben gevolgd als de leeftijdseis van 18-jaar nog had gegolden. Een van de referenten, verloofd op haar 16e, wilde sowieso haar

⁵¹ Incidenteel noemden de koppels ook privé redenen voor uitstel.

diploma halen voordat ze ging trouwen. Volgens haar zouden haar ouders het ook niet toestaan dat ze trouwde voordat ze haar opleiding afgerond had en een goede baan had gevonden. Na het afronden van haar mbo-studie (ze was toen 19) wilde ze niet meer doorleren omdat ze haar diploma al had in de richting van haar lievelingsberoep; ze ging snel een baan zoeken om aan de inkomenseis te kunnen voldoen.

In het tweede geval stelde een toen eveneens 19 jaar oude referent haar huwelijk uit omdat ze eerst haar mbo-opleiding wilde afronden (zie de casus van Zühal en Celal).

De overige acht referenten hebben niet doorgestudeerd in de uitstelperiode. Drie van deze (mannelijke) referenten van Turkse afkomst hebben besloten met hun cursus of opleiding te stoppen of de plannen voor dergelijke cursussen uit te stellen om aan de inkomenseis te kunnen voldoen. Deze referenten wilden alle drie namelijk zo snel mogelijk aan de inkomenseis voldoen om zodra de leeftijdseis geen obstakel meer was, hun partner naar Nederland te halen. Zo hoefden ze niet langer te wachten voor de overkomst van hun partner naar Nederland. Deze gevallen wekken het vermoeden dat de bedoelde beleidseffecten van de leeftijdseis voor de referenten niet bereikt worden, omdat de inkomenseis deze effecten 'in de wielen rijdt' (zie verder de casus van Akin en Bahar). Vijf referenten hebben in de uitstelperiode geen bijzondere veranderingen aangebracht in hun situatie. Hun studie was al afgerond en ze wilden niet doorstuderen. Ze hebben zich op hun werk gericht om aan de inkomenseis te kunnen voldoen. Dit hadden ze, naar eigen zeggen, ook gedaan als de leeftijdseis niet verhoogd was. Een uitzondering is een Turkse man met een vmbo/mbo-opleiding die wel de tijd maar geen gelegenheid had om een training te volgen om zich betere kwalificaties te verwerven. Hij heeft drie jaar gewacht op de overkomst van zijn Turkse vrouw (op het moment dat ze hadden besloten te trouwen was hij 22 en zijn partner 18 jaar). Hij zegt dat hij in deze periode graag een opleiding of een cursus gevolgd zou hebben, maar dat er volgens het arbeidsbureau geen geschikte opleiding voor hem was. Uit het interview met deze respondent is af te leiden dat dit wellicht een consequentie is geweest van een gebrek aan taalvaardigheid.

Vorbereiding buitenlandse partners:

Ruim de helft van de buitenlandse partners (6 van de 11 partners) heeft in de periode waarin ze op hun verblijfsvergunning wachtten in het land van herkomst een opleiding/training gevolgd. In sommige gevallen (4 van de 11 partners) lijkt de beslissing om door te studeren of een cursus te volgen een direct gevolg van de leeftijdseis te zijn (het betreft hier drie vrouwelijke immigranten respectievelijk van Thaise, Marokkaanse en Turkse herkomst, en een mannelijke immigrant van Turkse herkomst). Al deze buitenlandse partners waren zelf jonger dan 21 jaar toen de beslissing tot het huwelijk werd genomen. Naar eigen zeggen zouden ze deze opleidingen/cursussen niet gevolgd hebben als de leeftijdseis van 18 jaar nog had gegolden en waren zij wellicht eerder naar Nederland gekomen. De Thaise en de Marokkaanse partners, beide met een middelbare schoolopleiding, hebben een cursus schoonheidsspecialist gevolgd in de hoop dat ze daarmee makkelijker toegang zouden hebben tot de Nederlandse arbeidsmarkt. De Turkse partner heeft in de uitstelperiode haar middelbare school opleiding afgerond. Omdat ze wist dat er een leeftijdseis van

21 jaar was, heeft ze het daadwerkelijke huwelijk uitgesteld om door te studeren (zie verder de casus van Akin en Bahar). Ten slotte begon een mannelijke (Turkse) buitenlandse partner aan een kapperscursus die hij echter niet heeft afgerond:

‘Mijn oom heeft me aangeraden om een kapperscursus te volgen. Volgens hem zou ik dan in Nederland makkelijker een baan kunnen vinden. Ik ben voor één maand bij een kapper gaan werken. Daarna ging ik niet meer terug; het was niet een baan die voor mij bestemd was. Nu heb ik een heel zware baan. Ik houd nu een schep in mijn handen in plaats van een schaar’.

In twee andere gevallen waarbij de buitenlandse partners in de uitstelperiode een opleiding/cursus hebben gevolgd, bleek dat ze dit zeer waarschijnlijk uit eigen overwegingen hebben gedaan en niet zozeer onder de invloed van de verhoogde leeftijdseis. Deze twee partners zeggen dat ze deze opleidingen/cursussen ook gevolgd zouden hebben als de leeftijdseis van 18-jaar nog had gegolden en zich pas in Nederland zouden hebben gevestigd na afronding ervan. Een Turkse vrouwelijke partner heeft in de uitstelperiode haar middelbare school opleiding afgerond. Het is uit de interviews niet duidelijk of het huwelijk was uitgesteld of dat ze deze opleiding alsnog heeft afgerond na haar huwelijk. Een tweede (mannelijke) partner, ook van Turkse afkomst had in Turkije een ICT-cursus gevolgd, nadat hij zijn illegaal verblijf in Nederland stop heeft gezegd en terug was gegaan naar Turkije (zie de casus van Zühal en Celal).

In de overige gevallen (5 van de 11 partners) hebben de buitenlandse partners in de uitstelperiode niets bijzonders gedaan ten aanzien van opleiding of werk. Het gaat hier om vier Turkse vrouwen en een Marokkaanse man. Alle vier vrouwen hadden al voor hun huwelijk een middelbare opleiding afgerond, maar nooit in Turkije gewerkt. De Marokkaanse partner had al een universitaire opleiding en is blijven werken in de beveiligingsbranche. Twee van de vrouwen hadden in de uitstelperiode een kind gekregen en hadden daardoor in Turkije zorgtaken. In hoofdstuk 4 werd al gewezen op het feit dat het ruimtelijk gescheiden leven totdat de referenten aan de inkomenseis kunnen voldoen, in sommige gevallen tot roddels kan leiden in het land van herkomst en tot gezondheids- en relatieproblemen. Dit is ook door de jonge koppels bevestigd. Vooral de jonge vrouwen die al een kind hadden gekregen voordat ze een verblijfsvergunning voor Nederland hadden bemachtigd, vertellen dat ze zich in het land van herkomst in een onwenselijke situatie bevonden. De eventuele spanningen tussen de partners in de uitstelperiode worden in deze gevallen verergerd door zwangerschap en de komst van een kind. Het alleen moeten zorgen voor een kind, soms in het huis van de schoonfamilie, leidde tot irritaties tussen de buitenlandse partners en de familieleden. Deze irritaties hadden hun weerslag op de relaties van de partners die gescheiden van elkaar leefden. Tijdens de interviews vermeldden sommige vrouwen dat zelfs na een huwelijk het zijn van ‘alleenstaande moeder’, tot heftige roddels in hun omgeving in het land van herkomst heeft geleid. Een van deze vrouwen vertelde binnen korte tijd tien kilo te zijn afgevallen door stress en psychische problemen.

Het valt op dat twee jonge Turkse vrouwen die in de uitstelperiode hun middelbare opleiding hebben afgerond, opmerken dat ze in de uitstelperiode

niet meer hebben doorgestudeerd of gewerkt omdat ze in afwachting van de verblijfsvergunning waren (de uitstelperiode voor deze vrouwen was twee jaar). Naar eigen zeggen is het gevoel dat men op ieder moment naar Nederland kan vertrekken een belemmering voor het verwerven van verdere kwalificaties. De periode tussen het afronden van de middelbare school en het 21 jaar worden, wordt door deze vrouwen wellicht als te kort gezien om iets nieuws te beginnen. Dezelfde belemmering is ook door een aantal oudere buitenlandse partners genoemd als reden waarom zij tijdens de uitstelperiode 'niets' hebben gedaan. De benoemde hinderpaal geldt wellicht sterker voor deze oudere buitenlandse partners omdat de uitstelperiode vooral afhankelijk is van de snelheid waarmee de referent in Nederland aan de inkomenseis kan voldoen, waardoor de duur van de uitstelperiode onduidelijk is. Voor deze groep geldt de leeftijdseis immers niet.

Op één na hebben alle jonge buitenlandse partners die in het land van herkomst hebben gewacht tot aan alle toelatingseisen kon worden voldaan, het examen in het kader van de Wib afgelegd (10 van de 11 partners). Eén buitenlandse partner had haar aanvraag net voor het inwerkingtreden van de Wib gedaan. Drie van de tien partners hebben het examen afgelegd zonder deel te nemen aan een cursus. De referenten waren voor alle buitenlandse partners een bron van hulp bij de voorbereiding op het examen, vooral door het sturen van studiemateriaal.

Alle jonge koppels die ervoor hebben gekozen de buitenlandse partner de uitstelperiode in het land van herkomst te laten doorbrengen, hebben drie alternatieve gedragsaanpassingen overgewogen. Zij hebben met de gedachte gespeeld om in het herkomstland van de partner (Turkije, Marokko of Thailand) of eventueel in een ander Europees land dan Nederland te gaan wonen en/of om de Nederlandse gezinsvormingsprocedure te omzeilen door gebruik te maken van de Europa-route. Het valt op dat vooral het in het land van herkomst gaan wonen als een minder aantrekkelijke optie werd beschouwd (dit laatste geldt voor jonge referenten meer dan voor hun partners). Minder maatschappelijke kansen in het land van herkomst van de partner en gebondenheid van de referenten aan Nederland zijn de redenen die hiervoor zijn genoemd. Deze koppels hebben niet voor de Europa-route gekozen omdat ze er niet (voldoende) bekend mee waren. Daarnaast werden gebondenheid aan Nederland en de langdurigheid of de kosten van deze procedure als redenen genoemd om niet voor de Europa-route te kiezen. De jonge koppels hebben niet overgewogen om met iemand uit Nederland te trouwen vanwege verliefdheid en/of voorkeur voor een partner uit Turkije. Deze redenen werden ook genoemd door andere koppels (zie hoofdstuk 4). Eenmaal is familiedruk om met de huidige partner te trouwen als reden genoemd.

Hieronder worden de drie casussen gepresenteerd die verschillende aspecten van de beschreven processen illustreren.

Cas en Wipha

Cas is midden twintig jaar als hij in het voorjaar van 200a voor drie weken naar een Midderraan eiland vliegt. Hij ontmoet de dan 19-jarige Wipha in een Thais restaurant. Ze houden contact via telefoon en internet en later dat jaar bezoekt Cas het eiland een tweede keer, ditmaal specifiek om Wipha te zien: 'Voordat ik Wipha ontmoette was ik twee keer in Thailand geweest voor een duikvakantie. Ik kende die Thaise bars. Daar had ik nooit veel van moeten hebben en ik had nooit eerder een relatie met een Thaise vrouw gehad, maar met Wipha voelde het goed'. Zo ontstaat ongeveer tien maanden na de ontmoeting de wens om te trouwen en samen in Nederland een toekomst op te bouwen.

Pas dan komen Cas en Wipha erachter dat ze nog niet voldoen aan de leeftijdseis; als ze besluiten te trouwen heeft Wipha net haar 20ste verjaardag gevierd. Ze voldoen wel ruimschoots aan de inkomenseis aangezien Cas, die een mbo-opleiding heeft gevolgd, dan al zo'n zes jaar in het verzekeringswezen werkt met voldoende inkomen en een vast contract.

Anderhalf jaar na het ontstaan van de trouwplannen krijgt Wipha toestemming om in Nederland te gaan wonen. Een jaar uitstel houdt verband met de leeftijdseis, de overige zes maanden zijn het gevolg van de Wet Inburgering in het Buitenland (Wib), waarvoor Wipha volgens Cas en Wipha pas examen mocht doen toen ze daadwerkelijk 21 jaar was. In deze anderhalf jaar zien Cas en Wipha elkaar in vakanties, zowel in als buiten Nederland. Tijdens Cas' tweede bezoek aan Thailand trouwen ze. Zoals in Thailand gebruikelijk, betaalt Cas een flinke bruidsprijs (de sinsot) aan Wipha's ouders, die met een deel ervan de bruiloft financieren.

In het jaar uitstel vanwege de leeftijdseis volgt Cas een managementcursus. Hij stelt dat het gedwongen uitstel van de vestiging van Wipha het misschien wat makkelijker heeft gemaakt om naast zijn werk te studeren. Cas stelt dat uitstel geen doorslaggevende reden was om de cursus te volgen omdat hij qua werk sowieso wel weer eens wat anders wilde gaan doen.

Wipha's voorbereiding op het leven in Nederland heeft bestaan uit het leren van wat elementair Nederlands van Cas; hij spreekt inmiddels ook een beetje Thais. Zij heeft in de zomer van 200c voldaan aan de Wib en volgt een uitgebreider inburgeringstraject in Nederland. In de periode dat Wipha terugging naar Thailand om zich voor te bereiden op het examen in het kader van de Wib heeft ze daarnaast een cursus gevolgd als schoonheidsspecialiste. Ze hoopte dat ze daarmee makkelijker werk zou kunnen vinden in Nederland, maar vooralsnog heeft ze hier nog niets aan gehad. Zelf betwijfelt ze of het uitstel bevorderlijk is geweest voor haar positieverwerving in Nederland 'Op mijn 21-ste was ik niet zelfstandiger dan op mijn 20-ste, maar als ik een jaar eerder naar Nederland zou zijn gekomen, had ik nu waarschijnlijk wel beter Nederlands gesproken'. Cas en Wipha spreken onderling nog vooral Engels.

Zühal en Celal

In 200a bezoekt Celal een familielid in Nederland gedurende drie maanden op een toeristenvisum. Deze overtuigt hem om nog te blijven als het visum is verlopen omdat hij zich alleen in Nederland voelt. Familie van Zühal, - zij is dan met haar mbo-opleiding bezig -, komt met het idee dat Zühal en Celal misschien een goed stel zouden vormen. De twee families kennen elkaar al omdat ze afkomstig zijn uit hetzelfde gebied in Turkije en er nog een huwelijk is dat beide families verbindt (zonder dat er sprake is van bloedverwantschap). Zühal en Celal ontmoeten elkaar diverse keren en besluiten te trouwen. Zühal is dan 19, Celal 21 jaar. Na de verloving blijft Celal nog drie á vier maanden illegaal in Nederland en dan gaat hij terug naar Turkije. Zühal en haar ouders willen per se dat Zühal eerst haar mbo-opleiding in de zorg afrondt voordat ze gaat trouwen. Dit doet ze dan ook, met een versneld traject (ze is 20 jaar als ze haar opleiding afrondt). Begin 200b trouwt het stel in Turkije, als Zühal nog 20 is, omdat ze alvast met de formaliteiten rond de gezinsvormingsprocedure willen beginnen. Pas dan komt Zühal erachter wat de leeftijds- en inkomenseisen zijn. Ze zegt geweten te hebben dat deze eisen bestonden, maar niet hoe hoog deze waren. Eigenlijk wil Zühal dan ook nog een hbo-opleiding gaan volgen. Ze besluit echter om haar doorstudeerplannen uit te stellen en probeert haar inkomenssituatie alvast af te stemmen op de inkomenseis. Omdat het in haar vak niet mogelijk blijkt te zijn om als 20 jarige voldoende te verdienen gaat ze in de tuinbouw werken met een inkomen dat alleen op papier hoog genoeg is. In de tussentijd, ongeveer 1,5 jaar, houdt ze contact met Celal via msn en telefoon. Het huwelijk wordt in 200c geconsumeerd, een maand voordat Celal legaal in Nederland

komt wonen. Ten tijde van het interview werkt Zülal op het terrein waarvoor ze opgeleid is en wil zij het volgende jaar met een deeltijd hbo-opleiding beginnen. Financieel is dat mogelijk omdat Celal inmiddels ook werkt.

Voordat Celal op het toeristenvisum naar Nederland kwam, had hij enkele jaren werkervaring als ICT-er en was hij bezig met een cursus op dat terrein. In de anderhalf jaar dat is verstreken tussen de verloving en de gezinsvormingsaanvraag heeft Celal deze cursus afgerond. Volgens hem had dit niets te maken met het uitstel van zijn legale komst naar Nederland. Hij wilde deze cursus sowieso afronden voordat hij zich in Nederland vestigde. Verder heeft hij zich door middel van een cursus voorbereid op het Wib-examen. Dit kostte hem weinig moeite omdat hij vanwege zijn eerdere verblijf in Nederland goed op de hoogte was van de Nederlandse cultuur en samenleving. Dat hij Engels sprak werkte ook in zijn voordeel. Het halen van het examen lukte hem dan ook bij de eerste poging. Celal werkte ten tijde van het interview op het terrein van de bezorging. Als hij de Nederlandse taal goed beheerst, wil hij alsnog als ICT-er gaan werken.

Akin en Bahar

Akin en Bahar zijn verre familie van elkaar. Als Akin in de twintig en Bahar 18 jaar is, introduceren hun ouders het idee van een huwelijk. Akin heeft dan al zijn mbo-opleiding afgerond, terwijl Bahar nog op de middelbare school zit. Omdat het stel weet dat ze vanwege de leeftijdseis nog drie jaar moeten wachten voordat Bahar in Nederland mag komen wonen, gaat Bahar door met haar studie. Het koppel stelt het huwelijk uit totdat ze haar opleiding heeft afgerond.

Akin wil in de uitstelperiode eigenlijk een beroepscurso en een cursus Nederlands volgen, maar hij voelt zich verplicht om deze plannen te 'bevriezen' omdat hij aan de inkomenseis moet voldoen. Hij geeft invulling aan de uitstelperiode van drie jaar door te zoeken naar ander werk waarmee hij in de komende jaren een voldoende en duurzaam inkomen heeft. Hij vindt een baan in de bezorging. Hij is niet erg tevreden met zijn baan omdat de werkdruk volgens hem te hoog ligt. Maar hij is wel blij dat hij door deze baan aan de inkomenseis kan voldoen. Tijdens het interview vertelt Akin dat hij zijn toenmalige plannen voor cursussen aan het realiseren is. Bahar heeft in de uitstelperiode eerst haar opleiding afgerond, zoals de bedoeling was. Daarna heeft ze zich voorbereid op het examen in het kader van de Wib. Met dat doel verhuist ze tijdelijk naar een andere stad in Turkije, waar ze zich goed op de studie kan richten en minder huishoudelijke taken heeft dan bij haar ouders. Met het woordenboek dat Akin voor haar heeft gekocht maakt ze zich het Nederlands langzamerhand een beetje eigen. 'De inburgeringscursus heb ik gevolgd omdat het verplicht is om het inburgeringsexamen te halen en het leek me ook wel van pas te komen in Nederland. De middelbare school heb ik afgemaakt omdat ik wist dat ik toch drie jaar moest wachten vanwege de leeftijdseis. Ik dacht: "Als er iets gebeurt, kan ik dan nog altijd naar een universiteit gaan om een te beroep leren. Als de leeftijdseis nog 18 was geweest zou ik waarschijnlijk de middelbare school niet hebben afgemaakt en zou ik meteen naar Nederland zijn gegaan."

5.2.2 Voortzetten illegale verblijf

In de onderzoeksgroep hebben twee jonge koppels (van de dertien) voor deze gedragsaanpassing gekozen. Het gaat om twee etnisch homogene Turkse koppels, met vrouwelijke referenten. Beide buitenlandse partners hadden tussen zes tot tien jaar illegaal in Nederland verbleven en hadden in het land van herkomst een middelbare school opleiding afgerond (op vmbo-mbo niveau).

Omdat het hier om een bijzondere vorm van uitstel gaat (de buitenlandse partner verbleef namelijk tijdens de wachtperiode voornamelijk in Nederland) en het slechts twee koppels betreft, geven we een korte samenvatting van beide gevallen in plaats van één uitgebreide casus.

Een referent, 18 jaar oud, ontmoette haar partner via een gezamenlijke vriend (zie de casus van Sevda en Ömer die eerder is beschreven). De tweede referent, toen 20 jaar, ontmoette haar toen 22-jarige partner in haar toenmalige werkplek. Net als Sevda wist zij tijdens de ontmoeting niet dat haar toekomstige partner

illegaal in Nederland verbleef. Het had voor haar overigens ook niet uitgemaakt het wél te weten. Ook moest zij vechten voor haar liefde omdat haar ouders tegen deze relatie waren. Deze tweede referent is, nadat ze haar partner heeft ontmoet, gestopt met haar mavo-opleiding omdat ze de richting saai vond. Ze ging aan de slag in een fabriek om aan de inkomenseis te kunnen voldoen. Inmiddels is haar partner, die tijdens zijn illegaal verblijf vooral in horeca werkte, teruggekeerd naar het land van herkomst. Hij bleef daar zes maanden om aan de eisen van de Wib te voldoen. Hij had in Turkije thuis een schotelantenne waardoor hij naar Nederlandse zenders kon kijken en zich zo de Nederlandse taal eigen kon maken. Hij zegt dat hij tijdens zijn illegale verblijf niet veel over Nederland heeft geleerd omdat hij voornamelijk contact had met landgenoten. Naast het leren van de taal, heeft hij in Turkije verder niets gedaan wat betreft opleiding of werk ter voorbereiding van zijn legale verblijf in Nederland. Ten tijde van het interview was de referent zwanger en full-time huisvrouw. De buitenlandse partner werkte in een fabriek.

Beide koppels hebben wel andere opties overwogen om aan de leeftijdseis te voldoen, maar hebben daar niet voor gekozen. In Turkije wonen was voor de referenten geen optie of omdat hun familie in Nederland woonde of omdat de buitenlandse partner geen 'goed' diploma had om een goede baan te vinden om voor zijn gezin te kunnen zorgen. Deze koppels hebben ook niet voor de Europa-route gekozen omdat deze procedure volgens de stellen langer zou duren. Een van de referenten heeft aangegeven dat zij, als het haar uiteindelijk niet was gelukt aan de inkomenseis te voldoen, zou overwegen met iemand te trouwen die legaal in Nederland verbleef.

5.2.3 Leeftijdsfraude

Onder de geïnterviewde jonge koppels zijn de bovengenoemde gedragsaanpassingen aan de leeftijdseis aangetroffen die uiteindelijk tot een legaal verblijf van de buitenlandse partner leiden via de Nederlandse gezinsvormingsprocedure. Een geïnterviewde Turkse referent heeft echter melding gemaakt van een situatie waarbij leeftijdsfraude ook tot een legaal verblijf van de buitenlandse partner leidde via de Nederlandse gezinsvormingsprocedure. Zijn broer was namelijk getrouwd met een meisje uit Turkije dat jonger dan 21 jaar was. Volgens deze respondent heeft zijn broer in Turkije geregeld dat de leeftijd van zijn partner op papier ouder dan 21 jaar is. Met deze papieren heeft hij bij de IND een aanvraag tot gezinsvorming ingediend die uiteindelijk ingewilligd is.

5.3 Gedragsaanpassingen die niet leiden tot een verblijfsvergunning via de Nederlandse gezinsvormingsprocedure

In deze paragraaf gaan we in op de gedragsaanpassingen van jonge koppels die (nog niet) tot een verblijfsvergunning leiden via de Nederlandse gezinsvormingsprocedure (alternatieve gedragsaanpassingen). De gepresenteerde informatie berust op de verhalen van geïnterviewde koppels (zowel jonge als oude) over personen en internationale koppels in hun sociale netwerken. Daarom is de informatie minder uitgebreid dan die over de

geïnterviewde stellen zelf (zie hoofdstuk 4 voor meer informatie over de gebruikte methode). De verhalen geven weer waarom de betrokkenen volgens het geïnterviewde stel voor dit alternatief hebben gekozen. Via de geïnterviewde stellen zijn verhalen van vijf koppels verzameld die alternatieve gedragsaanpassingen hebben toegepast en twee gevallen waarin de potentiële referenten nog 'met de handen in het haar zitten'⁵².

Tijdens de dataverzamelingsperiode is ook één respondent geïnterviewd die naar het land van herkomst van de buitenlandse partner is geëmigreerd omdat ze jonger dan 21 was en niet aan de inkomenseis kon voldoen. We bespreken deze gedragsaanpassing hieronder als eerste.

5.3.1 Emigreren: (tijdelijke) vestiging in het land van herkomst van de partner

In hoofdstuk 4 hebben we al gezien dat sommige potentiële referenten⁵³ uiteindelijk voor vestiging in het land van herkomst van hun partner hebben gekozen omdat ze niet aan de inkomenseis konden voldoen. In ons onderzoek was de kans om zulke respondenten te interviewen praktisch nihil. Brigit heeft zich via de wervingsprocedure op internet aangemeld voor dit onderzoek. Vanwege de leeftijdseis is ze geëmigreerd naar Turkije om daar samen bij haar Turkse man te gaan wonen. Op het moment waarop de gegevensverzameling voor dit onderzoek plaatsvond, was ze in Nederland om te bevallen van haar eerste kind.

Brigit en Erkan

Als Brigit in 200a met haar moeder naar een grote badplaats in het zuiden van Turkije vertrekt, is ze 17 jaar oud. Haar toekomstige man Erkan, een twintiger, werkt in het hotel waar Brigit en haar moeder logeren. Ze kletsen eerst een aantal keer in het hotel en komen elkaar vlak voor Brigit's terugreis weer tegen op het vliegveld als hij een groep toeristen moet wegbrengen. Ze maakt een foto om aan haar vriendin te kunnen laten zien en vraagt zijn gegevens. Later dat jaar ontstaan de plannen om met elkaar te trouwen en in Nederland te gaan wonen. Brigit besluit echter eerst haar mbo-opleiding af te ronden. Als ze haar studie afrondt, is ze 19 jaar en vindt de trouwerij plaats. Omdat Brigit ook niet voldoende verdient om Erkan naar Nederland te halen en omdat ze niet langer willen wachten, besluit Brigit naar Turkije te emigreren:

'We hebben nog overwogen om mijn partner te laten trouwen met mijn moeder zodat hij wel naar Nederland kon komen, maar ja mijn moeder wilde dat niet en eerlijk gezegd ik ook niet. Al dat gedoe was het niet waard dus ik ben maar naar Turkije verhuisd'.

Toen het interview plaats vond was Brigit, inmiddels in de twintig, in Nederland voor de bevalling van haar eerste kind. Ze heeft nog altijd geen aanvraag bij de IND ingediend om een verblijfsvergunning voor Erkan in Nederland te verkrijgen. Voor Brigit en Erkan is de wens om in

⁵² Met uitzondering van een Marokkaanse en een autochtone referent zijn alle verhalen verteld door de geïnterviewde Turkse koppels. Een verklaring hiervoor kan de grote etnische homogeniteit van sociale netwerken binnen de Turkse gemeenschap zijn (Dagevos & Gijsberts.M, 2007). Daarnaast kan de terughoudendheid van Marokkanen, vooral van Berbers, om gevoelige informatie te rapporteren (vgl. Van Gemert, 1998) hier een rol hebben gespeeld. Bovendien is de kans dat geïnterviewde Turkse stellen jonge, internationale stellen kennen wellicht hoger, omdat Turken op jongere leeftijd trouwen dan Marokkanen.

⁵³ Een potentiële referent is in dit onderzoek gedefinieerd als iemand die al in Nederland woont en een internationale relatie heeft (gehad). De persoon heeft (nog) geen aanvraag ingediend bij de IND om zijn/haar buitenlandse partner naar Nederland te halen of heeft daarvan afgezien (zie hoofdstuk 3).

Nederland te wonen groot. Brigit weet nog niet of ze naar Turkije teruggaat, vanwege het gebrek aan kinderopvang. Een familielid gaat binnenkort een eigen zaak beginnen en hij wil haar 'op papier' in dienst nemen en haar 'voldoende salaris geven' zodat het koppel aan de inkomenseis kan voldoen.

Het verhaal van een ander stel dat ervoor heeft gekozen om in Turkije te gaan wonen is verteld door een geïnterviewd Turks koppel. Een kennis, Orhan, ouder dan 21 jaar, ontmoet in Turkije een meisje dat nog geen 21 jaar is. Omdat het stel snel bij elkaar wil zijn, vertrekt Orhan naar Turkije om daar met zijn vriendin te trouwen. Hij had in Nederland een mbo-opleiding op het terrein van ICT afgerond en had grote kans op een goede baan in Nederland. Hij ontplooit in Turkije verschillende ondernemingsactiviteiten die echter niet van de grond komen. Hij had het op het moment van de interviews financieel niet goed en moest zelfs geld lenen van zijn moeder in Nederland. Volgens het geïnterviewde stel is het leven van deze kennis verziekt door de leeftijdseis.

5.3.2 *Europa-route*

Dat jonge internationale koppels gebruik maken van de Europa-route is gemeld door een geïnterviewde Marokkaanse referent. Een collega van deze referent is namelijk naar België uitgeweken vanwege de leeftijdseis. Deze collega was getrouwd met een 18-jarige meisje uit Marokko en wilde niet drie jaar wachten met de aanvraag van een verblijfsvergunning voor zijn partner. Daarom is hij verhuisd naar België met de bedoeling om gebruik te maken van het gemeenschapsrecht en zijn partner via die omweg naar Nederland te halen.

5.3.3 *Beëindiging van de relatie vóór de legale vestiging van de partner*

We hebben in hoofdstuk 4 al gezien dat internationale koppels soms niet in staat zijn om aan de inkomenseis te voldoen en door de veroorzaakte spanningen uit elkaar gaan. Zolang de referenten niet een andere internationale relatie aangaan, zullen zulke situaties een immigratiebeperkend effect hebben. Twee geïnterviewde Turkse koppels hebben voorbeelden gegeven van jonge koppels, bij wie naast de inkomenseis, de leeftijdseis een dergelijk effect had. Deze laten zien dat het immigratiebeperkende effect van de inkomens- en leeftijdseisen nog wordt versterkt door andere eisen, zoals de Wib. Beide verhalen hebben betrekking op Turks-Nederlandse meisjes van 19 jaar: Een geïnterviewde jonge Turkse referent, Suzan, vertelt het verhaal van een goede vriendin: Güler ontmoette op het internet Hüsnü, die toen midden twintig was. Hij woont in het oosten van Turkije en is eigenaar van een café. Güler en Hüsnü houden contact via msn en besluiten met elkaar te trouwen. De ouders van Güler zijn fel tegen dit huwelijk, maar Güler is vastbesloten. Ze loopt weg van huis en trouwt in Turkije met Hüsnü. Suzan bemiddelt tussen haar vriendin en haar ouders en zorgt ervoor dat de twee partijen zich uiteindelijk met elkaar verzoenen. Zo komt Güler terug naar Nederland en rondt haar mbo-opleiding met succes af. Na het afronden van haar studie gaat ze terug naar Turkije. Na een tijdje komt zij terug naar Nederland voor het huwelijksfeest van haar zus. Pas dan begint ze met het informeren naar de toelatingsregels om Hüsnü naar Nederland te kunnen halen en komt zij erachter dat ze aan een inkomenseis van 120% van het minimumloon moet voldoen én dat Hüsnü aan

de eisen van de Wib moet voldoen. Güler slaagt er niet in om in Nederland een baan te vinden waarmee ze aan de inkomenseis kan voldoen. Daarnaast vindt Hüsni de Nederlandse taal erg moeilijk en is daarom onwillig de toets te doen. Zo lopen de ruzies en spanningen tussen het paar hoog op. Na minder dan één jaar huwelijk gaan Güler en Hüsni uit elkaar.

Het tweede verhaal is het verhaal van Asena, die in soortgelijke omstandigheden van haar Turkse man is gescheiden. Zij heeft net als Güler geen aanvraag bij de IND kunnen indienen om haar man naar Nederland te halen.

5.3.4 Illegale vestiging van de buitenlandse partner

Door een autochtone referent werd melding gemaakt van het feit dat illegale vestiging van de buitenlandse partner als optie wordt gezien door jonge stellen die niet aan de leeftijdseis kunnen voldoen. Via de Vereniging voor Buitenlandse Partners heeft deze referent het volgende gehoord: een internationaal stel, dat contact had via internet en via bezoeken van drie maanden op een toeristenvisum, heeft besloten om in Nederland samen te wonen en heeft daarvoor een aanvraag tot gezinsvorming ingediend. De IND heeft de aanvraag afgewezen omdat noch aan de inkomenseis, noch aan de leeftijdseis was voldaan. Na de afwijzing van de aanvraag heeft dit stel besloten toch bij elkaar te blijven en heeft ervoor gekozen om de buitenlandse partner zonder een verblijfsvergunning in Nederland te laten verblijven.

5.3.5 'Met de handen in het haar zitten'

Twee geïnterviewde stellen hebben verteld over potentiële referenten die met de 'handen in het haar zitten':

Tayfun, zelf ouder dan 21 jaar, was tijdens de dataverzamelingsperiode een jaar getrouwd met Sevgi die toen 19 jaar oud was. Sevgi woonde in Turkije, in een huis dat het stel daar heeft en was vijf maanden zwanger. Tayfun heeft in Nederland een goede baan en heeft geen moeite om aan de inkomenseis te voldoen. Naast het feit dat Sevgi nog geen 21 jaar is, is ze analfabeet. Hierdoor is het, volgens het geïnterviewde stel, voor haar feitelijk onmogelijk om de toets in het kader van de Wib te halen. Ten tijde van het interview overwoog Tayfun om Sevgi illegaal naar Nederland te halen. Hij bedacht dat hij ook zelf naar Turkije kon emigreren, maar wilde zijn goed betaalde baan niet opgeven. Volgens het geïnterviewde stel had Tayfun veel last van stress en was hij overspannen geraakt.

Een tweede geval betreft een 30-jarige vriend van een geïnterviewd Turks stel. Ten tijde van de dataverzameling was Namik verloofd met de 17 jarige Hülya uit Turkije, die nog met haar studie bezig was. Het zou om een gearrangeerd huwelijk gaan en het stel zou in de zomer van 200x trouwen. Namik heeft een goed betaalde baan. Het voldoen aan de inkomenseis was voor hem dus geen obstakel om Hülya naar Nederland te halen. Maar volgens Namik stonden Hülya's studie en leeftijd wel in de weg aan legale vestiging in Nederland. Namik was op zoek naar mogelijkheden om Hülya voor haar 21ste naar Nederland te halen. Als dit hem niet zou lukken, moest het stel namelijk nog vier jaar wachten om in Nederland samen te kunnen wonen. Ten tijde van de interviews

was Namik bezig om te onderzoeken of Hülya met een studentenvisum naar Nederland kon komen. Volgens Namik heeft deze optie echter een nadeel: nadat haar studie afgerond is, moet Hülya namelijk alsnog terug naar Turkije (in werkelijkheid hoeft dit overigens niet altijd zo te zijn). Ook Namik zat volgens het geïnterviewde paar met de ‘handen in het haar’.

5.4 Meningen over de wijziging van de leeftijdseis

In hoofdstuk 4 hebben we gezien dat de geïnterviewde referenten vaak negatief zijn over de verhoging van de inkomenseis. We hebben beargumenteerd dat de mate waarin formele regels door de doelgroepen worden aanvaard de mate van regelovertreding mede bepaalt (vgl. Griffith en Weyers, 2005). In de voorafgaande paragrafen in dit hoofdstuk werd duidelijk dat de meerderheid van de geïnterviewde jonge koppels de vestiging van de partner in Nederland hebben uitgesteld. Ook is er in mindere mate melding gemaakt van het gebruik van illegale routes in de sociale netwerken om de leeftijdseis te omzeilen. Daarom is het interessant om na te gaan of de geïnterviewde stellen wellicht positiever zijn over de verhoging van de leeftijdseis dan over de verhoging van de inkomenseis.

De tabellen 5.4 tot en met 5.6 geven een overzicht van de meningen over de verhoging van de leeftijdseis. Zowel de meningen van de geïnterviewde referenten als de buitenlandse partners zijn vermeld, omdat de leeftijdseis voor beide groepen geldt. Er blijkt onder jonge en oudere stellen meer draagvlak te zijn voor de hogere leeftijdseis dan voor de hogere inkomenseis (zie eventueel hoofdstuk 4). Ruim de helft van de referenten is positief over de verhoging van de leeftijdseis. In vergelijking met oudere referenten hebben jongere referenten vaker een uitgesproken mening hebben over de verhoging; jongere referenten staan vaker positief of negatief tegenover de verhoging, terwijl oudere referenten vrij vaak ambivalent zijn of geen mening hebben. Vrouwelijke referenten lijken iets positiever over de maatregel te zijn dan mannelijke referenten. Dit kan er op wijzen dat vooral vrouwelijke referenten de veronderstelde emancipatie-effecten van de hogere leeftijdseis waarderen. Ook autochtone vrouwen lijken de verhoging van de leeftijdseis positief te vinden, terwijl de autochtone mannen er juist relatief negatief over zijn (zie tabel 5.6). Onder de allochtone respondenten zijn geen opmerkelijke verschillen te zien naar herkomst en geslacht. Wel valt op dat draagvlak onder de geïnterviewde Marokkaanse mannelijke respondenten vrij hoog is.

Kijkend naar de buitenlandse partners valt op dat zij iets negatiever zijn dan de referenten (zie tabel 5.4). Dit geldt vooral voor vrouwelijke buitenlandse partners.

Tabel 5.4 Meningen over de gewijzigde leeftijdseis naar positie in de relatie (referent vs. buitenlandse partner) en wel dan niet geconfronteerd zijn met de leeftijdseis

	Positief	Ambivalent	Negatief	Geen mening	Totaal
<i>Jonge koppels</i>					
Referenten	8	1	4	0	13*
Buitenlandse partners	6	0	7	0	13**
<i>Oudere koppels</i>					
Referenten	19	7	6	4	36
Buitenlandse partners	17	1	10	2	30

* Totaal 14 jonge referenten; 1 referent heeft de vraag niet beantwoord.

** Totaal 13 jonge buitenlandse partners; 1 buitenlandse partner is niet geïnterviewd omdat hij in het land van herkomst was.

Tabel 5.5 Meningen over de gewijzigde leeftijdseis naar geslacht en positie in de relatie (referent vs. buitenlandse partner)

	Positief	Ambivalent	Negatief	Geen mening	Totaal
<i>Referenten</i>					
Totaal, waarvan:	27	8	10	4	49*
Mannen	14	3	8	4	29
Vrouwen	13	5	2	0	20
<i>Buitenlandse partners</i>					
Totaal, waarvan:	23	1	17	2	43**
Mannen	12	1	4	0	17
Vrouwen	11	0	13	2	26

* Totaal 50 referenten, 1 referent heeft de vraag niet beantwoord.

** In totaal 45 buitenlandse partners zijn geïnterviewd; 2 partners hebben de vraag niet beantwoord.

Tabel 5.6 Meningen referenten en buitenlandse partners over de gewijzigde leeftijdseis naar etniciteit en geslacht

	Positief	Ambivalent	Negatief	Geen mening	Totaal
<i>Mannen</i>					
Totaal, waarvan:	26	4	12	4	46
Autochtoon	6	0	4	3	13
Turks	10	2	7	0	19
Marokkaans	9	1	1	1	12
Overig allochtoon	1	1	0	0	2
<i>Vrouwen</i>					
Totaal, waarvan:	24	5	15	2	46
Autochtoon	4	1	0	0	5
Turks	9	3	6	0	18
Marokkaans	5	1	4	0	10
Overig allochtoon	6	0	5	2	13

De volgende argumenten zijn genoemd voor de verhoging van de leeftijdseis:

- Met 21 jaar kun je beter belangrijke beslissingen nemen ('je kunt beter voor jezelf opkomen, waardoor je minder kans hebt op uithuwelijking', 'er is dan een kleinere kans op echtscheiding');
- De hogere leeftijdseis is goed voor integratie ('Mensen zijn minder geneigd om opleidingen af te breken', 'met 21 jaar zijn mensen serieuzer bezig met inburgering', 'op je 21ste kun je als buitenlandse partner makkelijker een baan vinden en snel economisch integreren', 'jonge buitenlandse partners zijn makkelijker beïnvloedbaar voor slechte dingen, zoals drugs of slechte vrienden');
- Door de verhoging kunnen mensen langer genieten van het vrijgezelle leven.

De geïnterviewde referenten en buitenlandse partners hebben de volgende argumenten genoemd tegen de verhoging van de leeftijdseis:

- Het is slecht voor integratie ('op je 18e kun je de taal makkelijker leren dan als je 21 bent', 'op je 18e kun je je makkelijker aanpassen aan een nieuwe samenleving, denk aan het gezegde 'Ağaç yaşken eğilir' [de boom krijgt zijn vorm als die nog jong is], 'als mensen laat trouwen, hangen ze langer op straat rond en is er een grotere kans dat ze op het verkeerde pad raken');
- De overheid toont daarmee onvoldoende respect voor individuele keuzes, op 18 jaar zijn mensen al voldoende volwassen ('Het zou logischer zijn om de leeftijd van 16 naar 18 te verhogen, maar als je 18 jaar bent, weet je meestal al wat je wilt'; 'jonge mensen hebben ook recht op geluk');
- De hogere eis is discriminerend voor allochtonen ('Soms zeggen de Nederlanders dat 'we' heel vroeg trouwen. Maar soms wonen ze zelf al samen als ze 16, 17 jaar zijn. Samenwonen is onacceptabel in onze cultuur. Als je met je geliefde samen wilt zijn, moet je trouwen. Dit is een van de redenen waarom sommige mensen zo jong trouwen.');
- De maatregel heeft geen effect ('Dan wachten die mensen nog efftjes');
- De maatregel is niet consistent met andere formele regels, bijvoorbeeld wettelijke leeftijd waarop mensen kunnen trouwen of stemmen. ('Dan zouden ze moeten zeggen: luister 's je bent pas volwassen als je 21 bent en je mag pas op je 21ste trouwen en stemmen').

5.5 Conclusie

In dit hoofdstuk kwamen de gevolgen van de verhoging van de leeftijdseis (van 18 naar 21 jaar) binnen het kader van het Nederlandse toelatingsbeleid voor gezinsvormende migratie aan de orde. De beleidstheorie die in hoofdstuk 1 is geschetst functioneerde als de rode draad in de analyses. Ook zijn we nagegaan welke gedragsaanpassingen de jonge internationale stellen - die ondanks deze leeftijdseis toch beslissen om een internationale relatie te beginnen terwijl zij nog geen 21 jaar waren - toepassen om voor de buitenlandse partner een Nederlandse verblijfsvergunning te bemachtigen. In deze conclusie geven we antwoord op de volgende vragen: leidt de verhoging van de leeftijdseis tot 1) meer autonomie en weerbaarheid onder jonge referenten en/of buitenlandse partners en tot minder invloed van de ouders op de partnerkeuze? 2) een betere voorbereiding van referenten, en 3) een betere voorbereiding van buitenlandse

partners? Daarbij beschrijven we de variatie die wij binnen onze onderzoeksgroep hebben aangetroffen. In welke mate de in dit kwalitatief onderzoek aangetroffen patronen in het algemeen voorkomen, moet onderzocht worden in toekomstig kwantitatief onderzoek.

5.5.1 Een verhoogde autonomie/weerbaarheid ten aanzien van partnerkeuze?

Voor het beantwoorden van deze vraag hebben we de gegevens geanalyseerd van de etnisch homogene Turkse en Marokkaanse koppels in onze onderzoeksgroep⁵⁴.

Of de weerbaarheid van 21-jarigen groter is in vergelijking met 18-jarigen zoals de beleidstheorie veronderstelt, bleek moeilijk te onderzoeken, omdat daarvoor een ander type (longitudinale) onderzoek nodig zijn geweest. In dit onderzoek hebben we in ieder geval weinig aanwijzingen gevonden die de bovengenoemde beleidsveronderstelling bevestigen.

Ten eerste zijn er weinig gevallen aangetroffen waarbij ouders een zeer invloedrijke rol hebben gespeeld bij de partnerkeuze van hun kinderen ('opgedrongen huwelijken'). Deze (schaarse) huwelijken kwamen zowel onder de jonge als de oudere koppels voor⁵⁵. In deze gevallen zijn de referenten en buitenlandse partners onder grote sociale druk akkoord gegaan met het trouwen met een partner die hun ouders voor hen hadden uitgekozen. Respect voor en vertrouwen in de ouders speelt hier een belangrijke rol. Daarnaast denken jongeren zelf dat de goedkeuring van de partner door hun ouders en het hebben van een gedeelde cultuur met de buitenlandse partner de kans op een succesvol, harmonieus huwelijk vergroten. We hebben geen aanwijzingen gevonden dat het bij deze gevallen om uithuwelijking gaat of dat er sprake is van huwelijksdwang. Jongeren maken zelf de uiteindelijke keuze en krijgen naar eigen zeggen ook voldoende ruimte om 'nee' te zeggen tegen hun ouders. Deze referenten en buitenlandse partners zijn blij met de keuze die ze destijds hebben gemaakt en stonden op dat moment al achter hun keuze. Dat we in dit onderzoek geen gevallen hebben aangetroffen waarbij sprake is van huwelijksdwang kan ook betekenen dat zulke koppels niet mee hebben gedaan aan dit onderzoek. Er is nog geen goed beeld van de omvang van gedwongen huwelijken in Nederland (ACVZ, 2005; Cornelissens, Kuppens, & Ferwerda, 2009). Er zijn wel aanwijzingen uit eerder onderzoek dat gedwongen huwelijken onder Turken en Marokkanen zeldzaam zijn (Sterckx & Bouw, 2005). Daarnaast zijn er aanwijzingen dat huwelijksdwang vaker verband houdt met situaties waarin de eer van de familie in het geding is (ACVZ, 2005).

Ten tweede laat ons empirisch materiaal zien dat zelfstandigheid in besluitvorming ten aanzien van partnerkeuze onder jonge referenten en buitenlandse partners van Turkse en Marokkaanse afkomst niet zeldzaam is en

⁵⁴ Een autochtone referent met een jonge Thaise partner en een autochtone jonge referent met een Turkse partner bleven buiten beschouwing.

⁵⁵ De geïnterviewde stellen waarbij zowel de referent als de buitenlandse partner 21 jaar of ouder was ten tijde van de beslissing tot samenwonen/huwelijk, zijn in de analyses gedefinieerd als 'oudere stellen'.

ook niet afwijkt van die van hun oudere tegenhangers. Op grond van dit onderzoek zijn er aanwijzingen dat de functie en rol van ouders en andere familieleden in de besluitvorming rond partnerkeuze aan het veranderen is. Huwelijken onder jongere koppels lijken vooral *modern* gearrangeerde huwelijken te zijn waarbij de ouders zelf alleen in eerste instantie een actieve rol spelen, of romantische huwelijken waarbij liefde doorslaggevend is. In beide gevallen genieten de jongeren een hoge mate van autonomie, maar toch is er sprake van expliciete of impliciete invloed van de ouders. Bij modern gearrangeerde huwelijken spelen de ouders in eerste instantie vaak de rol van 'bemiddelingsbureau'. Door de ouders wordt een geschikte partner, uit het eigen sociale netwerk gesuggereerd. Als het potentiële koppel deze suggestie aanvaardt, volgt een proces waarin de jongeren voldoende ruimte krijgen om elkaar te leren kennen. Dit proces heeft in ons onderzoek bijna altijd een transnationaal karakter en de communicatie vindt plaats via moderne communicatiemiddelen of tijdens de vakanties, waarna liefde kan bloeien tussen de jongeren. Naar eigen zeggen hebben de jongeren de vrijheid om alsnog van een huwelijk af zien. Dit geldt zowel voor jonge als oudere koppels en zowel voor vrouwen als mannen. Dat de mate van individualisering en weerbaarheid onder de jonge koppels niet onderschat moet worden, is ook te zien bij romantische huwelijken waarbij niet de ouders maar verliefdheid in de eerste instantie een bepalende rol speelt. De partners vinden elkaar soms, net als bij modern gearrangeerde huwelijken, in het sociale netwerk van de ouders (vooral in het land van herkomst). Feesten en bezoeken aan familie of kennissen tijdens vakanties vormen de ideale omgeving waarin jongeren elkaar ontmoeten en/of elkaar met andere ogen zien. Deze gelegenheden bieden een door de ouders, familie of de omgeving 'gecontroleerde' omgeving, maar er is geen sprake van 'invloed' van de ouders in de zin van het uitkiezen van een partner. Ontmoetingen tijdens vakanties in een ander land dan het herkomst land van de ouders of op de werkplek komen ook voor. Het lijkt erop dat naast liefde ook verstand een belangrijke rol speelt bij deze romantische huwelijken, waarbij de ouders, familie of een grotere gemeenschap impliciet een rol kan spelen. De jongeren vinden uit dezelfde regio (in het land van herkomst van de ouders) komen of dezelfde cultuur delen belangrijk voor de bevestiging van hun liefde. In gevallen waarbij partners elkaar buiten de sociale netwerken van hun ouders vinden en waarbij de liefde niet bevestigd wordt door een gedeelde regio of cultuur, lijken de romantische huwelijken vaker te stuiten op bezwaar van de ouders. In deze gevallen was de weerbaarheid en autonomie van jonge meisjes opmerkelijk hoog omdat ze toch voor hun liefde hebben gekozen. Soms hebben ze serieuze conflicten met hun ouders geriskeerd.

Ten derde hebben we aanwijzingen gevonden dat de oudere Turkse en Marokkaanse referenten en buitenlandse partners sowieso op een latere leeftijd getrouwd zouden zijn omdat ze tot een andere groep lijken te behoren (in vergelijking met de jongere stellen). In onze onderzoeksgroep behoren ze vaker tot de tweede generatie en zijn ze ook vaker hoger opgeleid. Ze zijn gemiddeld ongeveer 8 jaar ouder dan de jonge stellen op het moment waarop de beslissing tot huwelijk was genomen. Ze behoren vermoedelijk ook tot groepen die minder 'traditioneel' zijn, waarbij de invloed van de ouders en andere familieleden op belangrijke beslissingen überhaupt kleiner is. Het lijkt het erop dat ouders of andere familieleden een invloedrijke rol bij partnerkeuze spelen in een kleine

groep waarbij familiale- of andere sociale banden zeer hecht zijn. Daarnaast wijzen verschillende onderzoeken uit dat vooral de eerste generatie immigranten zeer selectief is wat betreft sociaal-culturele integratie en dat zowel de jongeren als de ouders die tot de eerste generatie behoren vast houden aan hun traditionele kernwaarden (*core values*), waarvan partnerkeuze een cruciaal element is (bijv. Wakil et al, 1981). Onze bevindingen suggereren dat dit weinig verband houdt met de leeftijd van de referenten en de partners. Het lijkt erop dat autonomie in de partnerkeuze eerder een kwestie is van andere factoren zoals onderwijs (zie ook Sterckx en Bouw, 2005).

Het bovenstaande betekent dat onder de jonge (internationale) stellen de keuze voor een partner op meer verschillende manieren plaats vindt dan door het beleid werd verondersteld en dat deze manieren niet radicaal anders zijn dan bij mannen of vrouwen van 21 jaar of ouder. De verhoging van de leeftijdseis heeft dus wellicht weinig gevolgen gehad voor de druk van de familie op de partnerkeuze. Onze bevindingen suggereren daarentegen dat de verhoging van de leeftijdseis de invloed van de ouders in een andere zin wél vergroot heeft. Het lijkt erop dat er in de beleidstheorie wellicht te snel van is uitgegaan dat ouders van jongeren onder de 21 jaar op grote schaal willen dat deze jongeren op een jonge leeftijd trouwen. Uit de interviews blijkt echter dat sommige ouders ambities hebben ten aanzien van een hoog opleidingsniveau van hun kinderen en daardoor juist niet willen dat ze op een jonge leeftijd trouwen. Dit geldt vooral voor de ouders die worden geconfronteerd met een situatie waarin jongeren verliefd worden en graag snel willen trouwen. De jonge stellen die we geïnterviewd hebben, vermeldden regelmatig dat hun ouders 18 jaar nog een vrij jonge leeftijd vinden voor een huwelijk. Deze ouders vinden wellicht 19 of 20 jaar wel een gangbare leeftijd om in het huwelijk te treden. Bijna alle jonge referenten en buitenlandse partners zijn namelijk rond deze leeftijd getrouwd, hoewel soms de beslissing daartoe al eerder is genomen. Het belang dat ouders hechten aan het afronden van een opleiding, vooral op het middelbare niveau, lijkt hier een rol te spelen. In die zin kunnen we opperen dat veel ouders wellicht een steuntje in de rug hebben gekregen door de verhoging van de leeftijdseis.

Ten slotte zijn er aanwijzingen dat de gemiddelde leeftijd waarop het eerste huwelijk onder Turkse en Marokkaanse vrouwen in Nederland plaatsvindt, stijgt. Dit was voor de periode 1995-1999, 22,7 voor Turkse en 23,5 jaar voor Marokkaanse vrouwen in Nederland (De Valk e.a. 2004).⁵⁶ Dit kan betekenen dat de omvang van de groep die op jongere leeftijd trouwt kleiner wordt⁵⁷.

5.5.2 Gedragaanpassingen aan de leeftijdseis door jonge koppels

Het tweede deel van dit hoofdstuk ging over de gedragaanpassingen van jonge koppels die de legale vestiging van de buitenlandse partner moesten uitstellen

⁵⁶ Volgens cijfers uit een surveyonderzoek uitgevoerd begin jaren '90, was de leeftijd bij het eerste huwelijk nog onder de 20 jaar voor beide groepen vrouwen (Esveldt & Schoorl, 1998).

⁵⁷ Voor de verhoging van de inkomenseis en leeftijdseis was 9% van de buitenlandse partners en 5% van de referenten jonger dan 21 jaar (zie hoofdstuk 2).

of daarvan moesten afzien. Gegevens uit de interviews laten zien dat het hier om de volgende gedragsaanpassingen gaat:

- het uitstellen van de legale vestiging van de partner waarbij:
 - de buitenlandse partner na het huwelijk in het land van herkomst blijft, of
 - het illegale verblijf van de buitenlandse partner wordt voortgezet tot het stel aan de leeftijdseis en andere toelatingseisen voldoet;
- emigreren naar het land van herkomst van de buitenlandse partner;
- beëindiging van de relatie;
- illegale vestiging van de partner in Nederland;
- leeftijdsfraude.

Gesprekken met de jonge stellen lieten zien dat deze koppels de voorkeur geven aan het uitstellen van de legale vestiging van de partner, waarbij ze rekening houden met de voorwaarden van het Nederlandse toelatingsbeleid: de buitenlandse partner blijft in het land van herkomst en het stel wacht tot aan de leeftijdseis en andere toelatingseisen wordt voldaan. In onze onderzoeksgroep hebben zowel mannelijke als vrouwelijke referenten voor deze optie gekozen. We hebben daarnaast met twee referenten gesproken die de voorkeur hebben gegeven aan het voortzetten van het illegale verblijf van hun partners. Eén potentiële (vrouwelijke, autochtone) referent⁵⁸ zag de uiteindelijke oplossing in emigratie naar Turkije. Verder werd door de geïnterviewde stellen melding gemaakt van internationale koppels die nog niet aan de leeftijdseis konden voldoen en als gevolg van verschillende problemen hun huwelijk beëindigden (twee koppels). Daarnaast werden als gedragsaanpassingen van jonge buitenlandse stellen genoemd het illegale verblijf van de partner in Nederland en leeftijdsfraude op incidentele basis (respectievelijk één koppel). Het feit dat sommige koppels gebruik maken van leeftijdsfraude of illegaal verblijf kan beschouwd worden als onbedoeld gevolg van de verhoging van de leeftijdseis. Het lijkt erop dat jonge stellen die nog niet aan de leeftijdseis van 21 jaar voldoen, minder vaak voor illegale opties kiezen dan koppels die niet aan de inkomenseis kunnen voldoen. Tevens blijkt dat het draagvlak voor de verhoging van de leeftijdseis onder de geïnterviewde internationale stellen hoger is dan dat voor de verhoging van de inkomenseis. Zelfs onder de jonge stellen die getroffen zijn door de verhoging van de leeftijdseis, is ruim de helft van de referenten en bijna de helft van de buitenlandse partners positief over de verhoging van de leeftijdseis van 18 naar 21 jaar. Het is opvallend dat zowel jonge als oudere stellen redenen noemen die in lijn zijn met de beleidsveronderstellingen (het gebrek aan vermogen om op je 18^e zelfstandig beslissingen te kunnen nemen, het tegengaan van uithuwelijking, de mogelijkheid om door te studeren, het economisch onafhankelijk zijn op je 21ste e.d.). Een dergelijke positieve houding kan bijdragen tot het kiezen voor 'legale' gedragsaanpassingen (vgl. Griffith en Weyers, 2005). Wél is het aandeel van de jonge koppels dat negatief is over deze verhoging groter dan dat onder de oudere koppels. Als reden wordt onder andere gegeven dat het leren van een nieuwe taal en sociaal-culturele integratie

⁵⁸ Een potentiële referent is in dit onderzoek gedefinieerd als iemand die al in Nederland woont en een internationale relatie heeft (gehad). Deze heeft (nog) geen aanvraag ingediend bij de IND om zijn/haar buitenlandse partner naar Nederland te halen of heeft daarvan afgezien (zie hoofdstuk 3).

in een nieuwe samenleving moeilijker zijn op 21-jarige leeftijd dan op 18-jarige leeftijd.

Het draagvlak voor de verhoging van de leeftijdseis lager is het laagst onder de buitenlandse partners (en vooral onder vrouwen). Dit is niet verrassend. De buitenlandse partners blijven immers vaak in het land van herkomst na een (beslissing tot) huwelijk totdat het stel aan de leeftijdseis voldoet. In deze uitstelperiode krijgen ze met verschillende problemen te maken. De geïnterviewde vrouwelijke buitenlandse partners –zowel jong als oud- hebben in dit onderzoek gesproken over de roddels die ontstaan in het land van herkomst door het gescheiden leven van koppels. Het ontstaan van gezondheidsproblemen die veroorzaakt worden door deze roddels en de stress die ontstaat in de relatie kunnen ook als onbedoelde resultaten van de verhoging van de leeftijdseis worden beschouwd.

Volgens de beleidstheorie die in hoofdstuk 1 werd uiteengezet, zouden referenten, door het verhogen van de leeftijdseis van 18 naar 21 jaar, hun opleiding niet meer hoeven af te breken en zouden buitenlandse partners, vooral vrouwen, zich beter voorbereiden op hun komst naar Nederland. In de beleidsstukken is niet duidelijk aangegeven wat met de term ‘voorbereiding’ is bedoeld. In dit onderzoek hebben we deze term ingevuld als het doorstuderen en verwerven van (nieuwe) kwalificaties (zie hoofdstuk 1).

5.5.3 Een betere voorbereiding voor jonge referenten?

In onze onderzoeksgroep heeft bijna geen van de jonge referenten die de legale vestiging van hun buitenlandse partner moesten uitstellen van deze uitstelperiode gebruik gemaakt in de zin zoals bedoeld door het beleid. We hebben wel een aantal gevallen aangetroffen waarbij de uitstelperiode voor de referent als een katalysator werkte om een training te volgen of waarbij de referenten in de uitstelperiode uit eigen beweging, los van de verhoogde leeftijdseis, een opleiding hebben gevolgd. De overige jonge referenten, die allemaal al getrouwd waren of die al besloten hadden om te trouwen waren in de uitstelperiode bezig met werken. Ze wilden zo snel mogelijk aan de inkomenseis voldoen om zo snel mogelijk in Nederland te kunnen gaan samenwonen, zodra ze aan de leeftijdseis zouden voldoen. Sommige referenten stopten zelfs met hun opleiding om een baan te zoeken waarmee ze duurzaam 120% van het minimum inkomen konden verdienen.

De jonge stellen in onze onderzoeksgroep moesten gemiddeld 2,5 jaar gescheiden van elkaar leven vanwege de eisen van het toelatingsbeleid voor gezinsvormende migratie (leeftijdseis, inkomenseis en de Wib). Dat deze periode door de referenten in onze onderzoeksgroep niet werd gebruikt voor het verwerven van betere kwalificaties kan er op wijzen dat voor deze groep het voldoen aan de inkomenseis moeilijker is en ook langer duurt. Dit is niet onverwacht gezien het feit dat ook deze jongeren aan de inkomenseis voor 23-jarigen moeten voldoen. Deze bevindingen doen ons vermoeden dat de bedoelde effecten van de leeftijdseis voor referenten (het verwerven van betere kwalificaties) niet bereikt worden omdat de inkomenseis deze in de wielen rijdt. Deze conclusies moeten echter met enige voorzichtigheid beschouwd worden. We hebben in dit onderzoek niet gesproken met jongeren die vanwege de leeftijdseis van 21-jaar een serieuze internationale relatie uitgesteld hebben en

ervoor gekozen hebben om door te studeren. Daarnaast zijn er aanwijzingen dat sommige jonge referenten niet goed op de hoogte waren van de precieze hoogte van de leeftijdseis. Een betere bekendheid van de toelatingseisen kan ook bijdragen aan het uitstelgedrag van jongeren. Het is daarom mogelijk dat jongeren in Nederland in de toekomst een serieuze internationale relatie of een huwelijk uit zullen stellen totdat ze de leeftijd van 21 jaar bereiken (of nog langer). Hierdoor is het mogelijk dat de bedoelde effecten van de leeftijdseis voor referenten in de toekomst beter bereikt zullen worden dan nu het geval lijkt te zijn.

5.5.4 Een betere voorbereiding voor jonge buitenlandse partners?

De interviews suggereren dat de verhoging van de leeftijdseis de bedoelde beleidseffecten beter bereikt voor buitenlandse partners dan voor referenten. Meer buitenlandse partners dan referenten, vooral vrouwen, gaan door met hun studie of volgen een cursus/training in het land van herkomst om (betere) kwalificaties te verwerven. Hierdoor denken zij een betere startpositie te zullen hebben op de Nederlandse arbeidsmarkt. Jonge Turkse en Marokkaanse buitenlandse partners stellen soms het daadwerkelijke huwelijk uit hoewel ze al hebben besloten met iemand uit Nederland te trouwen. Ze besteden deze periode aan de afronding van hun opleiding, die bijna altijd op middelbaar niveau is. Na het afronden van de middelbare schoolopleiding studeren deze jonge buitenlandse partners echter niet verder. Ze wachten af totdat ze zich legaal in Nederland kunnen vestigen. Deze bevinding is in lijn met het feit dat in die landen de 'school-life expectancy'⁵⁹ tussen de 10 tot 11 jaar ligt. Ook is het aandeel jongeren dat hoger-onderwijs volgt klein (www.unesco.org)⁶⁰. Soms wordt het leven van deze buitenlandse partners, naar eigen zeggen, lam gelegd door de onzekerheid over het tijdstip van het vertrek naar Nederland. Ze zeggen de tijd te kort vinden om met een nieuwe opleiding te beginnen of te gaan werken. Daarnaast besteden ze hun tijd aan het leren van de Nederlandse taal en aan het voldoen aan de eisen van de Wib. Een gering aantal buitenlandse partners heeft uit eigen beweging in het land van herkomst een opleiding afgerond of een training gevolgd en niet omdat ze moesten wachten vanwege de eisen van het Nederlandse toelatingsbeleid.

In uitzonderingsgevallen wordt de uitstelperiode grotendeels in Nederland doorgebracht. Dit geldt voor gevallen waarin de buitenlandse partner al illegaal in Nederland verbleef. Deze ging terug naar het land van herkomst om daar een mvv-aanvraag in te dienen.

De kwalificaties die de buitenlandse partners tijdens de uitstelperiode hebben verworven, waren ten tijde van het interview nog niet op de Nederlandse arbeidsmarkt benut. De betreffende partners waren of bezig met inburgeringscursussen of werkten in een baan waar ze hun kwalificaties niet konden benutten. Sommige buitenlandse partners hadden een kind of waren zwanger.

⁵⁹ Het aantal jaren onderwijs (van basis tot hoger onderwijs) dat een kind kan verwachten te ontvangen.

⁶⁰ www.unesco.org; geraadpleegd januari 2009.

Op basis van het bovenstaande kunnen we concluderen dat de verhoging van de leeftijdseis, zelfs als deze beperkt is, de startpositie van buitenlandse partners in positieve zin heeft beïnvloed. De tijdsperiode waarin dit onderzoek uitgevoerd is, is te kort om de gevolgen van de verhoging van de leeftijdseis op de integratie van buitenlandse partners vast te kunnen stellen. Opgemerkt moet echter worden dat zelfs als de startpositie is verbeterd doordat de legale vestiging in Nederland wordt uitgesteld, dit zeker niet automatisch hoeft te betekenen dat dit de integratie ten goede komt. Deze startpositie is immers op een hogere leeftijd bereikt, terwijl de uitstelperiode ook in Nederland gebruikt had kunnen worden voor integratie doeleinden.

6 Algemene conclusie

Arjen Leerkes en Işık Kulu-Glasgow (WODC)

Dit rapport geeft inzicht in de gevolgen van de per 1 november 2004 ingevoerde verhoging van de inkomens- en leeftijdseis bij gezinsvormende migratie vanuit landen van buiten de Unie (EU, EER en Zwitserland). In deze studie is kwantitatief onderzoek gecombineerd met kwalitatief onderzoek. Het kwalitatieve deelonderzoek is primair uitgevoerd onder stellen die niet direct aan de verhoogde inkomens- en/of leeftijdseis konden voldoen.⁶¹

Dit afsluitende hoofdstuk beschrijft eerst de belangrijkste conclusies ten aanzien van de bedoelde gevolgen. Aansluitend volgen de conclusies ten aanzien van de onbedoelde gevolgen. Aan het debat over de onbedoelde gevolgen voegen we ook enkele thema's toe die uit het onderzoek zijn voortgekomen, maar in het politieke debat minder aandacht hebben gekregen. Nadat de voornaamste conclusies zijn besproken, volgt een discussie over de vraag of de ontwikkelingen in de aard en omvang van de gezinsvormende migratie niet (ook) andere oorzaken heeft gehad dan de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis. Verder benoemen we enkele aspecten van de maatregel die in dit onderzoek relatief weinig aandacht hebben gehad en mogelijk buiten het blikveld zijn gebleven.

6.1 Conclusies met betrekking tot de bedoelde gevolgen

6.1.1 *Een betere integratie?*

Het eerste beoogde effect was een structurele verbetering van de integratie van niet-westerse allochtonen met een maatschappelijke achterstand. In dit onderzoek is gekeken naar de sociaal-economische aspecten van integratie; de relatie met culturele en sociale integratie is goeddeels buiten beschouwing gebleven.

De belangrijkste conclusie van het onderzoek is dat de relatie tussen de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis enerzijds en aspecten van integratie anderzijds aanmerkelijk complexer is dan het beleid veronderstelt. Soms lijken de hogere inkomens- en/of leeftijdseis inderdaad een structurele bijdrage te leveren aan de genoemde aspecten van integratie. In andere gevallen is het effect echter tijdelijk of lijkt zelfs sprake te zijn van een negatieve invloed. In wat volgt worden bevindingen voor de inkomenseis en leeftijdseis apart besproken vanuit het perspectief van de referent en het perspectief van de buitenlandse partner.

⁶¹ In totaal zijn 50 stellen geïnterviewd, waarvan er 45 niet direct aan alle eisen konden voldoen (plus een stel dat van plan was om af te zien van indienen van een aanvraag).

Integratie van referenten in relatie tot de gewijzigde inkomenseis

De beleidstheorie die ten grondslag heeft gelegen aan de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis veronderstelt dat de inkomenseis referenten aanspoort of stimuleert om hun arbeidsmarktpositie te verbeteren (zie voor de reconstructie van de beleidstheorie hoofdstuk 1).

Het kwantitatieve onderzoek indiceert dat het hanteren van een inkomenseis *als zodanig*, waarbij de verblijfsvergunning van de buitenlandse partner afhankelijk wordt gesteld van een duurzaam inkomen van de referent, de arbeidsparticipatie van referenten inderdaad stimuleert. Dit geldt in elk geval in de periode voorafgaand aan de inkomensstoets. In die periode neemt de graad van arbeidsparticipatie van referenten duidelijk toe; in het jaar van de aanvraag is bijna 90% van de referenten actief op de arbeidsmarkt, terwijl dit drie jaar voor de aanvraag nog ongeveer 80% blijkt te zijn. Dit was zowel voor als na de maatregel het geval. Dit participatiebevorderende effect van de inkomenseis lijkt door de verhoging dan ook niet te zijn toegenomen. Ook vóór die verhoging was een duurzaam referenteninkomen immers een voorwaarde voor de verblijfsvergunning van de buitenlandse partner.

In het kwalitatieve onderzoek zijn 44 stellen geïnterviewd die hun gedrag hebben aangepast omdat de referent een onvoldoende hoog en/of duurzaam inkomen had toen het stel samen in Nederland wilde gaan wonen. Achtendertig van hen hadden een te laag inkomen. De interviews laten zien dat de hogere inkomenseis de meerderheid van deze laatste groep heeft gestimuleerd om meer te gaan verdienen. Bij een deel van de referenten leidt dit inderdaad tot een structureel hoger inkomen. Vooral mannelijke referenten lijken door de hogere eis te worden aangespoord tot permanent voltijds werken of tot een permanente overstap naar een baan met een hoger salaris. Anderen, zowel mannen als vrouwen, bedingen bij hun werkgever een structureel hoger salaris met het argument dat dat voor de gezinsvormingprocedure nodig is. Er blijkt echter ook een groep referenten te zijn voor wie de inkomensstijging tijdelijk blijft. Als de verblijfsvergunning van de partner is veiliggesteld, keren zij weer terug naar wat zij zelf lijken te beschouwen als een voor hen gewenste arbeidsinspanning, bijvoorbeeld deeltijd werken.

Voorts zijn er diverse referenten gesproken die riskeren om toekomstig inkomen en carrièremogelijkheden op te offeren voor een inkomensstijging op de korte termijn. Dit geldt vooral voor jongere referenten die aanvullende investeringen in onderwijs uit- of afstellen en vanwege de inkomenseis (meer) gaan werken, evenals voor werkenden die zich willen bij- of omscholen. Ook andere referenten riskeren inkomen op de lange termijn op te offeren. Dit geldt voor referenten die vanwege de inkomenseis langere tijd buiten hun eigenlijke beroep werkzaam zijn, waardoor de carrière mogelijk stagneert en voor referenten die naar eigen zeggen (mede) vanwege hun toegenomen arbeidsinspanningen gezondheidsklachten hebben gekregen, bijvoorbeeld doordat ze meer dan voltijds waren gaan werken. De door de overheid beoogde verbetering van de sociaal-economische positie wordt dus niet altijd bereikt. Het veronderstelde stimuleringsmechanisme lijkt vooral effectief te zijn bij groepen die een hoger inkomen ook zelf ambiëren (en aankunnen) en geen positieverbetering ambiëren via onderwijs.

Integratie van buitenlandse partners in relatie tot de inkomenseis

In het kwantitatieve onderzoek bleek dat de arbeidsmarktparticipatie onder buitenlandse partners die na de maatregel een verblijfsvergunning hebben gekregen hoger was dan onder de partners die voor de maatregel in Nederland werden toegelaten. Het veldwerk levert empirische ondersteuning op voor de gedachte dat de gewijzigde inkomenseis het arbeidsmarktgedrag van buitenlandse partners in Nederland inderdaad kan *beïnvloeden*, zoals de beleidstheorie impliceert. Zo bleken sommige buitenlandse partners werk te hebben gevonden via werkcontacten van de referent, die in enkele gevallen sterk waren uitgebreid dankzij zijn of haar inspanningen om aan de hogere inkomenseis te voldoen (vgl. Granovetter, 1973).

Een hoger inkomen van de referent blijkt overigens geen garantie te vormen voor een zelfstandige verbetering van de arbeidsmarktpositie van de buitenlandse partner. Een verhoogd referentinkomen kan in bepaalde gevallen namelijk ook een meer traditioneel seksepatroon versterken waarin de man de rol van kostwinner krijgt toebedeeld (vgl. De Hart, 2003).

Soms stimuleert de hogere inkomenseis de arbeidsparticipatie van de buitenlandse partners wellicht via een ander mechanisme dan voorzien in de beleidstheorie. In hoofdstuk 4 is beschreven dat de hogere inkomenseis sommige buitenlandse partners leek aan te moedigen om financieel bij te dragen aan een huishoudinkomen van minimaal 120% van het minimumloon. Bij de verlenging van de verblijfsvergunning kan het inkomen van de buitenlandse partner immers worden opgeteld bij het inkomen van de referent. De meeste geïnterviewde internationale stellen leken niet te weten dat bij de verlenging een lagere inkomenseis geldt, namelijk van 100% van het minimumloon. Daarom lijkt er vooral een stimulans te zijn tot het delen van financiële verantwoordelijkheden tussen de partners, wanneer het 'normale' inkomen van de referent lager is dan 120% van het minimuminkomen en hij (meestal zij) naar dat 'normale' niveau wil terugkeren. Dit zou wellicht een verklaring kunnen bieden voor de kwantitatieve bevinding dat de arbeidsparticipatie in de meeste herkomstgroepen vooral is toegenomen bij de *mannelijke* buitenlandse partners (hoofdstuk 2).

We kunnen dus concluderen dat de verhoging van de inkomenseis geen effect heeft gehad op de mate van arbeidsparticipatie van de referent, maar wel op de hoogte van het verdiende inkomen. Soms is dit effect structureel, soms tijdelijk en soms op de lange termijn mogelijk negatief. Daarnaast lijkt de verhoging van de inkomenseis een stimulerend effect te hebben op de arbeidsparticipatie van (vooral mannelijke) buitenlandse partners.

Integratie van referenten in relatie tot de gewijzigde leeftijdseis

In hoofdstuk 1 is uitgelegd hoe de verhoging van de leeftijdseis volgens de beleidstheorie zou leiden tot een betere voorbereiding van jonge referenten op het verblijf van de buitenlandse partner in Nederland, vooral in de vorm van doorstudeergedrag in de periode dat de (legale) gezinsvormende migratie moet worden uitgesteld. Er werden twee werkzame mechanismen verondersteld: keuzebeperving en bewustwording.

Er zijn veertien stellen geïnterviewd waarbij de referent en/of de buitenlandse partner nog geen 21 jaar waren toen zij samen in Nederland wilden gaan

wonen. Zij blijken de vestiging van de buitenlandse partner inderdaad lange tijd, gemiddeld 2,5 jaar, te hebben uitgesteld. Meestal was de jongste partner niet 18, maar 19 of 20 op het moment dat de wens tot gezinsvorming ontstond. In bijna alle gevallen was het uitstel bij de jongere stellen dan ook merendeels het gevolg van de (hogere) inkomenseis. Daarbij moet worden bedacht dat de hogere inkomenseis van jonge referenten in principe een grotere prestatie vraagt dan van oudere referenten. De lonen voor 21- en 22-jarigen zijn immers relatief laag en zij werken vaak op basis van tijdelijke contracten.

Ondanks het meerjarige uitstel van de verwerkelijking van de migratieplannen werd de relatievorming zelf in onze onderzoeksgroep slechts in enkele gevallen uitgesteld vanwege de leeftijdseis. De jonge stellen zijn door de hogere leeftijdseis zelden in een later stadium verloofd en getrouwd. Twee jonge vrouwen uit Turkije kregen in de uitstelperiode een kind. Als de relatievorming eenmaal voorbij een bepaald punt was gekomen en er bijvoorbeeld was gehuwd, bleken stellen de prioriteit te leggen bij het regelen van een verblijfsvergunning voor de buitenlandse partner. De partners willen zelf graag bij elkaar zijn, maar deze prioritering lijkt ook tot stand te komen onder invloed van diepgewortelde culturele verwachtingen rondom het huwelijk.

Het zich toeleggen op een zo spoedige mogelijke overkomst van de buitenlandse partner betekent vóór alles dat de jonge referent zich gaat inspannen om te kunnen voldoen aan de inkomenseis. Die gebruikt de uitstelperiode van een of twee jaar vanwege de leeftijdseis om de inkomenssituatie alvast af te stemmen op de inkomenseis, zodat de buitenlandse partner in Nederland mag komen wonen zodra de leeftijdseis dat toelaat. Enkele jonge referenten staakten dan ook een opleiding of schortten studieplannen op ondanks dat ze, in de filosofie van de beleidstheorie, juist meer gelegenheid hadden om te studeren, vanwege het noodzakelijke uitstel van de legale vestiging van de buitenlandse partner. In de onderzochte gevallen lijkt het effect van de inkomenseis het bedoelde effect van de leeftijdseis met andere woorden tegen te werken.

Integratie van buitenlandse partners in relatie tot de leeftijdseis

De doelstellingen van de hogere leeftijdseis voor de buitenlandse partners lijken wat vaker te worden behaald dan voor de referenten. In de uitstelperiode vanwege de leeftijdseis volgden vier van de veertien buitenlandse partners, vanwege dat uitstel, een cursus of opleiding waarvan ze op de Nederlandse arbeidsmarkt profijt meenden te hebben. De voorbereiding van de meeste jonge buitenlandse partners bestond daarnaast uit het leren van Nederlands, maar dit deden zij voornamelijk vanwege de Wet inburgering in het buitenland (Wib) en niet zozeer om de uitstelperiode inhoud te geven.

Er zijn meerdere redenen te geven waarom niet alle veertien buitenlandse partners in het land van herkomst een opleiding of cursus hebben afgemaakt dan wel zijn gaan volgen. Om te beginnen is doorstuderen na het 18de jaar in de meeste niet-westerse landen veel minder gangbaar dan in Nederland. Bij de meeste buitenlandse partners was er simpelweg geen sprake van een opleiding die nog zou kunnen worden afgemaakt, ook omdat zij meestal al 19 of 20 waren op het moment dat ze in Nederland wilden gaan wonen (en niet 18).

Het uitstel door de leeftijdseis (in de praktijk meestal een of twee jaar) is bovendien vrij kort om een nieuwe opleiding te starten. Weliswaar kan het uitstel verder oplopen wanneer de referent nog niet aan de inkomenseis voldoet, maar de duur daarvan is onzeker. Die onzekerheid lijkt een obstakel te

vormen om in het herkomstland verdere kwalificaties te verwerven. Diverse buitenlandse partners hadden in elk geval het gevoel dat zij 'elk moment' konden emigreren, wat zij bleken te ervaren als een belemmering om in het herkomstland te investeren in aanvullende opleidingen.

De laatste reden is dat enkele buitenlandse partners al (illegaal) in Nederland woonden toen ze een relatie met de referent kregen. Zij keerden alleen terug naar het herkomstland om er een MVV aan te vragen en te voldoen aan de Wib, maar woonden tot die tijd in Nederland.

We kunnen dus concluderen dat de leeftijdseis nauwelijks een zelfstandig effect heeft, naast de inkomenseis, op de integratie van de referent. Er lijkt in sterkere mate een effect te zijn op de startpositie van de buitenlandse partner.

Een meer zelfstandige en bewuste partnerkeuze?

Het beleid hoopte met de verhoging de leeftijdseis ook een bijdrage te leveren aan een meer zelfstandige en bewuste partnerkeuze bij vooral Turkse en Marokkaanse jongeren. Dit aspect bleek moeilijk te onderzoeken. Er zou gekozen moeten worden voor een langlopend onderzoek waarbij groepen potentiële referenten en buitenlandse partners tussen hun 18de en 21ste levensjaar worden gevolgd. Bovendien zou intensieve, antropologische bestudering zijn vereist. Begrippen als 'zelfstandigheid' en 'onzelfstandigheid' laten zich namelijk niet zo eenvoudig vaststellen en komen bij de meeste relaties in onderlinge combinatie voor. Ook bij zogenoemde romantische huwelijken houden mensen vaak impliciet rekening met de voorkeuren van de sociale omgeving. Een andere beperking is dat deze studie geen uitsluitsel geeft over de vraag of er jongeren zijn die zich tussen hun 18de en 21ste tegen een migratiehuwelijk keren, terwijl zij daarmee wel zouden hebben ingestemd als de lagere leeftijdseis nog zou hebben gegolden. In het IND-bestand, waaruit de meeste respondenten zijn geworven, komen dergelijke personen niet voor.

Voor zover we er iets over kunnen zeggen lijkt het beoogde effect van de maatregel in de onderzoeksgroep niet sterk te zijn. Zoals gezegd leidt de verhoging van de leeftijdseis van 18 tot 21 jaar in de praktijk zelden tot drie jaar uitstel van de vestiging van de buitenlandse partner. Het is de vraag of van een leeftijdsverschil van een of twee jaar veel verwacht kan worden. De jonge Turkse en Marokkaanse stellen lijken in elk geval niet substantieel te verschillen van de oudere stellen in de mate waarin de partners achter hun partnerkeuze staan. Er lijken evenmin substantiële verschillen te bestaan tussen oudere en jongere stellen in termen van de rol van de familie bij de relatievorming. Er zijn geen huwelijken aangetroffen waar duidelijk sprake was van huwelijksdwang. Wel konden drie van de dertig etnisch homogene echtparen uit Turkije of Marokko worden getypeerd als 'opgedrongen huwelijken'. Twee daarvan hadden betrekking op jonge stellen. De betrokkenheid van de familie leek bij zowel de jongere als de oudere Turkse en Marokkaanse stellen beperkt tot de meer moderne varianten van huwelijksarranging waarbij ouders hun kinderen in contact brengen met 'geschikte' huwelijkskandidaten of hun goedkeuring geven aan een kandidaat die een zoon of dochter zelf aandraagt. Deze overeenkomsten tussen jongere en oudere stellen suggereren dat verschillen in de zelfstandigheid van de partnerkeuze wellicht eerder verbonden zijn met

algemene culturele patronen in de desbetreffende groepen dan met processen van bewustwording als gevolg van het toenemen van de leeftijd ('individuatie'). De bevindingen kunnen er tevens op wijzen dat het beleid de omvang van huwelijksdwang heeft overschat. Er is in Nederland sowieso nog geen goed zicht op de mate waarin gedwongen huwelijken voorkomen (Cornelissens, Kuppens & Ferwerda, 2009). Daarnaast zijn er aanwijzingen dat de huwelijksleeftijd aan het stijgen is (zie bij de discussie). Meer in het algemeen kan worden vastgesteld dat de diversiteit onder internationale stellen groter is dan in de beleidstheorie wordt aangenomen (hoofdstuk 4 en 5, zie ook Constable, 2003; De Hart, 2003; Sterckx & Bouw, 2005; Suksomboon, nog te verschijnen).

6.1.2 Immigratiebeperking?

Het tweede beoogde effect was het realiseren van een selectieve immigratiebeperking onder niet-westerse groepen met een maatschappelijke achterstand. Dit selectie-effect werd vooral verwacht van de verhoging van de inkomenseis. In hoofdstuk 2 bleek dat het aantal ingewilligde aanvragen voor gezinsvormende migratie in de periode na de maatregel 37% lager was dan in de periode ervoor. Dit vormt een belangrijke aanwijzing dat er inderdaad sprake is van een immigratiebeperkend effect. De daling heeft zich voorgedaan bij zowel allochtone als autochtone groepen, bij mannen en vrouwen, en zowel bij jongere als bij oudere referenten. Deze daling is het sterkst bij Marokkaanse, Turkse en Surinaamse referenten.

Uit het onderzoek komen twee aanwijzingen naar voren dat de daling inderdaad vooral is gerelateerd aan de hogere inkomenseis en niet zozeer aan de hogere leeftijdseis. In de eerste plaats vormden jonge stellen, waarbij de referent en/of de buitenlandse partners nog geen 21 waren, in de periode voor de maatregel slechts dertien procent van de stellen met een gehonoreerde aanvraag. In de tweede plaats blijkt de daling in het algemeen het sterkst te zijn bij groepen met een relatief zwakke inkomenspositie. Als regel is die daling bij referenten van niet-westerse origine namelijk sterker dan bij referenten met een westerse of autochtone herkomst. Verder is in alle herkomstgroepen het aantal gehonoreerde aanvragen van vrouwen sterker gedaald dan van mannen. Bij oudere referenten (28+), die gemiddeld een betere inkomenspositie zullen hebben, is de daling kleiner dan bij relatief jonge referenten (21-27 jaar).

Uit het veldwerk komen aanvullende aanwijzingen naar voren dat er inderdaad sprake is van een selectieve immigratiebeperking. Bijna een vijfde van de geïnterviewde internationale stellen zegt in elk geval minimaal een internationaal stel te kennen waarbij de referent vanwege de inkomens- en/of leeftijdseis in het herkomstland van de buitenlandse partner is gaan wonen. Verder kent een kwart minimaal één internationaal stel waarbij de relatie zou zijn verbroken onder invloed van de inkomens- en/of leeftijdseis, al dan niet in combinatie met andere toelatingseisen zoals de verplichtingen in het kader van de Wib. Bij sommige voorbeelden is het aannemelijk dat de buitenlandse partner onder de oude toelatingseisen wel in Nederland zou zijn komen wonen. Daarnaast indiceert ook het kwalitatieve onderzoek dat de wijziging van de toelatingseisen vooral heeft geleid tot een daling van de gezinsvormende migratie onder groepen met een zwakkere inkomenspositie. De genoemde voorbeelden van relatiebeëindiging hebben althans vooral betrekking op potentiële referenten met een niet-westerse allochtone achtergrond. Ten slotte

is tijdens de werving gebleken dat autochtone referenten beduidend vaker dan allochtone referenten al voldeden aan de inkomens- en of leeftijdseis op het moment dat zij hun buitenlandse partner naar Nederland wilden halen (hoofdstuk 3). Dit suggereert dat autochtone referenten - in elk geval de mannen in deze groep, naar wie vooral is gezocht - doorgaans wat ouder en welgestelder zijn.

Alternatieve vormen van vestiging

Het kwalitatieve onderzoek bevestigt de kwantitatieve bevindingen, maar nuanceert ze tegelijkertijd. Het lijkt in de sociale netwerken van de geïnterviewde stellen namelijk meer dan incidenteel voor te komen dat een buitenlandse partner in Nederland komt wonen zonder dat daarvoor toestemming is verkregen via een Nederlandse gezinsvormingprocedure. Ruim een kwart van de geïnterviewde stellen zegt minimaal één internationaal stel te kennen dat vanwege de inkomens- en/of leeftijdseis gebruik heeft gemaakt van de Europa-route. Dit komt zowel voor bij allochtonen als autochtonen, al zijn er voorzichtige aanwijzingen dat autochtonen deze route wat vaker gebruiken wanneer zij niet aan de Nederlandse toelatingseisen kunnen of willen voldoen. Verder zegt ongeveer een vijfde van de stellen minimaal één internationaal stel te kennen waarbij de buitenlandse partner zich vanwege de inkomens- en/of leeftijdseis illegaal in Nederland heeft gevestigd. Meer incidenteel blijkt een buitenlandse partner te worden toegelaten via een andere Nederlandse toelatingsprocedure, bijvoorbeeld als student of au pair. Gezien deze 'alternatieve gedragsaanpassingen' is de werkelijke daling van de gezinsvormende migratie wellicht minder sterk dan naar voren komt op basis van de officieel geregistreerde gezinsvormende migratie. Nader onderzoek zal daarover meer uitsluitsel kunnen geven.

6.2 Conclusies met betrekking tot de onbedoelde gevolgen

6.2.1 Gedwongen' gescheiden wonen

Het eerste onbedoelde gevolg waarover in de Tweede Kamer is gedebatteerd is de zorg dat de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis zou leiden tot een verlenging van de periode waarin de partners gescheiden wonen, terwijl die partners 'eigenlijk', als er geen toelatingseisen zouden worden gesteld, al wel samen in Nederland zouden willen leven. In het kwalitatieve onderzoeksdeel is aan de internationale stellen gevraagd (a) hoe lang deze periode heeft geduurd en (b) vermoedelijk zou hebben geduurd als de lagere inkomens- en leeftijdseis nog had gegolden. De verhoging van de inkomenseis blijkt de periode van 'gedwongen' gescheiden wonen niet noodzakelijkerwijs te verlengen. Sommige respondenten voldeden namelijk evenmin aan de lagere inkomenseis toen zij een verblijfsvergunning voor de buitenlandse partner wilden aanvragen, bijvoorbeeld omdat zij wel een voldoende hoog maar onvoldoende duurzaam inkomen hadden. Naar hun inschatting kostte het realiseren van een duurzaam inkomen op 120% van het minimumloon niet per se meer tijd dan het realiseren van een duurzaam inkomen op 100% van het minimumloon. Er is evenwel ook een groep die zonder gedragsaanpassingen wél direct aan de lagere inkomenseis zou hebben voldaan. Bij hen heeft de hogere inkomenseis de duur van het

gescheiden wonen verlengd met minimaal enkele maanden, oplopend tot een jaar of meer.

Hiervoor is al uiteengezet dat de leeftijdseis de periode van 'gedwongen' gescheiden wonen in de praktijk maar beperkt verlengt. In de onderzoeksgroep was de eis bovendien enigszins redundant: de meeste jonge stellen zouden de officiële vestiging van de buitenlandse partner ongeveer even lang hebben moeten uitstellen vanwege de (hogere) inkomenseis, ook als de leeftijdseis niet was verhoogd.

Al met al was de gemiddelde duur van het 'gedwongen' gescheiden leven vijftien maanden bij de oudere stellen die al wel voldeden aan de leeftijdseis maar nog niet aan de inkomenseis. Bij de jongere stellen, die, op een geval na, aanvankelijk noch aan de leeftijdseis noch aan de inkomenseis voldeden, was dat dertig maanden. Enkele stellen die al direct aan zowel de inkomens- als de leeftijdseis voldeden woonden gemiddeld zeven maanden 'gedwongen' gescheiden van elkaar. Bij hen hield het uitstel van de vestiging verband met de verplichtingen in het kader van de Wet Inburgering in het Buitenland (Wib) en de tijd die de IND reserveert om de aanvraag te beoordelen (als regel: maximaal drie maanden).

Als partners langere tijd 'gedwongen' gescheiden leven blijken er de nodige relatieproblemen te kunnen ontstaan (zie over langdurige separatie en relatieproblemen bij internationale stellen ook Constable, 2003, pp. 175-209). Buitenlandse partners en hun familie verwijten referenten soms dat die zich blijkaar onvoldoende inspanssen om aan de inkomenseis te voldoen. Dit blijkt mede te worden ingegeven door sociale druk als gevolg van de roddels wanneer een echtpaar geen huishouden vormt, vooral als het huwelijk al is geconsumeerd. Soms blijken de gestelde toelatingseisen dan ook neer te komen op een zeer ingrijpende overheidsinmenging in wat normaal gesproken, wanneer er geen sprake is van internationale migratie, wordt beschouwd als de persoonlijke levenssfeer.

6.2.2 Vrouwen onevenredig getroffen?

In het kwantitatieve onderzoek zijn zoals gezegd aanwijzingen gevonden dat vrouwelijke referenten meer moeite hebben om te voldoen aan de hogere inkomens- en leeftijdseis dan mannelijke referenten. Dit speelt vooral bij de toelating, aangezien het eventuele inkomen van de partner bij de verlenging van de verblijfsvergunning mag worden meegeteld. Het aantal gehonoreerde aanvragen van vrouwelijke referenten was na de maatregel 48% lager dan in de periode ervoor, waar dit bij de mannen 32% was. Dit sekseverschil doet zich voor in alle herkomstgroepen maar is bij autochtone referenten en de referenten uit de categorie overige niet-westerse landen beduidend groter dan bij de referenten uit de zogeheten traditionele etnische minderheidsgroeperingen uit Turkije, Marokko en Suriname.

Het relatief grote sekseverschil onder autochtonen is opmerkelijk omdat het opleidingsniveau bij autochtone vrouwen niet lager is dan bij de autochtone mannen. Daarom moet de verklaring waarschijnlijk eerder worden gezocht in andere aspecten van de arbeidsmarktpositie van vrouwen; zo werken veel (autochtone) vrouwen in deeltijd. Het grote sekseverschil onder autochtonen kan er tevens op wijzen dat autochtone vrouwen met een buitenlandse partner gemiddeld een stuk jonger zijn dan de autochtone mannen met een

buitenlandse partner. Oudere referenten kunnen makkelijker voldoen aan de hogere inkomenseis omdat inkomen en inkomenszekerheid meestal toenemen met de jaren.

Het kleine sekseverschil in de Turkse, Marokkaanse en Surinaamse herkomstgroep kan te maken hebben met het gegeven dat de tweede generatie vrouwen uit deze groepen gemiddeld een hoger opleidingsniveau hebben dan de mannen. De arbeidsmarktpositie van (jonge) Turkse en Marokkaanse vrouwen is daarom niet per se slechter dan die van Turkse en Marokkaanse mannen, zelfs niet als de vrouwen in deze groepen in deeltijd werken. In het veldwerk is geen duidelijke verband gevonden tussen het geslacht van de referent en de duur van de periode dat partners 'gedwongen' gescheiden hebben geleefd. Daarbij moet wel worden aangetekend dat er vooral Turkse en Marokkaanse vrouwelijke referenten zijn geïnterviewd en maar weinig vrouwelijke referenten uit andere herkomstgroepen.

6.2.3 *Werken in plaats van studeren?*

Een op de vier geïnterviewde referenten (11 van de 44) heeft vanwege de inkomenseis een opleiding of arbeidsmarktgerelateerde cursus onderbroken of afgebroken, of heeft studeerplannen uitgesteld of afgesteld. Het betreft meestal jongvolwassenen onder de 28 jaar die in de onderzoeksgroep vooral van Turkse origine waren, wat mede verband kan houden met het relatief jonge huwen bij Turkse migranten. Werken in plaats van studeren onder invloed van de inkomenseis blijkt voor te komen bij alle opleidingsniveaus.

Het is aannemelijk dat het ook vóór de verhoging van de inkomenseis voorkwam dat referenten werken boven studeren stelden voor de verblijfsvergunning van de buitenlandse partner. De interviews suggereren dat de maatregel dit effect onder bepaalde groepen referenten kan hebben versterkt. Vooral het in deeltijd studeren lijkt door de hogere inkomenseis te zijn bemoeilijkt. Zo gingen diverse referenten vanwege de hogere inkomenseis meer dan voltijds werken, waardoor zij geen gelegenheid meer zagen om een arbeidsmarktgerelateerde cursus te volgen. Soms had men die gelegenheid later alsnog, maar het komt ook voor dat opleidingskansen definitief worden gemist.

6.2.4 *Regelomzeiling en -overtreding*

Het gebruik van de Europa-route lijkt op meer dan incidentele schaal voor te komen in de netwerken van de geïnterviewde stellen. Hetzelfde geldt voor twee vormen van regelovertreding: inkomensfraude en (tijdelijke) illegale vestiging van de buitenlandse partner. Ongeveer een op de tien geïnterviewde stellen (4 van de 44 stellen) heeft zelf gefraudeerd met het inkomen door met de werkgever een fictieve loonsverhoging af te spreken. Er zijn geen stellen geïnterviewd die hebben gekozen voor illegale vestiging van de buitenlandse partner. Wel is in enkele gevallen het illegale verblijf van een al in Nederland wonende illegale migrant voortgezet omdat nog niet aan de hogere inkomens- en leeftijdseis was voldaan.

In het onderzoek is niet specifiek nagegaan of de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis heeft geleid tot meer regelomzeiling en -overtreding. Daarom valt niet met zekerheid te zeggen of dit het geval is geweest en, zo ja, in welke mate. Uit het onderzoek kunnen niettemin twee argumenten worden gedistilleerd op

basis waarvan kan worden gesteld dat de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis de kans op regelomzeiling en -overtreding zal hebben vergroot. Ten eerste blijken internationale stellen de genoemde vormen van regelomzeiling en – overtreding pas serieus te overwegen en er eventueel voor te kiezen naarmate het hen, naar hun mening, ‘onevenredig’ veel moeite kost om op een reguliere wijze aan de gestelde toelatingseisen te voldoen of wanneer ze daarvoor een hoge prijs moeten betalen (bijvoorbeeld wanneer ze daardoor ander werk zouden moeten zoeken of lange tijd gescheiden zouden moeten leven van de buitenlandse partner). Met de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis zal de kans op dergelijke situaties zijn toegenomen, doordat het de lat voor legale gezinsvormende migratie hoger heeft gelegd.

De tweede reden is de beperkte legitimiteit van de maatregel onder de stellen die er persoonlijk gevolgen van ondervinden. In de onderzoeksgroep was het draagvlak van vooral de hogere inkomenseis klein (in hoofdstuk 4 is uitgelegd dat er aanmerkelijk meer draagvlak leek te bestaan voor de oude inkomenseis). Er bestaat veel rechtssociologisch onderzoek waaruit blijkt dat de kans op regelomzeiling en – overtreding toeneemt naarmate een regel minder draagvlak heeft in de samenleving in het algemeen en de groep die zich aan de regel zou moeten houden in het bijzonder (vgl. Griffith en Weyers, 2005).

De verhoging van de leeftijdseis bleek onder de geïnterviewde stellen op aanmerkelijk meer steun te kunnen rekenen, ook, zij in het in wat minder mate, in de groep die vanwege die eis het wonen met de buitenlandse partner heeft uitgesteld.

6.2.5 Stress en gezondheidsklachten

Uit dit onderzoek is een mogelijk onbedoeld gevolg naar voren gekomen dat in de politieke discussie nog weinig aandacht heeft gekregen. De meeste geïnterviewden geven aan dat zij de nodige stress hebben ervaren om aan de toelatingsvoorwaarden te voldoen. Een veel kleiner maar substantieel deel van de betrokkenen, onder wie zowel referenten als buitenlandse partners, rapporteert daarnaast lichamelijke en/of geestelijke gezondheidsklachten in relatie tot de gezinsvormingprocedure. Die stress en gezondheidsklachten lijken verband te houden met verschillende aspecten en mogelijke gevolgen van deze gezinsvormingprocedure. In het voorgaande is al melding gemaakt van de observatie dat langdurig ‘gedwongen’ uitstel tot relatieproblemen kan leiden, wat voor de partners veel stress kan opleveren. Een ander aspect is de soms grote onzekerheid of en zo ja wanneer het überhaupt zal lukken een verblijfsvergunning voor de buitenlandse partner te krijgen of te behouden. Ten slotte blijken stress en lichamelijke klachten soms mede verband te houden met de inspanningen van referenten om aan de inkomenseis te voldoen. Er is beschreven dat referenten vanwege de inkomenseis meer uren gingen werken, geregeld meer dan voltijds. Daarnaast is er een groep die (lichamelijk) zwaarder werk accepteert om een hoger inkomen te kunnen verdienen. Ten slotte is er een groep die vanwege de inkomenseis voor lange duur werkzaam is in een beroep dat men eigenlijk niet wil uitoefenen, of tegen de eigen wens werkzaam blijft in een dergelijke baan (zie hoofdstuk 4).

6.3 Discussie

Ondanks de genoemde aanwijzingen dat de verhoging van vooral de inkomenseis een substantieel immigratiebeperkend effect heeft, kan de vraag worden opgeworpen in hoeverre de daling van de geregistreerde gezinsvormende migratie met 37% niet ook door andere factoren kan zijn veroorzaakt. Idealiter wordt bij effectevaluaties voor de invloed van dergelijke overige factoren gecontroleerd door ontwikkelingen in de 'experimentele groep' – dat wil zeggen de groep waarop de beleidsinterventie betrekking heeft – te vergelijken met een vergelijkbare 'controlegroep' waarvoor het beleid ongewijzigd is gebleven. In dit onderzoek was het niet goed mogelijk om een controlegroep te selecteren. De maatregel heeft immers betrekking op alle Nederlandse ingezetenen met uitzondering van EU-burgers. Deze laatste categorie ingezetenen is in diverse opzichten onvergelijkbaar met de niet-westerse en autochtone ingezetenen met een buitenlandse partner. Mede gezien deze beperking is het onmogelijk uitspraken te doen over de precieze omvang van het migratiebeperkende effect van de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis.

In wat volgt komen vier voor de hand liggende alternatieve verklaringen aan de orde: de migratiesociologische these, de economische these, de demografische these en de beleidstheses. Het doel van deze bespreking is om toch enigzins rekening te houden met de mogelijke invloed van dergelijke overige factoren, zij het op een meer globale en kwalitatieve wijze. Aansluitend gaan we in op enkele aspecten van de maatregel die in dit onderzoek mogelijk onderbelicht zijn gebleven.

De bespreking van de alternatieve theses leidt tot de slotsom dat de daling van het aantal gehonoreerde aanvragen onmogelijk louter en alleen door andere factoren kan zijn veroorzaakt dan de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis. Elke alternatieve verklaring afzonderlijk blijkt geen daling in orde van grootte van 37% te kunnen verklaren. Ook in combinatie zullen zij niet tot een zo sterke daling hebben geleid, ook omdat de effecten van de ene factor de effecten van de andere factor hebben gecompenseerd. Volgens de migratiesociologische these en de beleidstheses vormt de daling met 37% een *overschatting* van het effect van de maatregel. Volgens de economische these en de demografische these vormt de daling van 37% juist een *onderschatting* van het effect van de maatregel.

6.3.1 De migratiesociologische these

Een eerste mogelijke aanvullende verklaring is van migratiesociologische aard. Het kan zijn dat etnische minderheden door voortschrijdende integratieprocessen een deel van hun oriëntatie op het oorspronkelijke herkomstland verliezen en zij hun partners in toenemende mate in Nederland vinden. Bovenkerk F., Eijken, A. & Bovenkerk-Teerink (1983) heeft bijvoorbeeld beschreven hoe Italiaanse eerste generatie migranten hun partner vrijwel uitsluitend zochten in Italië. De derde generatie migranten uit deze gezinnen huwden evenwel bijna categoriaal met iemand uit Nederland. Het huwen van de tweede generatie werd gekenmerkt door een meer gemengd patroon. Het is mogelijk dat er nu bij de traditionele allochtone groepen een soortgelijk proces gaande is. Het onderzoek biedt enige ondersteuning voor deze hypothese. Juist

bij Turken, Marokkanen en Surinamers daalde de gezinsvormende migratie al vrij sterk *voordat* de overheid de inkomens- en leeftijdseis verhoogde. Deze these kan tevens verklaren waarom de daling van het aantal gehonoreerde aanvragen bij de categorie *overige* niet-westerse allochtonen – die voor een belangrijk deel bestaat uit referenten uit nieuwere herkomstgroepen zoals Egypte, Ghana en Afghanistan – met 21% minder sterk was dan bij de traditionele minderheden en zelfs ook minder sterk dan bij autochtonen. In tegenstelling tot de overige herkomstgroepen, inclusief de autochtone groep, was de gezinsvormende migratie bij de overige niet-westerse allochtonen bovendien *constant* in de zestien maanden voor de maatregel. Dit kan erop wijzen dat het integratieproces zich bij de nieuwere etnische minderheden nog in een vroeger stadium bevindt.

Een deel van de daling van de gezinsvormende migratie met 37% kan dus te maken hebben met ‘spontane’ integratieprocessen van allochtonen in Nederland en niet met de maatregel. Niettemin lijkt deze migratiesociologische verklaring de waargenomen daling maar beperkt te kunnen verklaren. Zo zullen integratieprocessen in een periode van 32 maanden - de duur van de bestudeerde periode - maar een beperkt effect hebben gehad. Bij de categorie overige niet-westerse allochtonen is bovendien, zoals gezegd, sprake van een duidelijke trendbreuk. Verder lijkt de algemene daling van het aantal aanvragen in de periode voor de wijziging van de toelatingseisen ook verband te houden met de economische conjunctuur en de invloed van eerdere beleidsmaatregelen. Daarop wordt ingegaan in paragraaf 6.3.4.

6.3.2 De demografische these

De daling van de gezinsvormende migratie zou ook verband kunnen houden met een afname van het aantal Nederlandse ingezetenen dat zou willen huwen of een relatie zou willen aangaan. Een grove indicatie daarvoor is de ontwikkeling van de omvang van de bevolking in de leeftijdscategorie 20-50 jaar. Tussen 2003 en 2006 blijkt het aantal autochtonen in deze leeftijdsgroep met 3 procent te zijn afgenomen. Voor niet-westerse etnische minderheidsgroepen is het beeld echter tegengesteld. Tussen 2003 en 2006 is het aantal personen van Marokkaanse en Turkse en overige niet-westerse afkomst (exclusief de Antillen) in de genoemde leeftijdsgroep gestegen met respectievelijk elf, negen en acht procent.⁶² De sterke daling van de gezinsvormende migratie bij Turken en Marokkanen is opmerkelijk in het licht van de observatie dat het aantal potentiële gezinsvormers in deze groepen juist lijkt te zijn toegenomen, al kan er deels sprake zijn van uitstelgedrag (zie hierna onder ‘tijdelijke of permanente immigratiebeperking’).

6.3.3 De beleidstheses

De laatste alternatieve verklaring schrijft de daling toe aan het gevoerde overheidsbeleid, maar niet zozeer aan de wijziging van de inkomens- en leeftijdseis. Bij het kwantitatieve onderzoek zijn de effecten van de Wib in principe buiten beschouwing gelaten door de onderzoeksperiode vanaf de

⁶² Bron: CBS Statline (www.statline.cbs.nl, geraadpleegd februari 2009).

verhoging van de inkomens- en leeftijdseis (1 november 2004) te beperken tot de zestien maanden tot aan de inwerkingtreding van die wet (1 maart 2006). Er hebben de afgelopen jaren echter nog drie beleidsmatige veranderingen plaatsgevonden die invloed zullen hebben uitgeoefend op de gezinsvormende migratie waarvoor een vergunning moet worden aangevraagd. Zo is in het eerste hoofdstuk uiteengezet dat de inkomenseis voor gehuwden met de inwerkingtreding van de Vreemdelingenwet 2000 op 1 april 2001 is gelijkgesteld aan de inkomenseis voor ongehuwden. Voor Nederlanders (onder wie genaturaliseerde allochtonen) en vreemdelingen die voor 1 april 2001 waren toegelaten was er echter een overgangsregeling van drie jaar. Daardoor zal een onbekend maar vermoedelijk beperkt deel van de waargenomen daling van het aantal gehonoreerde aanvragen met 37% verband houden met de doorwerking van deze maatregel. Tot 1 april 2004 – oftewel negen maanden van de bestudeerde zestien maanden voorafgaand aan de wijziging van de inkomens- en leeftijdseis – konden gehuwden immers nog een verblijfsvergunning krijgen als de referent een inkomen had tussen de 70% en 100% van het minimumloon. Als deze overgangsregeling er niet was geweest zou het aantal gehonoreerde aanvragen in de periode voor de wijziging van de inkomens- en leeftijdseis vermoedelijk (wat) lager zijn geweest. In dat geval was het aantal aanvragen na de wijziging van de inkomens- en leeftijdseis waarschijnlijk met minder dan 37% gedaald.

Een tweede relevante beleidswijziging betreft de uitbreiding van de Europese Unie. Sinds 1 mei 2004 is de vestiging van buitenlandse partners uit tien nieuwe EU-landen, zoals Polen en Hongarije, niet meer gebonden aan een vergunning; zij kunnen zich als EU-burgers vrij in Nederland vestigen. Tijdens de eerste zes maanden van de bestudeerde periode voor de wijziging van de inkomens- en leeftijdseis moest voor dergelijke buitenlandse partners nog wel een verblijfsvergunning worden aangevraagd. Het wegvallen van deze vergunningseis vormt een beperkte verklaring voor de waargenomen daling van 37%. In de zestien maanden voor de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis had namelijk slechts twee procent van alle gehonoreerde aanvragen betrekking op een partner uit de tien nieuwe EU-landen.

De derde beleidswijziging is de verhoging van de leges bij gezinsvormende migratie per 1 juli 2005. Deze verhoging kan een aanvullend immigratiebeperkend effect hebben gehad die de neerwaartse trend heeft versterkt.

6.3.4 De economische these

De vraag kan worden opgeworpen of de daling van het aantal gehonoreerde aanvragen niet ook is veroorzaakt door de economische conjunctuur. Misschien hadden referenten simpelweg minder mogelijkheden om te voldoen aan de inkomenseis voor zover de werkloosheid in de onderzochte periode zou zijn toegenomen en het aantal vaste banen gedaald zou zijn. Deze economische these lijkt echter hoogstens een verklaring te bieden voor de daling van de gezinsvorming voor de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis. Tussen 2002 en 2004 is het aantal personen met een uitkering enkele procentpunten gestegen, maar vanaf 2004 – rond de invoering van de maatregel – is het

uitkeringspercentage juist weer gedaald.⁶³ Als de economische conjunctuur ook na 2004 ongunstig was gebleven, zou de gezinsvormende migratie dus waarschijnlijk met *meer* dan 37% zijn gedaald. Los daarvan kan worden vastgesteld dat de economische verschuivingen hoe dan ook te beperkt van omvang zijn om een daling van 37% van de gezinsvormende migratie te kunnen verklaren.

6.4 Onderbelichte aspecten van de maatregel

Drie relevante aspecten van de maatregel zijn in deze studie merendeels buiten beschouwing gebleven, maar verdienen wel aandacht in de discussie: (1) de relatie tussen immigratiebeperking en integratie en (2) de 'eindpositie' van buitenlandse partners en (3) de vraag of de waargenomen effecten tijdelijk of permanent zijn.

6.4.1 Integratie door (selectieve) immigratiebeperking

Het is niet uitgesloten dat de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis de integratie van allochtonen bevordert door de selectieve immigratiebeperkende werking ervan en niet zozeer doordat het de sociaal-economische positie van *referenten* en *buitenlandse partners* zou verbeteren of de zelfstandigheid van de partnerkeuze zou vergroten. Het kan zijn dat de positieverwerving van de al aanwezige eerste en tweede generatie allochtonen, evenals de derde generatie die zij voortbrengen, erbij is gebaat wanneer juist de allochtone groepen met een zwakke inkomenspositie in plaats van het migratiehuwelijk op grotere schaal zouden kiezen voor een allochtone of autochtone partner uit Nederland of vaker single zouden blijven. Het kan namelijk zijn dat allochtone groepen met een zwakke inkomenspositie voor een belangrijk deel buitenlandse partners naar Nederland halen met een lage opleiding. Deze buitenlandse partners worden nu wellicht in sterkere mate uit de gezinsvormende migratie geselecteerd.

Dergelijke effecten zijn niet uitgewerkt in de beleidsdocumenten over de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis en vallen merendeels buiten het bestek van deze studie. Wel is gebleken dat de arbeidsparticipatie van vooral de mannelijke buitenlandse partners na de maatregel hoger was dan voor de maatregel. Dit kan een aanwijzing zijn voor een selectie-effect waarbij economisch sterkere referenten inderdaad relatief vaak een buitenlandse partner zouden hebben die ook wil en kan participeren op de Nederlandse arbeidsmarkt. Daar staat tegenover dat er in het veldwerk geen sterk verband is gevonden tussen het opleidingsniveau van de referent en het opleidingsniveau van de buitenlandse partner (zie hoofdstuk 3 en 5). Een deel van de laagopgeleide referenten blijkt een relatief hoog opgeleide partner te hebben, terwijl een deel van hoogopgeleide referenten juist een relatief laagopgeleide buitenlandse partner heeft.

⁶³ Bron: CBS Statline (www.statline.cbs.nl, geraadpleegd februari 2009).

6.4.2 Startpositie en 'eindpositie'

Een ander aspect van integratie dat in dit onderzoek buiten het blikveld is gebleven is de 'eindpositie' van buitenlandse partners. Aandacht daarvoor is echter wel degelijk van belang. Zo kan de vraag worden opgeworpen in hoeverre een betere startpositie van buitenlandse partners niet ten koste gaat van hun verdere ontwikkeling in Nederland. Door de hogere leeftijdseis start een deel van de jonge buitenlandse partners in Nederland inderdaad vanuit een betere positie in de zin dat een groter deel van hen wat meer onderwijs zal hebben genoten. Ook zal een groter deel van hen wat Nederlands beheersen bij aanvang van het verblijf in vergelijking met de startpositie onder de lagere leeftijdseis. De buitenlandse partners zijn echter wel ouder wanneer zij vanuit deze positie een (legaal) bestaan in Nederland kunnen gaan opbouwen. Onder de lagere leeftijdseis waren zij weliswaar vertrokken vanuit een slechtere *startpositie*, maar tegelijkertijd zouden zij de tijd die nu in het herkomstland moet worden doorgebracht *in Nederland* kunnen gebruiken om werk te maken van taalverwerving en een *Nederlandse* beroepskwalificatie. Het is daarom niet uitgesloten dat zij onder de oorspronkelijke leeftijdseis op langere termijn een betere positie behaalden dan onder de huidige leeftijdseis. In het buitenland behaalde kwalificaties hebben bovendien als regel maar beperkte waarde op de Nederlandse arbeidsmarkt (hoogopgeleide kennismigranten vormen op deze regel een uitzondering). De bevinding kan toevallig zijn, maar enkele buitenlandse partners die een arbeidsmarktgerelateerde cursus hadden afgerond in het land van herkomst, werkten in Nederland niet in de desbetreffende beroepen, maar deden ongeschoold werk.

Deze kwestie is eveneens van belang met betrekking tot de inkomenseis. We hebben gezien dat de verhoging van de inkomenseis lijkt te hebben geleid tot een hogere migratieleeftijd. Daarmee zijn de kansen op een hogere 'eindpositie' wellicht minder gunstig.

6.4.3 Tijdelijke of permanente effecten?

Vanuit wetenschappelijk oogpunt komt deze studie, die in 2008 is uitgevoerd, eigenlijk te vroeg. Ondanks de politieke urgentie van de besproken vraagstukken kunnen nog niet alle effecten van de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis worden overzien. Daarom willen we deze studie besluiten met enkele opmerkingen over de vraag in hoeverre de gevonden effecten en patronen tijdelijk of meer permanent kunnen zijn.

Naarmate in de samenleving (nog) meer bekend wordt dat er bij gezinsvormende migratie restrictieve eisen gelden, doet zich een aantal mogelijkheden voor. De eerste mogelijkheid is dat potentiële referenten met een laag inkomen internationale relaties met mensen van buiten de EU in een eerder stadium gaan afhouden. In dat geval is het immigratiebeperkende effect permanent en is de omvang ervan op de lange termijn mogelijk zelfs nog wat groter dan op de korte termijn.

Een tweede mogelijkheid is dat potentiële referenten het huwelijk vaker gaan uitstellen. Zo kan het zijn dat jongeren een *internationale relatie* op de lange baan schuiven omdat zij zich realiseren dat er een inkomenseis geldt die vooral voor jongeren hoog is gegeven de lagere jeugdlonen. Op latere leeftijd kan immers op een meer 'natuurlijke' wijze aan deze eis worden voldaan, vooral als

de uitstelperiode wordt benut om een hoger opleidingsniveau te bereiken. In dat geval zou de inkomenseis het beoogde effect van de leeftijdseis (doorstuderen) ook niet langer ondermijnen. Deze mogelijkheid doet zich overigens vooral voor bij gearrangeerde huwelijken en niet zozeer bij *marriages d'amour* (romantische huwelijken) die meer ongepland tot stand komen. Een derde mogelijkheid is dat potentiële referenten (langer) single blijven, nu de toegang tot de buitenlandse huwelijksmarkt is beperkt en er in Nederland niet altijd, naar hun mening, geschikte partners voorhanden zijn. Het is bekend dat allochtonen op de Nederlandse huwelijksmarkt problemen kunnen ondervinden. Zo zijn Turkse en Marokkaanse jonge vrouwen in Nederland gemiddeld hoger opgeleid dan de jonge mannen uit deze groepen. Deze vrouwen hebben enerzijds vaak een voorkeur voor een partner met een vergelijkbaar opleidingsniveau (Hooghiemstra, 2003), terwijl zij anderzijds nog maar op beperkte schaal een gezin willen of kunnen vormen met autochtone mannen (Van Huis 2007; Van Huis, 2008). Er zijn inderdaad sterke aanwijzingen voor uitstelgedrag. Vooral bij Turken en Marokkanen is het percentage nooitgehuwden de afgelopen jaren fors gestegen. Zo was in 2001 19% van de vrouwen van Marokkaanse herkomst in de leeftijdscategorie 25-30 jaar nog nooit gehuwd. In 2008 was dat opgelopen tot 30%. Bij vrouwelijke leeftijdsgenoten van Turkse herkomst steeg dit percentage in deze zeven jaar van 12% naar 23%.⁶⁴ Deze toename zal deels een effect van het gestegen opleidingsniveau in de genoemde groepen, maar het zou ook een effect kunnen zijn van de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis (en andere maatregelen op het gebied van de gezinsvormende migratie). Het valt hoe dan ook nog te bezien hoe de partnerkeuze van deze groepen precies zal gaan verlopen. Er kan niet worden uitgesloten dat een aanzienlijk deel van de tweede generatie alsnog zal kiezen voor een partner uit het herkomstland van de ouders. De beschikbare IND cijfers over 2008 bevatten inderdaad een mogelijke aanwijzing dat uitstel geen afstel hoeft te betekenen. In 2008 was het aantal ingewilligde aanvragen voor gezinsvorming en – hereniging althans 31% hoger dan in 2007 en 18% hoger dan in 2006.⁶⁵

⁶⁴ Bron: CBS Statline (www.statline.cbs.nl, geraadpleegd november 2007).

⁶⁵ Bron: IND (www.ind.nl/NL/inbedrijf/overdeind/cijfersenfeiten/, geraadpleegd februari 2009). In deze cijfers wordt overigens geen onderscheid gemaakt tussen gezinsvorming en gezinshereniging.

Literatuur

- ACVZ, (2005). *Tot het huwelijk gedwongen: Een advies over preventieve, correctieve en repressieve maatregelen ter voorkoming van huwelijksdwang*. Den Haag.
- Bonjour, S. (2007). Gezin en grens: Debat en beleidsvorming op het gebied van gezinsmigratie in Nederland sinds de jaren vijftig. *Migrantenstudies*, 1, 2-23.
- Bovenkerk, F., Eijken, A., & Bovenkerk-Teerink, W. (1983). *Italiaans ijs: De opmerkelijke historie van Italiaanse ijsbereiders in Nederland*. Meppel, Amsterdam: Boom.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2003) *Allochtonen in Nederland 2003*. Voorburg / Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Constable, N. (2003) *Romance on a Global Stage. Pen Pals, Virtual Ethnography, and "Mail order" Marriages*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Cornelissens, A., Kuppens, J., & Ferwerda, H. (2009). *Huwelijksdwang: Een verbintenis voor het leven? Een verkenning van de aard en aanpak van gedwongen huwelijken in Nederland*. Arnhem: Beke Advies Groep.
- Dagevos, J., & Gijsberts, M. (2007). *Jaarrapport Integratie 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Ehrenreich, B. (2002) *Global Woman: Nannies, maids and sex workers in the new economy*. New York: Metropolitan Books.
- Esveldt, I. & Kulu-Glasgow, I. (1994). Gezinsvorming bij vrouwen van Turkse of Marokkaanse afkomst in Nederland: Een literatuuronderzoek. *Bevolking en Gezin*, Boekaflevering, pp 53-96.
- Esveldt, I., & Schoorl, J.J. (1998). *Veranderingen in de huwelijksluiting van Turken en Marokkanen in Nederland*. *Bevolking en Gezin*, 27(3) 53-86.
- European Migration Network (2007). *Small scale study IV: Gezinshereniging: Gezinshereniging en gezinsvorming in Nederland in de periode 2002-2006*. November 2007.
- European Migration Network (2008). Synthesis report. *Small scale study IV Family Reunification*. January 2008
- Gemert, F. van (1998) *Ieder voor zich: Kansen, cultuur en criminaliteit van Marokkaanse jongens*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78 (6), pp. 1360-1380.
- Griffith, J., & H. Weyers (2005). *De sociale werking van recht: een kennismaking met de rechtssociologie en rechtsantropologie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Hart, B. de (2003). *Onbezonnen vrouwen: gemengde relaties in het nationaliteitsrecht en het vreemdelingenrecht*. Amsterdam: Aksant.
- Hedström, P. (2005) *Dissecting the social: on the principles of analytical sociology*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hooghiemstra, E. (2003), *Trouwen over de grens: achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam.
- Huis, M. van (2007). Partnerkeuze van allochtonen. *Bevolkingstrends*, 4^e kwartaal 2007, Den Haag, CBS, 25-31.

- Huis, M. van (2008). Partnerkeuze van allochtonen. *Demos*, 24, Januari 2008, 1-4.
- Kulu-Glasgow, I., Leeuw, F.L., Uiters, E., & Bijl, R.V. (2007). *Integratiebeleid rijksoverheid onderzocht: Een synthese van resultaten uit evaluatie- en monitoringonderzoek 2003-2006*. Den Haag: WODC Cahier 2007-3.
- Leerkes, A., Stan, M van, Engbersen, G., Cruijff, M., & Heijden. P. van der (2004), *Wijken voor illegalen: Over ruimtelijke spreiding, huisvesting en leefbaarheid*. Den Haag: SdU.
- Leerkes, A. (2009), *Illegal Residence and Public Safety in the Netherlands*. Imiscoe dissertatiereeks, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Leeuw, F.L. (2005). Trends and developments in program evaluation in general and criminal justice programs in particular. *European Journal of Criminal Policy and Research*, 11(3-4), 233-258.
- Leun, J. van der (2003) *Looking for loopholes: Processes of incorporation of illegal immigrants in the Netherlands*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Lodewyckx, I., & Geets, J. (2006). *Aspecten van Marokkaanse huwelijksmigratie en Marokkaans familierecht*. Universiteit Antwerpen/Universiteit Hasselt.
- Nicolaas, H. (2007). Bevolkingsprognose 2006-2050: veronderstellingen over immigratie. *Bevolkingstrends*. 1^e kwartaal, 57-64.
- Nielsen, H.S., Smith, N., & Celikaksoy, A. (2007). *The Effect of Marriage on Education of Immigrants: Evidence from a policy reform restricting spouse support*. (DP No. 2899). Bonn, IZA. Discussion Paper Series.
- Pawson, R. (2002). Evidence-based policy: The promise of 'realist synthesis'. *Evaluation*, 340-358.
- Praag, C. van (2006). *Marokkanen in Nederland: een profiel*. Den Haag: NIDI.
- Regt, A. de (1984). *Arbeidsgezinnen en beschavingsarbeid: Ontwikkelingen in Nederland 1870-1940: Een historisch-sociologische studie*. Meppel: Boom.
- Rișvanođlu-Bilgin, S., Brouwer, L., & Priester, M. (1986). *Verschillend als de vingers van een hand: Een onderzoek naar het integratieproces van Turkse gezinnen in Nederland*. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden, Faculteit der Sociale Wetenschappen, Uitgave nr. 24.
- Rusinovic, K. (2006) *Dynamic entrepreneurship: first and second-generation immigrant entrepreneurs in Dutch cities*. Amsterdam: Amsterdam University Press
- Staring, R. (2001) *Reizen onder regie: Het migratieproces van illegale Turken in Nederland*. Amsterdam : Het Spinhuis.
- Sterckx, L., & C. Bouw (2005) *Liefde op maat : partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse jongeren*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Storms, O., & Bartels, E. (2008). *De keuze van een huwelijkspartner: Een studie naar partnerkeuze onder groepen Amsterdammers*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Suksomboon, P. (nog te verschijnen). *Thai migrant women in the Netherlands: Cross-cultural marriages and families* (dissertatie Universiteit Leiden, 2009).
- Valk, H.A.G. de, Liefboer A.C., Esveldt, I., & Henkens, K. (2004). Family formation and cultural integration among migrants in the Netherlands. *Genus*, 55, 9-36.
- Valk, H.A.G. de (2006). *Pathways into Adulthood. A comparative study on family life transitions among migrant and Dutch youth*. Thela Thesis.
- Valk, H.A.G. de (2008). Partners: Herkomst, kennismaking, invloed van de familie en taakverdeling. *Demos*, 24(8), 12-13.

- Vries, M. de (1987). *Ogen in je rug: Turkse meisjes en jonge vrouwen in Nederland*. Alphen a/d Rijn: Samson.
- Wakil, S.P., Siddique, C.M., & Wakil, F.A. (1981). Between two cultures: a study in the socialisation of children of immigrants. *Journal of Marriage and the Family*, 43(4) 929-940.
- Weerman, F. (2001) *Samenplegen: over criminele samenwerking en groepsvorming*. Nijmegen: Ars Aequi Libri
- Wilkinson, C., Goedvolk, M., & Dieten, S. van (2008). *Korte termijn-evaluatie Wet inburgering buitenland*. Barneveld: Significant
- Zwaard, J. van der, (2008) *Gelukzoekers: Vrouwelijke huwelijksmigranten in Nederland*. Amsterdam: Artemis & co.

Bijlage 1 Samenstelling begeleidingscommissie

Voorzitter

mw. dr. B.T.J. Hooghiemstra PON Instituut voor advies, onderzoek en
ontwikkeling in Noord-Brabant (vz.)

Leden

mw. dr. C. Bouw Gedragwetenschappen, afdeling Sociologie
en Antropologie
mw. mr. dr. Bettyde Hart Radboud Universiteit Nijmegen, Faculteit der
Rechtsgeleerdheid, Sectie Rechtssociologie
mw. mr. drs. E.A. Slijper Ministerie van Justitie, Directie
Migratiebeleid

Bijlage 2 Vergelijking Europese regelgeving

INDIAC

In deze bijlage is het gezinsvormingsbeleid op peildatum 1 februari 2008 bekeken van verschillende Europese landen ter vergelijking met het beleid in Nederland.⁶⁶ Hierin zijn de volgende landen betrokken: België, Bulgarije, Cyprus, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Ierland, Italië, Letland, Luxemburg, Oostenrijk, Polen, Portugal, Roemenië, Slovenië, Spanje, Tsjechië en Zweden.

Om de onderlinge vergelijkbaarheid tussen de landen te waarborgen en de koppeling met het Nederlandse beleid te bewaken zijn uit het Nederlandse beleid dertien variabelen gedestilleerd. Het beleid van de onderhavige landen is vervolgens per variabele onderzocht. De variabelen zijn:

- 1 Leeftijdseis
- 2 Inkomenseis per maand
- 3 Moet de nieuwkomer een integratie- en/of taaltoets afleggen?
- 4 Huisvestingseis
- 5 Na hoeveel jaar heeft de nieuwkomer recht op een autonome verblijfsvergunning?
- 6 Hoe ligt de regelgeving met betrekking tot ongetrouwde partners?
- 7 Wat gebeurt er bij sterfte van de referent?
- 8 Worden polygame huwelijken toegestaan?
- 9 Mag de nieuwkomer een aanvraag indienen, wanneer deze zich al in het land van bestemming bevindt?
- 10 Duur van de procedure
- 11 Hoeveel leges moet de aanvrager betalen?
- 12 Bestaat de mogelijkheid om een negatieve beschikking kosteloos juridisch aan te vechten?
- 13 Gebonden aan directive 2003/86/EC?

Wanneer landen ontbreken bij een bepaalde variabele betekent dit dat van deze landen geen informatie beschikbaar was op dit specifieke terrein. Een conclusie sluit dit hoofdstuk af.

1 Leeftijdseis

België, Cyprus, Frankrijk, Griekenland
18 jaar.

Denemarken
24 jaar.

⁶⁶ Deze vergelijking is in 2008 uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van INDIAC.

Duitsland

18 jaar, maar is er politieke discussie over verhoging naar 21 jaar (tot op heden is de meerderheid van de volksvertegenwoordigers echter tegen een verhoging).

Estland, Finland, Hongarije, Ierland, Italië, Litouwen, Luxemburg, Oostenrijk, Polen, Portugal, Slovenië, Slowakije, Spanje, Tsjechië en Zweden
Geen.

Letland

Er is niet echt een leeftijdseis specifiek voor gezinsvormers. Een huwelijk (wat een vereiste is voor gezinsvorming in Letland) is echter pas vanaf 18 jaar mogelijk.

Verenigd Koninkrijk

18 jaar, momenteel wordt er echter nagedacht over een leeftijdseis van 21 of zelfs 24 jaar. Het belangrijkste argument hiervoor is het verder terugdringen van het aantal *gedwongen* huwelijken (voornamelijk onder Pakistani). De partners moeten zelfstandiger voor het huwelijk kiezen en ruimer de gelegenheid hebben gekregen een opleiding af te ronden.

Samengevat

Vijftien landen hebben geen leeftijdseis, zeven landen hebben een leeftijdseis van 18 jaar en Denemarken hanteert een leeftijdseis van 24 jaar. Duitsland en het Verenigd Koninkrijk overwegen momenteel een verhoging van hun leeftijdseis.

2 Inkomenseis per maand

België (geen minimum bedrag) en Spanje (€900)

De referent moet een (tijdelijk) arbeidscontract kunnen overleggen.

Cyprus en Verenigd Koninkrijk

Elk geval wordt individueel beoordeeld, uitgangspunt is: kunnen voorzien in levensonderhoud.

Denemarken (€1250)

Gelijkgesteld aan het bijstandsniveau, plus waarborgsom van €7000 die pas aangewend zal worden indien men een beroep gaat doen op publieke gelden. Plus bewijs kunnen overleggen dat het inkomen structureel is.

Duitsland

Elk geval wordt individueel beoordeeld, uitgangspunt is bijstandsniveau met de verplichting een ziektekostenverzekering af te sluiten. De betreffende deelstaat neemt de beslissing. De inkomens- en verzekeringseis zijn niet van toepassing indien de referent de Duitse nationaliteit bezit.

Estland (€173)

Gelijkgesteld aan het bijstandsniveau. Plus bewijs kunnen overleggen dat het inkomen structureel is. Het inkomen wordt berekend door het inkomen van de

referent en de nieuwkomer bij elkaar op te tellen. EU-onderdanen (geldt niet voor Esten) zijn vrijgesteld van deze eis.

Finland (€1530)

De referent moet een (tijdelijk) arbeidscontract kunnen overleggen. Deze eis is niet van toepassing indien de referent de Finse nationaliteit bezit.

Frankrijk (€1254)

Gelijkgesteld aan 100% van het minimumloon. De referent moet tevens nog minimaal achttien maanden rechtmatig verblijf in Frankrijk genieten. De inkomenseis is niet van toepassing indien de referent de Franse nationaliteit bezit.

Griekenland (het inkomen moet minimaal zo'n €800-850 zijn), Letland (€171), Roemenië (€151)

Gelijkgesteld aan 100% van het minimumloon.

Hongarije

Gelijkgesteld aan 100% van het minimumloon (€200) plus de verplichting spaargeld te hebben. Het gemiddelde inkomen verdienen (€450) zorgt ervoor dat deze spaargeldregel vervalt. De inkomenseis is niet van toepassing indien de referent de Hongaarse nationaliteit bezit.

Ierland (€1403) en Tsjechië (€250)

Gelijkgesteld aan het bijstandsniveau.

Italië (€ 415), Oostenrijk (€824 getrouwde partners, €1149 ongetrouwde partners; beide exclusief woonkosten)

Gelijkgesteld aan het bijstandsniveau. De inkomenseis is niet van toepassing indien de referent de nationaliteit van dit land bezit.

Litouwen (€ 261)

Gelijkgesteld aan 100% van het minimumloon. Plus bewijs kunnen overleggen dat het inkomen structureel is.

Luxemburg (€1570)

Gelijkgesteld aan 100% van het minimumloon. Plus bewijs kunnen overleggen dat het inkomen structureel is. De inkomenseis is niet van toepassing indien de referent de Luxemburgse nationaliteit bezit.

Polen (€ 207 exclusief woonkosten)

Gelijkgesteld aan het bijstandsniveau met de verplichting een ziektekostenverzekering af te sluiten. De inkomens- en verzekeringseis zijn niet van toepassing indien de referent de Poolse nationaliteit bezit.

Slovenië

Aangetoond moet worden dat er voldoende inkomen beschikbaar is voor levensonderhoud, een precies bedrag is niet bij wet vastgesteld.

Slowakije

De nieuwkomer moet kunnen bewijzen dat hij €200 per maand aan inkomen geniet of de referent moet officieel verklaren en bewijzen dat hij €200 surplus aan inkomen heeft om de extra levensonderhoudskosten die de nieuwkomer met zich zal meebrengen te betalen.

Zweden

Geen.

Samengevat

België en Zweden stellen geen minimum inkomenseis. Denemarken int een waarborgsom van €7000 die moet dienen als maatregel tegen misbruik/ oneigenlijk gebruik van het sociale zekerheidsstelsel. Om dezelfde reden eist Hongarije bij een laag inkomen dat de partners spaartegoeden hebben. Cyprus, Duitsland, Slovenië en het Verenigd Koninkrijk behandelen elk geval individueel, waarbij het uitgangspunt zelfredzaamheid is. De andere landen hanteren vaste bedragen, vaak gebaseerd op het minimumloon of bijstandsniveau. Het inkomen hoeft niet in elk land een structureel karakter te hebben.

3 Moet de nieuwkomer een integratie- en/of taaltoets afleggen?

België, Estland, Ierland, Italië, Roemenië, Slovenië, Slowakije, Spanje en Tsjechië
Nee

Cyprus

Ja, de verblijfsvergunning van de nieuwkomer wordt ingetrokken als deze hier niet aan meewerkt.

Denemarken

Ja, voordat een verblijfsvergunning wordt verstrekt aan de nieuwkomer, moet deze eerst in Denemarken succesvol een introductieprogramma integratie voltooien.

Duitsland

Nee, er is momenteel discussie over een wetsvoorstel ter invoering van een taaltoets voor de nieuwkomer. Het belangrijkste argument dat hiervoor gegeven wordt, is bevordering van de integratie.

Finland en Zweden

Taal- en integratiecursussen worden aangeboden aan nieuwkomers, maar deelname is geenszins verplicht.

Frankrijk

Ja, nieuwkomers moeten een contract ondertekenen, waarin ze verklaren dat ze de waarden van de Franse Republiek zullen respecteren. Bovendien werd in september 2007 een inburgeringsexamen betreffende de Franse taal en cultuur ingevoerd. Beide eisen gelden niet indien de referent de Franse nationaliteit bezit.

Griekenland

Nee. Wanneer men een autonome verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd aanvraagt, moet men wel een integratietraject doorlopen. Men moet dan lessen volgen betreffende taal, geschiedenis en cultuur en daar ook succesvol examens in afleggen.

Hongarije

Nee, zelfredzaamheid is het uitgangspunt. Wel worden er momenteel vrijwillige integratiecursussen als hulpmiddel voor nieuwkomers ontwikkeld.

Letland

Nee. Wanneer men een autonome verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd aanvraagt, moet men echter een taaltoets behalen.

Litouwen

Nee, er bestaat wel een vrijwillige taaltoets. Indien deze wordt behaald, wordt men gerechtigd om één jaar eerder een autonome verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd aan te kunnen vragen (na vier in plaats van vijf jaar). Via deze stimuleringsmaatregel probeert de Letse overheid de inburgering van nieuwkomers te bevorderen (het gevolg van het beter beheersen van de taal).

Oostenrijk

Ja, twee modules moeten worden voltooid. De eerste module behelst 75 lessen van 45 minuten. Die geldt als voorwaarde om de verplichte aanvullende module te mogen volgen. De tweede module behelst driehonderd lessen van 45 minuten in de Duitse taal en het Duitse politieke landschap en wordt afgesloten met een toets die binnen vijf jaar na aanvang van deze tweede module behaald moet zijn. Indien de nieuwkomer dit niet lukt of indien de nieuwkomer geen medewerking verleent zou volgens de wet uitzetting uit Oostenrijk het gevolg zijn. In de praktijk wordt echter nooit van deze regel gebruikgemaakt aangezien deze als buitenproportioneel wordt gezien. Wat in de praktijk gebeurt is dat de verlenging van een verblijfsvergunning geweigerd wordt (bij geen medewerking) of dat een boete wordt opgelegd aan de nieuwkomer van maximaal tweehonderd euro (bij het niet op tijd slagen).

Verenigd Koninkrijk

Nee. Wanneer men een autonome verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd wil aanvragen of over wil gaan tot naturalisatie hoeft men pas testen te behalen betreffende taal, geschiedenis en cultuur (Life in the UK Test). Indien de referent (reeds minimaal vier jaar) de Britse nationaliteit bezit, krijgt de nieuwkomer vrijstelling voor deze test.

Samengevat

Zeventien landen hebben geen verplichte integratie- en/of taaltoets. Naast Nederland hebben nog vier landen dit wel. Het voornaamste argument voor deze testen is het verbeteren en versnellen van de integratie van de nieuwkomer. In Finland, Letland en Zweden worden integratiecursussen op vrijwillige basis aangeboden. Hongarije denkt hier ook over na, momenteel zijn nieuwkomers in Hongarije nog zelf verantwoordelijk voor hun integratie. In sommige van de zeventien landen zonder verplichte toets, wordt een toets wel

verplicht gesteld als een aanvraag voor een autonome verblijfvergunning wordt gedaan. Vrijstelling van een integratie- en/of taaltoets is mogelijk in sommige landen wanneer de referent de lokale nationaliteit bezit.

4 Huisvestingseis

De waarden gelden voor twee personen, dus de referent plus de nieuwkomer. Eventuele (toekomstige) kinderen zijn buiten beschouwing gelaten. Het krijgen van een kind zorgt er in de meeste landen voor dat de eisen worden verhoogd.

België, Griekenland, Letland, Litouwen, Oostenrijk, Polen, Portugal, Tsjechië, Slowakije en Spanje
Ja, maar er is niet een gespecificeerde grootte van het huis opgenomen in de wet.

Cyprus en Finland
Nee, de inkomenseis zorgt er al voor dat partners naar alle waarschijnlijkheid een adequate woning zullen betrekken.

Denemarken
Ja, minimaal 40 m².

Duitsland
Ja, maar er is niet een gespecificeerde grootte van het huis opgenomen in de wet. Referenten met de Duitse nationaliteit hoeven niet te voldoen aan de huisvestingseis.

Estland
Ja, minimaal 48m².

Frankrijk
Ja, de huisvesting wordt door de gemeente beoordeeld. Daarnaast is een overkoepelende minimumeis van 16m² ingevoerd.

Hongarije
Ja, minimaal 12m².

Ierland, Slovenië en Zweden
Nee

Italië
Ja, de huisvesting moet voldoen aan de minimumeisen opgesteld voor hygiënisch wonen.

Verenigd Koninkrijk
Ja, de referent moet de eigenaar of huurder zijn van de woonruimte, de huisvesting moet voldoen aan de minimumeisen opgesteld voor hygiënisch wonen en niet in strijd zijn met de overbewoningwetgeving, het mag geen keuken of badkamer zijn en de kamer moet minimaal 5 m² groot zijn.

Samengevat

Veruit de meeste landen kennen een huisvestingseis. Deze is echter lang niet altijd gespecificeerd. Opvallend is dat de minimale woonruimte in het Verenigd Koninkrijk ongeveer tien keer zo klein is als die in Denemarken en Estland.

5 Na hoeveel jaar heeft de nieuwkomer recht op een autonome verblijfsvergunning?

België, Griekenland en Frankrijk
Drie jaar.

Cyprus, Estland, Hongarije, Oostenrijk, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië
Vijf jaar.

Denemarken
Zeven jaar, met regeling voor exceptionele humanitaire gevallen of banden met Denemarken (drie of vijf jaar).

Duitsland en Spanje
Twee jaar, met regeling voor exceptionele humanitaire gevallen, zoals huiselijk geweld (nul jaar).

Finland
Vier jaar, met regeling voor banden met Finland.

Ierland
Nooit.

Italië,
Nul jaar, indien de referent een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd heeft, krijgt de nieuwkomer dat ook direct (dit recht is nog wel ontleend aan het verblijf bij de referent). Een *autonome* verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd wordt verstrekt wanneer de referent kan aantonen dat deze tevens op een andere verblijfsgrond in Italië verblijft (bijvoorbeeld arbeid). Een autonome verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd zonder aanvullende voorwaarden wordt verleend na tien jaar rechtmatig verblijf in Italië. Bezit de referent de Italiaanse nationaliteit, dan is dit slechts een half jaar.

Letland en Litouwen
Nul jaar, nieuwkomers kunnen op elk moment een autonome verblijfsvergunning aanvragen. Dit doen ze dan op andere gronden dan verblijf bij partner, zoals bijvoorbeeld arbeid. Na vijf jaar legaal verblijf heeft eenieder het recht een permanente verblijfsvergunning aan te vragen. In Letland wordt de nieuwkomer zelfs beschermd tegen uitzetting (bijvoorbeeld als gevolg van een scheiding) indien de referent de Letse nationaliteit bezit.

Verenigd Koninkrijk
Twee jaar.

Zweden

Twee jaar, met regeling voor schrijnende humanitaire gevallen en regeling omtrent persoonlijke, economische of sociale banden met Zweden (nul jaar).

Samengevat

De meeste landen zitten tussen de twee (Duitsland en Spanje) en zeven (Denemarken) jaar in. In Ierland verkrijgt een nieuwkomer nooit het recht op een autonome verblijfsvergunning. In Italië, Letland en Litouwen is het al direct mogelijk dit recht te verkrijgen. In bepaalde gevallen kan ook een autonome verblijfsvergunning worden verstrekt op basis van humanitaire gronden.

6 Hoe ligt de regelgeving met betrekking tot ongetrouwde partners?

België

De regels worden gelijkgeschakeld aan die betreffende getrouwde partners indien men kan aantonen dat er minimaal een jaar sprake is van een stabiele relatie. Samengewoond hebben is hierbij geen vereiste.

Denemarken

Gelijkgesteld aan de regels betreffende getrouwde partners indien men kan aantonen dat men al anderhalf jaar samenwoonde (geldt niet indien de partners goede redenen, een kind of een ander bewijs dat de relatie stabiel is hebben).

Duitsland

Gelijkgesteld aan de regels betreffende getrouwde partners, maar is dit alleen mogelijk voor homoseksuelen. Een geregistreerd partnerschap is verplicht.

Finland

Gelijkgesteld aan de regels betreffende getrouwde partners indien men kan aantonen dat men al twee jaar heeft samengewoond (dit geldt niet indien de partners een kind hebben).

Frankrijk

Het recht op gezinsvorming kan niet worden geweigerd, omdat Frankrijk van mening is dat een weigering in strijd zou zijn met het artikel uit de Franse grondwet dat het recht op het gezinsleven garandeert.

Griekenland

Gezinsvorming is niet mogelijk wanneer er geen sprake is van een huwelijk. Griekenland is bezig met een ministeriële regeling die voor gelijkschakeling zal zorgen.

Hongarije

Gezinsvorming is niet mogelijk wanneer er geen sprake is van een huwelijk. De kans op fictieve relaties wordt groter geacht bij geregistreerd partnerschap dan bij huwelijk.

Ierland, Polen

Gezinsvorming is niet mogelijk wanneer er geen sprake is van een huwelijk.

Italië

Gezinsvorming is niet mogelijk wanneer er geen sprake is van een huwelijk. Italië was bezig met een regeling die voor gelijkschakeling zou zorgen, maar dit heeft voor een felle politieke en maatschappelijke discussie gezorgd. Het traditionele huwelijk tussen man en vrouw moet volgens een deel van de samenleving onaangetast blijven.

Litouwen

Gelijkgesteld aan de regels betreffende getrouwde partners. Een geregistreerd partnerschap is verplicht.

Luxemburg

Het recht op gezinsvorming voor geregistreerde partners is niet opgenomen in de wet, maar komt in de praktijk wel voor. Een geregistreerd partnerschap is dan wel een belangrijke voorwaarde.

Oostenrijk, Cyprus, Tsjechië, Estland, Letland, Portugal, Roemenië, Slowakije, Slovenië

Gezinsvorming is niet mogelijk wanneer er geen sprake is van een huwelijk.

Spanje

De referent heeft geen recht op gezinsvorming met een nieuwkomer die niet de status van wettelijke echtgenoot heeft. De Spaanse overheid heeft niets tegen ongetrouwde partners, maar de wet biedt hier geen ruimte. De intentie bestaat dan ook om deze te wijzigen.

Verenigd Koninkrijk

Gelijkgesteld aan de regels betreffende getrouwde partners indien men kan aantonen dat men al twee jaar heeft samengewoond (geldt niet indien ze een kind hebben). Studenten moeten echter wel getrouwd zijn.

Zweden

Gelijkgesteld aan de regels betreffende getrouwde partners. De wettelijke stap naar een schijnrelatieonderzoek is echter kleiner dan bij een getrouwd paar.

Samengevat

Hoewel gelijkschakeling aan de regels betreffende getrouwde partners in veel landen wel het uitgangspunt is, zijn er bijna altijd wel extra voorwaarden waar partners aan moeten voldoen wanneer ze niet gehuwd zijn. Er zijn ook veel landen waar, om uiteenlopende redenen, gezinsvorming niet mogelijk is als er geen sprake is van een huwelijk.

7 Wat gebeurt er bij sterfte van de referent?

Cyprus, Estland, Hongarije, Italië, Letland, Oostenrijk, Portugal, Spanje en Zweden

De nieuwkomer mag blijven.

Duitsland

De nieuwkomer mag blijven indien er sprake is geweest van echtelijke samenwoning in Duitsland.

Griekenland

De nieuwkomer mag blijven indien deze één jaar in Griekenland heeft gewoond voorafgaand aan de dood van de referent.

Polen

De nieuwkomer mag alleen blijven als deze hierbij zwaarwegende belangen heeft.

Tsjechië

De nieuwkomer mag blijven indien deze twee jaar in Tsjechië heeft gewoond voorafgaand aan de dood van de referent. Als het overlijden werkgerelateerd is, is deze termijn irrelevant.

Verenigd Koninkrijk

De nieuwkomer kan een autonome verblijfsvergunning onbepaalde tijd aanvragen (indien de referent dit ook had). De nieuwkomer moet dan bewijzen dat de relatie ten tijde van het overlijden van de referent nog goed was. Er worden geen inkomens- of huisvestingseisen aan de nieuwkomer gesteld.

Samengevat

Op Griekenland, Polen en Tsjechië na, is het vrij eenvoudig voor de nieuwkomer om te blijven na sterfte van de referent.

8 Worden polygame huwelijken toegestaan?

Polygame huwelijken worden in geen van de onderhavige landen toegestaan. In Nederland worden zelfs geen kinderen toegelaten van de tweede en eventueel verdere partners. Zweden stelt als enig land geen maximum aan het laten overkomen van kinderen, wat het risico met zich meedraagt dat tweede en verdere partners vervolgens aanspraak kunnen maken op gezinshereniging met hun kind in Zweden.

9 Mag de nieuwkomer een aanvraag indienen, wanneer deze zich al in het land van bestemming bevindt?

Estland, Ierland, Polen

De aanvraag mag gedaan worden wanneer de nieuwkomer al binnen de eigen landsgrenzen is.

België

De aanvraag mag gedaan worden wanneer de nieuwkomer al binnen de eigen landsgrenzen is, mits deze visumgerechtigd is (of daarvan vrijgesteld). Of wanneer de referent rechtmatig verblijf heeft in het land van bestemming.

Denemarken, Duitsland

De aanvraag moet gedaan worden wanneer de nieuwkomer zich nog in het land van herkomst bevindt. In exceptionele of buitenproportionele gevallen wordt van deze regel afgeweken.

Cyprus, Roemenië

De aanvraag moet gedaan worden wanneer de nieuwkomer zich nog in het land van herkomst bevindt.

Finland

De aanvraag moet gedaan worden wanneer de nieuwkomer zich nog in het land van herkomst bevindt. In exceptionele gevallen wordt van deze regel afgeweken. Eén daarvan is wanneer er sprake is geweest van minimaal twee jaar duurzaam samenleven. Ook wanneer de referent de Finse nationaliteit bezit, wordt van de onderhavige regel afgeweken.

Italië

De aanvraag mag gedaan worden wanneer de nieuwkomer structureel in Italië verblijft.

Letland

De aanvraag moet gedaan worden wanneer de nieuwkomer zich nog in het land van herkomst bevindt. Van deze regel wordt afgeweken indien daarvoor humanitaire redenen zijn, het in het belang van Letland is of als de nieuwkomer visumgerechtigd is (of daarvan vrijgesteld is).

Litouwen

De aanvraag moet gedaan worden wanneer de nieuwkomer zich nog in het land van herkomst bevindt. Van deze regel wordt afgeweken indien deze visumgerechtigd is (of daarvan vrijgesteld is) of wanneer de referent de Litouwse nationaliteit bezit.

Oostenrijk, Portugal, Spanje, Verenigd Koninkrijk

De aanvraag moet gedaan worden wanneer de nieuwkomer zich nog in het land van herkomst bevindt. Afgeweken van deze regel wordt als de referent rechtmatig verblijft heeft in het land van bestemming.

Slowakije

De aanvraag moet gedaan worden wanneer de nieuwkomer zich nog in het land van herkomst bevindt. Afgeweken van deze regel wordt als de referent rechtmatig verblijft heeft in het land van bestemming. De nieuwkomer moet dan wel tevens visumgerechtigd zijn (of daarvan vrijgesteld zijn).

Zweden

De aanvraag mag gedaan worden wanneer de nieuwkomer al binnen de eigen landsgrenzen is wanneer er sprake is van een belangrijke band met een persoon die in Zweden verblijft, het onredelijk is om de nieuwkomer een aanvraag buiten Zweden te laten indien of als er andere specifieke redenen zijn.

Samengevat

In de meeste landen is het niet mogelijk een aanvraag in te dienen als de nieuwkomer zich al in het land van bestemming bevindt.

10 Duur van de procedure

België

Maximaal negen maanden, uitloop is mogelijk. Echter als er na vijftien maanden nog steeds geen beslissing genomen is, wordt de aanvraag automatisch omgezet in een positieve beschikking.

Cyprus en Griekenland

Maximaal negen maanden, drie maanden uitloop is mogelijk.

Finland

Maximaal negen maanden, uitloop is echter oneindig mogelijk.

Frankrijk, Litouwen

Maximaal zes maanden.

Portugal en Tsjechië

Maximaal negen maanden.

Letland

Maximaal dertig dagen, tegen extra betaling is versnelling mogelijk tot maximaal vijf dagen.

Polen

Maximaal een maand voor eenvoudige zaken en maximaal twee maanden voor meer complexe zaken.

Slowakije

Maximaal negentig dagen, negentig dagen uitloop is mogelijk.

Spanje

Maximaal drie maanden.

Estland en Luxemburg

Maximaal drie maanden, uitloop is mogelijk.

Denemarken, Duitsland, Ierland, Italië, Verenigd Koninkrijk

Geen maximum.

Oostenrijk

Oostenrijk werkt met quota (een maximaal aantal positieve beschikkingen dat het land wil uitgeven per jaar op het terrein van gezinsvorming) en kan dus geen maximale duur van de procedure hanteren.

Zweden

Geen maximum, echter de overheid is voornemens een maximum van negen maanden in te gaan voeren.

Samengevat

Letland, Polen en Slowakije beslissen snel, veel landen zitten tussen de drie en negen maanden doorlooptijd. Uitloop (soms oneindig) is veelal mogelijk, een bijzondere situatie vindt men in Oostenrijk: dit land bepaalt vooraf hoeveel positieve beschikkingen het wil uitgeven in een bepaald jaar.

11 Hoeveel leges moet de aanvrager betalen?

Cyprus

€580.

Denemarken, Italië, Slovenië

Gratis, bekostigd door de overheid.

Duitsland, Ierland

€60.

Estland

€48, maar wanneer de respondent de Estse nationaliteit bezit of EU-onderdaan is €9,50. Bovendien gelden voor referenten met een Europese nationaliteit (niet voor Esten) snellere doorlooptijden.

Finland

€175.

Griekenland

€150 per jaar, totdat een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd verkregen is.

Hongarije, Oostenrijk

€100.

Letland

€121 beslissing binnen 30 dagen, €200 beslissing binnen 10 werkdagen, €279 beslissing binnen 5 werkdagen.

Litouwen

€73.

Polen

€87,50.

Slowakije

€103.

Spanje
€18.
Tsjechië
€35.

Verenigd Koninkrijk
€390 op de ambassade, €500 aanvraag vanuit het Verenigd Koninkrijk, €750 indien men dezelfde dag nog een beslissing wil bij the Home Office.

Zweden
€55.

Samengevat

Een aanvraag doen in Denemarken, Italië en Slovenië is gratis. Cyprus, Griekenland en het Verenigd Koninkrijk hanteren veruit de hoogste tarieven, opvallend is ook dat Hongarije, Letland en Slowakije relatief hoge tarieven voeren (in verhouding tot het BNP van deze landen). Estland hanteert lagere leges en doorlooptijden als de referent een EU-onderdaan is.

12 Bestaat de mogelijkheid om een negatieve beschikking kosteloos juridisch aan te vechten?

België, Luxemburg, Frankrijk, Portugal en het Verenigd Koninkrijk
Ja.

Cyprus, Italië, Letland, Litouwen, Polen, Slovenië en Slowakije
Nee.

Denemarken, Duitsland, Finland, Hongarije, Oostenrijk en Tsjechië
Ja, indien de partners over onvoldoende financiële middelen beschikken wordt rechtshulp door de staat aan gezinsvormers verleend.

Estland en Ierland
Volgens de wet aanwezig, echter in de praktijk zelden beschikbaar.

Griekenland
Nee, de partners zijn aangewezen op gratis rechtshulp die verscheidene (Griekse) NGO's aanbieden.

Spanje en Zweden
Iedere buitenlander heeft recht op rechtshulp.

Samengevat

In negen van de 23 landen is gratis rechtshulp (zo goed als) afwezig.

13 Gebonden aan directive 2003/86/EC?

België, Cyprus, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Italië, Letland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Slowakije, Slovenië, Spanje, Tsjechië en Zweden

Ja

Bulgarije, Denemarken, Ierland, Luxemburg, Roemenië en Verenigd Koninkrijk
Nee

Samengevat

Een groot deel van de Europese landen heeft zich gecommitteerd aan het volgen van directive 2003/86/EC. Deze staat onder andere voor het recht op gezinshereniging, voldoende rechten voor de nieuwkomer, meer harmonieuze gezinsmigratiewetgeving in de Europese Unie en het bevorderen van de integratie van nieuwkomers. Niet elk land dat zichzelf gebonden heeft aan de directive heeft deze volledig geïmplementeerd.

Conclusie

Internationaal gezien zit Nederland momenteel aan de hoge kant met betrekking tot de ingestelde leeftijdseis van 21 jaar. Niettemin staat Denemarken met 24 jaar nog boven de Nederlandse eis en bewegen Duitsland het Verenigd Koninkrijk zich in de richting van de twee koplopers. Nederland loopt niet echt uit de pas. Verdere verhoging wordt wellicht sneller geaccepteerd (nationaal en internationaal) indien gewacht wordt totdat meer landen op het Nederlandse/Deense niveau zitten.

Nederland is met 120% het enige land dat meer dan 100% van het minimumloon voor 23-jarigen eist. Deze eis komt neer op 160% van het minimumloon voor 21-jarigen. Lang niet alle landen eisen een vast contract, zoals Nederland doet. Een waarborgsom innen (zoals Denemarken doet) is tevens een mogelijke manier om misbruik/ oneigenlijk gebruik van het sociale zekerheidsstelsel tegen te gaan.

Er zijn vijf landen (inclusief Nederland) in deze vergelijking die een verplichte integratietoets voor de nieuwkomer hebben. Duitsland beweegt ook deze kant op.

Hoewel besproken in het parlement, kent Nederland geen huisvestingseis. De meeste landen hebben die wel ingevoerd.

Na drie jaar kan een nieuwkomer een autonome verblijfsvergunning aanvragen in Nederland. Internationaal gezien zitten daar nog behoorlijk wat landen boven. Deze landen verlenen deze aanspraak pas na vier, vijf of zelfs zeven jaar. In Ierland kan een nieuwkomer bovendien nooit een autonome verblijfsvergunning aanvragen.

Nederland is vooruitstrevend op het gebied van gelijkschakeling van ongetrouwde aan getrouwde partners op het gebied van gezinsvormingsbeleid. In veel landen zijn ongetrouwde partners op een of andere manier nog in het nadeel, in Nederland niet.

Net zoals in veruit de meeste landen, mag de nieuwkomer in Nederland blijven wanneer de referent sterft.

Nergens, dus ook niet in Nederland, worden polygame huwelijken toegestaan.

In Nederland moet de nieuwkomer de aanvraag in het buitenland indienen, zoals het in de meeste landen het geval is.

De procedure duurt in Nederland zes maanden, met een eventuele uitloop van de procedure van nogmaals zes maanden. Dit is gemiddeld, internationaal gezien.

Met een legesbedrag van €1616 is Nederland veruit het duurste land, het is bijna drie keer zo duur als nummer twee (Cyprus met €570).

Nederland kent, zoals de meeste landen, gratis rechtshulp op het gebied van gezinsvormingsbeleid.

Nederland is gebonden aan directive 2003/86/EC, net zoals de meeste landen.

Bijlage 3 Tabellen bij hoofdstuk 2⁶⁷

Tabel 1 Nationaliteit referent en nationaliteit buitenlandse partner

Referent	Buitenlandse partner						Totaal	%
	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra. Thai.	Rus. Filip.	Overig		
Turks	726	<5	<5		<5	13	740	3%
Surinaams	<5	12	<5		<5	7	19	0%
Marokkaans	<5	<5	427		<5	11	439	2%
Nederlands	3.590	647	2.893		2.531	10.339	20.000	85%
Overig	35	<5	28		196	1.946	2.209	9%
Totaal	4.352	663	3.348		2.728	12.316	23.407	100%

Tabel 2 Herkomstgroepering referent van Nederlandse nationaliteit en nationaliteit buitenlandse partner

Mannelijke referent van Nederlandse nationaliteit	Nationaliteit buitenlandse partner							Totaal	%
	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra. Thai.	Rus. Filip.	Overig			
Autochtoon		116	121	166		2.126	3.706	6.235	46%
Marokko		<5	<5	1.291		<5	45	1.341	10%
Turkije		1.460	<5	6		6	83	1.555	11%
Suriname		<5	310	24		31	414	782	6%
Overige niet westerse allochtonen		7	10	99		73	2.471	2.660	19%
Overige westerse allochtonen		18	10	19		212	820	1.079	8%
Totaal		1.604	452	1.605		2.452	7.539	13.652	100%
Percentage		12%	3%	12%		18%	55%	100%	

Vrouwelijke referent van Nederlandse nationaliteit	Nationaliteit buitenlandse partner							Totaal	%
	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra. Thai.	Rus. Filip.	Overig			
Autochtoon		478	20	209		51	1.201	1.959	31%
Marokko		9	<5	996		<5	76	1.082	17%
Turkije		1.395	<5	<5		<5	50	1.448	23%
Suriname		28	163	29		<5	419	640	10%
Overige niet westerse allochtonen		22	<5	22		16	688	753	12%
Overige westerse allochtonen		54	<5	30		11	366	466	7%
Totaal		1.986	195	1.288		79	2.800	6.348	100%
Percentage		31%	3%	20%		1%	44%	100%	

⁶⁷ Alle tabellen zijn gebaseerd op eigen berekeningen van INDIAC op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde bestanden betreffende aanspraken Algemene Ouderdomswet 2006, welke afkomstig zijn van de Sociale Verzekeringsbank en het CBS.

Tabel 3 Referent en buitenlandse partner naar sekse

Referent	Buitenlandse partner		Totaal
	Man	Vrouw	
Man	364	16.060	16.424
Percentage	2%	69%	70%
Vrouw	6.886	97	6.983
Percentage	29%	0%	30%
Totaal	7.250	16.157	23.407
Percentage	31%	69%	100%

Tabel 4 Referent en buitenlandse partner naar sekse en herkomstgroepering

Herkomstgroep referent	Geslacht	Geslacht buitenlandse partner				Totaal	%
		M	%	V	%		
Autochtoon	Man	241	1%	5.996	26%	6.237	27%
	Vrouw	1.918	8%	41	0%	1.959	8%
Marokko	Man	7	0%	1.660	7%	1.667	7%
	Vrouw	1.196	5%	<5	0%	1.196	5%
Turkije	Man	6	0%	2.095	9%	2.101	9%
	Vrouw	1.652	7%	<5	0%	1.652	7%
Suriname	Man	33	0%	758	3%	791	3%
	Vrouw	633	3%	17	0%	650	3%
Overige niet westerse allochtonen	Man	31	0%	4.036	17%	4.067	17%
	Vrouw	915	4%	20	0%	935	4%
Overige westerse allochtonen	Man	46	0%	1.515	6%	1.561	7%
	Vrouw	572	2%	14	0%	586	3%
Totaal		7.250	31%	16.157	69%	23.407	100%

Tabel 5 Herkomstgroepering referent en nationaliteit buitenlandse partner naar sekse (procentueel)

Mannelijke referent	Nationaliteit buitenlandse partner						Totaal
	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra. Thai.	Rus. Filip.	Overig	
Autochtoon	2%	2%	3%		34%	59%	100%
Marokko	0%	0%	97%		0%	3%	100%
Turkije	95%	0%	0%		0%	5%	100%
Suriname	0%	40%	3%		4%	53%	100%
Overige niet westerse allochtoner	0%	0%	3%		3%	93%	100%
Overige westerse allochtonen	2%	1%	2%		21%	76%	100%
Totaal	13%	3%	12%		16%	56%	100%

Vrouwelijke referent	Nationaliteit buitenlandse partner						Totaal
	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra. Thai.	Rus. Filip.	Overig	
Autochtoon	24%	1%	11%		3%	61%	100%
Marokko	1%	0%	92%		0%	7%	100%
Turkije	97%	0%	0%		0%	3%	100%
Suriname	4%	26%	4%		0%	65%	100%
Overige niet westerse allochtoner	3%	1%	2%		3%	91%	100%
Overige westerse allochtonen	11%	1%	6%		3%	79%	100%
Totaal	32%	3%	20%		1%	44%	100%

Tabel 6 Herkomstgroepering referent en generatie naar sekse

Mannelijke referent	Generatie referent			Totaal
	Autochtoon	1e generatie allochtoon	2e generatie allochtoon	
Autochtoon	6.237			6.237
Marokko		1.468	199	1.667
Turkije		1.526	575	2.101
Suriname		697	94	791
Overige niet westerse allochtonen		3.957	110	4.067
Overige westerse allochtonen		1.017	544	1.561
Totaal	6.237	8.665	1.522	16.424
Percentage	38%	53%	9%	100%

Vrouwelijke referent				
	Autochtoon	1e generatie allochtoon	2e generatie allochtoon	Totaal
Autochtoon	1.959			1.959
Marokko		793	404	1.197
Turkije		811	845	1.656
Suriname		525	125	650
Overige niet westerse allochtonen		838	97	935
Overige westerse allochtonen		351	235	586
Totaal	1.959	3.318	1.706	6.983
Percentage	28%	48%	24%	100%

Tabel 7 Herkomstgroepering referent en type huishouden

	Niet gehuwd zonder kinderen	Gehuwd zonder kinderen	Niet gehuwd met kinderen	Gehuwd met kinderen	Totaal
Autochtoon	3.965	2.036	1.062	1.133	8.196
Marokko	122	2.022	65	655	2.864
Turkije	183	2.460	197	917	3.757
Suriname	481	328	349	283	1.441
Overige allochtonen	1.346	2.749	812	2.242	7.149
Totaal	6.097	9.595	2.485	5.230	23.407
Percentage	26%	41%	11%	22%	100%

Tabel 8 Leeftijd referent en buitenlandse partner naar sekse (absoluut)

Leeftijd mannelijke referent	Leeftijd buitenlandse partner			Totaal
	18 t/m 20 jaar	21 t/m 27	28 en ouder	
Voor implementatie beleidsmaatregelen				
18 t/m 20 jaar	87	51	25	163
21 t/m 27	629	909	159	1.697
28 en ouder	478	2.622	4.795	7.895
Totaal	1.194	3.582	4.979	9.755
Na implementatie beleidsmaatregelen				
18 t/m 20 jaar	<5	<5	16	23
21 t/m 27	18	683	122	823
28 en ouder	14	1.939	3.870	5.823
Totaal	35	2.626	4.008	6.669

Leeftijd vrouwelijke referent	18 t/m 20 jaar	21 t/m 27	28 en ouder	Totaal
Voor implementatie beleidsmaatregelen				
18 t/m 20 jaar	65	386	93	544
21 t/m 27	47	1.023	665	1.735
28 en ouder	14	517	1.794	2.325
Totaal	126	1.926	2.552	4.604
Na implementatie beleidsmaatregelen				
18 t/m 20 jaar	<5	15	12	30
21 t/m 27	<5	526	383	912
28 en ouder	<5	295	1.140	1.437
Totaal	8	836	1.535	2.379

Tabel 9 Leeftijd referent en buitenlandse partner naar sekse (procentueel)

Leeftijd mannelijke referent	Leeftijd buitenlandse partner			Totaal
	18 t/m 20 jaar	21 t/m 27	28 en ouder	
Voor implementatie beleidsmaatregelen				
18 t/m 20 jaar	1%	1%	0%	2%
21 t/m 27	8%	12%	2%	21%
28 en ouder	6%	33%	61%	100%
Totaal	12%	37%	51%	100%
Na implementatie beleidsmaatregelen				
18 t/m 20 jaar	0%	0%	0%	0%
21 t/m 27	0%	12%	2%	14%
28 en ouder	0%	33%	66%	100%
Totaal				
Leeftijd vrouwelijke referent				
Leeftijd vrouwelijke referent	18 t/m 20 jaar	21 t/m 27	28 en ouder	Totaal
Voor implementatie beleidsmaatregelen				
18 t/m 20 jaar	3%	17%	4%	23%
21 t/m 27	2%	44%	29%	75%
28 en ouder	1%	22%	77%	100%
Totaal	3%	42%	55%	100%
Na implementatie beleidsmaatregelen				
18 t/m 20 jaar	0%	1%	1%	2%
21 t/m 27	0%	37%	27%	63%
28 en ouder	0%	21%	79%	100%
Totaal	0%	35%	65%	100%

Tabel 10 Herkomstgroepering referent voor en na implementatie beleidsmaatregelen

Herkomstgroepering	Implementatie beleidsmaatregelen	Na implementatie beleidsmaatregelen	Vershil	Procentueel verschil
Autochtoon	4.690	3.506	-1.184	-25%
Marokko	1.948	916	-1.032	-53%
Turkije	2.596	1.161	-1.435	-55%
Suriname	994	447	-547	-55%
Overige niet westerse allochtonen	2.802	2.200	-602	-21%
Overige westerse allochtonen	1.329	818	-511	-38%
Totaal	14.359	9.048	-5.311	-37%

Tabel 11 Arbeidsparticipatie buitenlandse partner (absoluut en procentueel)

Aanvraag voor implementatiedatum absoluut						
Buitenlandse partners totaal, 2004	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra, Thai, Rus, Filip.	Overig	Totaal
Arbeidsparticipierend	253	26	126	55	389	849
Uitkeringsafhankelijk	19	<5	35	5	51	114
Geen van beide	717	106	649	355	1.520	3.347
Totaal	989	136	810	415	1.960	4.310

Aanvraag voor implementatiedatum absoluut						
Buitenlandse partners totaal, 2005	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra, Thai, Rus, Filip.	Overig	Totaal
Arbeidsparticipierend	105	17	71	49	289	531
Uitkeringsafhankelijk	9	<5	20	<5	21	53
Geen van beide	173	31	170	307	818	1.499
Totaal	287	50	261	357	1.128	2.083

Aanvraag voor implementatiedatum procentueel						
Buitenlandse partners totaal, 2004	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra, Thai, Rus, Filip.	Overig	Totaal
Arbeidsparticipierend	26%	19%	16%	13%	20%	20%
Uitkeringsafhankelijk	2%	3%	4%	1%	3%	3%
Geen van beide	72%	78%	80%	86%	78%	78%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Aanvraag voor implementatiedatum procentueel						
Buitenlandse partners totaal, 2005	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra, Thai, Rus, Filip.	Overig	Totaal
Arbeidsparticipierend	37%	34%	27%	14%	26%	25%
Uitkeringsafhankelijk	3%	4%	8%	0%	2%	3%
Geen van beide	60%	62%	65%	86%	73%	72%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel 12 Arbeidsparticipatie buitenlandse partner naar sekse absoluut)

Aanvang voor implementatiedatum						
Mannelijke buitenlandse partners, 2004	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra, Thai, Rus, Filip.	Overig	Totaal
Arbeidsparticipierend	225	16	106	11	221	579
Uitkeringsafhankelijk	12	2	15	2	28	59
Geen van beide	281	38	224	15	313	871
Totaal	518	56	345	28	562	1.509

Vrouwelijke buitenlandse partners, 2004						
Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra, Thai, Rus, Filip.	Overig	Totaal	
Arbeidsparticipierend	28	10	20	44	168	270
Uitkeringsafhankelijk	7	2	20	3	23	55
Geen van beide	436	68	425	340	1.207	2.476
Totaal	471	80	465	387	1.398	2.801

Aanvang na implementatiedatum						
Mannelijke buitenlandse partners, 2005	Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra, Thai, Rus, Filip.	Overig	Totaal
Arbeidsparticipierend	92	4	67	7	146	316
Uitkeringsafhankelijk	5	1	3	0	4	13
Geen van beide	54	5	48	6	122	235
Totaal	151	10	118	13	272	564

Vrouwelijke buitenlandse partners, 2005						
Turks	Surinaams	Marokkaans	Bra, Thai, Rus, Filip.	Overig	Totaal	
Arbeidsparticipierend	13	13	4	42	143	215
Uitkeringsafhankelijk	4	1	17	1	17	40
Geen van beide	119	26	122	301	696	1.264
Totaal	136	40	143	344	856	1.519

Tabel 13 Arbeidsparticipatie referent voor en na implementatiedatum

Voor implementatie beleidsmaatregelen	2002	%	2003	%	2004	%
Arbeidsparticipierend	3.533	82%	3.632	84%	3.683	85%
Uitkeringsafhankelijk	432	10%	461	11%	526	12%
Geen van beide	345	8%	217	5%	101	2%
Totaal	4.310	100%	4.310	100%	4.310	100%

Na implementatie beleidsmaatregelen	2003	%	2004	%	2005	%
Arbeidsparticipierend	1.651	79%	1.690	81%	1.820	87%
Uitkeringsafhankelijk	185	9%	176	8%	190	9%
Geen van beide	247	12%	217	10%	73	4%
Totaal	2.083	100%	2.083	100%	2.083	100%

Tabel 14 Arbeidsparticipatie referent naar sekse voor implementatiedatum (absoluut)

Aanvraag Voor implementatiedatum							
	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overig westerse allochtonen	Totaal
Mannelijke referenten, 2002							
Arbeidsparticipierend	915	325	379	138	400	184	2.341
Uitkeringsafhankelijk	63	69	53	18	50	22	275
Geen van beide	37	10	31	11	110	42	241
Totaal	1.015	404	463	167	560	248	2.857
Mannelijke referenten, 2003							
Arbeidsparticipierend	915	322	393	141	434	194	2.399
Uitkeringsafhankelijk	75	76	50	21	42	23	287
Geen van beide	25	6	20	<5	84	31	171
Totaal	1.015	404	463	167	560	248	2.857
Mannelijke referenten, 2004							
Arbeidsparticipierend	921	314	398	144	497	214	2.488
Uitkeringsafhankelijk	85	86	46	18	41	28	304
Geen van beide	9	<5	19	<5	22	6	65
Totaal	1.015	404	463	167	560	248	2.857
Vrouwelijke referenten, 2002							
Arbeidsparticipierend	296	253	325	121	126	71	1.192
Uitkeringsafhankelijk	34	31	51	14	20	7	157
Geen van beide	16	12	29	6	27	14	104
Totaal	346	296	405	141	173	92	1.453
Vrouwelijke referenten, 2003							
Arbeidsparticipierend	301	260	350	119	129	74	1.233
Uitkeringsafhankelijk	36	31	47	20	27	13	174
Geen van beide	9	<5	8	<5	17	<5	46
Totaal	346	296	405	141	173	92	1.453
Vrouwelijke referenten, 2004							
Arbeidsparticipierend	295	248	334	111	136	71	1.195
Uitkeringsafhankelijk	45	44	56	25	33	19	222
Geen van beide	6	<5	15	<5	<5	<5	36
Totaal	346	296	405	141	173	92	1.453

Tabel 15 Arbeidsparticipatie referenten naar sekse na implementatiedatum (absoluut)

Aanvraag na implementatiedatum								
	Autochtoon	Marokko	Turkije	Suriname	Overige niet westerse allochtonen	Overig westerse allochtonen	Totaal	%
Mannelijke referenten, 2003								
Arbeidsparticipierend	645	94	97	49	214	105	1.204	78%
Uitkeringsafhankelijk	34	30	21	<5	19	15	121	8%
Geen van beide	23	<5	11	<5	149	25	215	14%
Totaal	702	128	129	54	382	145	1.540	100%
Mannelijke referenten, 2004								
Arbeidsparticipierend	646	92	99	49	231	110	1.227	80%
Uitkeringsafhankelijk	41	30	19	<5	17	13	124	8%
Geen van beide	15	6	11	<5	134	22	189	12%
Totaal	702	128	129	54	382	145	1.540	100%
Mannelijke referenten, 2005								
Arbeidsparticipierend	659	93	97	48	331	122	1.350	88%
Uitkeringsafhankelijk	37	29	21	<5	25	15	131	9%
Geen van beide	6	6	11	<5	26	8	59	4%
Totaal	702	128	129	54	382	145	1.540	100%
Vrouwelijke referenten, 2003								
Arbeidsparticipierend	183	82	80	23	46	33	447	83%
Uitkeringsafhankelijk	16	15	20	<5	6	<5	64	12%
Geen van beide	8	<5	7	<5	7	7	30	6%
Totaal	207	97	107	27	59	44	541	100%
Vrouwelijke referenten, 2004								
Arbeidsparticipierend	191	80	84	24	49	35	463	86%
Uitkeringsafhankelijk	13	16	15	<5	<5	<5	52	10%
Geen van beide	<5	<5	8	<5	6	7	26	5%
Totaal	207	97	107	27	59	44	541	100%
Vrouwelijke referenten, 2005								
Arbeidsparticipierend	191	82	84	24	52	37	470	87%
Uitkeringsafhankelijk	16	15	17	<5	<5	<5	59	11%
Geen van beide	<5	<5	6	<5	<5	<5	12	2%
Totaal	207	97	107	27	59	44	541	100%

Bijlage 4 Gebruikte bronnen hoofdstuk 2

INDIS

IND informatiesysteem, waarin alle aanvragen van vreemdelingen met betrekking tot verblijfsvergunningen tot Nederland en daarmee gemoeide procedures, worden geregistreerd.

GBA Parenbestand / GBA Partnerbestand

De gegevens voor het Partnerbestand zijn ontleend aan de GBA (Gemeentelijke basisadministratie). Het CBS kent aan op hetzelfde adres woonachtige personen een gezinstypering toe. De selectie voor het bestand heeft plaatsgevonden op de gezinstypen 'echtbaar' en 'partners', d.w.z. paren die op hetzelfde adres wonen en een juridische band hebben in de vorm van een huwelijk of partnerschap. Het Partnerbestand is eveneens ontleend aan de GBA en betreft paren die op hetzelfde adres wonen, zonder juridische band of partnerschap.

Sociaal Statistisch Bestand (SSB)

Het SSB bevat gegevens over alle personen, banen en uitkeringen in Nederland die op microniveau aan elkaar relateerbaar zijn. Hiervoor zijn de gegevens over personen uit registraties en enquêtes op microniveau gekoppeld en waar nodig consistent gemaakt. Een belangrijke doelstelling van het SSB is om een gegevensbestand samen te stellen dat een samenhangende, consistente beschrijving geeft van een aantal aspecten van de bevolking van Nederland. Een uitgebreide toelichting op de samenstelling van de SSB-bestanden is gegeven door C.H. Arts en E.M.J. Hoogteijling 'Het Sociaal Statistisch Bestand 1998 en 1999', *Sociaal-economische maandstatistiek*, december 2002. Zie ook www.cbs.nl

Het SSB bevat verschillende datasets, waarvan de volgende voor deze rapportage zijn gebruikt:

— SSB Banen

Het banenbestand bevat gegevens over alle werknemers. Gegevens van zelfstandigen zijn hierin niet opgenomen. De gegevens van het banenbestand zijn voornamelijk afkomstig uit de Verzekerden-Administratie Werknemers (VZA), aangevuld met informatie uit de voorheffing loonbelasting (FIBASE) en de Enquête Werkgelegenheid en Lonen (EWL).

— SSB Zelfstandigen

Het zelfstandigenbestand is gebaseerd op de aangiften inkomstenbelasting en het ziekenfonds indicatie bestand van de Belastingdienst. Dit laatste bestand bevat gegevens van alle zelfstandigen die volgens de Belastingdienst al dan niet aanspraak kunnen maken op de Ziekenfondswet (vervalt per 2006). Uit de

aangiften inkomstenbelasting van het verslagjaar worden personen geselecteerd die als zelfstandige aangifte hebben gedaan.

— SSB OARB

Dit bestand bevat gegevens van de Belastingdienst over de jaarinkomsten van een persoon die verkregen zijn uit tegenwoordige arbeid vallende binnen overige arbeid, zoals vermeld op de aangifte inkomstenbelasting.

— SSB ARBBUIT

Dit bestand bevat gegevens van de Belastingdienst over de jaarinkomsten van een persoon die verkregen zijn uit tegenwoordige arbeid uit het buitenland, zoals vermeld op de aangifte inkomstenbelasting.

— SSB ABW

Dit bestand bevat gegevens over alle algemeen periodieke bijstandsuitkeringen die zijn uitgekeerd in het kader van de Algemene bijstandswet (ABW; vanaf 2004 Wet Werk en Bijstand, WWB) en het Besluit bijstandsverlening zelfstandigen (BBZ). De gegevens zijn afkomstig van gemeenten. Uitkeringen uitgekeerd aan paren, zijn verdeeld over de betreffende personen.

— SSB WW

Dit bestand bevat gegevens over alle ontslagwerkloosheidsuitkeringen die zijn uitgekeerd het kader van de werkloosheidswet (WW). De gegevens zijn afkomstig van het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV). Een uitkering telt mee als er daadwerkelijk betalingen hebben plaatsgevonden. Voor het bepalen van een uitkering is het *betalingsconcept* (Arts & Hoogteijling, 2002) toegepast.

— SSB AO

Dit bestand bevat gegevens over een arbeidsongeschiktheidsuitkering die in het betreffende verslagjaar is uitgekeerd aan een persoon in het kader van de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ), de Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jong gehandicapten (Wajong) en/of de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA, vanaf 2006).

— SSB IOAWZ

Dit bestand bevat gegevens van alle personen in Nederland die in het betreffende verslagjaar een arbeidsongeschiktheidsuitkering hebben ontvangen in het kader van de Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAWZ) en de Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ).

— SSB OUITK

Dit bestand bevat gegevens over alle uitkeringen van personen die niet zijn opgenomen in de eindbestanden ABW, AO, IOAWZ, UITKBUIT en WW. De bron voor deze uitkeringen is de Fibase (voorheffing loonbelasting). Het gaat om onder andere lijfrente-uitkeringen, pensioenen en uitkeringen in het kader van

de Algemene ouderdomswet (AOW), de Ziektewet (ZW) en de Algemene nabestaanden wet (ANW/Algemene weduwe- en wezenwet (AWW)).

— SSB UITKBUIT

Dit bestand bevat gegevens de jaarinkomsten van personen uit vroegere arbeid uit het buitenland, zoals vermeld op de aangifte inkomstenbelasting.